Musa Budeiri

Filistin Komünist Partisi

1919 - 1948

Enternasyonalizm Mücadelesinde Araplar ve Yahudiler

İngilizceden Çeviren: Şükrü Alpagut

Yordam Kitap

Musa Budeiri (Kudüs, 1946)

Halen Doğu Kudüs'te yaşamakta olan Arap siyaset bilimci Budeiri, Birzeit Üniversitesi'nde öğretim üyesidir.

Eserin orijinal adı:

The Palestine Communist Party, 1919–1948
Arab and Jew in The Struggle For Internationalism
(Haymarket Books, Chicago, 2010)

FİLİSTİN KOMÜNİST PARTİSİ, 1919-1948

ENTERNASYONALİZM MÜCADELESİNDE ARAPLAR VE YAHUDİLER

Musa Budeiri

İngilizceden Çeviren
Şükrü Alpagut

Yordam Kitap: 152 • Filistin Komünist Partisi, 1919-1948 • Musa Budeiri
ISBN-978-605-5541-57-6 • *Düzeltme*: İhsan Seddar Kaynar
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Nisan 2012 • *Yayın Yönetmeni*: Hayri Erdoğan

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı No: 19 Kat: 3 Cağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 F: 0212 528 19 09
W: www.yordamkitap.com E: info@yordamkitap.com

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 12027)
Baha İş Merkezi
Haramidere - İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

tarih

FİLİSTİN KOMÜNİST PARTİSİ, 1919-1948

ENTERNASYONALİZM MÜCADELESİNDE ARAPLAR VE YAHUDİLER

Enternasyonalizm ideallerini
sürdürmek için uğraş veren öncüler,
Wolf Auerbach (Ebu Siyam)
ve
Rıdvan el-Hilu (Musa)
anısına

İÇİNDEKİLER

Teşekkürler

Bu inceleme için yaptığım araştırmaların akışı içinde İngiltere'den, İsrail İşgali Altındaki Batı Yakası'ndan, Lübnan'dan, Ürdün'den ve İsrail'den birçok kişinin büyük yardımlarını gördüm. En başta da paha biçilmez yardım ve tavsiyelerde bulunan merhum Rıdvan el-Hilu'ya borçluyum. Pek iyi bilinmeyen belgelere ulaşma arayışımda İsrail Komünist Partisi'nden arkadaşlarım ve özellikle Hayfalı Tevfik Tubi bana yardımcı oldular. Pek çok kişi, Arap komünist partilerinin hem eski hem de mevcut üyeleri, uzun saatler boyunca süren tartışma ve görüşmelerde geçmiş çalışmalara ilişkin anılarını benimle paylaştılar ve 1930-1940'lı yıllarda Arap Doğusu'ndaki komünist hareket dünyasını kavramama yardımcı oldular.

İbranice belgeler konusundaki yardımlarından dolayı Jabra Nicola'ya, Victor Nicola'ya, Moshe Machover'a ve Akiva Orv'a özellikle minnettarım, hepsi de bana nezaketle katlandı. Kudüs'teki İsrail Devlet Arşivleri ve Merkezî Siyonist Arşivleri'nin, Londra'daki Kamu Kayıtları Bürosu'nun ve yine Londra'daki Marx Hatıra Kütüphanesi'nin personeline de teşekkür etmek isterim.

Elyazmasının okunması ve düzeltilmesi konusundaki tüm yardımlarından dolayı Lisa'ya özellikle teşekkür borçluyum.

Kısaltmalar

AAB	Arap Aydınlar Birliği
AİD	Arap İşçi Derneği
AİK	Arap İşçi Kongresi
AİSDF	Arap İşçi Sendikaları ve Dernekleri Federasyonu
BS	Birinci Sekreter
CI	*Communist International* (*Komünist Enternasyonal*) (dergi)
CO	Colonial Office (Britanya Sömürge İşleri Bakanlığı)
EG	*El-Gad*
FAİD	Filistin Arap İşçiler Derneği
FKP	Filistin Komünist Partisi
FO	Foreign Office (Britanya Dişişleri Bakanlığı)
İDA	İsrail Devlet Arşivleri
Inprecor	*International Press Correspondence* (dergi)
İT	*El-İttihad*
KEYK	Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu
KFP	Komünist Filistin Partisi
KH	Kol Haam
Komintern	Komünist Enternasyonal
MSA	Merkezî Siyonist Arşivleri
PRO	Public Records Office (Britanya Kamu Kayıtları Bürosu)
SİP	Sosyalist İşçi Partisi
UKB	Ulusal Kurtuluş Birliği
WO	War Office (Britanya Savaş Bakanlığı)
YAK	Yüksek Arap Komitesi

Giriş

Bu kitap için 1970'te araştırmalar yapmaya başladığımda, aklımdaki, 1917 Bolşevik Devrimi'ni izleyen yıllarda Filistin tarihindeki bir kesiti ortaya çıkarıp yeniden inşa etmeye çalışan bir siyasal projeye girişmekti. Filistin'de Arap ve Yahudi üyeleri saflarında birleştiren bir komünist hareketin varlığı bile hem milliyetçilikle hem de kapitalizmle uyuşmayan bir gelecek olasılığına işaret ediyordu. Varlığını sürdürdüğü kısa zaman içinde Filistin Komünist Partisi (FKP), Arap ve Yahudi işçileri sınıf dayanışması zemininde bir araya getirmeyi başardı.

Pek çok eksikliğine rağmen FKP, benzersiz nitelikteki bir sömürgeci tehdidin ortasında bir tutunma noktası kurmaya çabaladı. FKP, Sömürgeci güç Britanya'ya ek olarak, sömürge yerleşimciliği projesini başlatan Yahudi milliyetçi hareket biçimine bürünmüş bir düşmanla da karşı karşıyaydı. Bu durum hem Sovyet devletindeki hem de Komünist Enternasyonal'deki (Komintern'e) Stalinist tahakkümle birleşti. En sonunda ulusal çatışmanın şiddeti altında ezilmesine rağmen FKP, zamanın sınavından geçmiş bir siyasal programın tüm belirgin özelliklerini kapsayan geniş bir zemini başarıyla temsil etti. Bu kapsamda, Arap dünyasının doğusunda sosyal ve ekonomik dönüşümün bir koşulu olarak Arap birliğinin zorunluluğunu ve yüzyıllarca süren Osmanlı hâkimiyetinden sonra İngiliz ve Fransız sömürgeci hâkimiyetinden kurtulmaya çalışmakta olan çok etnikli ve çok kültürlü bir bölgede başarılı şekilde devlet kurmanın önkoşulu olarak enternasyonalizmin gerekliliğini kabul etti. Filistin'in sorunları ancak geniş bölgesel bir bağlamda çözülebilirdi.

İdeolojik zeminlerin oluşturduğu bir parti olmaktan çok, kadın-erkek tüm insanların oluşturduğu bir partiyi yeniden inşa etmeye uğraşırken, olabildiğince çok sayıda (artık yaşlanmış olan) parti üyesiyle ve eylemcisiyle görüşmeye gayret ettim. O zamanlar, parti tarihi konusunda yayımlanmış çok az bilgi vardı ve olanlar da ya soğuk savaş yanlılarınca kaleme alınmıştı ve/ya da partiyi, Filistin'de o zamanki Yahudi yerleşiminin ana öyküsünün bir parçası olarak gören Oryantalist önyargıyı ele veriyordu.[1] Tarihsel koşullar, partinin Arap üyelerinin tarihsel kayıtlardan arşiv *temizliğiyle* çıkarılmasına yol açmıştı ve onlar belleklerden silinmişlerdi.

Sözlü bir tarih üretmeyi amaçlamamakla birlikte, o kişileri arayıp bulmak ve öykülerini kayıtlara geçirmek gerekli görünüyordu; bu yapılırken de geçen zamanın, değişen siyasal ve kişisel şartların, rekabetin ve kişisel sorunların, aynı zamanda da geriye dönük olarak doğru bir siyasal tutum sergileme çabasının bu kişisel anlatılara biraz renk kattığı belirtilmeliydi.

O zamandan beri geçen sürede, Filistin'de partinin ve işçi sınıfının tarihini ele almak amacıyla Arapça, İngilizce ve İbranice olarak pek çok çalışma yayımlanmıştır. Bunların ikisi dışında hiçbiri yeni bakış yolları sağlamamaktadır. Moskova'daki arşivlerden yararlanılarak Komintern'in Doğu Seksiyonu ile parti liderliği arasındaki yazışmalardan yapılan derleme, partinin iç tarihine yeni bir yorum getirilmesine yardımcı olmaktadır.[2] Bunlar ancak yakın zamanda araştırmacıların kullanımına açılmıştır. İkincisi, eski komünist eylemcilere ait birçok siyasal hatırat yayınlanmıştır ve bunların bazıları diğerlerinden daha aydınlatıcıdır.[3]

Filistin'deki Yahudi göçmenlerin oluşturduğu küçük topluluk arasında işçi kökenli bir grup olarak ilk ortaya çıkışından itibaren FKP, Siyonizme bağlılık ile Komintern üyeliğini uzlaştırmaya çabaladı, kendi payına Komintern ise partinin yerli nüfusu temsil eden bölgesel bir örgütlenmeye dönüşmesini istedi. Komintern'in politikası Sovyet dış politikasının gerekli-

likleri doğrultusunda pek çok değişiklik geçirmesine karşın, Araplaştırma stratejisine hep sadık kaldı. Parti, Komintern'in direktiflerini pratik politikaya aktarmaya çaba gösterirken, Filistinli Arap ulusal hareketi içinde radikal devrimci bir milliyetçi kanat belirlemeye uğraştı. Gazzeli bir gazeteci olan Hamdi Hüseyni'yi[4] ve İstiklal Partisi içinde hizip oluşturmuş küçük bir arkadaş grubunu bu köktenci eğilimin temsilcileri olarak görmeyi seçti. Yeni yayımlanan belgelerin açıkça gösterdiği gibi, parti, 1924'te Komintern tarafından bir seksiyon olarak tanınmasından 1937-38'de irtibatını kaybedinceye kadar Moskova'yla kesintisiz iletişimini sürdürerek oradan rehberlik ve destek aldı.[5] Bu talepler büyük-küçük pek çok konuya uzanıyordu, o derecede ki FKP'nin özerk bir örgütlenme olarak anılmasını güçleştiriyordu. Moskova'yla irtibatın kopması partinin birleşik bir Arap-Yahudi örgütlenmesi olarak artık işlev görememesi anlamına geliyordu, ama yine de resmî kopuş ancak 1943'te Moskova'nın Batılı müttefiklere yaptığı bir jest olarak Komintern'in resmen feshedilmesiyle oldu. Partinin 1943'teki genel sekreteri olan Rıdvan el-Hilu, Moskova kendisini desteklediği sürece otoritesinin tartışılmaz olduğunu belirtiyordu[6] ve gerçekte, parti liderliği üstündeki otoritenin parti saflarından değil, Komintern yetkililerinden kaynaklandığını belgeler açıkça ortaya koymaktadır. Partinin ilk kurucusu Wolf Auerbach'ın azledilmesinden sonra, parti liderlerinin hepsi Moskova'nın atadığı kişilerdi.

1920'lerin başlarındaki tartışmaları anlamak için, şu gerçeği anımsamak gerekir: 1917'den hemen sonraki dönemde komünistler, yaptıkları devrimin geleceğinin, sömürgelerdeki ulusal bağımsızlık mücadelelerinde değil, ilerlemiş kapitalist ülkelerde –özel olarak da Avrupa'da– toplumsal devrimin yayılmasında yattığına inanıyorlardı. Başka birçok komünist parti gibi FKP de uluslararası sosyalist hareketin bu dinamiği içinde doğdu. Bolşevik zaferinin sonrasında, Avrupa'da sosyalist devrimin başarıya ulaşmamasıyla birlikte yaşanılan kapitalist kuşatma ve Moskova'da Stalin'in otoritesini sağlamlaştırması, "tek ülke-

de sosyalizm" doktrininin pratikte zafer kazanmasına yol açtı. Stalinciliğin bunu haklı çıkarmak için ileri sürdüğü kuramsal gerekçeler, zaten var olan siyasal gerçekliği meşrulaştırmayı amaçlıyordu. Sonuç olarak, yeni sosyalist devletin izleyeceği dış politikanın niteliğine ve çeşitli komünist partilerin kendi ülkelerinde üstlenecekleri role ilişkin her türden soru kendini açığa vurdu. Devrimin özsavunması, Sovyet devletinin *raison d'état*'sından bile öncelikli olarak, Sovyet politikasının ana kaynağı haline geldi. Batı kapitalizminin ördüğü demir perdeyi yıkmak için yollar aranıyordu. Batılı kapitalist güçlerin zayıflatılması, zincirin en zayıf halkasından kırılmasını, yani bu güçlerin denizaşırı mülklerinden ve zenginliklerine en büyük katkıyı yapan kaynaktan yoksun bırakılmalarını akla getiriyordu. Bunun için, sömürgelerin ulusal kurtuluş mücadelesine katılmak gerekiyordu.

Filistin, bu sömürgeci düzen içinde kendine özgü koşullara sahipti. Britanya, Yahudiler için bir ulusal yurdun kurulmasını kolaylaştırmayı kendine iş edinmişti. Bunun için, ülkeye Yahudi göçünün teşvik edilmesi, koruma sağlanması ve Yahudi toplumu için özyönetim kurumlarının kurulup desteklenmesi gerekiyordu. Bu, Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) tarafından Britanya'ya emanet edilen uluslararası bir girişim olarak meşrulaştırıldı.

Almanya'da 1930'larda Nazilerin iktidara gelmesi, oldukça fazla sayıda Yahudi'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne, komşu Avrupa devletlerine ve sığınma olanağı bulabildikleri başka her yere göçmesine yol açtı. Bu durum, Filistin'deki Yahudi toplumunun niteliğini dönüşüme uğrattı. Yahudi göçmenlerin sayısı ilk başlarda önemsizdi. Siyonizm, hem gelenekçi hem de devrimci nitelikteki çok daha güçlü ve daha köklü partiler karşısında, Avrupa'daki Yahudi politikasında küçük bir oyuncuydu. Aslında Filistin'de 1930'lara kadar Yahudi toplumu küçüktü ve ülkenin siyasal ve ekonomik yaşamında belirgin bir varlık göstermiyordu. Hızlanan göç, özellikle de 1930'ların ortasına kadar

yaklaşık 200.000 Almanyalı Yahudi mültecinin ülkeye gelmesi, bu durumu değiştirdi.

Siyonist hareket, tehdit altındaki Avrupalı Yahudilerin hiç değilse bir kısmı için Filistin'i kurtuluş ve sığınma merkezi haline getirmeyi başardı. Yeni gelenlerin Siyonist olmaları koşulu aranmamasına karşın, göçmenler Filistin'e vardıklarında Siyonist yerleşimci girişimin nesnel olarak bir parçası haline geldiler. 1930'ların ortasında başlayan Arap isyanı, istenmeden de olsa, Yahudi toplumunun özerkliğini pekiştirici bir etki yaptı. İsyan sona erdiğinde, göç yoluyla önemli bir kitleselliğe ulaşılmış bulunuyordu. Ülkenin Britanyalı efendilerinin ilk kez bölünmeden açıkça söz ettikleri 1937'de Peel Komisyonu'nun yaptığı öneriler bu bakımdan anlamlıdır. Sonraki 10 yıl boyunca ve bölünmenin gerçekleştiği 1948'e kadar, olayların akışı içinde siyasal gündem bunu dayatıyordu.

1930'ların ortasında Filistin, küçük bir yerli geleneksel Yahudi toplumunun ve az sayıda Avrupalı göçmenin yaşadığı katıksız bir Arap ülkesi olmaktan çıkmıştı. "Siyonizmin demografik sonuçları"[7] gelecekte kurulabilecek herhangi bir yapının şekillenmesinde temel öğe haline gelmişti. O zamana kadar, gerek FKP gerek Komintern Araplar ile Yahudiler arasındaki mücadeleyi sömürgeci bir karşılaşma olarak görmemişti. Başka türlü olsaydı zaten şaşırtıcı olurdu. Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki modern dünya her türden savaşa –sömürgeci, iç ve devrimci savaşlara– tanıklık etti, ama hiçbir süregiden sömürgeci yerleşim projesine ve elbette, sömürgeci gücün yerleşimci olarak kendi yurttaşlarını değil, daha çok, kendilerini bir ulus olarak "yeniden yaratma" amacıyla çeşitli ülkelerden gelen insanları yerleştirdiği bir projeye tanıklık etmedi. Parti'nin (ve Komintern'in de) dünya görüşüne göre, Filistin'deki Yahudi göçmenler, bu ülkeye vardıklarında, orada yaşayan yerli halkla eşit haklar kazandılar. Parti ve Komintern Filistin'deki mücadeleye ulus gözlüğünden değil, sınıf gözlüğünden bakıyordu. Yahudi toplumunun ayrımlaşmamış bir kitle oluşturduğu ve Filistin'deki tüm Yahudilerin

karşıdevrimci oldukları yolundaki görüşü bozgunculuk sayarak reddediyordu. Buna bağlı olarak, tüm Arapların devrimci oldukları şeklindeki çıkarım da kuramsal açıdan savunulamaz sayılıyordu. Bu görüşün terk edilmesi, Yahudi işçiler arasında çalışma ve onların desteğini kazanma umudunun terk edilmesiyle aynı kapıya çıkardı ve partinin *raison d'être*'ini (varlık nedenini) inkâr etmek anlamına gelirdi. Ne de olsa, Filistin'de modern bir proletaryanın varlığından söz edilecekse, bunda Yahudiler ağırlıktaydı. Pratik gerekçelerle, Yahudi toplumuna yekpare bir Siyonist blokmuş gibi davranmak, ideolojik bağlılığı en güçlü olan Yahudi üyelerin ülkeyi tümden terk etmelerine yol açardı, bu da partiyi daha çok zayıflatırdı.

Parti'nin kuramsal donanımı sınıf savaşı vermeye ister istemez daha uygundu, ama parti kendisini kendi seçimi olmayan bir durumun içinde buldu. Ne de olsa parti, sol kanat içinde de olsa, Siyonist hareketin kıvrımları içinden doğmuştu. Başlı başına bu bile parti üyelerinin ve parti liderliğinin 1930'ların başlarına kadar ağırlıklı olarak Siyonistlerden oluştuğu anlamına geliyordu, ama düş kırıklığı baş gösterince, komünizmi benimsemiş Siyonistlerin çoğu ülkede kalma isteğini kaybetti. En iyi durum senaryosuna göre, yerli Arap nüfusun koşullarını dönüşüme uğratma görevi, daha iyi aydınlanmış proleter unsurların göreviydi. Ne var ki, parti baştan beri yerleşimci kökenlere dayandığının, üyelerinin dışarıdan kişiler olarak görüldüklerinin, yerel dile aşina olmadıklarının ve Arap toplumunun sosyal dokusuna dâhil olmadıklarının farkındaydı. Bunlar zaaf sayılmakla birlikte, aşılamayacak engeller olarak görülmüyordu. Parti, ülke nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturan hem Arap hem de Yahudi emekçilerin nesnel çıkarlarını temsil etmeye çalışıyordu. Yahudi yoldaşlar çeşitli aşamalarda liderlik ve danışmanlık görevi üstlenirlerdi ve partinin sıra neferlerini oluştururlardı. Sonunda, Araplaştırmanın resmî parti doktrini olarak kutsanmasından ve Bolşevikleştirmeyle olan bağ koparılarak bir Arap yoldaşın parti genel sekreterliğine atanmasından sonra bile, par-

ti bildirilerini ve broşürlerini dağıtırken tutuklananların ve gösterilerde yakalananların çoğunun Yahudi parti üyeleri oldukları gerçeğine, polis ve gazete haberleri tanıklık etmektedir. Partinin nihayet 1943'te parçalanmasına kadar, Yahudi yoldaşlar parti üyelerinin çoğunluğunu oluşturuyorlardı.

Partinin, Arap toplumunun dinamiklerini tam olarak kavradığı ya da Bilâd-ı Şam'ın (Ürdün, Suriye, Filistin ve Lübnan'ı kapsayan coğrafya) İngilizler ile Fransızlar arasında bölüşülmesinden sonra gerçekleşen ulusal kimlik oluşumu sürecini anladığı net değildir. Parti'nin, Arap işçi sınıfının yokluğunda amaçlarına nasıl ulaşacağı konusunda eksik kaldığı ve Arap köylülüğüne ulaşmayı başaramadığı belliydi. Tarım sorununun temel önem taşıdığını ki, gerçekten öyleydi, beyan etmek yeterli değildi. Bir yandan da boyunduruk altındaki Arap devletlerinde ayrı ayrı bölümler kurarken, bir yandan da Arap birliğinin önemini ki, gerçekten öyleydi, beyan etmek birlik davasını daha ileriye taşımadı. Partinin her zaman sadık kaldığı Komintern'in kendisinin ulusal çatışmanın rolüne ilişkin bir anlayışa ulaşıp ulaşmadığı sorusunu ortaya atmak belki de uygunsuz olmaz. Filistin olgusunda, Komintern, sömürge toplumunun bütünü ile yabancı sömürgeci güçler arasındaki temel uzlaşmaz çelişkiye ilişkin geniş bir görüşe sarıldı, ama ulusal harekete hâkim olan ve dolayısıyla sömürgecilere karşı mücadeleye önderlik etme yeteneği bulunmayan feodal geleneksel ve dinî liderlerin oluşturduğu dar bir grubu bu görüşün dışında tuttu. Ama ulusal hareket de farklılaşmıştı. Bu hareketin safları içinde, İngiliz sömürgeciliğine karşı mücadeleyi sürdürmeye hazır olan ve enerjisinin Yahudi toplumunu hedef alacak şekilde saptırılmasını reddeden daha köktenci bir kanat vardı.

Parti, Arap ulusal hareketine tartışmasız destek verdiği şeklinde kendi safları içinden gelen eleştiriyle yüzleşmek zorundaydı. Daha sonra parti liderleri Komintern'in Doğu Seksiyonu'ndaki üstleriyle yaptıkları yazışmalarda, ciddi yanlışlar yaptıklarını kabul ettiler. Ama eğer bu "yanlışlar" 1936'daki silahlı isyanın ilk

evresi esnasında partinin saflarını ve liderliğini yeni kuşak Arap üyelere açmasının sonucu olarak belirli bir dönem için yapılmışsa, parti liderlerinin böyle politikaları izlemenin doğurabileceği tehlikelerin farkında olduklarını yazılı kayıtlar açıkça göstermektedir.[8] Ama bölünmenin, etnik ya da ulusal kimliğe değil, doğru çizginin ne olması gerektiği konusundaki siyasal anlayışa dayandığı açıktır. Sorun, Komintern'in milliyetçi çatışma konusunda belirli Avrupa ülkelerinin deneyimlerini temel alarak yaptığı yanlış analizde yatıyordu; hâlbuki oralarda milliyetçi çatışma ulusal devlet oluşumunun potasında erime yoluyla çok önceden çözülmüştü ve iç karşıtlıklar ulusal ya da dinsel kimlikler değil, sınıfsal kimlikler üstünde odaklanıyordu.

Siyasal olarak parti, Filistin'de hem Arapların hem de Yahudilerin çıkarlarından söz eden ortak bir dil bulmayı bir türlü başaramadı. Yahudi işçilerle konuşurken sınıf mücadelesi dilini, Araplarla konuşurken antiemperyalizm dilini kullandı. Antiemperyalist tarafta yer aldığını duyurdu, bu da Yahudi parti üyelerinin oldukça büyük bir kısmının yabancılaşmasına yol açtı. Yalnızca ideolojik doğruluk gerekçeleriyle değil, aynı zamanda da Sovyet ulusal çıkarına ilişkin gerçekliklerin bir yansıması olarak, Britanya baş düşmandı. Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı patlak verince bu açıklık kazandı. Parti savaşa destek vermedi (Araplar arasında sevilen, ama Yahudi nüfusun ezici çoğunluğu için kabul edilemez bir taktik) ve sonuç olarak, İngiliz yetkililerin baskıcı politikasından zarar gördü. Ama Sovyetler Birliği 1941'de savaşa girince, parti çizgisini değiştirdi ve güçlü biçimde savaş yanlısı bir politika yürüttü.

Filistin'deki çatışmayı bitirmek için, Araplarla Yahudilerin bir arada var olmalarını öngörmeyen hiçbir çözümün mümkün olmadığını partinin yeterince net olarak anlayıp anlamadığı *açıkça belli* değildir. Parti, ortak çıkarların temeli olarak sınıfı öne çıkarıyordu. Ama iki toplumun sürdürdüğü yaşamlar birbirinden ayrıydı ve daha önemlisi, sömürgeci güçle olan ilişkilere bakış açıları farklıydı. Araplar genel olarak Britanya'yı hem em-

peryalist bir güç olarak hem de Yahudilerin Filistin'de çoğalmalarını ve güçlenmelerini kolaylaştıran bir güç olarak görüyorlardı. İngiliz vaatlerinden ve politikalarından yarar sağlayan Yahudi toplumu, daha fazla İngiliz desteğini canı gönülden istiyordu ve gelip kendilerini savunmasını Britanya'nın görevi sayıyordu. İngiliz Mandası'nın son yıllarında Yahudi toplumunun sergilediği muhalefet, ihanete uğramış olma duygusundan doğmuştu. Arap milliyetçiler, Filistin'e Yahudi göçünü tümüyle hukuksuz sayıyor ve göçmen topluluğa mensup kişilerin yalnızca topluca değil, bireysel düzeyde de siyasal haklarını kavrayamıyorlardı.

FKP, etnik kimliği değil, ortaklaşa sosyal ve ekonomik gereksinimleri ve çıkarları vurguluyordu; bunları her iki grubun büyük çoğunluğu da paylaşıyordu, tek istisna İngiliz emperyalizminin her iki ulusal kamptaki uşaklarının oluşturduğu dar bir çevreydi. O tek grup yerliydi ve sömürgeci yerleşim projesinin diğer kısmı ise konuyla ilgisizdi.[9] Teoride böyleydi. Pratikte ve Komintern belgelerinin açıkça gösterdiği üzere, partinin Arap liderliği; ulusal çatışmanın şiddetlendiği zamanlarda, genel Arap milliyetçiliği havasının etki alanı dışında kalamadı, bu da partinin Yahudi toplumunu çatışan çıkarlara sahip farklılaşmış bir toplum gibi algılanmasına olanak vermedi.[10] Aynı şey Yahudi parti üyeleri için de geçerlidir; bunların çoğunluğu Arap isyanı yıllarında ya eylemsiz kaldılar ya da özerk hizipler kurdular.

Partinin karşılaştığı durumu anlamak için belki de birçok soru sormak gereklidir; örneğin, FKP'nin kendisini bölgesel bir örgütlenmeye dönüştürmeyi başarıp başaramadığı sorulabilir. Öyle olmuşsa, Arap komünistler ve sol kanat milliyetçiler için bir çatı olarak 1944'te Ulusal Kurtuluş Birliği'nin kurulmasına ve Yahudi komünistlerin birbirine rakip ama katıksız Yahudi olan birçok örgütlenme içinde ayrı olarak bir araya gelmelerine ne buyrulur? Sovyetlerin iki devletin kurulması için bildiri yayınlamasından önce, bizzat FKP'nin ne tür bir devletin kurulması için fiili olarak çağrı yaptığını sorgulamamız gerekir. Bir Arap devleti mi? İki uluslu bir devlet mi? İki devlet mi? Ya da ne?

Manda döneminin sona ermesinden hemen sonra, yerliler ile yerleşimciler arasında baş gösteren mücadeleden önce bile, İngilizlerin yeni bir Filistinli kimliği ya da ulusallığı yaratmayı amaçlamadıkları ve yaratmadıkları; ülkede Araplar ve Yahudiler olmak üzere karşılıklı olarak birbirini dışlayıcı milliyetçi talepler dile getiren iki ayrı ve karşıt ulusal grubun olduğu açıktı. Parti bu gerçeği tanımayarak İngilizlerin böl ve yönet politikalarını suçlamayı sürdürdü. Partinin ya da Komintern'in kuramsal söylemleri, Yahudi toplumunun değişen ve evrim geçiren mahiyetinin gereklerini karşılayamadı. Olaylar kendini partiye dayattı. Yahudi ve Arap üyeler, farklı yanıtlar verdiler. Aynı iki uluslu gerçekliğin içinde yaşamıyorlardı. Farklılaşmış ve duyarlılık kazanmış olarak gördükleri kendi ulusal toplulukları içinde yaşıyor ve mücadele ediyorlardı. Bunlar kapalı dünyalardı ve onlara doğru görünen konumların rahatlığını sağladı. Parti liderliği ile Komintern arasındaki ilişkiler 1930'larda gitgide zayıflayınca ve Arap isyanının sonraki yıllarında tamamen kopunca, bu iki kat etkili oldu. Parti üyelerinin kendi eğilimlerini izlemelerine olanak sağladı. Komintern denetiminin ortadan kalkması, her iki grup içinde de milliyetçi eğilimleri güçlendirdi. Aynı zamanda, Moskova'nın yokluğu parti genel sekreterinin konumunu zayıflattı, Komintern'in şaşmaz kılavuzluğundan artık yoksun kalan genel sekreter de başka bir rakip hizip kurma noktasına geldi.

Partinin Filistin'deki çatışmaya ilişkin analizini hangi noktada değiştirdiğini ve öyle yaptıysa, bunu öncelikle sömürgecilik karşıtı bir mücadele saymayı ne zaman bıraktığını sormadan geçemeyeceğiz. Çeşitli Yahudi komünist grupların böyle bir dönüşüm geçirmediği konusunda pek kuşku yoktur. Araplaştırmaya ve onu Bolşevikleştirmeyle bağlantılı hale getirmek için girişilen son çabalara karşı zaten muhalefet olduğu için, parti çalışmalarının ağırlık merkezini toplumsal zeminden ulusal zemine kaydıran bir çizgi izleme isteksizliğinin kanıtlarını görebiliriz. Hem Arap hem de Yahudi topluluklarının iç yapıları bakımından farklılaşmış, bölünmüş gruplar oldukları, dolayısıyla birbi-

riyle yarışan sınıf çıkarlarına ve farklılıklarına öncelik verildiği ve tüm ulusal gruplar içinde etkinliklerin sürdürülmesi gerektiği konusunda partinin benimsediği kuramsal duruş tutarlılığını korudu. Aynı zamanda, Arap ulusal topluluğu içinde kök salmayı amaçlamakla, parti etkinlikleri Filistinli Arap ulusal hareketinin temel sloganlarının, sözgelimi göçün durdurulması, arazi satışlarına son verilmesi ve bağımsız bir Arap devletinin kurulması gibi sloganların benimsenmesine yol açmış görünüyordu. Komintern'in 1935'teki Yedinci Kongresi'nde ilan edilerek halk cephesi döneminin başlaması, hem Arap hem de Yahudi üyelerin, partinin her iki ulusal kamp içindeki ilerici unsurlarla bağlar kurmasına izin verilebileceğini savunmalarına olanak sağladı. Başlı başına bu, iki ulusal grubun eşit siyasal haklara sahip olup olmadıkları ya da iddialarının meşru olup olmadığı konusunda bir tartışmaya girilmeksizin, iki ulusal grup arasındaki simetrinin resmen tanınmaya başlandığı anlamına geliyordu.

Çeşitli Yahudi komünist gruplar, BM'nin bölme önerileriyle karara bağlanan sınırlar içinde Yahudi devletinin kurulmasını desteklemek için 1948'de bir araya geleceklerdi. Ulusal bir yurt kurmayı amaçlayan Siyonist uygulamaları siyasal olarak reddetmelerine karşın ve 1942'de Biltmore'un açıkça devlet olma çağrısı yapmasından beri, hem bölgesel hem de uluslararası gelişmeler nedeniyle ister istemez razı oldukları bu girişimin başarısının sonuçlarıyla karşı karşıya kaldılar.

Partinin yapabilecekleri konusunda belki de abartılı bir kanıya sahip olan Hamdi Hüseyni'nin grubu hariç, Arap ulusal hareketi; kendi payına ne partiye ne de etkinliklerine ilgi gösterdi ve uzun süre hasım gözüyle baktı (Arap basını, düzenli olarak, Yahudi göçmenlerin taşıdıkları Bolşevik virüsüne karşı uyarıda bulunan, komünist hareketin ve dolaylı olarak da Yahudi göçünün yarattığı tehlike konusunda yetkilileri uyanık olmaya çağıran hikâyeler yayımlıyordu) ve Yahudilerin kendi iç çekişmeleri olarak görülen şeyler hakkında bilgisiz ve ilgisiz kaldı. İdeolojileri ya da siyasal eğilimleri ne olursa olsun, tüm göçmen-

ler yerleşim girişiminin bir parçası sayıldı ve sonuç olarak bunlara karşı çıkıldı. Arap komünistlerinin kendi "ulusal" çatıları altında, yani ayrı bir Arap partisi olarak örgütlendikleri 1940'lı yılların ortalarında bile, komünistler şüpheli gibi görülmeye devam edildiler, ulusal liderliğin yönetsel organlarından dışlandılar ve Siyonist partilerle işbirliği yapmakla suçlandılar.

İngiliz kuvvetlerinin 1948 sonu olarak planlanan ayrılma zamanı yaklaştıkça iki topluluk arasında silahlı düşmanlıklar patlak verdiğinde, komünistler kendilerini bir bocalama içinde buldular. 1924'den ve FKP'nin Komintern saflarına kabul edilmesinden beri parti, Siyonistlerin Filistin'de bir Yahudi devleti kurma çabalarına karşı çıkmış, Siyonistleri İngiliz emperyalizminin ajanları olarak tanımlamış ve bağımsızlık çağrısında bulunmuş, böylece de bağımsız bir Arap Filistin devleti kurulması çağrısını onaylamıştı. Filistin'de bir Arap devleti için yapılan çağrı, tıpkı Yahudi ve diğer dinsel/etnik azınlıkları oldukça büyük sayıda barındıran Suriye'de ya da Irak'ta bir Arap devleti için yapılan çağrı gibi, öncelikle Arap olmayan küçük etnik toplulukları ilgilendirmiyor, sömürgeci otoritenin kendisini, yani Britanya'yı hedef alıyordu. Bu slogan 1920'lerin başlarından beri dile getiriliyordu, ama 1940'ların sonlarındaki koşullar tamamen farklıydı.

1948'de, Sovyetler'in bölünmeyi desteklemesine tepki olarak FKP saflarında meydana gelen çatlağa ve herhangi bir şekilde ulusal otoritenin bulunmaması nedeniyle Arap toplumunun içine sürüklendiği kaosa rağmen, Arap komünistler küçük bir çekirdek şeklinde olsa bile örgütlü varlıklarını sürdürmeyi yine de başardılar. İngilizlerin ülkeden kovulmasını muazzam bir kazanım olarak gördüklerini, böylece Britanya'nın Arap Doğusu üstündeki emperyalist egemenliğinin zayıfladığını dile getirdiler. BM'nin bölme kararında öngörüldüğü şekilde bir Arap devletinin kurulması isteğiyle seslerini yükselttiler, bölünmeden sonra patlak veren savaşı bağımsız devlet olma arzusunu boğma girişimi olarak tanımladılar ve Arap Kurtuluş Ordusu'nun ülkeye gi-

rişini ve komşu Arap devletlerin silahlı müdahalede bulunması çağrısını reddettiler. Arap askerî denetimi altında kalan bölgelerde baskılara ve tutuklamalara maruz kalarak bunun bedelini ödediler. Arap toplumunun yıkıma uğratılması, halkının mülteci haline getirilmesi ve düşmanlıklara son verilince bile kasabalarına ve köylerine geri dönmelerini İsrail'in reddetmesi nedeniyle ülke sınırlarının dışında yaşamak zorunda bırakılması, komünistlerin örgütlü Arap işçi sınıfı içindeki ana destek tabanını kaybetmeleri anlamına geliyordu. Kendi paylarına, Yahudi komünistler bir Yahudi devletinin kurulması için Yahudi toplumunun Siyonist liderliğiyle işbirliği yaptılar ve seçimle oluşturulan organların kurullarına katıldılar; 1930'ların ortalarından beri önde gelen komünist liderlerden birisi olan Meir Vilner ise örgütlü Yahudi toplumunun diğer liderleriyle birlikte İsrail Bağımsızlık Bildirgesi'ne imza attı.

Ülkenin değişen demografik niteliği, ülkedeki Arap nüfusun *neredeyse tamamen ayrılıp gitmesiyle de birleşince*, Arap komünist kanadın bağımsız varlığını kaybetmesine yol açtı. Geriye kalan az sayıdaki Arap komünist iki ulusal kanadın göstermelik birleşmesiyle partinin safları içinde eriyip gitti. Ama bunun, iki eşit yarımın bir araya gelmesi olmadığı konusunda pek az kuşku vardı. FKP başladığı noktaya geri dönmüştü. Olayların şekillendirmesiyle ve kendisinin anlamlı bir varlık gösterememesi nedeniyle, artık kendisini bir İsrail partisi olarak yeniden kurdu. İşçilerin ve ezilen ulusal azınlıkların haklarını savunma sözüne sadık kalmakla birlikte, enternasyonalist perspektifi korumaya on yıllar boyunca çabalamasının ardından, sonuçta kitle tabanı Arap ulusal azınlığına dayanan ama ağırlıkla bir Yahudi partisi sayılmaya devam eden bir parti olup çıktı.

Musa Budeiri
İşgal Altındaki Kudüs
Ocak 2010

BÖLÜM I

FİLİSTİN'DE KOMÜNİZMİN KÖKENLERİ

Komintern ve Sömürge Sorunu

Komintern'in sömürge sorununa ilişkin politikası ve Doğu ile Batı arasında yönelim değişikliği birçok evreden geçti. İlk başlarda Komintern tüm dikkatini Batı'daki devrimci olanaklar üstünde topladı ve Doğu'yu umutla "yaklaşan proletarya devrimi"ne yalnızca yardımcı bir unsur gibi gördü. Avrupa'da zafere ulaşan proletarya, Asya'daki ve Afrika'daki geri kalmış ülkelerin kapitalist aşamayı yaşamaksızın feodalizmden sosyalizme dönüşümü gerçekleştirmelerine yardım edecekti.[1]

Komintern İkinci Kongresi'nde sömürgeler sorununa ve ulusal hareketlerle işbirliğine büyük önem verildi ve Lenin, daha sonra ortodoks komünist olarak anılacak bir konum oluşturdu.[2] Burada, ulusal burjuvazinin "devrimci kanadı" ile güçbirliğinin gerekliliğini vurguladı.[3] Lenin'in tutumu, emperyalizmin "en zayıf halka"sını hedef aldığı sürece sömürgeciliğe karşı mücadelenin yeni sosyalist devlet için değerli bir müttefik olduğu inancına dayanıyordu.

Haziran 1921'de toplanan Komintern Üçüncü Kongresi Batı'da hemen devrim olacağı umudunun boşa çıktığını kabul etti. Yeni evre, "kapitalizmin geçici olarak istikrar kazandığı" bir evre olarak tanımlandı.[4] KEYK (Komünist Enternasyonal

Yürütme Kurulu), üye partilere gönderdiği bir mektupta, "Asya'da bir devrim olmadıkça, proletarya devriminin muzaffer olamayacağı"nı[5] anımsattı. Ama Troçki, "Avrupa'nın, Amerika'nın ve son olarak Asya ile sömürge dünyasının oluşturduğu üç nehir yatağı"[6] boyunca akış şeklinde yaptığı devrim tanımıyla kongreye katılanların ağırlıklı görüşünü daha doğru olarak özetledi. Oldukça ilginç bir şekilde, Siyonizm eleştirilere hedef oldu. "Yahudi emekçi kitleleri sınıf mücadelesinden uzaklaştırdığı ve karşıdevrimci küçük burjuva ütopyasından başka bir şey olmadığı"[7] için Siyonist hareketin Filistin projesi mahkûm edildi.

Kasım 1922'de toplanan Komintern Dördüncü Kongresi'nde savunmacı bir zihniyet ağır basıyordu ve bu durum "birleşik cephe" sloganı olarak ortaya çıktı.[8] Kongre'ye belirgin bir "Asya eğilimi" damgasını vurdu ve geçmişte Lenin'in bizzat mahkûm ettiği Panislamizm gibi hareketler de dâhil, tüm ulusal hareketlerle güçbirliği yapılması çağrıları dile getirildi.[9] Kongre'nin sonuç kararlarında içerisinde devrimci bir kanadın olup olmadığına bakılınadan ulusal hareketlerle ittifakın gerekliliği vurgulandı.[10]

Haziran 1924'te toplanan Komintern Beşinci Kongresi, sömürgelere ilişkin güçlü bir politikaya doğru daha da kararlı bir yönelişe tanıklık etti.[11] Bu, devrimci hareketin Almanya'da uğradığı diğer yenilgilere verilen doğrudan bir yanıttı ve böylece Komintern liderleri, "kapitalist istikrar"ın salt kısa süreli bir evre olmayıp iyice yerleştiği kanısına vardılar.[12] Kongre'de kabul edilen kararlar, tüm Doğu için geçerli olan bir "birleşik cephe" temelinde ulusal burjuvaziyle güçbirliğini bir kez daha vurguluyordu. Milliyetçi hareketlerin liderlerine koşulsuz destek verilmesi isteniyordu.[13] Kısa süre sonra düzenlenen KEYK Beşinci Genel Toplantısı'nda, sömürgelerin kurtuluş hareketinde proletaryanın hegemonyasını kurma sloganını ileri sürmek için zamanın henüz erken olduğu açıklandı.[14] Komünist Parti'nin rolü burjuvazi liderliğindeki ulusal bağımsızlık hareketlerini

desteklemek olmalıydı. Gerçekten de Beşinci Kongre'yi izleyen dönemin ayırt edici özelliği, liderliğini kimin yaptığına bakılmaksızın her ulusal mücadelenin desteklenmesiydi. Çin'de, Hindistan'da, Arap Yarımadası'nda, Suriye'de ve Fas'ta verilen mücadeleler de bu kapsamda yer alıyordu.[15]

1926'nın sonunda sömürgelerdeki devrim dalgasında yavaşlama gözlenmesine ve KEYK'in Mart 1926'daki genel toplantısında, kapitalist ülkelerdeki yeni dönem "sallantılı istikrar" dönemi olarak tanımlanmasına[16] karşın, sömürge ülkelerdeki resmî çizgi hâlâ "yukarıdan kurulacak birleşik cephe"den yanaydı.[17] Ekim 1927'ye gelinince, KEYK'in siyasal sekreteryası Avrupa'daki gelişmeler konusunda yeni bir tanımlama yapma gereğini duydu. Reformcu sosyalist partiler artık burjuvazinin safına geçmiş kabul edildi ve yeni önerilen, "sınıfa karşı sınıf" taktiğiydi.[18] KEYK'in Şubat 1928'de düzenlediği Dokuzuncu Genel Toplantısı'nda belirlenen yeni bir sekter çizgi bunu izledi. Yeni talep, Batı'da sosyal demokrat partilere muhalif olarak "aşağıdan" birleşik cephe kurulması yönündeydi.[19] Ulusal hareketlerin liderlerinin ihanet edebilecekleri düşüncesiyle, bu yeni "sınıfa karşı sınıf" taktiğinin sömürge ülkelerde de geçerli olduğu savunuldu.

Temmuz 1928'de toplanan Komintern Altıncı Kongresi resmî olarak "üçüncü dönem"in açılışını yaptı. Temelde bu, Komintern'in Çin'de uğradığı başarısızlığa karşı bir tepkiydi.[20] O andan itibaren, "ulusal burjuvazinin devrimci kanadı" ile bile ittifak yapılmasına son verildi[21]. Komünist partilerin görevi, "ulusal burjuvazinin etkisinden kurtarılmış" bağımsız örgütler oluşturmak olarak belirlendi.[22] Komünist partiler, gerekirse silahlı ayaklanma başlatarak Sovyet iktidarını kurmaya hazırlanacaklardı.[23] Geri kalmış ülkelerin artık kapitalist gelişim evresini, hatta "genel olarak kapitalist ilişkilerin gelişimi"ni atlayabilecekleri ilan edildi.[24] KEYK'in Temmuz 1929'da düzenlediği Onuncu Genel Toplantı'da aşırı sol bir hamle daha yapılarak, tüm komünist partilerin ulusal hareketlerle ilişkilerini kesme-

leri ve onların burjuva liderliklerine karşı kararlılıkla mücadele etmeleri çağrısı yapıldı.[25]

1933'te Almanya'da faşizmin iktidara gelmesi, Komintern'in aşırı sol politikasına son vermesine yol açtı. Komünistler artık sosyal demokrat partilerle olan köprülerini onarmaya çalışıyorlardı. Artık "ulusal cephe" sloganı dile getiriliyordu ve 1935'te toplanan Komintern Yedinci Kongresi resmî olarak "sınıfa karşı sınıf" sloganının yerine "ulusa karşı ulus" sloganını koydu.[26] Bu taktik değişikliği sömürge ülkeler için de yine geçerliydi. Komünist partilerin toplumsal ve antiemperyalist mücadeleyi yumuşatmaları istendi. Burjuva milliyetçilerle aralarına ördükleri duvarları kaldırmaları ve onlarla ittifaka girmeleri artık zorunluydu. 1939-1941'de verilen kısa bir aranın dışında, bu politika, Nazi karşıtı demokratik cepheye ek bir katkı olarak Komintern'in 1943'te dağıtılmasına kadar resmî çizgi olmaya devam etti.

Filistin'de Komünist Hareketin Doğuşu, 1919-1929

Filistin'de komünist hareket, ülkenin Arap sakinlerinden tamamen yalıtılmış olarak Siyonist hareketin sınırları içinde doğdu. Kökleri, çarlık Rusya'sındaki sosyalist Siyonizm hareketinde yatıyordu. Doğu Avrupa'da Yahudilerin yaşamını, hem Marksizm hem de Rusya'nın sanayileşmesiyle oluşan ekonomik değişiklikler ve çarlık baskısı etkiledi.[27] On dokuzuncu yüzyılın son on yılları ile yirminci yüzyılın ilk yıllarında Rusyalı Yahudiler çarlık karşıtı tüm partilere katılmışlardı, hatta 1905 ve 1917 devrimlerinin liderlerinden birçoğu Yahudi kökenliydi. Devrimciler arasında Yahudilerin oranı her zaman genel nüfus içindeki oranından yüksek olmuştur; bu gerçek, çoğunlukla Yahudilerin en çok kentsel alanlarda yaşamalarıyla, büyük bir Yahudi proletaryasının ve aydın tabakasının varlığıyla ve yalnızca proleter olarak değil, ulusal bir azınlık olarak da Yahudilerin çarlık rejiminden gördükleri baskıyla açıklanmıştır.

Ekim Devrimi'nin patlak vermesinden önce, Yahudi işçi sınıfının siyasal olarak bilinçli kesimi öncelikle Siyonist olmayan sosyalist partilerin saflarına katılmışlardı.[28] Yahudi işçi sınıfı içinde ağırlığı olan parti, sosyal demokrat Bund'du;[29] bu parti Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kuruluşuna katılmış,[30] ama Yahudi proletaryasının temsili konusunda anlaşmazlığa düşerek kısa süre sonra oradan ayrılmıştı. Bund, zamanla, Siyonizmin aksine "ulusal kültürel özerklik" kavramını[31] esas alan bir ulusal ideolojiye evrildi. "Karşı devrimci kiliseyle yakın bağları olan bir burjuva hareketi"[32] olarak nitelediği Siyonizm'e kesinkes karşı çıkmayı sürdürmekle birlikte, 1910'da düzenlenen Onuncu Kongre'sinde Bund, "ulusallık" kavramının Yahudi halk için geçerli olduğunu kabul etti[33] ve partinin ideolojisinde ulusal unsur, sınıf mücadelesiyle eşit düzeyde tutulmaya başlandı.

1905 yılı, Rusya Yahudiliğinin tarihinde önemli bir dönüm noktası oluşturdu. Çeşitli sosyalist Siyonist grupların güçlenmesine, Bund'un Yahudiler üstündeki tekelinin sona ermesine ve 1905 devriminin yenilgisinden sonra baskıların yeniden şiddetlenmesine tanıklık etti. Rusya'da İşçi Siyonizminin kurulması, Yahudi sorununa sosyalist bir çözüm geliştirme girişimiydi. Nachman Syrkin, sosyalizm ile Siyonizm arasında köprü kurmaya çalışan ilk kişiydi ve bu ikisi arasında hiçbir çelişkinin olmadığını kanıtlamaya çalıştı.[34] Ama İşçi Siyonizminin kuramsal ilkelerini başka bir Rusya Yahudisi, Ber Boroçov, geliştirdi.[35] Boroçov'un "proleter Siyonizm" doktrini bağımsız bir Yahudi proletaryanın varlığını vurguluyordu ve Siyonizmi, genel olarak Yahudi halkın değil, Yahudi işçi sınıfının nesnel hareketinin ve çıkarlarının ifadesi olarak tanımlıyordu.[36] Boroçov, ayrıca, tek bir ulus oluşturan Yahudi halkın çarpık ekonomik yapıdan zarar gördüklerini ileri sürüyordu ve bu çarpık yapıyı da ulusal bir toprağın olmayışına bağlıyordu. Boroçov'un fikirleri çeşitli sosyalist Siyonist grupların ortak zemini haline geldi ve bu gruplar 1906'da birleşerek Poalei Zion (Siyon İşçileri) Partisi'ni oluştur-

du.[37] Partinin üyeleri iki gruptan geliyordu: Yahudi işçi hareketi içindeki milliyetçi unsurlar ve Siyonizm hareketi içindeki sosyalist unsurlar. Onları birleştiren, Siyonist özlemler ile sosyalist bir siyasal ve ekonomik programın bir araya gelmesiydi.

Filistin'de İşçi Siyonizminin geçmişteki izleri, doğrudan doğruya, 1905 Rus Devrimi'nin başarısız olmasından kaynaklanan ikinci Yahudi göç dalgasına (1904-1914) kadar sürülebilir. Filistin'e gelen birinci göç dalgası (1882-1903) ağırlıklı olarak Siyonist bir nitelik taşımamasına ve çok sayıda proleter unsur içermemesine[38] rağmen, ikinci dalga, "sosyalist ideallerden ilham alan" ve geçmişte çarlık karşıtı Rus işçi hareketi içinde etkinlik göstermiş olan çok sayıda genç işçiyi kapsıyordu.[39] Poalei Zion üyeleri, gelecekteki sosyalist Yahudi devleti için Filistin'de bir üs yaratma arzusunun yönlendirdiği bu göç dalgasına katıldılar ve oraya vardıklarında, "yaratılma sürecindeki Filistinli işçi sınıfının partisi" olduklarını ilan ettiler."[40] Filistin'de 1905'te kurulan Poalei Zion'un politikasının temel taşı, bir Yahudi proletaryanın gelişmesi için gerekli koşulları yaratmayı amaçlayan "Emeğin Fethi" planıydı. Dolayısıyla, parti, 1909'da Gdud Avoda (İşçi Kıtaları) ve Şomer (muhafızlar), 1920'de de Histradrut gibi ilk Yişuv örgütlenmelerinin kurulmasında görev aldı.[41]

Poalei Zion'un Rusyalı ve Filistinli seksiyonlarına çok geçmeden Avusturya'da, Birleşik Devletler'de ve Britanya'da kurulan[42] benzer gruplar katıldılar; böylece en sonunda 1907'de Dünya Poalei Zion Konfederasyonu oluşturuldu. Ekim Devrimi'nin patlak vermesi, Poalei Zion hareketini ciddi sorunlarla yüz yüze bıraktı. Üyelerinin birçoğu Bolşeviklere sempati duyuyordu ve çok geçmeden, komünizm yanlıları ile karşıtları arasında bölünme baş gösterdi. Temmuz-Ağustos 1920'de Viyana'da toplanan Beşinci Dünya Kongresi, Komintern'e üyelik konusunda hareketin safları içinde bölünmeye tanıklık etti.[43] Filistin seksiyonu sağ kanadın yanında yer aldı ve Moskova'dan bağımsız kalmayı seçti.

Filistin'in içindeyse Poalei Zion'a Şubat 1919'da başka bağımsız unsurlar katıldı ve Ahdut ha-Avodah (İşçi Birliği) adında yeni bir örgütlenme oluşturdular.[44] Poalei Zion üyelerinin küçük bir grubu buna karşı çıkarak örgütten koptu[45] ve Mifleget Poalim Sozialistit (Sosyalist İşçiler Partisi-MPS) adıyla kendi örgütlerini kurdular.[46] MPS'nin Ekim 1919'de düzenlenen birinci kongresinde,[47] bu kopma, dünyanın her yanındaki tüm sosyalist partilerde sol ile sağ arasında meydana gelmiş olan bölünmelere benzer bir durum olarak tanımlandı.[48]

Yeni partinin Siyonizme yönelik tutumu belirsizdi. "Proletarya Siyonizmi"ne bağlılığını beyan eden parti, Siyonist idealin başarıya ulaşması ile sosyalist devrimin zaferi arasında bağ kurarken "yaşam ilhamımızı alacağımız kaynak Diaspora olacaktır" vurgusunu yapıyordu. Partinin doktrinindeki en yeni unsur, Filistin'de bir Yahudi sosyalist toplumunun kurulmasının yerli emekçi sınıfla anlaşmaya varılması ve ortak Arap-Yahudi örgütlenmesinin gerekliliği koşuluna bağlı olduğunu doğrulamasıydı.

Bununla birlikte, MPS kendisini Siyonist hareketin bir parçası saymayı sürdürdü ve Poalei Zion'un Viyana'da düzenlenen Beşinci Dünya Kongresi'ne katıldı.[49] MPS delegesi, Filistin Siyonist programını "hayalci" olmakla eleştirerek ve yeni gelen yabancıları kovmaya kararlı bir yerli Arap nüfusun varlığına dikkat çekerek kongreyle ters düştü.[50] Britanya'yla işbirliğini öngören Siyonist politikayı da kıyasıya eleştirdi ve bunu, Siyonist göçmenlere karşı Arap düşmanlığının nedeni olarak tanımladı. Sonuç olarak, Filistinli delege kongreden kovuldu ve MPS, onun görüşlerini reddetme zorunluluğunu duydu.[51]

Esas olarak Sovyetler Birliği'ne sempati beslemelerinden ve Siyonist liderlerin İngilizlerle güçbirliğini reddetmelerinden dolayı yeni göçmenler arasında bir miktar destek kazanmaya devam etmesine rağmen, MPS'nin diğer sosyalist Siyonist partilerle ilişkileri giderek bozuldu.[52] Aynı zamanda MPS, "Arap kardeşlerimiz"le ittifak yapılması çağrılarında ısrar etti[53] ve

Nisan 1921'de yapılan Üçüncü Kongre'sinde buna yönelik resmî bir karar kabul edildi.[54] Bununla birlikte, Araplara göre, bir Bolşevik partinin varlığı Yahudi göçünü protesto etmeleri için ek bir gerekçe sağlıyordu ve Araplar, komünist etkinliğe karşı güçlü bir muhalefet sergiliyorlardı.[55] 1 Mayıs 1921'deki huzursuzluklar, resmî bir Siyonist kortej ile MPS'li göstericiler arasında çıkan ve Arapların Yahudi mahallesine saldırmalarına yol açan bir çatışmanın doğrudan sonucuydu.[56] Bu olay, MPS liderlerinden çoğunun tutuklanarak sınırdışı edilmesiyle sonuçlandı[57] ve parti yasaklanarak yeraltına çekilmek zorunda bırakıldı.[58]

Çok geçmeden MPS dağıldı, ama bu durum Yahudi Komünist Partisi, İşçi Konseyleri, Komünist Filistin Partisi (KFP) ve Filistin Komünist Partisi (FKP) gibi birçok küçük grubun ortaya çıkmasını engellemedi; bunlar Siyonizme karşı benimsenecek tutumu ve Komintern'le olan ilişkiyi merkez alarak kendi safları içinde ideolojik mücadele sürdürdüler.[59] Siyonist programın reddi ve Arap ulusal hareketine destek derecesi bakımından gruplar arasında farklar vardı. Bazıları aşırı görüşlüydü, Filistin'in tamamen terk edilmesi çağrısında bulunuyordu,[60] bazıları ise Filistin'de bir "Yahudi işçi merkezi"nin kurulmasından yanaydı ve daha keskin anti-Siyonist grupları "tasfiyeci" olmakla suçluyordu.[61]

En büyük iki grup, yani FKP ve KFP, en sonunda Temmuz 1923'te bir araya gelerek tek bir parti oluşturdu.[62] Bunun ardından kısa bir süre için bazı küçük gruplar varlıklarını sürdürdüler ve FKP'yi gizli Siyonistlikle suçlamaya devam ettiler,[63] Filistin'de Siyonist projenin terk edilmesini savundular, Arap hareketine tam destek verilmesini istediler. 1924'ün başında FKP'nin Filistin'deki resmî Komintern Seksiyonu olarak tanınmasıyla, bu gruplar yavaş yavaş sahneden çekildi.

Dünya Poalei Zion Federasyonu'nda ayrışmaya yol açan ana sorun, yani Komintern'e üyelik sorunu çeşitli Yahudi komünist grupları meşgul etmeye devam etti.[64] MPS'den bir temsilci 1921'deki Komintern Üçüncü Kongresi'ne gözlemci olarak

katılmıştı,[65] ama grubun "ulusal niteliği"ne karşı çıkılması ve Komintern'in ileri sürdüğü talepler, örneğin Yahudi komünistlerin kabullenmeye hazır olmadıkları parti adının değiştirilmesi ve göçün reddedilmesi[66] gibi talepler bir anlaşmaya varılmasını önledi. 1923'te birleşik partinin kurulmasıyla, FKP yeniden Komintern'e yaklaşmaya karar verdi ve liderlerinden birini, Wolf Auerbach'ı,[67] üyelik koşullarını müzakere etmek üzere gönderdi.[68] Auerbach bazı güçlüklerle karşılaştı, çünkü Komintern'in liderleri FKP'yi tanımanın Balfour Bildirisi'ne örtük destek anlamına geleceğinden korkuyorlardı.[69] Dahası, partinin Araplar arasında destek kazanmayı başaramamasını eleştiriyorlardı ve bu başarısızlığı partideki öznel Yahudi yönelimine bağlıyorlardı. Parti nihayet Mart 1924'te Komintern'e kabul edildiği zaman,[70] KEYK partinin "bir Yahudi işçi örgütlenmesi olmaktan çıkarılarak gerçekten bölgesel bir parti"ye dönüştürülmesinin önemini vurguladı ve görevini, hem Siyonistlere hem de İngilizlere karşı Arapları desteklemek olarak belirledi.[71]

Partinin Komintern tarafından tanınmasına kadar, Yahudi komünistler üç gruba ayrılmışlardı. İlk grup, hâlâ "proleter Siyonizm" doktrinine bağlıydı ve partiyi Siyonist hareketin sol kanadı olarak görüyordu. Başka bir grup Siyonizmden kopmak istiyordu, ama Balfour Bildirisi'ni açıkça yadsıyarak kendisini Yahudi toplumunun dışına koymayı göze alamıyordu ve Yahudi göçmenleri Doğu'da devrimin müjdecileri saymaya devam ediyordu.[72] Üçüncü grup, ülkede herhangi bir şekilde Yahudi varlığını kabul etmiyordu, bu grubun üyeleri en sonunda, partiyi ve ülkeyi terk ettiler.[73] Böyle bir davranış yakın zamanda göç etmiş ve Filistin'le özel bağları olmayan kimselerin Siyonizmi topyekün reddetmeleriyle tam olarak uyuşuyordu. Gerçekte, parti ilk yıllarında birçok komünist için Sovyetler Birliği'ne giden yolun bir "aktarma durağı" olmuştu. Bununla birlikte, orada kalanlar ve İngiliz emperyalizmine karşı mücadelede Arap nüfusla güçleri birleştirme gerekliliğine ilişkin Komintern yönergelerini benimseyenler, bu görev için pek uygun değillerdi. Görenek, tarih,

dil, doktrin bakımından ve en az bunlar kadar önemlisi, Yahudi göçmen topluluğuna mensup olmaları nedeniyle, Arapların gözünde Yahudi toplumunun geri kalanından ayırt edilmeleri pek mümkün değildi.

İlk yıllarda komünist çalışmalar ağırlıklı olarak sendikalar alanında ve Yahudi işçiler arasında yoğunlaştı. Fraktzia (İşçi Fraksiyonu) 1922'nin sonlarına doğru örgütlendi.[74] Fraktzia'nın ana amaçları Histadrut'a üye sendikalara sızarak Siyonist projeyle bağlantılı ekonomik ve kooperatif işlevlerden bunları koparmak ve Arapların üyeliğine açmaktı.[75] Aynı anda da Fraktzia, Yahudi göçmenlerin Filistin'i terk etmeleri için çağrı yapanları "tasfiyeciler" olarak suçluyor ve doğru yolun "kaçmak değil, dövüşmek" olduğunu vurguluyordu.[76] Fraktzia, Siyonist kurumlarda yer almaktan yanaydı ve Histadrut kongreleri için yapılan seçimlere katıldı, ama bu tutumunu örgütün, bölgesel bir mesleki sendikaya dönüştürülmesi talebiyle birleştirdi. Arap işçilerle bazı temaslar kurmayı başardı,[77] ama sonuçta onların Histadrut'a girmelerini sağlayamadı, çünkü görünüşte Siyonizme ve göçe karşı olumsuz yaklaşımı nedeniyle, kendisi Nisan 1924'te örgütten ihraç edildi.[78]

Araplara yönelik ilgideki artış, Arap toplumunu oluşturan çeşitli gruplar arasında yapılan daha dikkatli bir ayrımda yansımasını buldu. Araplarla ilgili olarak, parti sekreteryası üyelerinden olan J. Berger[79] Ocak 1924'ün başında "halkın tüm sınıflarının emperyalizme karşı mücadele içinde yer aldığı"nı[80] yazdığı halde, birkaç ay sonra toprak sahipleri, kentli kapitalistler ile proleter işçiler[81] arasında daha net bir ayrım yapıldı ve "Arap ulusal hareketi içinde sınıf mücadelesi" fark edilmeye başlandı.

Arap toplumu içindeki "sınıf mücadelesi"ne ilişkin bu niteleme, partinin Haziran 1924'te yapılan Üçüncü Konferansı'nın tutanaklarına yansıtıldı.[82] Köylüler arasında çalışmanın önemine işaret edilen konferansta, Histadrut'a ve Yahudi göçüne karşı çıkılması çağrısı yapan parti içindeki aşırıcı eğilimlerin tasfiye edildiği duyuruldu. Aynı zamanda da partinin Yahudi ulusal şo-

venizminden hiçbir iz barındırmaması ve Filistinli işçi sınıfının "bölgesel partisi" olmasına ilişkin KEYK sloganını gerçekleştirmeye yönelmesi gerektiği bildirildi.[83] Siyonizm Yahudi burjuvazisinin özlemlerini temsil eden bir hareket olarak mahkûm edilirken, Arap ulusal hareketinin "İngiliz emperyalizmine karşı mücadelede ana etkenlerden birisi" olduğu ve bu görevini yerine getirdiği sürece desteklenmeyi hak ettiği dile getirildi. Partinin bir "misyoner grubu" haline gelmemesi gerekmekle birlikte, Arap hareketinde sınıfsal ayrışmanın hızlı gelişimini etkilemek ve tarımsal ihtilaflara müdahale ederek ezilenlerin güvenini kazanmak partinin görevleri arasında olmalıydı. Parti, öncelikle Yahudi işçiler arasında eğitim çalışmaları yaparak ve ulusal şovenizmin belirtilerine karşı uğraş vererek, Yahudi toplumu içinde "proleter Siyonizm"le mücadele etmeye söz verdi.[85]

Berger, Ocak 1925'te Moskova'ya giderek, FKP'nin çalışmaları konusunda KEYK'e rapor sundu.[86] KEYK, partinin kaydettiği ilerlemeden hoşnut kaldı ve politikasını onayladı. Partiye verilen KEYK talimatları, Arap proletaryasının olmadığını kabul ederek, partinin köylüler arasında çalışma yapmasını istiyordu, ama ayrıca kentli nüfusun ve öğrencilerin de göz ardı edilmemesi gerektiğini bildiriyordu.[87] Partinin "toprak sahibi feodaller"e ve milliyetçi gruplara yönelik tutumu, İngilizlerle uzlaşma çabasında olup olmadıklarına ya da İngilizlere karşı mücadele edip etmediklerine bakılarak belirlenmeliydi. İlk durum söz konusuysa böyle kişiler teşhir edileceklerdi, ama ikinci durum söz konusuysa böyle kişilerle geçici ittifaklar kurma, meclislerine ve toplantılarına katılma şeklinde onları destekleyici çalışmalar yapılacaktı.

Parti'ye göre, Siyonizm İngiliz politikasının elindeki bir maşaydı ve ezilen Arap nüfusun ortasında İngilizlerin "bekçi köpeği"ydi.[88] Benzer biçimde, Arap ulusal liderleri de Arap hareketini İngiliz yönetimine karşı değil de Siyonistlere karşı yönlendirmeye çabaladıkları için mahkûm ediliyorlardı.[89] Parti, Yahudilere yapılan saldırıların hedef saptırıcı olduğunu

ve ancak Britanya'nın ülkedeki hâkimiyetini pekiştirmeye yarayacağını, mücadelenin öncelikle İngilizlere karşı verilmesi gerektiğini ısrarla savunuyordu. Yahudi işçiler, ülkeye yakın zamanda ve Siyonist örgütlenmelerin aracılığıyla getirilmiş oldukları gerçeğine rağmen, çıkarları Arapların çıkarlarıyla hiçbir şekilde çelişmeyen potansiyel devrimciler olarak görülmeye devam edildi.

Kendi payına KEYK de İstiklâl hareketini dikkatle izliyordu. Bu hareket Arapların bağımsızlığı ve birliği için çağrı yapıyordu ve Şam'da Arap yönetiminin kurulmasında önemli rol oynamıştı. KEYK İstiklâl'i Arap ulusal hareketinin ilerici kanadı olarak görüyordu ve FKP'yi onlarla temas kurmaya yöneltti.[90] Suriyeli isyancılarla temas kuruldu[91] ve Auerbach'ın kendisi Suriye'ye giderek isyanın liderleriyle görüştü,[92] ama yardım sözü verilmesine rağmen bu girişimden hiçbir sonuç çıkmamış gibi görünüyor.

Parti çalışmaları büyük ölçüde Yahudi toplumuyla sınırlı kaldı. Gdud Avoda (İşçi Kıtaları) örneğinde olduğu gibi, bir miktar başarı kazanılsa da grupta ayrışma yaşandı ve bir seksiyonu Sovyetler Birliği'ne göç etti.[93] Yine de partinin Yahudi göçüne yönelik tutumu belirsiz kaldı. Berger, 1926'da kaleme aldığı bir yazıda, hem Arap hem de Yahudi nüfusa karşı olduğu için yönetimi eleştirdi.[94] Yahudi nüfusla ilgili olarak, yönetime, "göçmenlere toprak vermek şöyle dursun, iş ve aş verilmesine bile yardımcı olmadığı" suçlamasını yöneltti. Parti, Arapların Histadrut'a katılmamalarını tavsiye ettiği için 1925'te KEYK tarafından azarlanınca bu örgütle ilgili politikasını değiştirdi.[95] Parti artık Arap işçilerin Histadrut'a girmeleri çağrısında bulunuyordu ve Arapların gözlemci olarak bir Histadrut kongresine ilk kez kabul edildikleri 1927'de, bu, partinin hem Histadrut'u hem de Arap işçileri etkilemede elde ettiği başarının ölçüsü sayıldı.[96] Fraktzia'nın Histadrut'tan ihraç edilmesine rağmen, parti farklı adlar altında fraksiyonlar kurarak Yahudi işçi toplumu içinde politikasını yaymayı sürdürdü, aynı

zamanda da Siyonist hareketin liderlerini protesto etmek için işsizlerin ve düş kırıklığı yaşayan kitlelerin katıldıkları gösteriler örgütledi.[97]

Eylül 1926'da yapılan Altıncı Parti Konferansı'nda, partinin Histadrut'a yeniden girmesi ve Arap emekçi yığınlarla karşılıklı örgütlenme girişimlerini ısrarla sürdürmesi gerektiği yeniden vurgulandı.[98] Hem Arap hem de Yahudi üyelerden oluşan konferans, kendi ifadeleriyle, yavaş yavaş antiemperyalist bir konum benimsemekte olan Filistin'deki Yahudi emekçi nüfusun rolünü tartıştı. Partinin "Arap ulusal devrimci hareketinin sol kanadı"yla ilişkisini sürdürdüğü de açıklandı.[99] Arap ulusal hareketinin doğası gereği küçük burjuva niteliği taşıdığı ve Filistin'de kapitalizmin serbest gelişimi için gerekli koşulları sağlama girişimlerinde köylülüğe dayandığı, dolayısıyla da "komünizmle hiçbir ortak yanının olmadığı" kabul edilmekle birlikte; parti, emperyalizme karşı olmaya devam ettiği sürece bu hareketi destekleme kararı aldı.[100]

Arap toplumunun daha fazla katılımının sağlanması için acele eden Komintern'in, partinin kaydettiği ilerlemeden memnun olmadığı görülüyordu. Parti sekreteri Auerbach, KEYK'in genişletilmiş genel toplantısına katılmak için Aralık 1926'da gittiği Moskova'da, partinin yürüttüğü çalışmanın sonuçlarından Komintern'in memnun olmadığını anladı.[101] Dile getirilen ana eleştiriler partinin bileşiminde Yahudilerin ezici ağırlık taşımasında odaklanıyordu. Konuşmacılar, partinin asıl rolünün, Arap ulusal hareketiyle olan bağlarını "genişletip sıkılaştırmak" için Araplar arasındaki etkinliğini artırmasında yattığını Auerbach'a ilettiler. Partinin Yahudi toplumu içindeki çalışmaları azaltılmadan bunun başarılması gerekiyordu.

Yahudi tarafında, parti yeni bir doktrin geliştirdi: Yişuvizm.[102] Filistin'deki Yahudi toplumuna övgüler düzülürken ve ülkenin hem toplumsal hem de ekonomik gelişiminde büyük bir ilerici rol yüklenirken, Yahudi işçi hareketi de Doğu'da devrimin seyrini olumlu etkileyen bir unsur olarak kabul edildi. Bu doktrin,

Siyonizm ile Filistin'deki Yahudi toplumunu farklılaştırmaya yönelik bir girişimdi. Bir yandan Siyonist milliyetçilik ilkelerini reddederek Arap ve Yahudi çıkarlarının birliğini savunan FKP, göç çağrılarından rahatsızdı ve bu "tasfiyeci" eğilimin kurbanı olanları saflarından ihraç etti. Yahudi toplumuna yönelik bu olumlu tutum, nüfusun Yahudi kesimine partinin verdiği ağırlığı anlamlı kılma girişimiydi. Her ne kadar bu doktrine bağlılık çok uzun sürmeyecekse de, bu doktrin varlığını hissettirmeye devam ederek parti tarihinin sonraki yirmi yılında bölünmelere ve ihraçlara yol açtı.

Komintern Altıncı Kongresi, "ulusal reformizm"e karşı mücadele için yeni bir politikayı tanıttı. Bunun Filistin'e uygulanabilmesi için, Arap ulusal hareketinin liderliğine karşı mücadele edilmesi ve Filistin'in bağımsızlığı talebinin yerine Arap birliği talebinin konulması gerekliydi. Komintern'in talimatlarını uygulamada başarısız olması ve Yahudi toplumuna ağırlık vermeyi inatla sürdürerek milliyetçi Yahudi eğilimler sergilemesi nedeniyle FKP liderliği ağır bir dille eleştirildi.[103] Kongrede Filistin'i temsil eden Auerbach, kapitalizm için sömürgelerin öneminin azaldığına ilişkin Buharin'in raporuna karşı çıktı ve hem Buharin'i hem de tüm Komintern liderliğini Arap Doğu'suna yeterli dikkat göstermemekle suçladı.[104] Ama Araplaştırma sorunu konusunda, sessiz kaldı.

FKP, Komintern Kongresi'nin önerilerini tartışmak için Aralık 1928'de bir konferans düzenledi. Bu konferansta, polis takibinin, tutuklamaların ve sınırdışı etmelerin arttığı, bunun da parti çalışmalarını zayıflattığı bildirildi.[105] Arap işçileri örgütlemenin ve Arap liderliğinde giderek güçlenen emperyalist yanlısı yönelimi fark etmenin son derece önemli olduğunu vurgulayan kararlar kabul edildi. Auerbach, Moskova'dan dönüşünde partiyi yeniden örgütleme girişiminde bulunmuş, ama yeni Komintern çizgisinin doğru olduğunu kabullenmeyenlerin muhalefetiyle karşılaşmıştı.[106] Konferans, muhalifleri suçlamasının yanı sıra, FKP'nin siyasal çizgisine Komintern'in karşı çıkması

sonucunda partinin bazı kesimlerini kaplayan "teslimiyetçi ruh hali"ni de eleştirdi. Sonuçta, kesin bir karara varmanın imkânsız olduğu ortaya çıktı ve Komintern'in talimatlarına ilişkin tartışmanın parti yayınlarında sürdürülmesine karar verildi.[107]

Filistin'de komünist hareket için 1929 yılı zor bir yıl oldu. Komintern'in talimatları doğrultusunda "reformist Arap liderliği"ne yönelik saldırılar sürdürüldü.[108] Aynı zamanda da partinin propagandasının tonunda değişiklikler oldu. "Yaklaşan dünya devrimi"ne yapılan vurgu azaltılırken, belirli sorunlar ve bunların ivedi çözümleri daha fazla vurgulanmaya başlandı. Tarım sorunu parti programının merkezine yerleştirildi. Arap proletaryasının olmadığı kabul edilerek, yaklaşan devrimin tarımsal bir karaktere sahip olacağı vurgulandı ve Arap toplumu içindeki sınıfsal farklılaşmaları genişletmek amacıyla, köylülere toprak dağıtılması, borçların ve vergilerin ödenmemesi çağrısında bulunuldu.[109]

Partinin içinde düzensizlik vardı. Tutuklama dalgaları partiyi vurmuştu ve yayıncılık faaliyetlerinde azalma vardı. Merkez Komite (MK), Arap kitlelerle "gerçek temas" kurmak yerine "bildiri dağıtıcılığı" yapmaya ve "kolay" propagandaya aşırı ağırlık verdikleri için birimlerini eleştirdi.[110] Parti yayınlarının içeriği de eleştirilere konu oldu. Bunlar, seslendikleri kitlelerin koşullarını yansıtmıyordu ve partili eylemciler, "kitleleri mücadeleye çağıran ama kendileri kenarda duran propaganda ekipleri" olarak nitelendirildi. Çok sayıda tutuklama olması, bu faaliyet biçimiyle doğrudan doğruya bağlantılıydı[111] ve parti, eğitilmiş kadroların korunması çağrısı yaparak, "küçük kayıplarla büyük kazançlar" sloganını ortaya attı.

MK'nin 1929 ortasında yapılan genel kurul toplantısında, partiye yayılan teslimiyetçi ruh hali ve Filistin'de ileride verilecek mücadelelerde işçi sınıfının rolünün küçümsenmesi eleştirildi.[112] Komintern'in Filistin'de ve Arap ülkelerinde "işçi-köylü yönetimi" sloganına karşı bir muhalefetin olduğu açıktı. Muhalefet, demokratik bir cumhuriyet için mücadelede

hâlihazırdaki mevcut liderliğiyle ulusal hareketin temel rolü oynadığı görüşündeydi. Partinin rolü, geçici bir talep olarak bunu desteklemek olmalıydı. MK, "kitleler arasında demokratik yanılsamaları" beslediği ve aslında Arap halkı pahasına İngilizlerle koşullu teslim anlaşmaları yapmakta olan milliyetçilerin etkisini abarttığı gerekçesiyle bu bakış açısını kınadı ve partinin "sağ kanadı"na karşı mücadelenin yoğunlaştırılması çağrısı yaptı.

Filistin'de Ağustos 1929 başkaldırısının arifesinde, FKP'nin mevcut durum analizi ve baş aktörleri değişmemişti. Britanya Filistin'de egemenliğini sürdürmek için "bir Yahudi ulusal yurdunun yardımı"na ihtiyaç duyarken, Siyonistler de kendi topraklarında yaşamayan Arap toprak ağalarıyla işbirliği yaparak Arap köylüleri mülksüzleştirmeye çalışıyordu. Milliyetçi Arap liderlerin "Siyonizmin uyuyan ortakları" olarak tanımlanması, sonunda, parti içinde teslimiyetçi eğilimlerin güçlenmesine yol açtı, bu da parti etkinliklerinin zayıflamasıyla sonuçlandı.[114] Bununla birlikte, Haziran 1929'da Yafa'da milliyetçi gruplar emlâk komisyoncularına karşı gösteri çağrısı yaptıkları zaman, komünistler bu gösterileri desteklediler ve kendi antiemperyalist sloganlarını öne çıkarmaya çalıştılar.[115] Parti liderliği, genç Araplar ve işçiler arasında giderek arttığını düşündüğü militanlıktan ve Siyonistler ile Arap köylüler arasında tekrarlanan şiddetli çatışmalardan cesaret almaya başladı.[116] Partideki bu yeni militanlık havası 1 Ağustos'taki gösterilerde ve polisle çatışmalarda ifadesini buldu ve kırktan fazla parti üyesinin tutuklanmasıyla sonuçlandı.[117] Bu yıkıcı bir darbe oldu ve parti henüz kendine gelmemişti ki, üç hafta sonra, Kudüs'te Ağlama Duvarı konusundaki anlaşmazlıkların sonucu olarak Arap-Yahudi düşmanlıklarının fitili ateşlendi.

BÖLÜM II

FİLİSTİN KOMÜNİST PARTİSİ'NİN ARAPLAŞTIRILMASI

1924'ten Sonra Araplar Arasında Parti Çalışmaları ve Araplaştırma Konusunda Komintern'in Tutumu

Filistin'de Ağustos 1929'da çıkan olayların ardından KEYK, FKP'nin ivedilikle Araplaştırılması kararını yayınlayarak attığı adımlar, partinin 1924'te Komintern'in bir seksiyonu olarak tanınmasından önceki döneme kadar uzanan siyasal olarak tutarlı çizginin son noktasıydı.

FKP'nin liderleri, 1924 öncesinde KEYK'le yaptıkları tartışmalarda, grupların ulusal bileşimini temel alan parti üyeliği konusunda muhalefetle karşılaştılar.[1] Partide Arap üye bulunmayışının nedeni, Yahudi komünistlerin yeterince çalışmamalarına ve bilinçli şekilde etkinliklerini "Yahudi gettosu"yla sınırlamalarına bağlandı. Dolayısıyla, partinin tanınmasını sağlamada yaşanan güçlükler, en başta, partinin "yalnızca Yahudiler içinde çalışmakla yetinen ve Arap çoğunluğu görmezden gelen bir Yahudi grup" olduğunu yolundaki Komintern'in bu görüşünden kaynaklanıyordu.[2] En sonunda 1924'te tanınma elde edilmesinin ardından, partinin kendisini Araplaştırması için KEYK'in yapacağı birçok talebin ilki geldi.[3]

Temmuz 1924'te toplanan FKP'nin Üçüncü Konferansı, partinin "bölgeselleştirilmesini" öngören KEYK'in sloganını be-

nimsedi[4] ve partinin, bu talebin hızla gerçekleşmesini sağlamaya hazır olduğunu duyurdu. Bu konferansı izleyen yıllarda Araplar arasındaki faaliyetlerde istikrarlı bir artış olduğu kolaylıkla gözlenebilir, ama bu faaliyetlerin temposu Komintern'in beklediği düzeyde değildi. Tam bir yıl sonra KEYK, partinin Araplar arasındaki faaliyetlerini eleştiren bir karar açıkladı.[5] Bu karar, FKP'nin Araplar arasında faaliyetlere başlanması yönündeki talimatları dikkate aldığını kabul etmekle birlikte, bir Arap proletaryasının olmaması nedeniyle, partinin asıl faaliyetini, "tarımsal devrim parolası"yla, ülkenin ezici bir ağırlıkla köylülerden oluşan nüfusunu hedef alacak şekilde yürütmesi gerektiğini vurguladı.

KEYK talimatlarını, uysallıkla kabulleniyor görünmesine rağmen, FKP'nin kaydettiği gelişme konusunda KEYK'in sürekli kaygı duyması, ilerleme hızının yetersiz sayılmaya devam edildiğini göstermektedir. KEYK'in Aralık 1926'da yapılan genişletilmiş toplantısında yine Filistin'deki faaliyetlerin sorunları ele alındı.[6] FKP'nin kaydettiği ilerlemenin yavaş kaldığına ve bunun esas nedeninin ise partinin hâlâ "az sayıda Yahudi kişi"den oluşması olduğuna işaret edildi. Bununla birlikte, KEYK hızlı bir çözüm yolu öneremedi. Tüm parti kadrosunun Arap nüfus üstünde yoğunlaşmasına olanak sağlamak için Yahudiler arasındaki faaliyetlerin azaltılması yönündeki bir öneri reddedildi. Önerilen çözümler, partinin Arapça propaganda yayınlarının artırılması ve partiye "Arap niteliği" kazandırma çabalarının daha da artırılması için gerekli teşviklerin verilmesiydi.

Komintern, Arap nüfus içindeki çalışmalara vurgu yaparken, partinin Arap ulusal hareketinin liderliğiyle ilişki kurması talimatını verdi.[7] Politikanın tam tersine çevrildiği 1928'deki Komintern Altıncı Kongresi'ne kadar bu çizgi sürdürülecekti. KEYK'in FKP'ye ilettiği ve Filistin'de bir tarım devriminin patlak vereceğini tahmin ederek, partinin antiemperyalist devrimin bayraktarı olarak Araplar arasında mevzilenip önderliği üstlenmeye hazırlanması çağrısında bulunduğu bir yazışmada

bu yeni doğrultu açıklandı. Komintern'in Ağustos 1929 olaylarına yönelik doğru yaklaşım saydığı bu tutumu FKP'nin benimseyememesi, partinin yanlış politikasının ve KEYK talimatlarına uymamasının bir sonucu olarak kabul edildi. Dolayısıyla, Komintern partinin Araplaştırılması yönünde ilerleme çağrısı yapmaktan vazgeçti ve onun yerine, arzulanan dönüşümü sağlamak için aktif adımlar attı.

Komintern'in FKP'yi tanımasından Ağustos 1929 olaylarını izleyen büyük sarsıntıya kadar FKP içinde iki eğilim bulunuyordu. Birinci eğilim Araplaştırma çağrısı yapıyor ve parti üyelerinin çoğunluğunu antiemperyalist mücadeleyi üstlenecek konumdaki nüfus grubunun oluşturması gerektiğini savunuyordu. Filistin'de de bu nüfus grubunun Araplar olduğu düşünülüyordu. Sonuç olarak, antiemperyalist devrimci hareketin başında yer alma iddiasındaki parti Yahudilerden ibaret olamazdı. Bu doktrin 1929'a kadar partideki küçük bir grubun görüşü olarak kaldı ve resmî parti politikasına yansıtılmadı.

Baskın olan ikinci eğilim, Filistin'de Yahudi toplumuna ülkenin sosyal ve ekonomik gelişiminde ilerici bir rol biçen Yişuvizm doktriniydi. Bu doktrin, Yahudi göçünün sonucunda gerçekleşen ekonomik dönüşümü, Filistin'in kapitalist gelişmesi ve çağdışı feodal yapıların yıkılması, dolayısıyla da Arap toplumu içinde sınıfsal ayrışmanın sağlanması için yararlı sayıyordu. Sonuç olarak, Siyonist hareket ile Yahudi toplumunun gelişimi arasında bir ayrım yapılıyordu ve ülkedeki iki ulusal topluluğun çıkarlarının aynı olduğu dile getiriliyordu. Böylece, anlaşılabilir bir şekilde, 1924-29 döneminde Yahudi göçmen topluluğunun problemleriyle daha çok ilgilenildi. Partinin en aktif örgütlenmeleri olan Fraktzia ve Kızıl Yardım Derneği, çalışmalarını Yahudi işsizler ve sol Siyonist gruplar içinde yoğunlaştırdılar.

Parti liderliğine muhalefet kendi saflarının hem sağından hem de solundan geliyordu. "Sağ sapma", ülkedeki işçi sınıfının ve kitle hareketinin gücünü azımsayan ve başarılı çalışmalar yapılabileceği konusunda "teslimiyetçi tutum" benimseyen bir

eğilim olarak 1929 öncesinde kendini açığa vurdu.[8] Bu eğilim, Komintern'in tarımsal bir ayaklanma olabileceği tahminini reddediyor ve Arap nüfusun devrimci potansiyeline güvenmiyordu. Yişuv içinde daha aktif bir politika yürütülmesini ve aynı zamanda da Arap hareketinin liderliğiyle daha güçlü ilişkiler kurulmasını istiyordu.

KEYK'in de tam onayıyla, bu yaklaşım parti tarafından mahkûm edildi. Bu eğilimin Arap toplumunun devrimci olanaklarını yadsıması ve Yişuv içindeki faaliyetlerin öncelik taşıdığını savunması, tek başına Yahudi işçi sınıfı güçlerine dayanan bir devrim çağrısı yapılmasıyla aynı kapıya çıkar gibi görünüyordu. Yine de parti liderliğinin bir kesimi bu fikirleri paylaşıyordu; sonuç olarak, "sağ sapma"ya karşı mücadele sonraki yıllarda sürdürüldü ve Araplaştırma girişimleriyle de iki katına çıktı.

Parti liderliğine yönelik tehdit algısı başka bir yönden daha geliyordu. Partideki küçük bir kesim, bir Yahudi komünist partisinin varlığına karşı 1922 muhalefetinin "heretik" görüşlerini yansıtmayı sürdürüyor ve Filistin'de anti-Siyonist Yahudilerin varlığının akıldışı olduğuna işaret ediyordu. Bunların politikası, parti faaliyetlerinin yalnızca Arap nüfus üstünde yoğunlaştırılmasını ve Arap ulusal hareketinin daha uç kanadıyla temasların sürdürülmesini savunuyordu.[9] Bu politika, parti liderliğinin Yişuv içindeki faaliyetlere ilişkin politikasıyla da çatışıyordu; onlar Yişuv'u, Siyonist yerleşim projesiyle çok yakından özdeşleşmiş Yahudi işçilerle aynı bir bütün olarak görüyorlardı.

"Yahudi İşçiler Komitesi" adı altındaki bu muhalefet grubu, Haziran 1928'deki Yedinci Arap Kongresi'ne sunduğu bir bildiride, Siyonizmi, Arap halkının düşmanı olarak lanetledi ve "Filistin'de yaşayan Arap halkının buranın biricik sahibi olduğu"nu duyurdu.[10] Bu bildiri, Yahudi nüfusla ilgili olarak, "Yahudi'nin yurdu nerede doğduysa orasıdır" diyor ve doğdukları ülkede hakları için mücadele etmekle yükümlü olduklarını belirtiyordu. Filistin'de, Filistinli Yahudilerin görevinin ise Araplarla birlikte ortak kurtuluşları için mücadele etmek ve

Arap ulusal bağımsızlık hareketine destek vermek olduğu duyuruluyordu. FKP liderliği bunu resmî parti çizgisinden sapma olarak gördü. Hiç zaman geçirmeden Arapça basında bir yalanlama yazısı yayınlayarak, İşçiler Komitesi bildirisinin komünist tutumu ifade etmediğini ve grubun partiyle herhangi bir şekilde ilişkisinin olmadığını duyurdu.[11]

Yine de, KEYK'in tekrarladığı taleplere rağmen, 1924'ten 1930'a kadar hiç değişmeyen parti liderliği Araplaştırma çağrısının pratiğe uygulanmasına göstermelik çabalardan öte bir özen göstermemeyi sürdürdü. MK'nin Komintern Altıncı Kongresi kararlarını tartışmak üzere Aralık 1928'de yaptığı genişletilmiş genel toplantı, Araplaştırmaya herhangi bir şekilde değinilmemesiyle dikkat çekti.[12] Parti liderliğinin yüzde yüzü hâlâ Yahudilerden oluşmakla kalmıyordu, partinin doktrini de hiç değişmemişti. Bununla birlikte, hem Filistin'deki koşullar hem de bizzat partinin fiili bileşimi değişiklik işaretleri göstermeye başlamıştı. Nispeten sessiz bir dönemden sonra, Arap ulusal hareketi 1920'lerin sonuna doğru sertleşmeye başladı ve hem Siyonistler hem de İngilizler karşısında daha atak bir politikanın başlayacağının sinyallerini verdi. Bu durum, Komintern'in öngörülerini dikkate almamayı sürdüren parti içindeki sesleri susturdu. Aynı zamanda da partide Arapların varlığı kendini hissettirmeye başlıyordu. Arap üyeler küçük bir azınlık oluşturmalarına rağmen, varlıkları yine de çok yeni bir gelişmeydi ve ülkede yeni faaliyet ufukları açtı.

Partinin Arap nüfusa yönelik ilk doğrudan seslenişi 1 Mayıs 1921'de yayınlanan bir bildiri ile oldu ve "Özgürlükçü Filistin Partisi" imzasını taşıyordu.[13] Parti, Arap emekçilere o gün çalışmamaları ve kızıl bayrak altında toplanarak sokaklarda gösteri yapmaları çağrısı yapıyordu. Uluslararası işçi hareketinin genel tanımlamasına uygun olarak, Arap emekçileri Yahudi işçilerle birleşmeye çağırıyordu; onların Arapları baskı altına almak için değil, Arap ve Yahudi kapitalistlere karşı ortak mücadele vermek için Filistin'e geldiklerini açıklıyordu. Bildiri, Yahudi işçi-

lerin "devrimin askerleri" olduklarını duyurarak sona eriyor ve "Sovyet Filistin" sloganını taşıyordu. Balfour Bildirisi'nden ya da Siyonizme karşı mücadeleden hiç söz edilmezken, sınıf çatışması ve sınıf mücadelesi ağırlıkla vurgulanıyordu.

Parti Araplara kendini ifade etmeyi çeşitli yollarla sürdürdü, ama düzensiz propagandaları bile zayıftı. Genel olarak bildiriler özensiz bir dille yazılmış ve kalitesiz kâğıda basılmıştı,[14] bu da partinin saflarında Arapların olmadığını gösteriyordu.

1924'ten sonra Araplara daha fazla ilgi gösterildi ve parti, Yahudi gettosundan çıkarak, Arapların kazanılması için KEYK'in verdiği talimatları yerine getirmeye yönelik bazı jestlerde bulundu. Zengin bir Arap ailenin Yahudi Ulusal Fonu'na sattığı arazinin Arap kiracıları ile burayı mülkiyetlerine geçirmeye ve Arap köylüleri boşaltmaya kalkışan yeni Yahudi sahipleri arasında Afula'da çıkan çatışma; bir dönüm noktası oldu. Çıkan arbedede bir Arap köylü öldü, Araplardan ve Yahudilerden yaralananlar oldu. FKP çabucak bir bildiri yayınlayarak Siyonistlerin Arap köylüleri topraklarından atma girişimini kınadı.[15] "Elini masum Arap ve Yahudi işçilerin kanına buladığı" için Yahudi burjuvazisini suçladı ve Yahudi kapitalizminin amaçlarına ulaşmak için onları bir maşa olarak kullandığı uyarısında bulundu. Parti, Afula'daki arazi işgalini sona erdirmeye kararlı olduğunu bildirdi ve Arap köylüler adına yürüttüğü ajitasyonun yanı sıra, hem bir destek hem de bir karşı koyma ifadesi olarak, Yahudi yerleşimcilere karşı direnişlerinde onları desteklemeleri için üyelerini oraya gönderdi.[16]

Bu eylem partiyi Yahudi toplumuna daha da yabancılaştırırken, Arap ulusal hareketinin dikkatini partiye çekti.[17] Daha önceleri Arap basını, partiyi gözden düşürmek ve yetkililerin dikkatini çekmesi için olsa bile, partinin çeşitli faaliyetlerini haber yapmış ve bildirilerini yayınlamıştı.[18] Afula'daki eylem, parti propagandasını, kıt kaynaklarıyla ulaşabileceğinden çok daha geniş bir kitleye ulaştırdı ve Araplara olumlu bir ışık yaktı. İlk temas Afula'da mülksüzleştirilen kabilelerin bazı liderle-

riyle kuruldu.[19] Siyonistlerin toprak edinmelerine karşı silahlı direniş için partinin ajitasyona devam etmesine rağmen, bu ilk temasları kendi yararlarına kullanamadıkları gibi, bu olaya karışması nedeniyle uzun dönemde pratik bir yarar da elde edilemedi.

Partinin 1924'te Arap alanındaki gerçek başarısı, Hayfa'nın köklü dergisi *Nafir*'in sahibi olan Aliye Zeki'yle temas kurmasından doğdu. Zeki, komünistlerin genel çizgisini ortaya koyan ve hem eğitim hem de ajitasyon işlevi yüklenen haftalık bir dergi yayınlamak üzere partiyle ücret sözleşmesi yaptı.[20] *Hayfa* adlı bu derginin ilk sayısı[21] Ekim 1924'te yayınlandı ve biraz düzensiz de olsa 1925 sonuna kadar yayınlanmaya devam etti. Yazıları özenli ve üretimi iyi olan dergi, genel siyasal konuları ele alırken işçi hareketiyle ve sendikal örgütlenmeyle ilgili meseleler üstünde yoğunlaşıyordu. Dergide, Rusçadan çevirilerin ve uluslararası işçi hareketine ilişkin yazıların yanı sıra, komşu Arap ülkelerindeki siyasal duruma ilişkin analizler de yer alıyordu. Dergi, militan bir Britanya karşıtı çizgi benimsedi ve Arap ulusal hareketinin liderliğine eleştiriler yöneltti, ama Siyonist hareketi büyük ölçüde görmezden geldi. Ana vurgusu, Arap ve Yahudi işçilerin çıkarlarının birliği üstüneydi,[22] dolayısıyla da bazı Arap işçilerin bağımsız Arap sendikaları kurma girişimlerine karşı çıkıyordu.

Bu yasal dergiye ek olarak, yerel parti komiteleri propaganda dökümanlarını dağıtmak için çeşitli girişimlerde bulunuyordu,[23] ama bunların hiçbirisi sürekli olamadı. Parti, düzenli bir Arapça yayın organı oluştumayı 1929'a kadar başaramadı; o yıla gelindiğinde yeterli sayıda Arap kadro kazanılmıştı ve Arapça yayını düzenli sürdürebilecek yeterliliğe ulaşılmıştı. *İle el Emmam*'ın ilk sayısı,[24] partinin faaliyetlerini, ilkelerini ve uluslararası komünist hareketle olan bağlarını açıklayarak, partiyi Arap kamuoyuna tanıtmaya çalışıyordu. Arap işçileri Yahudi sınıfdaşlarıyla birleşmeye çağırıyordu ve İngilizlerin ve Arap feodal liderlerin onların dikkatini Yahudilere karşı çevirme girişimleri konusun-

da uyarı yapıyordu. Dergi, partinin propaganda çizgisinde herhangi bir değişiklik yapmadı ve ulusal bağımsızlık mücadelelerinden çok sınıf mücadesine vurgu yapmayı sürdürdü.

Partinin Arap nüfusa yönelik çabaları yavaş yavaş meyvesini vermeye başlıyordu. *Hayfa* dergisi 1 Mayıs 1925'i birlikte kutlamak için genel bir çağrı yaptı,[25] 1 Mayıs 1926'da ise Arap işçiler Hayfa'da Yahudi yoldaşlarına katılarak greve gittiler.[26] Bir Arap işçi örgütü olan Filistin Arap İşçiler Derneği'yle 1925'te Hayfa'da temas kuruldu[27] ve parti, Kudüs'te, Hayfa'da birçok Arap işçiyi örgütlemeyi başardı.[28] Partinin sendikal alandaki en anlamlı başarısı Aralık 1926'da İhud (Birlik) hareketi konferansının düzenlenmesiydi.[29] Toplam seksen beş delege içinde on altı Arap delegenin katıldığı bu konferansı iki seçkin Arap komünist, Refik Cebbur[30] ve Abdulgani el Kermi[31] yönetti. Konferanstan hemen sonra yayınlanan broşürde, ülkede Arap ve Yahudi işçileri birleştiren gerçekten uluslararası nitelikte bir işçi hareketinin temellerini kurma amacının güdüldüğünü açıklıyordu.[32] Ne var ki, parti yine bu atılımı sürdürmeyi başaramadı ve birlik hareketi çok geçmeden doğal yollardan sönümlendi.

KEYK'in tavsiyesi üzerine Arap ulusal hareketiyle ilişkiye geçildi. Balfour'un ziyaretine protesto için Şam'da düzenlenen bir gösterinin kurbanlarıyla partinin dayanışma içinde olduğunu dile getirmek için Arap yetkiliye gönderilen bir destek mesajıyla başlayan bu süreçte,[33] Hamdi Hüseyni'nin çevresinde toplanmış bir grup aşırı Arap milliyetçisiyle ilişki kuruldu.[34] Ulusal hareketin tanınmış liderlerinden birisi olan Cemal Hüseyni'yle de ilişkiler kurulurken,[35] parti; 1927'deki Kudüs belediye başkanlığı seçiminde, Kudüs'ün Yahudi sakinlerinin oylarını Naşaşibi fraksiyonuna vermemeleri çağrısı yapan bir bildiri yayınladı.[36]

Partinin Arap ulusal hareketi liderliğiyle olan ilişkileri, yeni Komintern politikalarının kararlaştırıldığı Altıncı Kongresi'nden sonra 1928'de ansızın kesildi.[37] Bununla birlikte, Hamdi Hüseyni ve grubuyla olan temas sürdürüldü. Çünkü, parti onu Arap ulusal hareketi içindeki sol blokun temsilcisi ola-

rak görüyordu ve onun Berlin'de faaliyet gösteren Emperyalizme Karşı Birlik'le bağlantı kurmasını sağladı. Mısır hükümetinin vize vermemesi[38] nedeniyle Birlik'in Frankfurt Kongresi'ne katılamayan H. Hüseyni kongrenin başkanlık divanına onursal üye seçildi. Bununla birlikte, Filistin toplantıda sesini duyurmaktan yoksun kalmadı. FKP'nin bir delegesine ek olarak, partiye yakınlık duyan Dr. Halil Budeyri adındaki bir Filistinli Arap kongrede konuşma yaptı ve hem Siyonizmi hem de İngiliz emperyalizmini yerden yere vurdu.[39] Bununla birlikte, daha sonra H. Hüseyni, Birlik'in 1929'da Köln'de yapılan toplantısına katılma olanağı buldu[40] ve oradan, FKP sekreteriyle birlikte Moskova'ya giderek Stalin'le görüştü.[41] Partinin Hamdi Hüseyni'yle bağlantısı, birkaç önemsiz kopukluğa rağmen, 1948'e ve ülkenin bölünmesine kadar sürecekti.

FKP'nin bu dönemde Arap kadrolar bakımından elde ettiği gerçek kazanımları tahmin etmek güçtür. Parti, ilk Arap üyesini 1924'te kazandığını iddia ediyordu[42] ve parti liderlerinden Berger-Barzalai, Ocak 1925 gibi erken bir tarihte, Moskova'daki Doğu Emekçileri Üniversitesi'ne Arap öğrencilerin gönderilmesi gerektiğini vurguluyordu,[43] bu da FKP'nin hâlihazırda birçok Arap yandaş kazanmış olduğunu gösteriyordu.

Moskova'ya giden ilk Arap üye Necati Sıtkı'dır[44] ve kendisi partiye ilk katılan Araplardandır.[45] 1925-1930 arasında, on iki Arap bu şekilde Moskova'ya gitti, bunların çoğu bir yıldan kısa süre orada kalarak, komplo yöntemleri ve genel siyasi konulara ilişkin öğrenim gördüler. Bunların çoğu ülkeye döndükten kısa bir süre içinde partiden ayrılırken,[46] birkaçı da Sovyetler Birliği'nde kalmaya karar verdi. Bununla birlikte, diğerleri sonraki yirmi yılda partinin seçkin liderlerinden olacaklardı[47] ve birisi de İspanya'da Cumhuriyet için savaşırken ölecekti.[48] Polis raporları bu kesintisiz büyüme eğilimini yansıtıyordu. 1927'de yalnızca dört aktif komünistin adı sayılmakla birlikte, 1929'a ait bir raporda on dokuz Arap komünistin,[49] 1930'a ait başka bir raporda da yirmi altı komünistin[50] adları yer alıyordu. Yeni üyele-

rin çoğunluğu Arap işçi sınıfından geliyordu, ama mesleği gazetecilik olan oldukça fazla sayıda eğitimli üye de vardı. Bazılarını, özellikle eğitimli üyeleri partiye katılmaya yönelten şey hiç kuşkusuz antiemperyalist mücadeleydi,[51] ama çoğunluğunu çeken şey yalnızca gündelik ekonomik mücadele olabilirdi; partinin sekiz saatlik iş günü, daha iyi çalışma koşulları, Yahudi işçilerle eşit ücret için yaptığı çağrı ve birçok başka talep de çekici gelmiş olabilirdi.

Komintern'e bakılırsa, partinin gelişimi pek de etkileyici değildi. Partinin ilk dört yılına ilişkin değerlendirmede Komintern, partinin ana faaliyetlerinin Yahudi işçi hareketine yoğunlaştığını, Araplara yönelik faaliyetlerin ise Kudüs belediye seçimine yapılan müdahaleden ve yasal bir Arapça dergi yayınlamaktan ibaret olduğunu kaydediyordu.[52] Hem yasal bir parti olmaması, hem de faaliyetleri dostça karşılanmayan ve genelde nüfuz çabası içinde olan bir Yahudi partisi olarak görülen FKP'nin yaptığı çalışmalarda karşılaştığı güçlükler göz önüne getirilince, bu yorum partinin mücadelesinin düpedüz insafsız bir özetiydi. Oysa, Komintern Filistin'de etkili bir seksiyon kurmak istiyordu ve bu, tanımı gereği, bir Arap partisi olmalıydı. Bu görevi yerine getirmesi için ülkedeki Yahudi komünist gruptan yararlanmayı umuyordu. Parti, kuruluşunu izleyen altı yıl içinde Arap kadrolar oluşturarak, onları eğiterek, Moskova'da daha ileri eğitim almak üzere Arap üyeler seçerek ve genelde, Arap nüfusun dikkatini üstüne çekerek bu altyapıyı kurmayı yine de başarmıştı. Aynı zamanda da parti, Afula olayından ve benzer olgulardan yararlanarak, yalnızca Yahudi yerleşimcilere karşı değil, feodal toprak ağalarına ve İngilizlere karşı da köylüleri harekete geçirmeye çalışmıştı. Bütün bunları yaparken FKP'nin açmazı, böyle bir görev için pek de uygun olmayan Yahudi kadrolardan yararlanmak zorunda olduğu gerçeğiydi. Partinin kendi denetiminde olmayan koşullar nedeniyle karşılaştığı güçlükler, Araplaştırma sürecinden sonra bile faaliyetlerini baltalamayı sürdürecekti. Yahudi üyeler çoğunlukta olmaya devam etseler de Arap nüfus

içinde çalışmak için onlardan yaralanma zorunluluğu hep vardı. Yirmili yıllarda bizzat Yahudi liderliğin partiye kaydettiği ve eğittiği Arap kadro olmasaydı sonraki Araplaştırma sürecine nasıl kalkışılabilirdi, bunu tahayyül etmek zordur.

FKP'nin Filistin'deki Ağustos 1929 Olaylarına İlişkin Tanımlaması

Filistin'de Ağustos 1929'da huzursuzluklar başlayınca FKP'nin benimsediği siyasal çizgiye damgasını vuran kafa karışıklığının izleri; doğruca, Komintern'in 1928'deki Altıncı Kongresi'nde uluslararası komünist harekete getirilen değişikliklere kadar sürülebilir. Avrupa'da sınıf mücadelelerinin yükseleceği ve sömürgelerde devrimci patlamaların olacağı yeni bir aşamanın yaklaştığı yolundaki yeni inancı kabullenmekte tüm parti oybirliği içinde değildi. Aralık 1928'de KEYK; FKP'nin, tüm Arap milliyetçi gruplara karşı, özellikle de Arap ulusal hareketinin gerici dinsel ve feodal liderliğine karşı mücadele vermesi için çağrıda bulunmuştu.[53] Ayrıca, Yişuvizm doktrinini ve ülkeye Yahudi göçünün olumlu yönlerine ilişkin başka teorileri de reddetmesi çağrısında bulundu. KEYK, Arap kitlelerinin hızla radikalleştiğini görerek Filistin'de bir işçi-köylü hükümeti kurulması mücadesinin Araplara dayanması zorunluluğu nedeniyle, Araplaştırmaya yönelik yeni bir telepte bulundu.

Komintern'in yeni çizgisi ve Filistin'de bunların uygulanması güçlü bir muhalefetle karşılaştı. "Sağ sapmacılar"[54] olarak adlandırılan bir grup "üçüncü dönem"in geçerliliğini kabul etmedi. Filistin'de gerçekten bir radikalleşme olduğunu kabul ettiler ama, bunun abartılmaması gerektiğini, çünkü devrimci hareketteki büyümenin düşmana karşı kitlesel bir saldırı başlatabilecek aşamaya henüz gelmediğini savunmayı sürdürdüler.[55] "Sağcılar", dile getirdikleri demokratik cumhuriyet talebinde ısrarcıydılar. Partinin, yoğun hükümet baskısıyla yüz yüze kalırken Arap nüfus içindeki konumunun zayıf olması nedeniyle,

devrimci bir yola çıkacak kadar güçlü olmadığını biliyorlardı. Daha önce Moskova'ya gönderilmiş olan Arap öğrencilerden bazılarının yakın zamanda geri dönmesi parti içindeki ayrışmaları daha da hızlandırdı; bu öğrenciler "Yahudi hegemonyası"[56] olarak gördükleri durumu sorgulamaya başlamışlardı. Filistin halkını Yahudilerden daha iyi anlayan "Filistin'in sahipleri"nin[57] partide öncelikle söz sahibi olmaları gerektiğini, hiç değilse parti kararlarında ve yönetiminde yer almalarına izin verilmesi gerektiğini dile getiriyorlardı. Komintern, partinin işleyişini sorgulamak ve Araplaştırma sürecinde ne kadar yol kat ettiğini anlamak üzere Filistin'e bir özel temsilci göndermeye kadar verdi.[58]

Ekim 1928'de Kudüs'teki Ağlama Duvarı'nda baş gösteren huzursuzlukların, bir yıl sonra çıkacak çok daha kanlı olayların bir provası olduğu anlaşıldı. Parti bu olayları "küçük çaplı pogrom"[59] olarak nitelendirdi ve İngiliz hükümetini, Filistin üzerindeki hâkimiyetini devam ettirmek için Filistinli Arap ve Yahudi toplumlar arasında ulusal çatışmalar çıkarmakla suçladı. Partinin "pogrom"a verdiği tepki, Arap ve Yahudi işçilere birlik çağrısı yaparak, liderlerinin kışkırtmasına kapılmamalarını ve ulusal tahriki reddetmelerini istemek oldu. Parti bu olaylarda herhangi bir devrimci nitelik görmediği gibi, bunları Arap kitlelerin artan radikalleşmesinin bir işareti olarak da saymadı. Komintern yetkilileri bu analizde bir kusur bulmadılar ve bu, partiyi Ağustos 1929 olaylarını da aynı şekilde değerlendirmeye yöneltecekti, çünkü parti daha önce açıkça Komintern'den tam onay almıştı.

Ağustos ayında kargaşanın patlak vermesi FKP liderliğini şaşkınlığa düşürdü. Parti, ilk kanlı olayların öncesinde pasifist bir tonda hazırlanmış bir bildiri yayınlamıştı.[60] Kargaşa başladıktan sonra başka bir duyuru yayınlanması önerisi ise sekreterya tarafından geri çevrildi;[61] bu tutum, sekreteryanın içine düştüğü belirsizliği ve kafa karışıklığını yansıttığı gibi, çatışmanın temelinde yatan nedenlere ilişkin anlamlı bir analizin yapılma-

dığını da gösteriyordu. MK'nin bildirisi bu kargaşa ortamını bir emperyalist provokasyon olarak tanımlıyordu: Arap ve Yahudi işçilerin birliğinden korkan Britanya'nın bu iki topluluğu bölmek için ırksal nefreti kaşıdığını, Siyonist liderlerin ve Arap efendilerin de onlara bu konuda yardım ettiğini belirtiyordu. Bildiri, yaşanan mücadeleyi kardeşler arasındaki bir mücadele olarak betimliyor, Arap ve Yahudi işçilerin birbirleriyle kavga etmeyi bırakıp ortak çabalarını İngiliz yönetimine, Siyonist ve Arap liderlere karşı yöneltmeleri çağrısında bulunuyordu.

Parti sekreteryasının üyesi olan Berger-Barzalai'ın kaleme aldığı ilk yetkili tanımlama, olaylara ilişkin çelişkili bir değerlendirme sunuyordu.[62] Olaylar hem bir "pogrom" hem de bir "genel Arap başkaldırısı" olarak niteleniyordu. İlk başta ayaklanmanın Müslüman din adamlarının kışkırtmasıyla "Yahudi karşıtı bir şekil" aldığı görüşü ağırlık kazandı. Yüksek İslam Konseyi "Yahudi kâfirlere karşı Müslümanların bağnaz nefretini körüklemiş"ti ve hükümet; "yobaz din adamlarının, feodal şeflerin ve burjuva unsurların liderliğindeki gözü dönmüş Müslüman köylü ve bedevi kitleler" tarafından yayılan ve hükümetin Yahudi katliamını desteklediğini duyuran söylentilere kulak asmayarak, hatta destek olarak ulusal nefret alevlerinin yanmaya devam etmesi için elinden geleni yaptı. Rapor, Hebron'da ve diğer yerlerde yapılan Yahudi katliamlarını ve yerleşimlerin hunharca yerle bir edilişini ayrıntılı olarak anlatıyordu. Berger, aynı zamanda da hareketin belirli bir aşamada tahrikçilerin kontrolünden çıkmaya başladığını belirtirken kanıt olarak, tamamen Araplardan oluşan kentte İngiliz hükümet binalarına yöneltilen saldırıları gösteriyordu. Berger'in bu "hükümetçe teşvik edilen pogrom" için gösterdiği nedenler şaşırtıcı biçimde gerçeklerden kopuktu, ama herhangi bir ciddi analizin olmayışını örtmeye yaradı. Hükümet, diyordu Berger, "son yıllarda gözlenebilen Arap-Yahudi yakınlaşmasını ne pahasına olursa olsun yıkmaya çalışıyor".[63] Bu gerekçeye sarılan parti, yine, Araplar ile Yahudilerin kardeş olmalarına yönelik sloganları gündeme getirdi ve işçilerin birbirlerini öldürmek

yerine ortak düşmana karşı yönelmeleri çağrısı yapan afişlerle Kudüs duvarlarını baştan başa donattı.

Pratikte ise, parti, kötü bir tesadüfle ayaklanmanın patlak vermesinden birkaç gün önce Filistin'e gelmiş olan Komintern'in özel temsilcisine göre hareket etti.[64] Kudüs'teki Yahudi mahallesine yapılan saldırılar partiyi zor bir soruyla karşı karşıya bıraktı. Ülkeyi sarmakta olan hareket bir pogrom idiyse, o zaman, tehdit altındaki Yahudi mahallelerini savunmaları için üyelerine çağrı yapmak FKP'nin göreviydi. Sonunda parti sekreteryasının kararı bu oldu ve Komintern'in özel temsilcisi de bu karara katıldı.[65] Sekreteryanın kararı şöyleydi: "Pogrom ve katliam tehlikesi varken, FKP ve Fraktzia üyelerinin görevi, tehlike içindeki mahallelerde Haganah'a katılmaktır."[66] Bu karar Kudüs'te derhal uygulandı. Dahası, parti üyeleri Haganah liderleriyle toplantı yaparak, onları partinin kararı konusunda bilgilendirdiler ve partinin küçük cephaneliğini onların emrine verdiler. Geriye dönülüp bakılınca, partinin bu tutumu benimsemesi doğaldı. Bu tutum partinin olayların mahiyeti konusunda yaptığı belirlemenin ve Arap kitlelerden yalıtılmış olmasının mantıksal bir sonucuydu. Partinin zayıf olduğu ve ayaklanmanın başına geçme şansının bulunmadığı dikkate alınarak, üstlendiği rol, kan dökülmemesi için çağrılar yapan ve suçu dışarıdan bir tarafa, yani İngiliz yetkililere yükleyen seyircilik rolüne indirgendi. Parti, bu olayları değerlendirirken, ırksal katliamları meşru bir ulusal antiemperyalist ayaklanmanın marjinal bir yanı olarak görme olanağı verecek daha geniş siyasal bağlamı içine oturtmak için hiçbir somut çaba göstermedi ve çok geçmeden, böyle bir belirlemenin geçerliliği konusunda partide tartışma çıktı.[67]

Her ikisi de MK tarafından Eylül 1929'un sonuna doğru, yani ayaklanmadan bir ay sonra yayınlanan iki belge, parti safları içinde artan kafa karışıklığını ve ayaklanmanın altında yatan nedenleri kavrama girişimini yansıtmaktadır. "Filistin İsyanı"[68] başlıklı ilk yayın, ayaklanmanın temellerine ve genel nedenlerine açıklama getiriyordu. Yazı, İngilizlerin Filistin'i

işgal etmesiyle ve Yahudi ulusal yurdu kavramını destekleyip güçlendirmesiyle başlıyor, ülkedeki Yahudi toplumunu "İngiliz emperyalizminin Arap ülkelerindeki en ileri karakolu"[69] ve emperyalizmin çıkarlarını koruyan hizmetçi olarak tanımlıyordu. Britanya, hain Arap ve Yahudi liderlerin göz yummasıyla ulusal toplulukları birbirine karşı kullanan bir oyunun içinde gösteriliyordu. Yazı, Arap köylü kitlelerin haklı yakınmalarını ve Yahudi yerleşimcilere, yani "yoksul köylülerin yalnızca parasını ve işini ellerinden almakla kalmayıp, onlar için her şeyden değerli olan küçük mal mülklerini bile ellerinden alan mütecavizler"e karşı duydukları nefreti sıralayarak devam ediyordu. Sonuçta tarım sorunu ile başlayan huzursuzluklar, gerçekte İngilizlere karşı bir antiemperyalist isyanın eşiğinde bulunan kitleleri radikalleştirdi ve devrimcileştirdi. Burada, partinin belgesi, başkaldırının "pogromcu" yanlarına bir açıklama getirme zorunluluğunu hissediyordu ve olayların nedenini Filistin'deki koşulların çerçevesi içinde aramaktan çok, "Devlet bizimle"[70] söylentilerini yayan ve yakındaki devrimi "Yahudilerin Yahudi oldukları için öldürülmeleri gerektiğini savunan" bir "Cihad"a çeviren reformcu liderleri ve emperyalist hükümeti sorumlu tutuyordu. Ayaklanmanın dehşet verici aşırılıklarını, yaşlıların, kadınların ve çocukların katledilmelerini ve sakat bırakılmalarını ayrıntılarıyla anlatan belge, saldırganları tanımlayarak şöyle devam ediyordu: "karınları deşerken ve küçük çocukların kafalarını uçururken kendinden geçmiş halde ilahiler söyleyen bedeviler."[71] Ama buna rağmen parti, hareketin "Yahudi katliamlarını çok aşan amaçlarla bir pan-Arap kalkışma"ya[72] ve "neredeyse" bir antiemperyalist isyana dönüşme eğilimi taşıdığını görebiliyordu. Bu dönüşümü; reformist Arap liderlerinin, Siyonist "pogrom karşıtları"nın ve İngiliz askerinin müdahalesinin birleşik gücü önledi. Parti tüm bu kavgalar sırasında faaliyetsiz kalmasına gerekçe olarak, "bebeklik çağında bulunmasını ve hem İngiliz yönetim aygıtının hem de Siyonist ve Arap burjuvazisinin sürekli baskısı altında çok sıkışmış [olmasını]"[73] ve hem Arap hem de Yahudi işçilerle

ilişkilerinin zayıf olmasını gösterdi. Ulusal barışın ve sınıf savaşının gerekliliğini ifade etmeyi sürdürmesine karşın, çağrılarına kimsenin kulak asmadığını ve aldığı duruşun gerçek hayatla tamamen ilgisiz olduğunu pek çok sözüyle kabul etti.

Partinin ikinci belgesi olan "Filistin'de Kanlı Savaş ve İşçi Sınıfı," Eylül 1929'un sonunda yayınlanan uzunca bir broşürdü.[74] "Ne oldu?" sorusunu yanıtlamaya girişerek, ayaklanmanın tüm yönlerini ve ülkedeki Yahudi toplumunun konumunu içeren ayrıntılı bir yanıt sunuyor, ama önceki bildirgenin genel çerçevesi içinde kalıyordu. Bu broşür partinin önceki analizine göre herhangi bir şaşırtıcı yeni değişiklik getirmemesine karşın, FKP'nin siyasal duruşunu somutlaştıran kapsamlı bir zemin sağladı. Broşür, ayaklanmayı emperyalizme karşı devrimci savaşla ilişkilendirerek sınıfsal bir bakış açısıyla yargılamak gerektiğini ifade ediyor ve olayların kökenlerinin tarımsal durumda aranmasını salık veriyordu. Siyonistler köylülerin toprak mülkiyeti yapısını yıkıma uğratmışlardı ve bedevilerin yoksulluğunu artırmışlardı.[75] Tarımsal huzursuzluğun nedenleri, köylüleri mülksüzleştirip topraklarından kovmaya yönelik Siyonist politikayla doğrudan bağlantılıydı.[76] Hem feodal Arap liderler hem de hükümet, yaklaşan devrimci tarımsal patlamanın bilincinde oldukları için, kaçınılmaz olarak antiemperyalist bir niteliğe bürünmeden önce bunu Yahudi karşıtı bir harekete kanalize etmeye kararlıydılar.[77] Onların ortağı olarak Siyonist liderler de bu gidişattan sorumluydular, çünkü uyguladıkları toprak politikası yoluyla "Yahudi kitleleri kırgın köylülerin ilk hedefi haline getirmiş"lerdi ve Yahudi toplumunu Filistin'de emperyalizmin en öndeki siperlerine yerleştirmişlerdi.

İsyan "Yahudilerin katledildiği bir pogrom" olarak ilerlerken hükümet mallarına dokunulmamış ve İngiliz polisine saldırılmamıştı.[78] Ama "ilk yirmi dört saatten sonra, hükümetin denetimi dışına çıkan bir kitle hareketi başlamış"[79] ve kitleler saldırılarını hükümetin kendisine yöneltmeye başlamışlardı. Partinin önceki belgesinde yer almayan, hareketin hızlı dönüşümüne

ilişkin bu tanımlamanın arkası getirilmiyordu. Broşür, bu noktadan sonra, işçi hareketinde var olan ve işçi sınıfının köylü kitlelerin başına geçerek bu hareketi İngiliz emperyalizmine karşı bir mücadeleye dönüştürememesinin temel nedeni olan ulusal bölünmenin suçunu Siyonistlere yükleyerek devam ediyordu.[80] Siyonist hareket, "Balfour Bildirisi'nin doğrudan sonucu olan pogromdan, tarihsel olarak sorumlu tutuluyordu.[81] Parti'ye göre, Siyonist hareket ve ulusal yurt politikası olmasaydı, köylülerin mülkleri ellerinden alınmasıydı, ılımlı ve emperyalist dostu Arap zümrenin desteği olmasaydı, ülkede dinsel nitelikli bir ulusal nefret olmazdı. Yine de, "İngiliz emperyalistler ülkeden sürülüp atılıncaya kadar" pogromlar meydana gelmeye devam ederdi. Parti, gerek Siyonistlere gerekse Araplara katılmama[82] ve çetecilerin saldırılarına karşı yoksul esnafın "ve işçi mahallelerinin savunulması için" üyelerini harekete geçirme[83] şeklindeki çizgisinin doğru olduğunda ısrar ediyordu. Siyonist özsavunma çabalarına destek verdiğini reddediyor, onların emirlerine asla uymadığını, onların otoritesini asla kabul etmediğini, ulusal birlik sloganına da asla katılmadığını ileri sürüyordu. "Yeni, pogromsuz devrim"[84] tercihini vurgulayan partinin analizi, Siyonist örgütlenmenin denetiminden kendilerini kurtarmaları için Yahudi işçilere, zengin Arap toprak ağalarından ve şeyhlerden yakalarını sıyırmaları için de Arap kitlelere çağrıda bulunarak sona eriyordu.

FKP'nin Ağustos başkaldırısına verdiği ilk tepki ikili bir yaklaşımı içinde taşıyordu. Asıl vurgu olayın "pogrom" yönüne ve fiili katliamların dehşet verici ayrıntılarına yapılıyordu. Aynı zamanda da parti, bu patlamanın tarihsel temelini ortaya koyarak, bizzat varlığıyla ve faaliyetleriyle Yahudi toplumuna yönelik bu saldırıya davetiye çıkaran, böylece de hareketi meşru hedefinden, yani İngiliz otoritelerden saptıran Siyonist hareketin suçlu olduğunu ilan ediyordu. Partinin analizlerindeki, ülkedeki Siyonist varlığının mahiyeti ve amacı nedeniyle kaçınılmaz olan Yahudi toplumuna yönelik Arap saldırılarına olumsuz bakışını

anlamak için; partinin Filistin'deki Yahudi toplumu ile Siyonist hareket arasında ayrım yapma zorunluluğunu kararlılıkla savunan bir Yahudi gruplaşması olduğunu ve Arap dünyasına tamamen yabancı olduğunu anımsamak gerekir. Arap toplumuna dışarıdan bakan parti liderliği, kendi değer sisteminin tanıdık kıyaslama ölçülerine ve ilkel bir siyasal bilince sahip Arap kitlelerdeki dinsel bağnazlığın, sadece, topraklarını gasp eden yabancılara karşı çıkışlarının bir ifadesi olduğunu algılayamadı. Katliam ve kıyımlar her toplumsal ayaklanmada kaçılamaz bir gerçeklikti ve partinin "pogromsuz devrim" çağrısı ise koşulları hiçbir zaman gerçeklemeyen "saf devrim"in özlemini çekmekten öte bir şey değildi.

Ne var ki parti, Komintern'in olaylara ilişkin yorumunu almadan önce de tutumunu yeniden düşünmeye başlamıştı. Parti liderliği içinde bir tartışma başlamıştı bile[85] ve harekete geçen Arap kitlelerin hiçbir antiemperyalist anlam taşımadığını öne süren sesler yükseliyordu. Ekim 1929'de MK'nin yaptığı genişletilmiş toplantıda (KEYK'ten bir mektup alınmasından önce), parti liderliği, ilk özeleştiri seslerinin kendini işittirmeye başladığı bütünüyle farklı ve karşıt bir yorumun var olduğunu kavradı.[86] Ayaklanmanın milliyetçi bir boyuta sahip olduğu, bu toplantıda rahatça kabul edildi. Olaylarda sadece pogromdan başka bir yan görmeyi reddeden Hayfa yerel komitesi "hareketin tüm sosyal motiflerini kasıtlı olarak görmezden geldiği"[87] için susturuldu ve şiddetle eleştirildi. Yine de, toplantıda partinin önceki analizine destek verildi ve hareketin saptırılarak pogroma dönüştürüldüğü tekrar vurgulandı, parti liderliğine tam destek ve güven ifade edildi.

Komintern'in Ağustos 1929 Olaylarını Devrimci Bir Başkaldırı Olarak Tanımlaması

Bir yanda FKP'nin ve diğer yanda uluslararası komünist hareketin geri kalanının olaylar konusundaki farklı yorumları

isyanın bastırılmasından neredeyse hemen sonra açıklık kazandı. Partinin o sırada Moskova'da bulunan bir liderinden gelen yazı, Komintern'in parti sekreteryasından farklı düşündüğüne, olayları bir antiemperyalist isyan olarak görmeyi tercih ettiğine ilişkin ipuçları içeriyordu.[88] Parti liderliği Komintern'in tutumu konusunda zaten ima yollu bilgi edinmiş olmalıdır, çünkü örgütün resmî yayın organı *Inprecor*, "Arap ulusal devrimci hareketinin bir başkaldırı biçimine bürünmüş"[89] olduğunu ve bunun tüm Arap dünyasına dalga dalga yayılacağını tahmin ettiğini daha önce belirtmişti. Komintern çizgisindeki bir örgüt olan Emperyalizme ve Sömürgeciliğe Karşı Birlik tarafından ilk resmî açıklama Eylül ayı başında yayınlandı.[90] Bu açıklama, ükedeki mücadelenin "Arap halkı ile dışarıdan yapay olarak getirilmiş göçmen Siyonist nüfus arasında" olduğunu söylerken aynı zamanda İngiliz emperyalizminin uyguladığı "ekonomik ve siyasal köleliğe karşı isyan" niteliği de olduğu için desteleniyordu. Aynı açıklamada, Arap kitlelerin, Siyonist hareketin "İngiliz emperyalist sömürüsünün temel aracı olduğunu ... haklı olarak düşündükleri" için ülkede onlara karşı ayağa kalktıklarını açıklıyordu, ama emperyalist entrikanın tuzağına düşerek dinsel ve ırksal sürtüşme yoluna sapmamaları konusunda onları uyarıyordu.

Ayaklanmadan kısa süre sonra KEYK, olayları tartışmak ve Smeral'ın raporunu dinlemek için özel bir oturum düzenledi.[91] Toplantıda, FKP'nin yaptığı analizin yanlış olduğu ve ayaklanmanın daha geniş bir tarihsel bağlamda görülmesi gerektiği; önemli olan şeyin pogromlar değil, hareketin genişliği olduğu ve köklerinin tarımsal durumla bile ilgili olduğu kararları alındı. Ayrıca, FKP'nin analizini hatalı bulan KEYK kararının metninin FKP'ye iletilmesine ve o analizin içerdiği yanlışlara işaret edilmesine karar verildi. "Arabistan'daki Başkaldırı Hareketi Konusunda KEYK Siyasi Sekreteryası'nın Kararı" başlığını taşıyan 16 Ekim 1929 tarihli bu belge ancak 1930 yılı başında kamuoyuna açıklandı.[92]

KEYK'in kararı, bütünüyle bakıldığında Ağustos 1929 olaylarının bir pogrom oluşturduğunu kesin bir dille reddediyordu. Bu olaylar, "toplumsal bileşimini en başta köylü hareketinin oluşturduğu tüm Arapların ulusal kurtuluşçu ve antiemperyalist hareketi" idi.[93] KEYK, hareketin; Siyonist provokasyonlara tepki olarak Arap gericilerin pogrom başlatma girişimi şeklinde başladığını, ama çok geçmeden emperyalizmi devirmeyi ve tarım devrimi başlatmayı amaçlayan bir devrime dönüştüğünü kabul ediyordu. Komintern, hareketin bir köylü ayaklanması olduğunu vurguluyordu ve bunu; Arap köylüleri arazilerinden çıkarmayı amaçlayan Siyonist politikanın doğal bir sonucu sayıyordu.[94] Yahudi yerleşim yerlerine yönelik saldırılar, toprağa susamış köylülerin doğrudan ve görülür şekilde kendilerini mülksüzleştirenlere karşı verdikleri tepkiydi, dolayısıyla Arap köylülerin Siyonist yerleşimcilere düşmanlığı ırksal bir nitelik taşımıyordu, dışarıdan tahriklerin sonucu da değildi, ama açık bir sınıf karşıtlığı oluşturuyordu. Buradan çıkan sonuç, FKP'nin analizinin vahim ölçüde yanlış olduğu ve ayaklanma sırasında Arapların, Yahudi yerleşim yerlerine saldırarak buraları yakıp yıkma eylemlerinin temel nedenlerini gözden kaçırdığıydı.

FKP liderliğinin analizindeki hataların temel nedeni, partide "Yahudilerin çoğunluğu"[95] oluşturması ve Arap kitlelerle temaslarının bulunmaması olarak görülüyordu. Dolayısıyla, tam da partinin Araplaştırılması yönünde KEYK'in defalarca ilettiği talepleri umursamadığı için liderliğin ayaklanma başlayınca "hazırlıksız yakalandığı" suçlamasında bulunuluyordu. Parti "tepeden tabana kendini Araplaştırmak için cesur ve kararlı bir tavır" almış olsaydı, Arap kadrolardan, özellikle de köylü kökenli kadrolardan böylesine tamamen yoksun kalmazdı. Partinin yaptığı vahim yanlışlardan birisi, "öncelikle Yahudi işçiler üstünde odaklanması" ve diğeri de Arap işçi ve köylülere erişme görevi için daha ciddi çaba harcamamış olmasıydı. Liderlik, ayrıca, Araplaştırmaya yönelik önceki talepleri mekanik bir anlayışla yorumladığı ve Araplar arasında kalıcı bir örgütlen-

me kurmaya çabalamak yerine, MK'ye partinin yalnızca birkaç Arap üyesini atamakla yetindiği için de eleştiriliyordu. Dahası, parti liderliğindeki "sağcılar" köylü ve bedevi üyeleri örgütleme olasılığı konusunda kötümser bir tavır almışlardı, bu yüzden de özellikle önemli olan o alandaki faaliyetler ihmal edilmişti. Partinin özelde köylülük ve genelde Arap kitleler içinde çalışma yapılabileceğine duyulan bu inançsızlık, ülkedeki "devrimin olabilirliğinin küçümsenmesi"ne ve sonuçta da ayaklanma meydana geldiği zaman partinin hazırlıksız durumda olmasına yol açmıştı. Partinin Arap sahnesindeki bu içler acısı silikliği kentlerdeki az da olsa Arap işçi sınıfının içinde etkinlik gösterilememesine ve köylü hareketi açısından, herhangi bir yönlendirici rol üstlenilememesine yol açtı. Dolayısıyla, parti, "dinsel-milliyetçi çatışmanın genel bir antiemperyalist köylü isyanına dönüşümünü algılamayı" başaramadı ve tarımsal devrimin uygun sloganlarını, yani topraklara el konulması ve köylü komitelerinin oluşturulması sloganlarını öne çıkaramadı.

KEYK kararının ortaya koyduğu görevler, aslında, partinin Yahudi niteliklerinin dönüşüme uğratılarak Yahudi göçmenlere dayalı bir parti olmaktan çıkarılıp, yerli Arap nüfusu temsil eden bölgesel bir örgütlenme haline getirilmesiyle ilgiliydi. Partinin ve MK'nin Yahudi üyelerinin Arap komünistlerle ve Arap işçi hareketiyle ilişkilerinde "liderlik değil, yardımcılık"[96] görevi üstlenmeleri gerektiğine işaret ediliyordu. Onların görevi, "partiyi baştan aşağı Araplaştırmak" ve partinin asıl enerjisini Arap alanına yönlendirmek olmalıydı. Arap üyelerin sorumlu kademelere seçilmeleri aşamalı olarak gerçekleştirilmeli ve partinin "tüm örgütlenmelerinde ve tüm yönetim organlarında" sorumlulukların paylaşılması yoluyla olmalıydı. Aynı zamanda da Araplara yönelik çalışmalara, köylü komitelerinin oluşturulmasına ve bir tarımsal programın hazırlanmasına yapılan bu vurgu Yahudi toplumunun terk edilmesine yol açmamalıydı. Yahudi işçi sınıfı arasında ve Histadrut gibi reformist örgütlenmeler içinde parti faaliyetleri sürdürülmeliydi. Özellikle Araplar

arasındaki faaliyetlerle ilgili olarak ve Filistin'deki komünist hareketin güçlendirilmesi için Yahudi parti üyelerinin lider olarak değil yardımcı olarak görev almalarının kabullenilmemesi şeklinde, Araplaştırmaya karşı yapılan gizli muhalefet teşhir edilmeliydi. Arap alanındaki faaliyetler sistematikleştirilmeliydi ve farklı faaliyetler için, yani Arap işçiler arasındaki çalışmalarda, köylüler ve bedeviler arasındaki çalışmalarda, sendikal faaliyetlerde bulunacak Arap kadroların yetiştirilmesi için parti üyeleri atanmalıydı. Partinin onca zamandır ihmal ettiği Arap gençliği, Genç Komünistler Birliği tarafından örgütlenmeli ve tamamen bir Yahudi örgütlenmesi olan bu kuruluşta da Araplaştırma uygulanmalıydı.

Açıktır ki, KEYK'in kararının amacı partinin yönünü değiştirerek, gitgide daha çok Siyonist hareketin denetimindeymiş gibi algılanan Yahudi toplumu içindeki faaliyetlerden, ülkedeki ihmal edilmiş Arap çoğunluğa yönlendirmekti. KEYK, bu yeni çizgiye karşı partinin yalnızca sade üyelerinden değil, liderliğinden de direniş geleceğini tahmin ediyordu ve ayaklanmayı pogrom olarak görmekte inat edenleri milliyetçi eğilimler taşımakla ve Yahudi toplumunun dar, tanıdık sınırları içinde kalmayı yeğlemekle suçlayarak, onlara karşı parti içinde mücadele edilmesi çağrısı yapıyordu.[97]

Araplaştırmaya yapılan vurgu, Komintern politikasının yeni bir özelliği olmamasına rağmen, Komintern'in 1928'deki Altıncı Kongresi'nde benimsenen yeni çizgiyle birlikte görülmelidir. Filistin'de uygulandığı haliyle bu politika milliyetçi reformist Arap liderlere karşı dişe diş mücadele edilmesini gerektiriyor, bir temsilciler meclisi ve demokratik cumhuriyet kurulması talebini ise terk ediyordu. Komintern, "İşçi-Köylü Hükümeti" ve "Arap Doğusu Tüm Arap İşçiler ve Köylüler Sosyalist Federasyonu" sloganlarını ortaya attı. Bu, Filistin'deki Arap kitleleri kazanmak için aktif bir politika izlenmesini gerektiriyordu. Tarımsal sorunlara daha fazla dikkat gösterilmeli ve Yahudi işçi hareketinin kaderi üzerine daha az vurgu yapılmalıydı, çünkü doğru

olarak algılandığı gibi, ülkedeki ulusal topluluğun daha küçük olanının bir kesimi olarak bu hareket kitle hareketinin temelini oluşturamazdı. Ayaklanmanın pogromcu yönleri görmezden gelinmedi,[98] ama bunlar sömürge devriminin kendine özgü koşullarına bağlandı ve Komintern'in ayaklanmanın genelde olumlu niteliğine ilişkin kabulünü etkilemesine izin verilmedi. Ekim ayındaki kararda belirlenen ivedi görev, bir sonraki ayaklanmada olayların seyrini anlamlı bir şekilde etkileyebilecek yerli komünist hareketin inşa edilmesiydi.

Ağustos olaylarının yaklaşan bir tarım devriminin ilk aşaması olduğu ve bir "antiemperyalist köylü devrimi" oluşturacağı şeklindeki KEYK değerlendirmesini sakatlayan temel zayıflık, bunu destekleyebilecek hiçbir doğrulayıcı kanıtın bulunamamasıydı. Olaylara katılanlar ülkedeki İngiliz varlığının apaçık simgelerine saldırmaktan kaçındıkları gibi, huzursuzlukların doğrudan nedeni de dinsel mahiyetteydi ve tüm bu eylem herhangi bir doğrudan sosyal ya da ekonomik boyuttan yoksundu. Sefad ve Hebron'da uzun zaman önce kurulmuş Yahudi topluluklarına yönelik katliamlar bu patlamanın siyasal eğilimlerine bakılmaksızın Yahudilere karşı yöneldiğini gösteriyordu. Dahası, bu olaylarda, kendi mülkü dışında yaşayan toprak ağalarının mülklerine yönelik saldırı ya da toprakları yeniden dağıtma girişimi biçiminde herhangi bir kalkışmanın hiç olmaması da dikkat çekiciydi.

Partinin Bu Olayları Yeniden Değerlendirmesi

FKP'nin Eylül 1929'daki genel kurulu, partinin Ağustos başkaldırısına ilişkin ilk duruşunu gözden geçirme yönünde zaten biraz yol almıştı. Bunun ulusal bir ayaklanma olduğu o zaman kabul edilmiş, ama gerici niteliğine ve pogroma dönüşmesine de dikkat çekilmişti.[99] Hareketin herhangi bir olumlu yan taşıdığını kabul etmeye yanaşmayan ve olayların ilk başta yapıldığı gibi pogrom olarak tanımlanması konusunda ısrar eden parti-

nin Hayfa yerel komitesi kınandı. Genel kurulda, Arap nüfusun ne hızla radikalleştiğini tahmin etmede düştüğü birçok yanlış nedeniyle MK de eleştirildi ve Ağustos'taki patlamanın yalnızca ilk aşaması olduğu bir sonraki devrimci ayaklanmada partinin önemli bir rol üstlenebilmesi için Araplar arasındaki çalışmalara ivme kazandırılması gerektiği dile getirildi. Parti ve lider kadrosu, ayaklanmanın olumlu yanlarına ilişkin değerlendirmede daha ileri gitmeye hazır değildi. Dolayısıyla, KEYK'in Ekim kararı ulaştığında, partinin saflarında şaşkınlık ve kırgınlık belirdi.[100] Partinin lider kadrosu içinde, Araplaştırma talebine karşı da sesler yükselmeye başladı,[101] ulusal bir köylü hareketinin varlığı ve Ağustos olaylarının devrimci olarak tanımlanması fikri reddedildi.[102] Bununla birlikte, parti liderliği bu konudaki görüşlerini Komintern'e ifade etmedi ve devrimci disiplinin bir gereği olarak kararı kabul etti, hatta yeni çizgiye karşı çıkan Yahudi üyeleri ihraç edecek kadar da ileri gitti.[103] Lider kadro içindeki muhalefet açıkça ifade edilmemesine rağmen, sona da ermedi. Komintern'in emriyle yerlerini aşamalı olarak Araplara bırakmaları istenen Yahudi parti liderleri Araplaştırma kararının doğruluğunu kabul etmediler ve süreci yavaşlatmaya, uygulanmasını engellemeye karar verdiler.[104]

Partinin propagandası olayların yeni yorumuna çok geçmeden kendini uyarladı. Partinin önceki ifadelerini ve yeni çizgideki konumunu uzlaştırmaya girişen yeni bir broşür yayınlandı.[105] Bu broşür, isyanın ayaklanma mı, yoksa pogrom mu olduğu değerlendirilirken ortaya atılan kuramsal sorunları ele alıyordu. Broşür, Yahudilere ve Yahudi yerleşim yerlerine karşı mezalim düzenlendiği gerçeğini yadsımamakla birlikte, "ayaklanmanın özünü belirleyen şeyin katliamlar olmadığını", sadece Arapların yaşadığı kentlerde Arap kitlelerin İngiliz otoritelere karşı yaptıkları saldırılar olduğunu ileri sürüyordu.[106] Meydana gelen pogromu gerici ve karşıdevrimci sayarak kınıyor, ama bunların yalnızca "önemsiz pogrom belirtileri" olduğu ve potansiyel olarak devrimci durumu küçümsemek ya da

dikkatten kaçırmak için bunların kullanılmaması gerektiğini ısrarla savunuyordu. Dökülmüş olan Yahudi kanının sorumluluğu Siyonist harekete ve Arap gericilere yükleniyordu. Ancak, emperyalizmin öncü kıtası olarak Siyonist hareketin yaptığı faaliyetlerin patlamanın ana nedeni olduğu belirtilirken, partinin Yahudilere tavsiyesi, Siyonist harekete desteğin sürdürülmesinin zorunlu olarak daha başka pogromlara ve ulusal sürtüşmeye yol açacağı yönündeydi.[107]

Bununla birlikte, Komintern'e bakılırsa, FKP yeterince hızlı ilerleme kaydetmiyordu. KEYK'in Ekim kararına açıkça destek vermeyi hâlâ reddediyordu ve daha önce yaptığı yorumun kırıntılarına sarılıyordu. Komintern, partinin Yidiş dilindeki organı *Forols*'in Kasım 1929'da yayınlanan yirmi beşinci sayısı münasebetiyle gönderdiği bir mesajda,[108] partinin temel zaafının Arap kitlelere nüfuz etmeyi başaramaması olduğunu yeniden vurguluyordu. Partinin Yahudi üyelerine, ülkedeki Yahudi işçilerin "öncüleri" olarak, "Arapların güvenini kazanmak ve FKP'yi bölgedeki Arap proletaryasının kitle partisi haline getirecek süreci hızlandırmak gibi tarihsel ve merkezî bir görev"in kendilerine verildiği hatırlatılıyordu.

MK'nin Aralık 1929'daki genişletilmiş genel toplantısında, isyanın tüm Arap Doğusu'nda uzun devrimci patlamalar zincirinin bir halkası olduğu ve dışarıdan tahrikle hiç ilgisinin bulunmadığı kararına varıldı.[109] Ayaklanmanın kökenleri Filistin'de toplumsal ilişkilerin uğradığı değişimde yatıyordu: Köy ekonomisinin yıkılması, köylülerin ve bedevilerin yoksulluğu ve umarsızlığı, artan kiralar, vergiler, tefecilik, vb.[110] Bunların hem Filistin'de hem de Arap dünyasında yeni bir devrime yol açması bekleniyordu; Ağustos başkaldırısı bunun yalnızca ilk faslıydı. Genel toplantıda, birçok nesnel ve öznel koşula bağlı olarak partinin ayaklanma sırasındaki tutumu eleştirildi: Parti, artan polis baskısı nedeniyle yeraltının daha derinlerine inmeye zorlanmıştı ve sonuç olarak, kitlelerden tecrit edilmiş ve onlarla bağını kaybetmişti. Bu, Ağustos 1929'da düşülen ve yanlış bir

tutum alınmasıyla sonuçlanan temel falsoya, yani kitlelerin radikalleştiğine inanmamaya ve partinin somut durumun yarattığı olanakları küçümsemesine yol açmıştı. Ağustos'ta benimsenen "pasif" çizgi hatalı bulundu ve önderlik, kitle hareketinin başına geçerek, "bıçaklarıyla, kılıçlarıyla, tüfekleriyle, tabancalarıyla, lobutlarıyla [palmiye ağacından sopalarıyla] ne yapacakları konusunda açık seçik ve somut talimatlar bekleyen" köylülere ve bedevilere önderlik edemediği için eleştirildi.[111]

Partinin önündeki görevleri sıralandığında: Birincisi ve en önemlisi; başkaldırının ve Komintern çizgisinin sonucu olarak parti içinde baş gösteren teslimiyetçi eğilimlere karşı mücadeleydi. Üyeler Filistin'deki faaliyetlerinin doğruluğunu sorguluyorlardı ve bazıları göç edilmesinden yanaydı. Genel toplantıda, partinin; Yahudi işçilere Siyonist hareketin çılgınlığını açıklamaya devam etmesi ve onları Arap kitlelerin ulusal kurtuluş hareketine katılmaya çağırması, ama aynı zamanda da "Yahudi gettosundan çıkalım" sloganını yükseltmesi ve partiyi Araplaştırma politikasını yoğunlaştırması gerektiği vurgulandı. Yeni amaç, Arap kitlelerin devrimci hareketini genişletip geliştirmek, Arap işçilerin ve köylülerin gözünde FKP'yi hareketin amaçlarıyla özdeşleştirmekti. Bu yeni çizginin pratikteki sonucu, KEYK'in olaylara ilişkin tanımlamasını kabul etmeyen Yahudi parti üyelerinin ihraç edilmesiydi. Böylece, partinin Hayfa şubesinin çoğunluğu ve Tel Aviv şubesinin bazı üyeleri ihraç edildi.[112] Sonuç olarak, Yahudi üyeler Filistin'deki rollerinin ne olduğu konusunda kafa karışıklığına düştüler ve Komintern'in güncel olayları görme biçimine katılmayan birçok üye partiden ayrıldı ya da Filistin'i tamamen terk etti.[113]

Ekim 1929'dan MK'nin Mayıs 1930'da yapılan genel toplantısına kadar olan dönemde parti, Arap üye sayısını artırdığını, tamamen Araplardan oluşan şubeler kurduğunu ve önde gelen tüm örgütlenmelerine Arap üyeler seçtiğini iddia ediyordu, ama hiç kuşkusuz ki bu, Komintern'in gözüne girmeyi amaçlayan büyük bir abartmaydı.

MK'nin Mayıs 1930'daki genel toplantısı "Araplaştırma + Bolşevikleştirme" sloganı altında yapıldı. Bolşevikleştirme sözü, komünist partilerin profesyonel devrimci örgütlenmeler olarak kurulması yönünde Komintern Altıncı Kongresi'nde alınan karara gönderme yapıyordu.[114] Bu, Yahudi parti liderliğinin Araplaştırma sürecini yavaşlatmak[115] ve aynı zamanda da Komintern çizgisinin sınırları içinde kalmak amacıyla ortaya attığı bir slogandı. Yine de genel toplantı, Araplaştırmanın gerektiği gibi ilerlediği konusunda Komintern'i tatmin etmiş görünüyordu.[116] Bu toplantıda, Aralık 1929'daki son genişletilmiş MK toplantısından beri yapılan parti faaliyetleri gözden geçirildi ve proletaryanın nüfusun Yahudi kesimiyle sınırlı olduğu, Arap kitlelerin ana kaynağını ise köylülüğün oluşturduğu konusunda görüş birliğine varılarak, tartışmalar köylülük problemine yoğunlaştırıldı. Ülkedeki işçi ve köylü hareketiyle bağlantı kurmak için doğru yolun, partiyi Araplaştırmaktan geçtiği, böylelikle partinin büyüyen köylü hareketine liderlik etmesinin sağlanabileceği görüşü benimsendi. Bu genel toplantının sonucu olarak parti, "tüm büyük toprak sahiplerine, dinsel kurumlara ve devlet kuruluşlarına" ait toprakların kamulaştırılarak köylülere dağıtılmasını isteyen bir tarım programını benimsedi.[117] Köylülere verilen bu ağırlık, partinin karşısında birleşmiş olan karşıdevrimci güçlere direnebilmesini sağlamak için bir gereklilik olarak açıklanıyordu. Parti, proletarya güçlerini tarımsal hareketin güçleriyle birleştirmeli ve ülke çapında tarımsal alanda meydana gelen huzursuzlukları bir tarım devrimine dönüştürmeye çalışmalıydı.[118] Parti, bu faaliyetlere somut bir biçim vermeye ve köylülerin topraklarını koruma mücadelesine katılıp onlarla bağlantı kurarak tarım devrimi sloganını halk arasında yaymaya çaba gösterdi. Parti, Afula olayının bir benzerinin sahnelendiği Vadi el-Hevver'de, Siyonist yerleşimcilere satıldıktan sonra topraklarından çıkmayı reddeden Arap köylülere destek verdi.[119] Arap köylülerin yaşam haklarını elinden almaya kalkışan ve ülkenin Yahudi sakinlerine karşı patlamalara yol açacak koşulları

yaratan kişilerle bağlarını koparmaları için Yahudi işçilere çağrı yaptı. Vadi el-Hevver topraklarını ele geçirmeye kalkışanları durdurmaları ve "Siyonist yağmacılar"a karşı mücadelelerinde Arap köylülere katılmaları tavsiyesinde bulundu.

FKP, Ağustos başkaldırısına ilişkin ilk olumsuz değerlendirmesinden sonra uzun bir yol kat etmişti. Hiç değilse resmî düzeyde partinin yönü, Yahudi işçi hareketiyle yoğun ilişkilerin kurulduğu on yılın ardından tekrar Arap toplumuna çevrilmişti. Arap üye tabanını genişletmek partinin amacı haline gelmişti ve buna yönelik ilk adımı, topraklara el koymaları ve silaha sarılmaları çağrısı yaparak köylüler arasındaki propaganda faaliyetlerini artırması olmuştu.[120] Partinin Arapça yayınlarının sayısı kat kat arttığı gibi, en ücra köylerde bile bunların dağıtım sıklığı da arttı.[121] 1929 olaylarına yapılan vurgu tümüyle değişim geçirdi; artık bu olaylar "küçük Arap köylülerin isyanı"[122] olarak tanımlanıyordu ve katliamların sorumluluğu Siyonist liderlerin işledikleri suçlara bağlanıyordu. Bu yeniden belirlemeye karşı çıkan Yahudi parti üyeleri ihraç edildikleri gibi, Kudüs'teki Yahudi savunmasında aktif rol almış olanlar da ihraç edildiler.[123] Yahudi işçilerin iki yoldan birisini seçmeleri gerektiği belirtiliyordu: Ya Arap kitlelerin ulusal bağımsızlık hareketine ya da Siyonizme katılacaklardı.[124] Dışarıdan bakıldığında, Araplaştırma süreci tamamen pürüzsüzce ve KEYK'in talimatlarına uygun olarak gerçekleşiyor gibi görünüyordu. Buna rağmen, parti içindeki muhalefet gücünü sürdürüyordu ve MK'nin Mayıs'taki genel toplantısı bunu en açık şekilde ortaya çıkardı.

Komintern'in uzun süredir istediği Araplaştırma uygulamasının hızlandırılması kararına ve Arap kitlelerin devrimci rolüne yaptığı vurguya karşı FKP'nin verdiği tepki, karışıktı. Bir yandan, Komintern'in 1929 olaylarına ilişkin yaptığı belirlemeye ve Yahudi komünistlere biçtiği role karşı muhalefet vardı; öte yandan, devrimci komünizm davası uğruna devrimci disiplini hiç sorgulamaksızın sadakat ve itaat gerektiriyordu. Araplaştırmaya karşı muhalefetin dayandığı temel, parti liderliğinin Arap üye-

lere geçeceği inancıydı; davaya yeni katılan bu üyelerin devrimci bir partiyi yönetmek için gerekli görevleri yerine getirme yeterliliğini taşımadıklarına ve böyle bir görevi omuzlayabilmek için hazırlıklı olmadıklarına, dolayısıyla da partiyi ve tüm komünist hareketi zayıflatabileceklerine inanılıyordu. Dahası, Avrupa'daki sosyalist hareket ve Filistin'deki Yahudi işçi hareketi içinde yetişmiş oldukları için, partinin Yahudi liderlerine göre komünist bir partinin doğru hedefi proletaryanın örgütlenmesi ve güçlerinin mücadeleye yönlendirilmesi olmalıydı. Filistin'de proletaryanın ezici çoğunluğu Yahudi'ydi ve sol Siyonist hareket içinde örgütlenmişti. Komünist militanların gözünde, köylülük, komünist bir parti için uygun bir hedef gibi görünmüyordu.

FKP liderliğinin muhalefeti Mayıs 1930'daki genel toplantıda açıkça ortaya konuldu. Partinin hâkimiyetini Arap üyelere devretmede gösterdikleri isteksizlik, Araplaştırma sloganını Bolşevikleştirme sloganına bağlamalarına yol açtı. Bu son formülasyon partinin Arap üyelerini tamamen dışlıyordu, çünkü FKP'de hiç "Arap Bolşevik" yoktu. Yalnızca, çeşitli nedenlerle partiye katılmış, öyle olmasını istemeseler de Marksizm-Leninizm ilkelerinden tamamen habersiz ve işçi hareketinin mücadelelerine bütünüyle yabancı olan yeni üyeler vardı. Hiç kuşkusuz, bu kadrolar zamanla gelişme kaydederlerdi ve bazıları liderlik sorumluluklarını omuzlayabilecek düzeye gelirdi, ama komünist bir örgütlenmeyi yönetmek gibi önemli bir görev o zamana kadar onlara emanet edilemezdi. FKP liderliği hiçbir zaman Araplaştırmaya karşı açıkça sesini yükseltmedi;[125] gerçekte, az sayıdaki Arap üyenin varlığı bile onların çabaları sayesindeydi. Komintern'in Araplaştırma politikasının hızı konusunda duyduğu kaygıların sağlam bir temele dayandığı anlaşılacaktı. Parti, gerekli görevleri yerine getirmeye yetecek sayıda denenmiş ve olgun Arap kadrolara sahip değildi. Ağustos 1929 başkaldırısından sonraki dört yıl süresince parti liderliği Yahudi kadroların ellerinde kalmaya devam etti ve partinin çoğunluğu da 1943'teki bölünmeye kadar Yahudi olarak kaldı.

Uzun Araplaştırma Süreci 1:
FKP'nin Yedinci Kongresi, Aralık 1930

FKP liderliğinin bocalayıp durması ve kendinden istenilenleri görünüşte kavrayamaması karşısında sabırsızlanan KEYK, Ekim 1930'da yayınladığı bir açık mektupla partiye seslendi.[126] MK'nin hareketsizliğinden ve Arap işçiler ve köylüler arasında başarılı olmamasından yakınıyordu.[127] Ayrıca, Kızıl Yardım Derneği, Gençlik Birliği ve Emperyalizme Karşı Birlik gibi parti örgütlerine, parti dışından, öncelikle de Arap işçiler ve eğitimli gençler arasından üyeler kaydederek bunları genel üye örgütlerine dönüştürmeyi, böylece de bunların tamamen Yahudilerden oluşan yapısını değiştirmeyi başaramadığı için de yine MK'ye eleştiri yöneltiyordu. Ancak, Komintern, "Yahudi hâkimiyet"ine karşı olduğunu daha önce dile getirmiş olan Arap parti üyeleriyle ve Filistin'de Yahudi işçilerin barınamayacağını, Siyonist olmayan Yahudiler için tek seçeneğin göç etmek olduğunu söyleyecek kadar ileri giden Arap ve Yahudi üyelerle aynı görüşte değildi. Açık mektup, "Filistin'in Arap ülkesi olarak kalması"nı talep edenleri ihraçla tehdit ediyordu ve "milliyetçi sapma"cılar olarak kınıyordu. KEYK'in Ekim kararının, FKP'yi bir Arap partisine dönüştürme çağrısı yapmakla birlikte, Yahudi işçi sınıfı içindeki çalışmalara son verilmesini ima etmediğini açıklıyordu. Tam aksine, parti Yahudi toplumu içindeki faaliyetlerine devam etmeliydi; ayrıca, Yahudi işçilerin Filistin'den çıkarılması partinin kendisini büyük ölçüde zayıflatırdı. Önemli olan nokta, Filistin'deki mücadelenin bir ulusal bağımsızlık mücadelesi niteliği taşıdığını ve böyle bir mücadelede Yahudi komünistlerin hiçbir şekilde liderlik rolünü üstlenemeyeceklerini kavramaktı. Onların amacı, gelecekteki bağımsız Filistin'de Yahudi toplumuna Filistinli azınlık hakları tanınması konusunda Arap ulusal hareketini razı etmek olmalıydı.

Komintern'in müdahalesinin pratikteki karşılığı, parti liderliğinde değişiklik yapılmasıydı. MK ilk kez doğruca Komintern

tarafından atandı[128] ve üç Arap üye ile iki Yahudi üyeden oluşturuldu.[129] Böylece, parti tarihinde ilk kez Araplar partinin yönetim organında çoğunluğu elde ettiler, ama bu hiçbir şekilde örgütteki Arap ve Yahudi üyelerin gerçek dengesini yansıtmıyordu. Dahası, Arap liderliğin aktif ömrü son derecede kısa sürecekti, çünkü önde gelen Arap üyelerden ikisi atanmalarından tam üç ay sonra polis tarafından tutuklandı.[130]

Partinin Yedinci Kongresi, bir Komintern temsilcisinin de katılımıyla Aralık 1930'un sonuna doğru Kudüs'te toplandı[131] ve kongreye MK'nin bir Arap üyesi başkanlık etti.[132] Bu kongre, sonraki on yılda Filistin'de yürütülecek komünist faaliyetlerin niteliğini belirledi ve partinin yolunu sağlam bir şekilde Arap toplumuna yönlendirdi. Kongrenin ele aldığı konular üç ana alanda toplanabilir: Birincisi, partinin son on yılda kaydettiği gelişimin irdelenmesi ve eleştirilmesi; ikincisi, Filistin'deki Yahudi toplumunun rolünün analiz edilmesi; üçüncüsü de Arap ulusal kurtuluş hareketinde partinin üstlenmesi gereken görevler. Kongre bu üç alanı ele aldı ve doğru bir politika belirlemenin anahtarı olarak tanımladığı ülkedeki ulusal soruna ilişkin partinin önceki anlayışına eleştiriler yöneltti.[133]

Partinin, Komintern tarafından tanınmasından itibaren yaptığı faaliyetlere kongrede yöneltilen ana eleştiri, "Filistin'deki Yahudi ulusal azınlığın kendine özgü konumu"nu[134] tanımlayamamış olduğu ve düşülen yanlışların ana kaynağını bunun oluşturduğu görüşüne dayanıyordu. Partinin, Yahudi işçi hareketi içindeki çalışmalarında 1929'a kadar başarılı olduğu, işçi kulüpleri ve örgütlenmeleri kurarak, çeşitli olaylara ve gösterilere katılarak bunu başardığı düşünülüyordu.[135] Parti, Arap ve Yahudi işçilerin birleşik cephesi uğruna genel olarak Yahudi proletaryanın safları içinde propaganda çalışmaları da yürütmüştü. Bununla birlikte, Arap tarafında yanlışlar yapmıştı, bunlar da doğrudan doğruya partinin zayıf kalmasına ve 1929'da Arap kitlelerden yabancılaşmasına yol açmıştı.[136] Parti Araplar arasındaki faaliyetlerini yazılı propaganda yaparak ve ulusal hare-

ketin liderleriyle temas kurarak sınırlı bir çerçevede tutmuştu, sonuç olarak da "saf bir Arap partisi"ne dönüşmeyi başaramamıştı. Partinin bizzat Yahudi işçiler arasındaki başarısı Araplara yönelik çalışmalarının zayıflamasına ve Yahudi işçilerin ülkeyi değiştirebilme yeteneğine ilişkin yanlış bir tahmin yapılmasına yol açmıştı. Parti, Arap kitlelerdeki radikalleşmeyi ve Arap ulusal hareketi ile emperyalizm arasındaki uzlaşmaz çelişkiyi fark edememişti. Ayrıca, Yahudi çiftçi yerleşimciler ile Arap köylüleri yanlış olarak eşdeğer tutmuştu ve Filistin'de Siyonist hareket ile emperyalizm arasındaki sahte çelişkiyi vurgulamıştı. Bu politika parti liderliği için gerekli olan Arap kadro kazanımının ihmal edilmesine yol açarken, partinin Arap üyelerine bakılınca liderlik onların ilerlemesiyle yeterince ilgilenmemiş,[137] onlar için yararlı olacak parti içi çalışmaları da yapmamıştı. Partinin Araplar arasındaki faaliyetleri Enternasyonalist sloganları yansıtıyordu, ama içeriğiyle değil, yalnızca sözleriyle. Partinin Arap ulusal kurtuluş hareketinde başı çektiği konusunda Arap kitlelerin, hatta Arap komünistlerin ikna edilememesi, parti politikalarına Araplar arasında güven duyulmamasıyla ve gözle görülür bir büyüme sağlanamamasıyla sonuçlandı.

Yedinci Kongrenin kararları, parti liderliğinin yanlışlarını var olan nesnel koşullara bağlamak gerektiğini ya da parti ilkelerinden sapmış olan birkaç önde gelen üyeyi bunlardan sorumlu tutmak gerektiğini kabul etmedi. Partiyi Araplaştırmayı başaramadığı için bizzat MK sorumlu ilan edildi; dahası MK, Komintern'i bilgilendirmediği ve parti içindeki gelişmeler konusunda kasıtlı olarak yanılttığı için suçlandı. Ulusal sorun karşısında açıkça yanlış duruşa yol açan bir "çifte başarısızlık" söz konusuydu: Birincisi, Filistin'deki köylü sorununun anlaşılamaması; ikincisi, Yahudi komünistlerin Araplarla ilişkileri bakımından, "Leninist proletarya enternasyonalizmi" konusunda doğru bir yoruma ulaşılmaması.

FKP'nin Ekim 1929 tarihli KEYK kararıyla ilgili yaptıklarını ele alarak irdeleyen kongre, suçu "sağ oportünist sapma"nın

üstüne attı: Partideki Yahudi şovenizminin sonucu saydı.[138] MK, bu "Siyonist belirtiler" ile mücadele etmiş olmasına karşın, Komintern'in talimatını uygulamamıştı. Aksine, Araplaştırma yolunu sarplaştıracak engeller uydurmuştu ve Mayıs'taki genel toplantının sloganı olan "Bolşevikleştirme + Araplaştırma" bizzat MK'nin bu süreci tıkama girişiminden ibaretti. Komintern'in çoğunluğu Arap olan yeni bir MK'yi doğrudan atamasından sonra bile, muhalefet, daha fazla "açıklama" isteme ve Komintern'in talimatlarını "prensipte" ve yalnızca kuramsal ifadeler olarak benimseme şekline bürünerek sürdü.[139] Kongrede açıklandığına göre bu, ulusal sorunun arka planını doğru anlamamaktan ve kendisi Siyonist hareketle yakından bağlantılı olan "Filistin'deki Yahudi azınlığın görevlerini kasten göz ardı etmekten" kaynaklanıyordu. Öte yandan, Komintern'in Ekim ayında, yani kongreden yalnızca iki ay önce Arap ağırlıklı bir MK atamasından beri partinin üstündeki uyuşukluğu attığı belirtiliyordu; parti, ulusal sorunu doğru anlayarak ve "Yahudi şovenizmi"ne karşı mücadele ederek, Arap toplumu içindeki görevlerini aktif şekilde yerine getiriyordu. Kongre, Komintern'in belirlediği çizgiyi sürdürme kararlılığını yineledi ve Arap ağırlıklı MK'nin atanmasını doğru buldu.[140]

Kongrede ele alınan ikinci konu ulusal sorunla ve Filistin'deki Yahudi ulusal azınlığın konumuyla ilgiliydi. Partinin rolünün yalnızca Yahudi burjuvazisine karşı mücadele etmek değil, tamamen Siyonizmin etkisi altında bulunan ve "Arap ulusal kurtuluş hareketinin bastırılmasında emperyalist ajanı rolünü oynayan"[141] Yahudi azınlığa karşı da mücadele etmek olduğu açıklandı. Arapların ülkede Yahudi azınlığın varlığına karşı ayaklanmalarıyla ilgili olarak kongre; emperyalist tahakkümün sürmesini, ulusal azınlıklar sıklıkla destekledikleri sürece bunun emperyalizme karşı sömürge ayaklanmalarının ortak bir özelliği olduğunu, Yahudi işçi sınıfına açıklıkla anlatmasını partinin ödevi olarak belirledi.[142] Filistin'deki Yahudi azınlık emperyalizme desteğini devam ettirdiği ve onun ajanı olarak

hizmet etmeyi sürdürdüğü sürece, ülkede Arap ayaklanmalarının doğrudan hedefi olarak kalırdı.

Ülkedeki Yahudi azınlığın sınıfsal bileşimini irdeleyen kongre, "Yahudi göçmenlerin yalnızca %5'i işçiyken, geriye kalanların küçük burjuva olduğu" saptamasını yaptı.[143] Filistin'e Yahudi göçünün erkenden desteklenmesine ya da en azından sessizce kabullenilmesine karşı çıkarak, bunun kendiliğinden gelişen bir olgu olmadığı, amacı açıkça bir Yahudi devleti yaratmak olan Siyonist hareket tarafından örgütlendiği ifade edildi.[144] Dolayısıyla, Yahudi göçüne karşı çıkmak ve onun "soyguncu emperyalist" niteliğini teşhir etmek partinin ödeviydi. Benzer biçimde, Yahudi yerleşimciler ezilmiş köylüler olarak görülemezlerdi, ne de sadece bu aynı yerleşimcilere yer açmak üzere topraklarından atılmış Arap köylülerle kıyaslanabilirlerdi. Daha çok, Yahudi çiftçiler ayrıcalıklı bir sınıfın mensubuydular[145] ve onların köylülerle ilişkisi zengin çiftçilerin (kulakların) köylülerle ilişkisine benziyordu. Parti, Yahudi göçüne karşı olduğu kadar Yahudi yerleşimciliğine karşı da aynı güçle mücadele etmeliydi, çünkü her ikisi de Arap işçilerin ve köylülerin "iş yerlerinden atılmalarına" ve yaşam hakkından yoksun bırakılmalarına yol açardı.[146]

Yahudi azınlığın konumu konusunda kongrenin aldığı kararlar birden fazla anlama gelebilecek şekilde belirsizdi. Açık olarak, Filistin'deki Yahudi toplumunu emperyalist ajan rolünü oynayan ve bunun karşılığında, toprak işgali ve göç politikalarını gerçekleştirmek için emperyalizmden yardım alan bir topluluk olarak betimliyordu. Dolayısıyla, Arap hareketinin buna karşı çıkışı hem doğal hem de haklı olarak algılanıyordu, ama Yahudi karşıtı bir hareket görünümüne bürünmesinin, Arap gericilere ve İngiliz emperyalizmine kitlelerin onlardan duydukları memnuniyetsizliği saptırarak Yahudi azınlığa karşı yöneltme fırsatı sağladığı düşünülüyordu.[147] Kongrede, "Siyonizmi ve Yahudi nüfusu organik bir bütün saymanın yanlış olacağı," aralarında iç çelişkilerin bulunduğu ısrarla belirtiliyordu. Yahudi azınlık içinde sürekli gerçekleşmekte olan bir farklılaşma süreci vardı; işçi-

lerin bir kesiminin hâlihazırda Siyonizmi terk etmekte olduğu ve Yahudi işçilerin yararlandıkları ayrıcalıkların hızla ortadan kalkmakta olduğu algılanıyordu. Dolayısıyla, kongrenin Yahudi azınlığın rolünü emperyalist yandaşlığı olarak tanımlamasına ve Arap kitlelerin onları organik bir bütün saymaya devam ettiği gerçeğine rağmen, parti gelecekte Araplar ile Yahudiler arasında bir birleşik cephe kurulacağı umudunu korumaya devam etti; bu oluşum, partinin yinelediği işbirliği çağrılarını haklı çıkarmakla kalmaz, Yahudi komünistleri faaliyetlerini ve ülkede süregiden varlıklarını da haklı çıkarırdı.

Kongrede ele alınan üçüncü konu, partinin Arap toplumu içindeki çalışmalarından ve genel siyasal bakışından oluşuyordu. Arap köylüler arasında başarılı çalışmalar yapmanın ilk temel koşulu, partinin bir Arap örgütlenmesine dönüştürülmesine bağlı sayılıyordu. Parti ancak o zaman "emperyalizme ve Siyonizme karşı ulusal mücadeledeki doğru yerini" alabilirdi.[148] Tarımsal kesimde sürekli var olduğu farz edilen huzursuzluk ortamı, partiye ana faaliyet alanını açıyordu. Partinin ödevi, Arap liderliğin Arap köylüleri "sömürüp onlara ihanet etmesinden" ve Arap ulusal hareketinin sol kanat platformunda tarım programının olmayışından yararlanmaktı. Partinin faaliyetleri topraksız köylüler ve yarı-proleter tarım işçileri üstünde yoğunlaşmalıydı; kongrede birçok pratik önlem belirlendi, örneğin "yalın ve anlaşılabilir bir dille yazılmış" basılı belgelerin dağıtılması, köylerle, en başta da köy okullarındaki öğretmenlerle kişisel temas kurulması ve köylü komitelerinin oluşturulması bu önlemlerdendi. Partinin toprak satışları konusundaki duruşu net ve ödünsüzdü; Siyonistler ile mülkünden uzakta yaşayan Arap toprak sahipleri arasında yapılmış satış işlemlerini geçersiz sayıyordu ve Yahudi işçilerin görevinin yalnızca köylülere destek vermekle kalmayıp, topraklarının ellerinden alınmasına karşı savaşabilmeleri için onlara silah da sağlamak olduğunu ilan ediyordu.[149] Aynı zamanda da parti, Yahudi işçiler arasında yaptığı propaganda çalışmalarında; Yahudilerin "gasp edilmiş topraklar" üstüne

yerleşmelerinin yalnızca Yahudi yerleşimcilere karşı, köylülerin saldırılar düzenlemesine neden olacağını açıklamalıydı. Yahudi yerleşimcilerin yakın zamanda ele geçirdikleri topraklardan çıkarılmaları ve o toprakların eski sahiplerine geri verilmesi tarım devriminin görevleri arasındaydı. Yahudi işçiler, ancak Arap ulusal hareketine katılırlarsa, ülkede kalmalarına izin verilmesini güvence altına alabilirlerdi. Onların Filistin'deki geleceğini Siyonizme karşı ne ölçüde mücadele verdikleri belirlerdi ve kendi ulusal kültürlerini geliştirmek için tam özgürlüğe sahip bir ulusal azınlık olma hakkına o ölçüde kavuşurlardı.

Kongre, partinin genel faaliyetleri çerçevesinde, nüfusça az olan Arap işçi sınıfına ve Yahudi toplumuna yönelik çalışmaları ihmal etmemesi gerektiğini onayladı. Siyonist göçün gerçek niteliği işçilere açıkça gösterilmeliydi ve parti, bunun durdurulmasını talep etmeliydi.[150] İngiliz emperyalizmine karşı Arap ve Yahudi işçilerin ortak katılımıyla gösteriler örgütlenmesine de özel bir önem göstermeli ve Arap kitlelerin emperyalizme karşı duruşunun altını çizerek, Yahudi işçi hareketi arasında yandaşlar kazanmalıydı.

Yedinci Kongre'nin Filistin'deki koşullara ilişkin kavrayışı ciddi kusurlar içeriyordu. Kongrenin tarımdaki huzursuzlukları ve başkaldırı durumunu geleneksel Arap liderliğe karşı olarak algılaması, durumun gerçek niteliğiyle bağdaşmayan dogmatik ön kabullerin sonucuydu. Tarım devrimi Filistin'in gündeminde değildi. Gelenekçi, geri ve tutucu olan Arap köylüleri harekete geçiren şey, toplumsal ve siyasal kaygılardan çok, kabilesel ve dinsel bağlılıklardı; bu köylüler tamamen kent kökenli dinsel ve yarı feodal Arap liderliğin hizmetindeydi. Yişuv konusundaki yaklaşım da benzer bir anlayış eksikliğini ortaya çıkarıyordu. Yahudi işçi sınıfının kimi kesimlerinin gitgide Siyonizm büyüsünden uyanmakta oldukları yolundaki algı temelsizdi; doğru olsaydı bile bu, ağır ekonomik koşullar nedeniyle Yişuv'un bazı kesimleri arasında hoşnutsuzluğun ve umutsuzluğun baş gösterdiği geçmişte olduğu gibi, dışa göç hızının artmasıyla sonuçla-

nırdı. Yahudi işçilerin Arap ulusal hareketinin saflarına katılma isteği duydukları algısının hiçbir dayanağı yoktu. Açıkça bir Yahudi ulusal yurdu kurma amacıyla Siyonist göçmenler olarak Filistin'e gelmişlerdi; Arapların ulusal bağımsızlığı elde etmeyi başarmaları zorunlu olarak Siyonist hülyaya ölümcül bir darbe indirirdi. Bu nedenle, İngilizler bu aşamada düşman olmaktan çok, müttefikti. Dolayısıyla, varsayılan ortak çıkarlar için ortak faaliyetlerde bulunulması çağrısı hem Araplar hem de Yahudiler açısından bir anlam taşımıyordu.

Yine de Yedinci Kongre'nin değerlendirmeleri Filistin'de komünist hareketin gelişimi açısından bir dönüm noktası oldu, çünkü parti köklü biçimde politikasının yönünü değiştirdi ve sonraki on sekiz yılın rotasını belirledi. Partinin ortaya koyduğu yeni analiz ve politikalar, FKP'nin bir "göçmen seksiyonu" olarak önceki varoluşunu etkilemekle kalmayıp, sosyalist proleter devrim hedefinin terk edilmesini ve onun yerine, Filistin'de sürmekte olan ulusal nitelikteki mücadelenin, yani ulusal özgürlük görevlerinin toplumsal kurtuluş görevlerine göre öncelikli olduğunun tanınmasını da sağlayan sonuçlar doğurdu.

Ağırlıklı olarak Yahudi işçi hareketine odaklanmış olan parti, o zamana kadar, proleter sınıf mücadelelerinin merkezî rolünü vurgulayan klasik Avrupa Marksizminin yönergelerine uygun hareket etmişti. Filistin'deki Yahudi varlığının sömürgeci yönlerini gözden kaçırmış ve partinin Yahudi toplumuna verdiği ağırlığı haklı gösteren ve Yahudi göçüne karşı çıkmamasına bahane sağlayan Yişuvizm doktrinini geliştirmişti. Araplar söz konusu olunca, algılanan tehdidin onları hem topraklarından hem de işlerinden yoksun bırakan dışarılılardan, yabancılardan geldiğini ve başarılı bir toplumsal mücadele için ilk koşulun ülkede bağımsızlığı gerçekleştirmek ve İngiliz birliklerini kovmak olduğunu anlamaksızın; soyut enternasyonalizm istekleriyle, Arap ve Yahudi burjuvazisine karşı ortak mücadele çağrılarıyla, Yahudi işçi sınıfının mücadelesini ezilen Arap kitlelerin mücadelesiyle ilişkilendirme çabasına girişmişti. Yedinci Kongre,

partinin önceki tutumlarını reddetti ve yalnızca Yahudi göçüne güçlü biçimde karşı çıkmakla kalmayıp, bir bütün olarak Yahudi azınlığa da karşı çıktı ve gerekçe olarak da bunun, ırkçı zulme tepki olarak gerçekleşen bir göçün ya da bireylerin yeni bir yaşama başlamak ya da kişisel servet kazanmak için duydukları arzunun uçuk bir sonucu değil, Yahudi ulusal yurdunu kurma çabasıyla yürütülen Siyonist ajitasyonun ve faaliyetlerin sonucu olduğunu açıkladı.

Filistin'deki çatışmanın antiemperyalist doğası kabul edilince, bir Arap komünist partisi kurma zorunluluğu kendini hissettirdi. Yedinci Kongre, Araplaştırma yoluna çıkılması için Komintern'in dürtmesiyle atılmış ilk adım olarak görülebilir. Bu adım, Yahudi azınlığın konumunu yeniden irdelemeyi ve partinin Arap toplumu içindeki faaliyetlerine yeni bir yön vermeyi içeriyordu. Partinin Yahudi azınlık karşısındaki tutumunun belirsizliğini koruduğu açıktır, ama bunun temel nedeni partinin milliyetçi olmaktan çok Enternasyonalist olmayı istemesiydi. Kendisi milliyetçi çözümler ortaya koyamazdı, ama azınlıkların haklarını kararlılıkla savunurken bir ulusal bağımsızlık mücadelesini desteklemeye de hazırdı. Filistin'deki Yahudi toplumunun niteliği söz konusu olunca, bunun bir ulusal grup mu, yoksa salt bir yerleşimci topluluğu mu oluşturduğu konusunda, parti çok net bir görüşe sahip değildi. Ama Siyonist hareket arasında farklılaşma olduğunu ısrarla belirtiyordu ve aslında bu eğilime tüm içtenliğiyle destek veren parti, Arap ve Yahudi emekçi kitleler arasında nesnel bir çıkar birliği görmeye devam etti. Yahudilerin ülkeden göç etmelerini ise, hiçbir zaman savunmadı. Dolayısıyla, Arapların ulusal kurtuluş hareketine verdiği destek ile kendi komünist ideolojisi arasında bir senteze ulaşmayı umut etti. Bu ilk başlarda partiyi Yahudi toplumu içinde zayıflatmasına karşın, partinin Arap nüfus arasında sağlamca kökleşeceği ve böylece, Yahudi azınlığın haklarının tanınmasını sağlayacağı, sonuç olarak da o azınlık içindeki nüfuzunu genişleteceği umuluyordu.

Uzun Araplaştırma Süreci 2: Dönüşüm ve Çalışmalar, 1929-1935

Yedinci Kongre'de resmen alınan FKP'yi Araplaştırma kararı 1929 olaylarının doğasına ya da Araplaştırmanın doğruluğuna ilişkin tartışmaları sona erdirmedi. Rıdvan el-Hilu'nun (Musa'nın)[151] 1934'te partinin ilk Arap sekreteri olarak atanmasına kadar parti içindeki kafa karışıklığı ve kararsızlık hali devam etti. Partinin kendi içini düzene koyması ve Arap ulusal hareketine yönelik doğru tutumun nasıl olacağı konusunda bir anlayışa ulaşması üç yıl aldı. Yedinci Kongre'den Musa'nın sekreter olarak atanmasına kadar geçen o üç yılda, Araplaştırmanın nihayet uygulamaya konulduğuna ilişkin pek çok kez güvence verildi[152] ve Yedinci Kongre'de kabul edilen çizginin gerçekte izlenmediğine ilişkin partinin kendi içinden pek çok kez karşı iddialar yükseldi.[153] Komintern birinci grubun iddialarına inanmamayı seçti ve "Yahudi şovenizmi"ne ve Siyonizmin parti içindeki nüfuzuna karşı mücadele edilmesi için tavsiyelerde bulunmaya devam etti.

1935'te yapılan Komintern Yedinci Kongresi'nde bile parti, Ekim 1933'te Filistin'i saran gösterilerde görevlerini yerine getirmeyi başaramadığı ve kendini Araplaştıramamasına atfedilen bir başarısızlıkla, "1929'da olduğu gibi yine olayların gerisinde kaldığı"[154] için eleştirildi. Benzer biçimde, partinin kongredeki delegesi olan Musa, eski parti liderliğine ve çalışmalarına daha da ağır eleştiriler yöneltti.[155] Partinin geçmişteki başarısızlığına, Yahudi milliyetçiliğinin eski liderlik içindeki güçlü etkisinin neden olduğunu vurguladı. Partinin eskiden Siyonist olan Yahudi liderleri "ideolojik olarak çizgilerini hiç değiştirmemişler"[156] ve Komintern'in çizgisiyle mücadele etmeyi ve Araplaştırmaya engel çıkarmayı sürdürmüşlerdi. Musa'nın iddiasına göre, ancak 1935 yılının başında "liderliğin oportünist çizgisini yenme" başarısına ulaşılmıştı.

Yedinci Kongre'nin tamamlanmasından hemen sonra parti bir dizi aksilikle karşılaştı. Gizli basımevi polis tarafından ortaya çıkarıldı[157] ve yeni görevlendirilen Arap liderler daha bir ay geçmeden tutuklandı. Bu liderlerin tutuklanması partiye ciddi bir darbe vurmasına rağmen, Komintern onların yargılanmasını bir başarı saymayı seçti. İlk kez Arap komünistler kamuoyu önünde göründüler ve hareketin liderleri olarak yargılandılar. Yargılama sürecinde sergiledikleri sağlam duruş ve siyasal inançları uğruna yaptıkları savunma, komünizmin sadece Yahudilere özgü bir şey olmadığını Arap nüfusa gösterecek bir durum sayıldı; Araplaştırma konusunda kuşkuları olan Yahudi parti üyelerine Arap parti üyelerinin olgun ve güvenilir kadrolar olduklarını göstermeye de yaradı.[158]

MK'nin Arap üyelerinin tutuklanması ile Musa'nın parti sekreterliğine atanması arasında geçen üç yıl boyunca, liderlik Yahudi komünistlerin elinde kaldı ve bunlar, partiyi dönüştürme görevine canla başla kendilerini verdiler. Yedinci Kongre'den bir buçuk yıl sonra, sıradan Yahudi üyelerin tutumunu liderliğin kendisi de hâlâ eleştiriyordu. Bunlardan birçoğunun komünizme bağlı oldukları için değil, sadece Siyonizme karşı bir tepki olarak partiye katıldıkları düşünülüyordu. Araplar arasındaki faaliyetlerin yararlılığına da kuşkuyla baktıkları anlaşılıyordu.[159] Tel Aviv şubesinin üyeleri, partinin Arapça bildirilerinde Komintern çizgisini uygulamasını ya da Arapları kendi ulusal liderlerine karşı mücadeleye çağırmasını reddettiler,[160] böylece de parti ile liderleri arasında güven bunalımı olduğunu gösterdiler. Komintern çizgisini Yahudi üyelere açıklamaya ve Bolşevikleştirme sloganını Araplaştırma karşıtlarının elinde bir silah olmaktan çıkarmaya çabalarken parti, Filistin gibi bir tarım ülkesinde Bolşevikleştirmenin Avrupa'dakinden farklı olduğunu, Avrupa'da ana görevin proletaryayı kazanmaktan ibaret olduğunu anlatmaya çalıştı. Filistin'de görev "yoksul ve orta köylü kitlelerini kazanmak"tı, çünkü parti devrimci mücadelesinde Arap kitlelere dayanmak zorundaydı.[161] Araplaştırmaya

ilişkin sonu gelmez tartışmaya verilen yanıt, kuramsal tartışmaların yasaklanması ve pratik devrimci çalışmalar için çağrı yapılması oldu.[162] Yahudi parti üyeleri arasında oluşan "kuşku ve tereddüt," "bitip tükenmez tartışma," "tahrik korkusu," "teslimiyetçilik,"[163] "sorgulama," "güvensizlik" ve "Siyonist fikirlerin yayılması"[164] ortamı, parti liderlerini partinin saflarında temizlik yapmayı düşünmek zorunda bıraktı.[165] Şubeleri yaygınlaştırmaya yönelik bir kampanyayla da birleştirilen bu temizlik ve yeniden üye yazımı işlemi, partiyi iç muhalefetten kurtarmak için Eylül 1932'de gerçekleştirildi.[166] Parti üyelerinin Araplaştırma konusundaki Yedinci Kongre kararlarını bilip bilmediklerini ve kabul edip etmediklerini belirtecekleri başvuru formları doldurmaları istendi.[167] Her parti üyesi bu kayıt yenileme sürecinden geçmek zorundaydı[168] ve önceden muhalefet sicili olanlar bir soruşturma komitesinin önüne çıkarak siyasal tutumlarına ilişkin açıklama yapmak zorundaydılar.[169] Kayıt yenileme sürecine eşlik eden şube yaygınlaştırma planının ağırlık verdiği nokta, yeni Arap üyelerin kazanılması ve partinin faaliyette bulunduğu üç ana bölge, yani Hayfa, Kudüs ve Yafa/Tel Aviv civarındaki köylerde yeni şubelerin kurulmasıydı.[170] Sekreteryanın parti şubelerine verdiği talimatlar ayrıntılıydı ve faaliyet alanlarını tek tek sıralıyordu. Bununla birlikte parti, amaçlarının çıtasını aşırı yüksek tutmadı, kaydetmeyi umduğu Yahudi ve Arap üyeler arasındaki oran da bunu yansıtıyordu.[171] İşçilerin köylülere oranının yüksek kalacağı gibi, Yahudilerin Araplara oranının da yüksek kalacağı üstü örtülü olarak kabul ediliyordu. Yafa/Tel Aviv yerel komitesi gibi belirli şubeler ağır eleştiriye uğradılar ve "teslimiyetçilik yuvaları"[172] olmakla suçlandılar, Arap üyeye sahip olmadıkları için uyarıldılar,[173] Hayfa gibi bazı şubeler ise başarılı faaliyetleri nedeniyle övgü aldılar.

Partinin bu dönemde yoğunlaştırdığı faaliyetlerin olumsuz bir yanı vardı: Daha deneyimli kadrolar arasından tutuklananların sayısı artmıştı ve bu nedenle, "parti çalışmaları konusunda gerekli bilgilere sahip deneyimli yoldaşların yokluğu"

partinin çalışmalarını zorlaştırdı.[174] Gerçekten de parti sekreteryası, Komintern'in Doğu Seksiyonu'na gönderdiği bir yazıda, Araplaştırma politikasını sürdürebilmeleri için kendilerine deneyimli kadrolar sağlanmasını talep etti. Ek olarak, parti üyelerinin çoğunluğunun yeni çizgiyi henüz benimsemediğini,[175] Yedinci Kongre'den beri partinin önde gelen kadrolarının neredeyse tümünü kaybettiğini, şubelerde çok az sayıda deneyimli parti üyesinin kaldığını, üyelerin çoğunun yeni olduğunu ve devrimci deneyiminin bulunmadığını bildirdi. MK'nin kendisi de, çok zayıf ve Arap kadroların yokluğundan mustarip olarak tanımlanıyordu. Ayrıca polis baskısı, Yişuv'un artan düşmanca tutumuyla da birleşince, Ağustos 1929 başkaldırısı sonrasında partiyi Yahudi kesiminde neredeyse yasadışı duruma sokmuştu. Yine de tüm bu eksikliklere rağmen ve partideki Yahudi liderlerin engelleyici taktikleri konusunda parti liderlerinin Komintern Yedinci Kongresi'nde yaptıkları açıklamalara karşın, bu dönem partinin daha militanca faaliyetler yapmasına ve Arap kesiminde kökleşmesine tanık oldu.

Parti, Ağustos 1929 başkaldırısını Arap köylülerle bedevilerin arasında ortaya çıkan tarımsal sorunların yansıması olarak görmüştü. Parti, köylü hareketinin "partizan kavgaları" ve kırsal eşkıyalık biçiminde devam edeceğini öngörüyordu.[176] Arap proletaryasının, önemli boyutlarda olmaması nedeniyle, parti; temas kurulmuş olan her köyde parti üyelerinin köylülerle küçük toplantılar düzenleyerek, komünist tarım programı hakkında eğitici bilgiler verecekleri ve bunun gerçekleştirilebilmesinin yollarını açıklayacakları bir eylem çizgisi belirledi.[177] Ele alınacak konular ülkedeki siyasal durumu, kötü hasatları, kıtlık tehlikelerini, Siyonistlerin toprak işgalini, arazilere ve ürünlere el konulmasını, vergileri ve vergi tahsildarlarının engellenmesini kapsamalıydı. "Devrim için örgütlenin ve silahlanın" sloganıyla devrimci köy komitelerinin kurulması gerekliydi. Partinin bir belgesinde tanımlandığına göre, köylülerin ekonomik durumu öyle berbattı ki, tarımsal ayaklanma kaçınılmazdı ve patlaması

yalnızca bir an meselesiydi ve köylüler arasındaki en devrimci grupları örgütleyerek buna hazırlıklı olmak partinin ödeviydi. Parti, Arap köylü nüfusunun yaklaşık yüzde 25'ini oluşturduğu tahmin edilen topraksızlar ve işsizler üstünde faaliyetlerini yoğunlaştırdı.[178] Bu kesimden gençlerin dinsel bağnazlıktan "en az etkilenmiş" ve devrimci ajitasyona en açık grubu oluşturdukları, dolayısıyla da devrimci komitelere katılmaları için bunları çekmek gerektiği savunuluyordu.

Yedinci Kongre'yi izleyen üç yıl, partinin mesajını köylülere iletmeyi amaçlayan ve en uzak köyleri bile kapsayan, daha önce hiç görülmemiş derecede yoğun faaliyetlere tanıklık etti. Zamanın Arapça basınında, Arap köylerinde köylüleri topraklarından ayrılmamaya ve vergi ödemeyi reddetmeye çağıran komünist bildirilerin dağıtıldığına ilişkin birçok haber yayınladı. Bu faaliyetler şaşırtıcı bir atılım sağlamamasına karşın, parti bir miktar destek toplamayı[179] ve sempati kazanmayı başardı.[180] Yine de partinin ajitasyonu soyut kaldı; bildirileri yalın bir dille yazılmış olmasına ve köylülerin gündelik gereksinimleriyle ilgili somut sorunlara değinmesine rağmen, partinin üye kaydetmeyi başardığı az sayıdaki köylü de zaten köylerinden ayrılmış ve faaliyetlerini kentlerde sürdüren kişilerdi. Yine burada, partinin Yahudilerden kurulu yapısı engel oluşturdu. Yahudi kadrolar Arap köylerinde ve tarım işçileri arasında bildiri dağıtmaya hazırdılar ve bunu yapabiliyorlardı, ama bu faaliyetler, kişisel temasların kurulmamış olmasını ve kendisi o köylerde yaşayan, onların gündelik yaşamını ve mücadelesini paylaşan, bu nedenle de aktif bir rol üstlenebilen ve başka radikal unsurları çevresinde toplayabilen Arap üyelerin yokluğunu telafi edemiyordu.

Köylü kitlelere yönelik bildirilerinde parti, devlet topraklarına, Siyonist yerleşimcilerin ve Arap feodallerin arazilerine el konulması çağrısı yapıyordu.[181] Köylüleri silahlı isyan başlatmaya ve sadece kendi "kılıçlarına ve tüfeklerine" güvenmeye, hain Arap liderleri terk etmeye çağırıyordu. Yoksullluklarının nedeni olarak emperyalizmin ve Siyonizmin varlığını gösteriyordu,

topraklarının bir karışını bile Siyonist yerleşimcilere vermemelerini istiyordu.[182] Bu dönemde yayınladığı tüm yayınlarda parti, köylülerin yalnızca emperyalist hükümete, koyduğu vergilere ve topraklarını ellerinden alan Siyonist yerleşimcilere karşı değil, arazilerini Siyonist şirketlere satan ve köylü emeğini sömürerek elde ettikleri parayla asalak bir yaşam sürdüren hain feodal efendilere[183] karşı da mücadele etmeleri gerektiğini vurguluyordu. Ayrıca, partinin yayınlarında ilk kez "toprak işgali" ve Yahudi göçü sorunları birbirine bağlanıyordu;[184] köylüler, hükümet binaları önünde ve limanlarda Yahudi göçüne karşı gösteriler düzenlemeye ve göçmenlerin geri dönmelerini istemeye çağrılıyordu. Hükümetin, ülkeye yabancıları getirmek yerine, yerli halka iş ve aş sağlaması isteniyordu. Parti, köylülere seslenerek, "silahlı tarımsal ulusal kurtuluş devrimine hazırlanmaları"nı istiyordu; bu öngörülen ayaklanma gerçekleşmemesine ve köylerdeki mayalanmanın devrimden çok eşkıyalığa benzeyen ilkel biçimlerde kendini ifade etmeyi sürdürmesine rağmen, parti Siyonistlerin artan toprak edinimleri üstünde durmaya çaba gösterdi. Parti, 1924'teki Afula olayında bile, Siyonistlerin toprak edinme politikasına karşı çıkmıştı. 1930'dan sonra bu olgu partinin programındaki ana maddelerden birisi haline geldi ve kentlerde işlerin ele geçirilmesine karşı mücadeleyle ilişkilendirildi. Parti yayınları, gitgide artan biçimde, daha militan bir duruşu savunuyordu ve Arap köylüleri yalnızca topraklarını savunmak için değil, geçmişte kaybetmiş olduklarını geri almak için de silahlı güç kullanmaya açıkça çağırıyordu.[185]

Az sayıdaki Arap işçi sınıfı içinde ve şehirlerde, komünist propaganda iyi örgütlenmişti ve kararlıydı. İlk başlarda amaç, partinin sloganlarını halk içinde yaymak ve varlığını duyurmaktı. Parti, yeni bir yöntem olarak, büyük kentlerin ana caddelerine afişler asmaya başladı;[186] Kudüs'te Cuma namazlarından sonra bildiriler dağıttı ve fırsat buldukça, Arap komünistler Müslümanların dinsel kutlamalarında konuşmalar yaptılar.[187] Aralarında hem Arapların hem de Yahudilerin bulunduğu ko-

münist tutuklular Filistin hapishanelerinde iki kez açlık grevine gittiler; parti, Arap kesiminde sempati toplamak için bunlardan yararlandı.[188] Kıdemli bir Arap komünist olan Arif el-Ezzuni, "Arap nüfusun tüm toplumsal katmanlarına" çağrı yaparak, "politik olmadığı"nı söylediği bu grevde komünistleri desteklemelerini istedi.[189] Komünistlerin talebi, siyasi tutuklular için hapishanede özel bir düzenin uygulanmasıydı. Arap basını onların bu isteğini doğal olarak destekledi, çünkü böyle bir uygulama 1929 ve 1933 ayaklanmalarının tutuklularına da yarar sağlardı;[190] komünistler, 1925'teki on dokuz günlük açlık greviyle sempati ve hayranlık kazanmışlardı. Partinin grevcileri desteklemek için Kudüs'te ve Yafa'da düzenlediği gösterilere birçok Arap katıldı[191] ve partinin mücadelesinin ve Arapları ilgilendiren konulara aktif katılımının halk arasında tanınmasına yardımcı oldu. Ağustos 1929 olaylarında yer aldıkları için hükümet tarafından idam edilen üç Arap'ın kutsallaştırılması da buna katkıda bulundu. Partinin yayınlarında bu kişiler şehit olarak saygıyla anıldı ve idam edildikleri gün her yıl anma günü olarak belirlendi,[192] bir yandan da Arapların ülkedeki hapishanelere saldırarak oralarda tutulan siyasi hükümlüleri serbest bırakmaları çağrısı yapıldı.[193] Arap hareketine gösterilen ilgideki bu artış partinin faaliyetlerine daha fazla Arap'ın katılmasını teşvik etti ve gerek basında,[194] gerekse komünist faaliyetlere ilişkin polis raporlarında[195] bildirildiği gibi, tutuklanan Arap komünist sayısındaki artış bunu yansıtıyordu.

Parti, Arap işçilerin birçok sendikal talep için mücadele etmeleri çağrısında bulunuyordu ve bu talepler ile hem Arap liderlere hem de Histadrut'a karşı daha geniş siyasal mücadele arasında bağ kuruyordu.[196] Partiye göre, işçilerin ivedi mücadelesi çocuk emeğine son verilmesine, Arap sendikalara örgütlenme hakkı tanınmasına, köylülere toprak dağıtılmasına, iş gününün sekiz saat olmasına, işsizlere hükümet yardımı verilmesine, Arap ve Yahudi işçilerin eşit ücret almalarına, istihdam koşullarını düzenleyen iş yasalarının çıkarılmasına yönelik olmalıydı.[197]

İşçilerin çıkarlarını koruduğunu iddia ederken Histadrut'un yalan söylediği konusunda işçiler uyarılıyordu; "işveren ve kapitalist sınıfa mensup olan ve sömürülen işçileri desteklemesine doğası gereği olanak bulunmayan" gelenekçi Arap liderler için de aynı şeyin geçerli olduğu vurgulanıyordu.[198]

FKP'nin Arap işçi hareketi ile gerçek ilişkisi, Hayfa'da genel bir Arap İşçi Kongresi toplama çabalarıyla başladı. Arap parti üyeleri kongrenin altyapısının hazırlanmasında büyük görev üstlendiler ve çalışmalara aktif olarak katıldılar.[199] Kongrenin Ocak 1930'da toplanması "Arap proletaryasının ayrı bir sınıf halinde doğduğu an" olarak selamlandı.[200] Bununla birlikte, geriye bakılınca, bu kongrenin ardından Arap işçi hareketinde militanlığın artmasına karşın, bu kongre çoktandır umut bağlanan dönüm noktası olamadı. Ülkedeki en güçlü Arap işçi örgütlenmesi olan Filistin Arap İşçiler Derneği (FAİD) içinde, komünistlerin işçilerle ilgili konulara karışmaları açıkça hoşnutsuzluk yaratıyordu. Aynı zamanda da Müftü'nün hem destekçileri hem de muhalifleri, katı biçimde partizan siyasal amaçları ve faaliyetleri olan rakip birlikler kurma girişiminde bulundular. Sonuç olarak, Arap işçi hareketi zayıf ve bölünmüş durumda kaldı.

Parti, mevcut işçi örgütlenmeleri içinde çalışma ve olmayan yerlerde bunların kurulmasına yardım etme çabalarını kararlılıkla sürdürdü. Demiryolu ve liman işçilerine, inşaat ve basım işçilerine özel önem gösterildi.[201] Parti, Elektrik Şirketi ve Ölüdeniz Tesisleri gibi sanayi kuruluşları içinde ve Hayfa'daki Irak Petrol Şirketi'nin işçileri arasında hücreler örgütleme girişiminde bulundu.[202] Yafa'da, Nakliye İşçileri Derneği'ni kurmayı başardı[203] ve komünistler, "iş yeri işgali" politikasını uygulamaya koymak için örgütlenmiş Siyonist gözcülere karşı Yafa Arap İşçiler Birliği'nin verdiği mücadeleye katıldı. Kendini Arap işçilerle ilgili işlere ve Arap işçi haklarını savunmaya adayan[204] *El-Nur* adlı derginin çıkarılmasıyla ve "Çin Devrimi," "Liebknecht Savaşa Karşı," "Lenin'in Ölümü," "Demiryolu İşçileri," "Sınıf İntikamı ve Sınıf Gücü"[205] gibi çeşitli konuları ele alan birçok

broşürün yayınlanmasıyla partinin propaganda faaliyetleri doruğa ulaştı. Pek çok yayının yapıldığı bu dönem, MK'nin bir Arap üyesinin meslek birliği örgütlenmesi yöntemleriyle ve başka konularla ilgili olarak kaleme aldığı birçok yasal yayının dağıtımına da sahne oldu.[206]

Artan Histadrut faaliyetlerinin ağırlık taşıdığı ortamda parti, Arap işçiler arasındaki çalışmalarını onların işten atılmalarına karşı mücadele üstünde yoğunlaştırdı. Histadrut'un sinsi gasplarına karşı onları savunma temelinde onların desteğini kazanmaya yönelik çalışmaların her şeyden önemli olduğunu vurguluyordu.[207] Parti, Yahudi üyelerine verdiği talimatlarda, "komünistlerin görevinin Arap işçilere arka çıkmak ve Histadrut'a karşı mücadele etmek"[208] olduğunun altını çiziyordu. Bu faaliyetler, "Arap işçilerin güvenini kazanmak" için mutlak şekilde gerekli olarak tanımlanıyordu. Sekreterya, Yahudi parti üyeleri arasındaki tereddütleri gidermek için, "iş yeri işgali"ne karşı yürütülen faaliyetlere katılmanın zorunlu olduğunu duyurdu ve bir üye bunlara katılmayı reddederse, ihraç edileceği uyarısında bulundu.[209] Parti, cepheleşmenin en aşırı biçime büründüğü Yafa'da; Arap işçileri Histadrut'un gözcülerine karşı kendilerini savunmak üzere kendi gözcü ekiplerini kurmaya teşvik etmek için aktif çaba gösterdi[210] ve onları işlerinden kovmaya yönelik "faşist çete kampanyası" olarak nitelediği duruma karşı kendilerini savunmak için Arap işçileri "gerekirse kuvvet kullanma"ya[211] çağırmaktan kaçınmadı.

Histadrut'un faaliyetlerinin sonucu olarak Araplar ile Yahudiler arasında çatışmaların meydana geldiği Vadi Huneyin'de parti, "Sınıf bilincine sahip Yahudi işçilerin görevinin, Arap köylüsünün toprağını ve işini işgal edenlerle, partideki Yahudilerin hiçbir ortak yanlarının bulunmadığını onlara kanıtlamaktır," açıklamasını yaptı.[212] Parti, yürüttüğü ajitasyonun sonucu olarak Arap işçilerin direndiklerini var sayıyor ve bundan kıvanç duyuyordu: O tür eylemlerde yer alan Yahudi işçileri "sınıf çıkarı ve güçbirliği duygusunu tamamen yitirmiş"[213] kişi-

ler olarak tanımlıyordu. Arap işçilerin Siyonist iş yeri işgalcilerine karşı silahlı direnişini alkışlıyor ve "işçilerin yaşama hakkına saldıran alçakların yalnızca sopanın dilinden anladıkları"nı duyuruyordu. Yafa'da, parti tarafından kurulmuş işçi örgütü olan Nakliye İşçileri Derneği, Arap İşçiler Birliği'nin kentte örgütlediği iş yeri savunmasına aktif olarak katıldı. Partinin "Hitlervari iş yeri işgalcileri"ne yönelttiği saldırılar, partinin bu sorun konusundaki tutumuna ve Arapların yanında yer almaları için Yahudi işçiler arasında yürüttüğü çalışmalara örnek oluşturmaktadır. Siyonist işgalcilerin saldırısı sırasında Arap ve Yahudi işçilerin beraber yaralandıkları Tel Aviv'de, parti, Arapları savunan ve bu nedenle yaralanan iki Yahudi işçinin bu halini övdü.[214] Siyonistleri, Arap ve Yahudi işçiler arasına "bir ulusal nefret duvarı" inşa etmekle ve çalışan Arap kitleleri ortadan kaldırmaya kalkışmakla niteledi. Yahudi işçilere seslenerek, Histadrut tarafından uygulanan politikanın ülkedeki geleceklerini, hatta varlıklarını tehlikeye attığı konusunda onları uyardı.[215] "Şovenist liderleri"ni bırakmaya ve "Siyonist çeteci gruplar"a katılmayı reddetmeye çağırdı. Ancak, "işgal" politikasına ve Yahudi göçüne karşı, Arap işçilerle ortak cephede mücadele edilerek emperyalizm ülkeden kovulabilirdi ve hem Arap hem de Yahudi işçilerin refahı güvence altına alınabilirdi.

FKP'nin ve uluslararası komünist hareketin Ağustos 1929 olayları konusunda takındığı tutum, partinin Yedinci Kongre'den sonra aldığı Araplaştırma yönündeki sağlam dönemeçle birleşince; bu süreç, Yişuv'un düşmanca bakışının güçlenmesiyle ve Yahudi toplumu içindeki faaliyetlerin gerilemesiyle sonuçlandı. Yişuv'un "seçilmiş meclisi" için 1930'da yapılan ve partinin çok az oy aldığı,[216] üyelerinin "pogromcular" şeklinde saldırıya uğradığı seçimde elde edilen cılız sonuç bunu yansıtıyordu.

Parti içindeki tartışmalar, Arap işçilerin ekonomik mücadele yürütmelerinin mümkün olup olmadığı ve daha yüksek ücret, sekiz saatlik iş günü gibi yükselen taleplerin Arap hareketinin

zayıflamasına ve Siyonist "iş yeri işgali"nin kolaylaşmasına yol açıp açmayacağı sorunu çevresinde yoğunlaşıyordu. Parti liderliği bu eleştirilerin geçerliliğini reddediyordu[217] ve Arap işçilerin, büyük ekonomik sıkıntı çekerlerken bile grevler yapmakla, sendikal mücadeleye yer olduğunu gösterdiklerini ve Arap işçilerin örgütlenmesinin illa da ekonomik taleplerin yükseltilmesinden önce olması gerekmediğini, ikisinin eşzamanlı yürütülmesi gerektiğini savunuyordu. Aynı zamanda da parti, Siyonist örgütlenmelerle içeriden mücadele etmek için Yahudi üyelerin Histadrut'a girme çabasını sürdürmeleri gerektiğinde ısrar ediyordu. Ama bu, parti üyelerinin güçlü muhalefetiyle karşılaştı. Siyonist örgütlenmeler içinde faaliyet göstermenin koşulları son derecede zordu ve partiye karşı düşmanca bakış öylesine belirgindi ki, Yahudi parti üyeleri kendi sendikal örgütlerini kurmayı tercih ediyordu. Bununla birlikte, parti liderliği, Siyonizme karşı muhalefetin içeriden gelmesi gerektiği inancından hiçbir zaman vazgeçmedi ve bu amaçla, mücadelesini Siyonist hareketin içinde vermeyi sürdürdü, ama pek az başarı elde etti ve üyeler açısından bakıldığında büyük bir isteksizlik görülüyordu. Parti, bir bütün olarak Yahudi toplumunun kaybedilmiş bir dava olduğunu hiçbir zaman kabul etmediği gibi, ülkedeki emekçi Yahudi kitleler ile Siyonist liderlik arasında ayrım yapmanın imkânsız olduğunu da kabul etmedi.[218]

Partinin Yahudi toplumu içindeki temel ilkesi, Arap ulusal bağımsızlık hareketine destek sağlamayı amaçlamak olarak kaldı. Siyonist politikanın sonucu olarak Yahudi azınlığın "İngiliz emperyalizminin temel direği" haline geldiği "ve Arap ulusal kurtuluş hareketine karşı araç olarak kullanıldığı"[219] düşünülüyordu. Bunun, Yahudi azınlığın varlığına karşı bir tehdit oluşturduğuna işaret ediliyordu ve parti, 1929 katliamlarının tekrarlanması tehlikesi konusunda uyarı yapıyordu. Dahası, göçün yarattığı tehdidin yalnızca Arap işçilere ve köylülere karşı yönelmekle kalmayıp, Yahudi işçilere karşı da yöneldiği, çünkü "işsizler ordusunun artmasına ve ücretlerin düşmesine neden

olduğu"[220] duyuruluyordu. Bu göç, iki halk arasında "bir nefret uçurumu"nun yaratılmasına da yol açıyordu ve bunun iki topluma da hiç yararı yoktu. Ülkede Yahudi azınlığın serbestçe gelişimini güvence altına almanın tek yolu emperyalizme ve Siyonizme karşı, göçe ve işgale karşı mücadele etmek,[221] ilerideki devrimci ayaklanmada Yahudi işçilerin 1929'un aksine ulusal bağımsızlık mücadelesine katılmalarını sağlamaktı.

Partinin 1930'daki Yedinci Kongre'sinden Komintern'in 1935'teki Yedinci Kongre'sine kadar uzanan beş yılda parti, Arap köylü kitlelerini kazanma görevini başaramadı, ama Arap işçi sınıfının ve aydınlarının belirli kesimlerini yanına çekmeyi başardı. Filistin'deki nesnel koşullar partinin gelişimi için elverişliydi, çünkü ulusal mücadele gitgide keskinleşiyordu ve hem toprak satışlarında hem de Yahudi göçünde artış vardı. Arap toplumu içinde, Arap kitleler gitgide huzursuzlaşıyordu: Britanya'yla anlaşma yapmaya uğraşıp duran liderlerine katlanamazken, daha militan eylemlerden yanaydılar, 1933'teki gösteriler ve Şeyh el-Kassam adlı gerilla grubu bunun kanıtıydı. Sayıca az olan Arap işçi sınıfı giderek büyüyordu ve atağa geçmeye başlıyordu: Grevler artan sıklıkla oluyordu ve sendikal örgütlenme çok tutulan bir şiardı. Eğitimli gençler de örgütlenmek ve İngilizlere karşı mücadele vermek için sesini yükseltiyordu; yeni fikirler olan devrim ve sosyal adalet fikirlerinin tanıtıldığı edebi yapıtlar ilk kez yayınlanıyordu. Partiyi Araplaştırma mücadelesi ülkedeki bu yeni iklimden yararlanma çabasıyla el ele yürüdü.

BÖLÜM III

Üçüncü Dönemde Parti Politikası ve Ulusal Cephe'nin Kurulması

FKP'nin Sol Evresi

FKP'nin Arap ulusal hareketi karşısındaki konumu, Komintern Altıncı Kongresi'ne uygun olarak belirlendi. Sömürgelerdeki ulusal hareketlerle ilişkiye dair yeni Komintern politikası, Fransız ve İngiliz komünist partilerinin, sosyal demokrat partilerle kuracağı siyasal ittifaklarla ilgili politikalarını yeniden yönlendirme girişimi olarak ve Çin'deki başarısızlıklara bir tepki olarak başladı.[1] KEYK'in Şubat 1928'de yapılan Dokuzuncu Genel Toplantısı yeni bir taktik olan "sınıfa karşı sınıf" taktiğine karar verdi; içinde bulunulan dönem "kapitalist istikrarsızlığın arttığı"[2] ve Batı'da sosyal demokrat partilere liderlik edenlerin, sömürge ülkelerde ise ulusal hareketlere, antiemperyalist devrimci mücadeleye liderlik edenlerin ihanet içinde oldukları bir dönem olarak tanımlandı. Temmuz 1928'de toplanan Komintern Altıncı Kongresi resmen "Üçüncü Dönem"i ilan etti. Bu, Sovyet Birliği'yle ve Stalin'in iktidar mücadelesiyle ilgili hem iç hem de dış mülahazaları temel alıyordu, ama getirdiği kısıtlamalar tüm komünist partiler için ve değişen iç koşulları ne olursa olsun istisnasız tüm ülkeler için geçerli olacaktı.

Geri kalmış sömürge ülkelerde, ulusal burjuvaziyle ittifak taktiği reddedildi ve ulusal kurtuluş hareketinin "devrimci kanat"ına artık güvenilmeyecekti. Yeni doktrinle duyurulduğuna göre, ulusal burjuvazinin devrimci kanadıyla geçici ittifaklara çok özgül koşullar altında izin verilebilmesine rağmen, amaç, gerekirse silahlı ayaklanmalar yoluyla Sovyet iktidarının kurulmasına hazırlık olarak bağımsız örgütler kurmaktı.[3] Sömürge ülkelerin komünist partilerine, çeşitli ulusal hareketlerin liderliklerine karşı kararlılıkla mücadele etmeleri ve onlarla tüm ilişkilerini kesmeleri talimatı verildi, daha önce devrimci kanat olarak tanımlananlarla olan ilişkiler de buna dâhildi.[4]

FKP Komintern'in talimatlarını harfiyen yerine getirdi, Arap Yürütme Komitesi'ne ve Filistin Arap ulusal hareketinin liderliğine karşı 1933'ün epey sonrasına uzanan kararlı bir kampanya yürüttü. Parti, 1928'de düzenlenen ve Britanya'yla işbirliği politikasını benimseyen Yedinci Arap Kongresi'ni "ulusal reformistlerin ihanet"[5] tarihi olarak belirledi. Arap Yürütme Komitesi, "İngiliz emperyalizminden taviz koparma pazarlığında Siyonistlerle haince bir yarışma yoluna girmiş"[6] olarak tanımlandı ve ulusal reformistlerin yönlerini gitgide "karşıdevrime ve kapitülasyona" döndürdükleri ilan edildi. Ağustos 1929 olaylarının niteliği konusunda partinin yaptığı yeniden değerlendirmenin sonucu olarak, Arap ulusal hareketinin liderliği Arap kitlelerin mücadelesini saptırarak Yahudi nüfusa yönelik ırkçı saldırılara dönüştürmekle ve "Hayfa, Nablus ve Kudüs sokaklarında hâlâ cesetler yatmaktayken"[7] İngiliz emperyalist hükümetiyle görüşmelere başlayarak Arapların başkaldırı hareketine ihanet etmekle suçlandı. Parti, Ağustos 1929 başkaldırısının ardından İngiliz hükümetiyle Arap ulusal hareketinin liderleri arasında yapılan görüşmelere kesinlikle karşı olduğunu duyurdu ve Londra'ya bir Arap delegasyonunun gönderilmesine şiddetle karşı çıktı.[8] Partinin açıkladığına göre, Arap liderler geçmişte devrimci bir rol oynamışlar ve İngiliz emperyalizmine karşı durmuşlardı, ama 1929 başkaldırısı sırasında

ve sonrasında açıkça ortaya çıktığı gibi, artık hain olmuşlardı. Benimsedikleri politika, emperyalizme karşı mücadele olmaktan çıkıp, manda koşulları içinde İngilizlerle anlaşmaya varma çabasına dönüşmüştü. Partinin açıklamasına göre, Londra'ya delegasyon gönderme amacı, Filistin'in bağımsızlığını kazanmak değil, ülkeyi parlamenter bir yönetime kavuşturacak ama yine de Britanya hâkimiyeti altında tutacak ve hain liderlerin çıkarlarını gözetecek bir uzlaşmaya varmaktı. Delegasyon fiilen Londra yoluna çıkmadan önce, parti Araplara çağrı yaparak, bu seyahatin finanse edilmesine katkıda bulunmamalarını istedi.[9] Delegasyonun amacının, bizzat Arap kitlelere hiçbir yarar getirmeyecek bir tür uzlaşmaya varmak olduğunu vurguladı ve Filistin'in bağımsızlık mücadelesinin ancak Filistin'de verilebileceğine işaret etti. Bunu başarmanın yolu, yalnızca Arap liderlerin yaptıkları pazarlıklara temel oluşturan Balfour Bildirisi'nin değil, ülkede İngiliz emperyalist varlığının da toptan reddedilmesiydi.

Partinin Aralık 1930'da yapılan Yedinci Kongre'nin kararları Arap ulusal hareketinin amaçlarına ve uygulamalarına tartışmasız biçimde karşıydı. Belirtildiğine göre, Siyonist faaliyetler Arap nüfusun tüm kesimlerine zarar vermiş olmasına karşın, toprak sahipleri istisnaydı,[10] çünkü arazilerini Siyonistlere sattılar ve onların ödemeye hazır oldukları fahiş fiyatlardan çıkar sağladılar. Arap ulusal hareketinin liderliğini oluşturanlar da bu aynı kişilerdi ve parti, Arap Yürütme Komitesi'nin üyelerini Siyonistlere toprak sattıkları için suçluyordu.[11] Bu nedenle parti, "efendiler meclisinin hain liderlerini ve Müftü'yü teşhir etme"yi[12] ve onların İngiliz emperyalizmiyle anlaşma girişimlerinde sergiledikleri davranışları, üç Arap isyancının 1929 başkaldırısına katıldıkları için Akra'da İngilizlerce idam edilmesiyle kıyaslamayı, görevi olarak görüyordu. Kongrede alınan karara göre, partinin propaganda çalışmalarında Komintern'in en son "ulusal reformistler"[13] yaftasını uygun gördüğü Arap feodal toprak sahiplerinin ihaneti vurgulanmalıydı ve düzmece

bir yasama konseyi karşılığında, Arap delegasyon ile İngilizler arasında Londra'da kotarılan "gizli anlaşma" teşhir edilmeliydi. Benzer biçimde kongre, "din ve Arap geleneği adına hareket eden savunma organı" olduğu ve Arap ulusal kurtuluş mücadelesinden bir bütün olarak yüz çevirerek emperyalist saflara katılmış olan din adamlarını, tüccarları ve feodalleri temsil ettiği için Müftü'nün liderliği altındaki Yüksek İslam Konseyi'ni de mahkûm etti.[14] Ülkedeki burjuva unsurların bile emperyalizme karşı devrimci mücadele vermesi ihtimalinin olmadığı kabul edildi[15] ve bunlar, feodal toprak sahipleriyle uyum içinde, "sahte anayasal tavizler"in[16] kisvesi altına gizlenerek Filistin'de emperyalist hâkimiyetin sürdürülmesi biçiminde "bir karşıdevrimci anlaşma"ya varma yolunda ilerleyen unsurlar olarak tanımlandı.

Parti, İngiliz hâkimiyetine ve Siyonizme karşı verilen ulusal mücadele ile kırsal kesimdeki tarım sorunu çevresinde dönen toplumsal mücadele arasında bağlantı kurmaya çaba gösterdi. Temelde yatan tarım sorununu görmezden geldiği ve taleplerini toprağı Arapların elinde tutmakla sınırladığı için Arap ulusal hareketini eleştirdi. Parti, bu mücadelenin önemini küçümsememekle birlikte, dikkatleri "topraksız köylülere ... köylü borçlarına vergilere toprak sahiplerinin köylerdeki feodal sömürüsüne ... Hums'a" yöneltmek gerektiğini düşünüyordu.[17] Parti, ulusal hareketin en ileri kesimi saydığı H. Hüseyni grubunu, tarım sorunu konusunda ikircikli davrandığı ve "köylülere toprak" şiarını yükseltmediği için eleştiriyordu.[18] FKP, sınıf mücadelesini kırsal alana taşımayı ve en radikal ulusal kesim olan H. Hüseyni grubuna baskı yaparak, tarım sorunu konusunda doğru değerlendirme yapmalarına yardımcı olmayı görevi sayıyordu. Bununla birlikte kongre, geri kalmış Arap köylüler arasında çalışma yapmanın içerdiği büyük zorluklara dikkatle işaret etti ve Arap köylülerin dinî hassasiyetlerini kışkırtan ya da inciten aşırıcı propagandanın onları tahrik ederek karşıdevrimci kampa itmesinin tehlikelerine karşı uyarıda bulundu. Kırda kitleler arasındaki faaliyetlerinin somut sınırlamalarının bilincinde ol-

duğunu gösteren parti, köylü kitlelerinin "yaşama koşullarını ve geri kalmışlıkla, cahillikle bağlantılı dinsel etkenleri"[19] dikkate almaya özen gösterilmesi gerektiğini duyurdu. Ayrıca, parti propagandasının köylülerin dinsel inançlarıyla ilgili hususlarda düşmanca bir tutum almaması uyarısında bulundu.[20] Ne var ki bu, belirli din adamlarının ulusal kurtuluş mücadelesine zarar verecek biçimde yürüttükleri politik rolün teşhirinden vazgeçileceği anlamına çekilmemeliydi.

FKP'nin Filistin Arap ulusal hareketine yöneltti̇ği eleştiri ve o hareketin liderliğine karşı gösterdiği düşmanca tutum; Arap ulusal sorununa ve Arap devletlerini bölen siyasal sınırlara ilişkin yeni bir politika benimsenmesiyle bağlantılıydı. Parti, Arap ulusal sorununu, Arap dünyasının farklı emperyalist güçlerin hâkimiyeti altındaki ayrı kısımlara keyfi olarak bölünmesini amaçlayan kasıtlı emperyalist politikada yatan bir sorun olarak tanımlıyordu.[21] Emperyalist güçler tarafından"zoraki korunan" bu sınırlar, ulusal bağımsızlık ve birleşme arayışındaki "Arap halkının yabancı hâkimiyetine karşı mücadelesini yapay olarak zayıflatan" bir şey olarak görülüyordu. Bunun sonucu olan "feodal parçalanma" o ülkelerin teker teker hepsini "ekonomik bağımsızlığın ve politik gelişimin ön koşulları"ndan yoksun bırakıyordu; aynı zamanda da bu zorla yaratılmış parçalanmayı sürdürüp korumak ve ister İngiliz, ister Fransız, isterse İtalyan olsun sürekli emperyalist hâkimiyeti güvenceye almak için "gerici monarşik kliklerin, feodal ve yarı feodal toprak sahiplerinin ve şeyhlerin, yerli burjuva işbirlikçilerin ve yüksek din adamlarının"[22] hizmetlerinden yararlanılmasını sağlıyordu. Filistin'de ve diğer Arap devletlerinde Arap ulusal hareketinin liderliğini oluşturan gruplar, Birinci Dünya Savaşı sonrası emperyalist paylaşımın sonucunda kurulmuş Arap devletlerinin varlığını sürdürmesinden çıkar sağlayan ve ayrıcalıklarını kaybedecekleri ve bölgesel çıkarlarına son verileceği için Arap birliğinin gerçekleştirilmesine karşı olan gruplar olarak görülüyordu. Bunun karşıtı olarak FKP, Arap ülkelerinin "federal ilkeler temelinde"[23]

gönüllü birliği yönünde bir adım olarak ulusal siyasi bağımsızlık sloganını ortaya attı. Arap dünyasındaki komünist partilerin rolü, "yalnızca emperyalizmin ve despotça çıkarların çizdiği dar ve yapay sınırlar içinde değil,"[24] bütün Arap Doğusu'nun ulusal birleşmesi için de ulusal bağımsızlık ve ulusal birlik mücadelesi vermekti. Bu nedenle parti, çeşitli Arap devletlerinin sınırları boyunca uzanan bir "pan-Arap devrimci antiemperyalist cephe" oluşturmaya çalışmalı ve "Arap halklarını kapsayan tüm Arap işçiler ve köylüler federasyonu"[25] sloganı altında kitlelere liderlik etmeliydi. Parti, kentli yoksul ve küçük burjuva kitlelerin desteğini kazanmak için bunun zorunlu olduğunu vurguluyordu. İşçilerin Arap burjuvazisine karşı ve köylü kitlelerin feodallere karşı toplumsal mücadelesi ile Arap ülkelerinin ulusal bağımsızlığını amaçlayan daha geniş ulusal antiemperyalist mücadeleyi bütünleştirmek gerekliydi.

Bu, Filistin'de FKP'nin politikasının yeniden değişmesiydi. Gerçekte parti, Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde İstiklal hareketinin giydiği cüppeyi giymişti; kendi ekonomik ve toplumsal programını benimsemelerini sağlamak için partiyi Arap halkların ulusal kurtuluş hareketine katmak gerektiğini dile getiriyordu. Partinin yayınları, "tüm Arap işçiler ve köylüler federasyonu" sloganını 1935 yılına kadar dile getirmeyi ve ayrı ulusal hareketlerin gitgide artması ve kendi devletlerinin politik bağımsızlığı için çalışması karşısında, tüm Arap ülkelerini İngiliz ve Fransız emperyalizmine karşı eşgüdüm içinde mücadeleye çağırmayı sürdürdü. Bu nedenle, Arap nüfusun daha radikal kesimlerine, İstiklal'in radikal kesimine ve Arap Gençlik Kongresi'ne daha geniş bir çağrı yaparak geleneksel liderliğin önüne geçmeye çalıştı. 1935'teki Komintern Yedinci Kongresi'nin öncülük ettiği halk cepheleri ve ulusal cepheler döneminin gelişiyle, bu slogan sessiz sedasız geri çekildi ve FKP, Filistin'de Arap ulusal hareketinin liderliğiyle ivedilikle daha yakın ittifak kurmaya çalıştığı için, bir daha asla gündeme getirilmedi.

FKP'nin Arap ulusal hareketine yönelik düşmanca tutumu, daha 1928'de Yedinci Arap Kongresi'ne ve onun temsil edici olmayan niteliğine yönelik eleştiri biçiminde kendini açığa vurmuştu. Kongrede oluşturulan yeni Arap Yürütme Komitesi şüpheyle karşılandı ve bu komitenin haince niyetleri 1929 başkaldırısı sırasında ve sonrasında çabucak kavrandı. Parti, olayları inceleyen Soruşturma Komisyonu raporunun Arap liderlerce olumlu karşılanmasını, bir yasama organının kurulması temelinde uzlaşmayı kabul etmeye Arap liderlerin hazır oldukları konusunda duyduğu kuşkuların, doğrulanması olarak değerlendirdi. Parti, bunu Arap ulusal kurtuluş mücadelesine ihanet sayıyordu, çünkü komisyonun raporu "Mandacılığın ve Balfour Bildirisi'nin geçerliliğini yeniden vurguluyor"du[26]. Sonuç olarak, kurulacak herhangi bir anayasal oluşum ister istemez süregiden İngiliz hâkimiyetinde ve Siyonist genişleme çerçevesi içinde kalacaktı. Parti, Arap Yürütme Komitesi liderlerinin 1930'daki Nebi Musa bayramında ve 2 Kasım 1931'deki Balfour Bildirisi'nin yıldönümünde geleneksel protesto gösterilerini düzenlemekten vazgeçme kararlarını[27] İngiliz otoritelere dönük bir uzlaşma hamlesi ve kitle mücadelesinden vazgeçildiğinin bir işareti olarak yorumladı.[28] Aynı zamanda da parti, Arap ulusal hareketinin, radikal kanadı da dâhil, yaklaşan devrimci patlamadan korktuğunu, ama yine de böyle bir patlama olursa buna hâkim olmaya ve ırkçı katliam yönüne kanalize etmeye hazırlandığını düşünüyordu.[29] Partinin düşüncesine göre hâlâ Arap kitle hareketi üstünde tam denetime sahip olan Arap liderler, İngiliz hükümetine baskı yapmalarını kolaylaştırmak için halk arasındaki anti-Siyonist ajitasyonu barışçıl yola kanalize etmeye çalışıyorlardı. Ama parti, herhangi bir patlama olması halinde Arap Yürütme Komitesi'nin tarımsal isyan tehdidini bertaraf etmek ve aynı zamanda da İngiliz karşıtı mücadeleyi durdurmak için "hareketi kanlı ırksal huzursuzluklara doğru saptıracağı"ndan[30] korkuyordu. Nitekim partinin Arap nüfusa seslenen bildirileri, Arap liderlerin ihanetlerine ağır bir dille saldırıyor ve hükü-

metin vergi tahsildarlarından köylülerin çektikleri eziyetleri ve Siyonist yerleşimcilere yer açmak için İngiliz askerler tarafından topraklarından çıkarılmalarını, onların hiç mi hiç umursamadıklarını vurguluyordu.[31] Parti, Arap liderlerin hükümet kuruluşlarında kaptıkları işleri teşhir ediyor ve kitlelere seslenerek, Siyonistlerin göç ve toprak edinme dalgasını göğüslemek için ne yaptıklarını[32] ve ülkede İngiliz varlığına karşı Ağustos başkaldırısına önderlik edecek yerde, niçin isyanı başarısızlığa uğrattıklarını ve toplumlar arası kan davalarına dönüştürdüklerini[33] açıklamalarını istemeleri için çağrı yapıyordu.

Ekim 1933'te Filistin'deki birçok şehirde patlak veren gösteriler partinin ülkede devrimci mayalanmanın devam ettiği konusundaki öngörüsünü doğrulamış görünüyordu. Protestonun asıl nedeni olarak artan Yahudi göçü ve toprakların el değiştirmesi nedeniyle tırmanan gerilimde görülmesine rağmen, parti; olayların "açıkça İngiliz karşıtı niteliği"ne[34] bakarak, Ağustos 1929 başkaldırısnın devrimci patlamada yalnızca birinci perde olduğu ve bastırılmış olsa bile, devrimci hareketin Yürütme Komitesi liderlerinin uzlaşmacı politikalarına karşın alttan alta mayalanmaya devam ettiği yolundaki tezinin doğrulandığı görüşündeydi. Parti, pogrom yapıldığına ya da hareketin "1929'da olduğu gibi Müftü ve efendiler"[35] tarafından örgütlendiğine ilişkin herhangi bir olası iddianın önünü kesmek için olayların İngiliz karşıtı niteliğini vurguluyordu. Tam tersine, İstiklal'in radikal kesiminden gelen baskıyla Yahudi göçüne ve toprak satışına karşı daha Mart 1933'te protesto grevi çağrısı yapmak zorunda kalmış olan Arap Yürütme Komitesi, Yüksek Komiser'le temaslarda bulunduktan sonra, bu kararından vazgeçmiş ve grev çağrısını iptal etmişti. Ekim 1933'te, yine Arapların artan göç karşısındaki duygularının artan baskısıyla, Arap liderler milliyetçi gösterilerin yapılmasını istemek zorunda kalmışlardı, ama parti, gösterilerin farklı günlerde farklı kentlerde düzenlenmesi için çağrı yapıldığı ve bunun da Arap liderliğin gösterileri parçalayarak herhangi bir toplu kitle hareketini engelleme amacını

kanıtladığı gerçeğine işaret etti. Gösteriler partinin İstiklal hareketine yönelik duruşunu gözden geçirmesi için bir fırsat olarak kavrandı. İstiklal'in lideri ve Arap Yürütme Komitesi'ndeki en seçkin temsilcisi olan Avni Abdülhadi, diğer Arap efendilerle aynı gericiler grubuna mensup olmakla suçlanmasına[36] rağmen, hareketin radikal kanadının daha devrimci olduğu ve gösteriler sırasında "diplomatik müzakere yok, yalnızca kitle gösterileri var"[37] şeklindeki doğru siyasal sloganları dile getirdiği için övülüyordu. Parti, radikal kanadın üyelerini "gerçek antiemperyalistler"[38] olarak tanımlıyor, gösterilerin en önünde yürüyerek bunlara İngiliz karşıtı bir nitelik kazandıranların onlar olduğunu savunuyordu. Oysaki, geleneksel Arap liderler 1929'da hareketin denetimini ellerinde tutarken ve H. Hüseyni'nin gösterileri Yahudi nüfusa karşı değil de İngilizlere karşı yöneltme çabasında başarısız olduğunda, 1933'te Arap ulusal hareketinin İstiklal'in radikal kanadınca ve Arap Gençlik Kongresi'nce temsil edilen radikal kesimler başrolü oynuyordu.

Parti, Ekim 1933 gösterilerinin patlak vermesini canıgönülden destekledi ve 1929 olaylarındaki durumun aksine, partinin militanları bu gösterilere aktif olarak katıldı, birçoğu da tutuklandı.[39] Gösterilerde, süregiden Yahudi göçüne karşı çıkan ve toprak satışlarının durdurulmasını isteyen ana sloganlar partinin de bir süreden beri tutarlılıkla yükselttiği sloganlardı. Parti, Filistin'deki durumu, iki yüz köyün açıkça isyan halinde olduğu[40] bir durum olarak tanımlıyor ve ülkenin devrimci bunalım aşamasına hızla yaklaşmakta olduğunu düşünüyordu. Gösteriler sırasında partinin çağrısı, bu iki sloganın desteklenmesiyle sınırlı kalmayarak, göçü ve toprak satışlarını durdurabilmenin biricik yolu olan manda yönetiminin ve Balfour Bildirisi'nin feshini talep etmeleri için de kitleleri yönlendirdi. Bu talep, hükümete, Siyonistlere ve Arap feodallere ait arazilere derhal el konulması, İngiliz ve Siyonist mallarını boykot etmek için işçi-köylü komiteleri örgütlenmesi talebiyle birleştiriliyordu.[41] 1929'daki durumun aksine, 1933 olayları

sırasında partinin tutumu açık seçik ve tek sesliydi. Araplar, Siyonistlerin "toprak ve iş gaspı"na ve emperyalist hükümetin baskısına karşı kendiliğinden patlamıştı; bu haklı bir mücadeleydi ve destek vermek gerekiyordu. Parti, yaptığı yayınlarda, gösterilere liderlik edenlerin tutuklanmalarını kınıyordu; onlara yöneltilen suçlamaların geri çekilmesini ve hem onların hem de Filistin hapishanelerindeki diğer tüm siyasi tutukluların serbest bırakılmasını istiyordu.[42] Aynı zamanda da gösterilerin bastırılması sonucunda yaşamını yitirenlerin ailelerine para yardımı yapılmasını talep ediyordu.

Partinin, 1933 olaylarının niteliği konusunda yaptığı tanımlama bütünüyle doğru değildi. Arap köylülerin ve bedevilerin katılımına yapılan vurgu hiç de geçerli değildi. Ağustos olaylarının aksine, bu patlama esas olarak kent merkezliydi ve öyle kısa süreliydi ki, daha geniş bir ulusal yankı yaratabilecek zamanı bulamadan bastırıldı. Aynı zamanda da partinin bu gösterilerde gördüğünü ileri sürdüğü sosyal çağrışımları teyit etmek güçtür. Kırsal kitlelerin yaşadıkları ekonomik zorluklar ve hem vergi memurlarına hem de feodal toprak ağalarına ellerinde avuçlarında ne varsa vermek zorunda kaldıkları reddedilmese de, toplumsal isyana ya da tarımsal patlamaya ilişkin bir kanıt yoktur. 1933 olaylarının doğası bütünüyle politikti ve burada parti, Arap ulusal hareketinde 1929'dan sonra meydana gelen yön değişimini doğru görmüştü. İngilizlerin Filistin'i işgalinden sonra ilk kez, 1933'te patlak veren hareket Yahudi toplumuna karşı değil, büyük ölçüde bizzat İngiliz varlığına karşı yönelmişti. Mandacı güçle üç yıl sürdürdüğü pazarlıkların boşa çıkmasından ve yetkileri tırpanlanmış bir yasama meclisi şeklinde bile olsa taviz koparmayı başaramamasından sonra ulusal harekette meydana gelen değişim, ülkede Siyonist hareketin büyümeyi sürdürmesiyle ve Yişuv'un güçlenmesiyle kendini gösteren dışavurumlarından çok, bizzat İngiliz politikasına karşı mücadele etmenin zorunlu olduğunun kavranmasına yol açtı. Her ne kadar Arap ulusal hareketindeki ra-

dikal kanadın kamuoyunun değişmesine katkıda bulunduğu yadsınamaz bir gerçekse de, gösteriler, partinin iddia ettiği gibi, o gruplar tarafından örgütlenmedi, uzun bir hareketsizlik döneminden sonra olumlu bir şey ortaya koyması için yapılan baskılar altında bizzat Arap Yürütme Komitesi tarafından örgütlendi. Arap Yürütme Komitesi içinde daha radikal politikalara doğru bir kayma meydana gelmişti ve 1933 gösterileri, ulusal hareketin Britanya'ya gitgide düşman kesilen çoğunluğu ile Müftülüğü sıkıntıya sokma girişimlerinde ara sıra aşırı bir çizgi izlemesine rağmen ılımlılık politikasından yana olan ve Britanya'yı Siyonist müttefiklerinden ve himaye ettiklerinden uzaklaştırmak umuduyla diyaloğu sürdüren Naşaşibi muhalefeti arasındaki ayrılığı açıkça ortaya çıkardı.[43] Yaptığı tanımlamada parti, 1933 olaylarını uzun zamandır beklenen ulusal ayaklanmanın yalnızca açılış sahnesi olarak görmekte de haklıydı. 1936'a kadar olan yıllar, Arap ulusal hareketindeki radikalleşmenin sürmesine ve Filistin'i Britanya'dan ve Yişuv'un güçlenerek büyümesinden kurtarmanın tek olası yolu olarak silahlı mücadele zorunluluğuna gitgide daha sık değinilmesine tanıklık etti. 1935'teki el-Kassam hareketi bu yolun bir belirtisiydi.[44]

1933 olayları partinin gelişim tarihinde önemliydi: Partinin ulusal hareketin liderliğine yönelik tutumunda bir değişikliğin işaretini veriyordu, ama bu 1935'teki Komintern Kongresi'ne kadar resmî doktrin haline gelmeyecekti. Parti tarım devrimi çağrısını gitgide terk etmeye başladı ve kentlerdeki az sayıdaki Arap işçi sınıfına yönelik ajitasyonuna devam etmesine karşın, dikkatini daha yoğun olarak Filistin'deki mücadelenin ulusal boyutuna yöneltti. Arap işçiler arasındaki faaliyetlerinde bile, çabalarını, Siyonistlerin "iş yeri işgali" kampanyasına karşı koymak için Arap işçilerden gözcü grupları örgütlenmesini teşvik etmeye yöneltti ve doğrudan doğruya bu mücadeleyle göçe karşı mücadele arasında bağ kurdu. Bu, Müftü'nün liderliğini partinin onayladığı anlamına çekilmemelidir; gerçekte Müftü, 1935

gibi geç bir tarihte "İtalyan propagandacısı"[45] olmakla suçlandı. Parti, mandacı güçle geçici anlaşmaya varma çabalarını ısrarla sürdüren diğer Arap liderleri de eleştiriyordu. Ama, propaganda faaliyetlerinde, mücadelenin ulusal yönüne daha önce vermediği kadar öncelik vermeye başlıyordu. Bu nedenle, ülkede İngiliz otoritesine karşı muhalefeti temsil ettiği anlamında yorumlanabilecek her türlü silahlı faaliyete dikkat gösteriliyordu. Ebu Cilde'ye[46] öncelik verildi ve kendisi, "partizan bölükleri"nin lideri"[47] olarak tanımlandı. Parti, bu kanun kaçağı köylü grubunu, ülkedeki muhalif silahlı ruha verdiği desteğin bir uzantısı olarak görüyordu, onların karışıklığa katkıda bulunduklarını ve hükümet otoritesine karşı çıkılmasını teşvik ettiklerini düşünüyordu. Parti bireysel teröre başvurulmasına karşı olduğunu ifade etmesine[48] rağmen, Ebu Cilde'nin salıverilmesi için halk arasında kampanya başlattı ve verilen ölüm cezasının hafifletilmesi için sesini yükseltti.[49] Benzer biçimde, Ekim 1935'te açığa çıkarılmalarına kadar[50] el-Kassam grubuyla temaslarını sürdürdü ve İngiliz ordusuyla girdiği bir çatışmada el-Kassam'ın öldürülmesinden sonra bu hareketle açık dayanışmaya girdi.[51] Ama partinin kendisi silahlı faaliyetlere ilişkin tutumunda kararsızlığını sürdürdü ve el-Kassam hareketini savaşmaya aşırı istekli olmakla, komplo düzenlemekle, karşısındaki düşmanın niteliğini açık seçik bilmemekle eleştirdi.

Otuzlu yıllar, partinin Siyonist harekete yönelik tutumunda sertleşmeye ve Yişuv içindeki siyasal faaliyetlerinde azalmaya tanıklık etti. 1930'daki Va'ad Leumi (Yahudi Ulusal Konseyi) seçimlerine katılmış ve kötü sonuç almış olmasına karşın, parti bu katılımının, Yahudi işçi kitlesi arasındaki Siyonist politikayı teşhir etmeye[52] ve Yahudi komünistlerin Siyonizme karşı Arap mücadelesini, bu "emperyalist meclis" içinden desteklemeye hazır olduklarını göstermeye yönelik bir propaganda manevrası olduğunu açıkladı. 1933'te Hitler'in Almanya'da iktidarı ele geçirmesi ve Filistin'e yeni bir göç dalgasının başlaması ile büyük sınav günü geldi. O zamana kadar Almanya'dan Yahudi göçü

neredeyse hiç olmamıştı ve bir bütün olarak göç, herhangi bir gerçek tehdit oluşturabilecek ya da bir Yahudi devleti kurma yönündeki Siyonist amacın gerçekleştirilmesini sağlayabilecek sayılara ulaşmamıştı. 1933'te koşulların değişmesiyle, parti bu sorunla doğrudan yüzleşmek zorunda kaldı ve Arap ulusal hareketince dile getirilen göçün durdurulması taleplerini desteklediğini duyurdu. Parti, Hitler'in Almanya'da iktidara gelişinin yalnızca Siyonistlerin bu amacına hizmet edeceğini kavradı, çünkü Nazi kıyımının kendisi Siyonistlerin göç için gösterdikleri bir gerekçeydi.[53] Parti, Filistin'in o andaki nüfusundan daha fazlasını taşıyamayacağını[54] savunuyordu ve bunu Siyonistlerin "iş işgali" ve "toprak işgali" kampanyalarına bağlayarak, göçün yalnızca daha fazla sayıda Arap köylünün toprağından sürülmesine ve daha fazla sayıda Arap işçinin işinden edilmesine yol açacağını öne sürüyordu. Parti, Yahudi cephesindeki propagandasında, göçün yalnızca Arap nefretinin artmasına yol açacağını ve ülkedeki Yahudi toplumuna yönelik tehlikeyi artırmasına ek olarak, "her yeni göçmenin başka bir Yahudi'nin rızkını elinden aldığı"nı[55] vurguluyordu. Nazilerin yalnızca Yahudileri kıyıma uğratmakla kalmayıp, Almanları ve başka milletleri de kıyıma uğrattıklarına ve Yahudilerin izlemesi gereken doğru yolun doğdukları ülkeyi terk etmek değil, diğer işçilerle birleşip mücadele etmek olduğuna işaret ediyordu.[56]

1933'ten önceki dönemde parti çabalarını emperyalizme ve Siyonizme karşı mücadele için ve Arap ve Yahudi işçilerin ortak sendikal örgütlenmesi için Yahudi işçilerin desteğini kazanmaya yöneltmişti. Ama, otuzların ortalarında Arap ulusal hareketine yöneliş ve ulusal çatışmanın öncelikli olduğunun kavranması partinin Yişuv içinden destek kazanma çabalarını zayıflattı. Gerçekte, partinin politikaları Yahudi toplumunun özçıkar algısına doğrudan karşıydı ve Yahudi cephesindeki faaliyetlerinin gitgide odağı haline gelen göçe karşı mücadelesi, partinin Yahudi nüfusa sırtını dönmesinin hem nedeni hem de sonucuydu.

Ulusal Cephe'nin Ortaya Çıkışı

FKP'nin 1933'ün ikinci yarısına doğru ortaya çıkan yeni çizgisi, uluslararası komünist hareket içindeki gelişmelerin yakın bir yansımasıydı. Nazizmin başarısı ve Hitler'in Almanya'da iktidara gelişi karşısında Komintern, sosyal demokrat partilere yönelik düşmanca tavrını gözden geçirmek ve ortak düşmana karşı, onlarla güçbirliğini öngören yeni bir çizgiye girmek zorunda kaldı. Mart 1933 gibi erken bir tarihte KEYK, tüm ülkelerin işçilerine seslenerek komünist ve sosyal demokrat partilerin antifaşist ittifak kurmalarını öneren bir duyuru yayınlamıştı.[57] Bu, Komintern'in yalnızca özel şartlarda ve kısa vadede böyle anlaşmalara izin verilebileceğini belirten bir yıl önceki duruşuna açıkça zıt bir biçimde, iki tür parti arasında liderlik düzeyinde bir anlaşmaya varılması girişimiydi. Bu yeni taktiğin meyve verişinin ilk işareti, Haziran 1933'te Paris'te Avrupa Anti-Faşist İşçi Kongresi'nin düzenlenmesiydi,[58] bu kongreye hem komünist hem de sosyal demokrat temsilciler katıldılar. Ondan sonra bu hareket genişledi ve Nazi tehlikesi karşısında, çeşitli Avrupa komünist partileri, sosyal demokrat muadilleriyle birleşik cephe oluşturmak için ikili anlaşmalara vardılar. Bulgar komünist lider Dimitrov'un Leipzig duruşmasında "sosyal demokratlarla ve diğer işçilerle birleşik cephe kurulması zorunluluğu"nu[59] vurguladığı konuşma Komintern'in temel bir politika değişikliğine gittiğinin açık göstergesiydi, KEYK'in Kasım/Aralık 1933'te yapılan On Üçüncü Genel Toplantısı'nda ise uluslararası komünist hareketin yönetim organı, komünist partileri sosyal demokrasiyle "birleşik bir militan cephenin gerçekleştirilmesi için bıkmadan usanmadan uğraşı vermeye" çağırarak bu yeni politikaya resmî onay verdi.[60]

Sömürge ülkelere gelince, bu yeni "birleşik cephe" taktiğinin o ülkelerdeki koşullara açıkça uygulanabilirliğinin ilk göstergesi, Yedinci Kongre öncesi Komintern'e ait bir dergide yayınlanan makale biçiminde ortaya çıktı.[61] Bu makale, "ulusal burju-

vazinin çoğunluğunun antiemperyalist mücadeleye çekilmesi" esas alınarak antiemperyalist kuvvetler arasında geniş bir birlik kurma olanağından söz ediyordu. Aynı zamanda da sömürge ülkelerdeki komünist partilerin "sekter" yaklaşımlarına eleştiri yöneltiliyordu ve "geri kalmış ülkelerde Sovyet yönetimi" sloganından vazgeçilerek "ulusal kurtuluş devrimi" sloganı benimseniyordu. "Sovyet yönetimi" sloganının propagandadan başka bir şey olmadığını ve dahası, çeşitli sömürge ülkelerdeki mücadelenin özgün koşullarını ve o ülkelerin geri kalmışlık düzeyini görmezden geldiğini belirtiyordu.

Komünist Enternasyonal'in Temmuz 1935'te toplanan Yedinci Kongresi'ne FKP'den iki Arap delege katıldı.[62] Kongre, sömürgelerle ilgili olarak, önceki "işçi-köylü devrimi" ve "Sovyet hükümeti" sloganlarını reddetti.[63] Bunu "aşırı solculuk" sayıp mahkûm ederken, aşamalara ilişkin bir kuramın çerçevesini çizdi, buna göre "ulusal kurtuluş mücadelesi" "ulusalcı reformistler" ile birlikte bir antiemperyalist cephenin kurulmasını gerektiriyordu.[64] Kongre, sömürgelerdeki ulusal burjuvazinin tümüyle emperyalist yandaşı olduğu[65] görüşünü kabul etmedi ve ulusal burjuvazi ile emperyalizm arasındaki uzlaşmaz çelişkilerin yalnızca varlığını sürdürmekle kalmayıp, birçok ülkede de şiddetlendiğini açıkladı. Arap ülkeleriyle ilgili olarak, KEYK sekreteryası "ulusalcı reformist örgütlenmeler"e düşmanca bakan önceki doktrini mahkûm eden bir kararı Şubat 1936'da benimsedi ve bölgedeki komünist partilerin "ulusal devrimcilerle yakın işbirliği" sağlamalarını, "... ulusalcı reformist örgütlenmelerle güçbirliği oluşturmaya çalışmalarını ... bu örgütlenmelerin emperyalizme karşı taleplerini desteklemelerini," aynı zamanda da emperyalizmle uzlaşma yönündeki her girişime karşı mücadelelerini sürdürmelerini önerdi.[66]

Dimitrov'un kongreye sunduğu rapora ilişkin tartışmalar sırasında, Halit Bektaş[67] Arap komünist partiler adına konuştu ve Arap Doğusu'nda izlenecek yeni çizgiyi anlattı. Bektaş'ın yürüttüğü mantığın özünde mücadelenin aşamalara bölünmesi

yatıyordu ve onun tanımına göre, o andaki aşama emperyalizme karşı mücadele aşamasıydı. Bu birinci aşamaydı ve ancak bunun başarıyla sonuçlanmasından sonra komünist partiler sosyalizm kavgasında kitlelere öncülük edebilirlerdi. Bundan çıkan sonuç, komünistlerin ulusalcı reformistlere yönelik daha olumlu bir politika benimsemeleri gerektiğiydi. Bektaş, ulusal burjuvazinin ihanet ettiğine ve emperyalizme teslim olduğuna ilişkin olarak "Üçüncü Dönem"de savunulan tezin geçerliliğini reddetti. "Ulusalcı reformistlerin dile getirdikleri antiemperyalist taleplerin desteklenmesi"ni savundu ve Arap komünist partilerin "ulusalcı reformist burjuvazinin en farklı partileriyle bile güçbirliği ve anlaşma olasılığını göz önünde bulundurmaları gerektiği"ni belirtti. Emperyalizmle varılan bir taviz anlaşması temelinde ulusalcı reformist burjuvazi iktidara gelecek olsa bile, bu iki taraf arasındaki çelişkiler yine de varlığını sürdürürdü ve komünistlerin görevi ulusalcıları desteklemek olmaya devam ederdi. Benzer biçimde, Bektaş, tarım devriminin önemine yasak savar gibi değinirken, mevcut aşamada böyle bir sloganı ortaya atmanın gerekli olmadığını açıkladı. Siyonist ve emperyalist zulmün sonucu olarak köylüler, emperyalizmin hâkimiyetine karşı "tüm öfkelerini toplama"ya itilmişlerdi, bu nedenle de onların devrimci potansiyelleri illa da sahip oldukları sınıf bilinciyle değil, yabancı hâkimiyetine karşı mücadele için duydukları isteklilikle ölçülmeliydi.

FKP sekreterinin kongrede yaptığı konuşma Bektaş'ın sunduğu çerçeve dışına çıkmadı ve "emperyalizme karşı mücadele için ulusal devrimci ve ulusalcı reformist gruplarla ve örgütlenmelerle bir birleşik cephe yaratma"nın[68] partinin başarısı açısından gerekliliğini vurguladı. Sekreterin konuşması Siyonizmi şiddetle kınadı ve Yahudi nüfusun tümünü Arapları "sömürgeleştiren bir toplum" olarak tanımladı. Filistinli Araplar ise uyguladıkları politikalarla Arap köylülerin topraklarından çıkarılmalarına ve Arap işçilerin işlerinden kovulmalarına yol açan Siyonistlere meşru şekilde karşı çıkan bir toplum olarak betim-

lendi. Partinin, resmen Araplaştırılmasından sonra bile lider kadrosunu etkilemeye devam eden "Yahudi milliyetçiliği" nedeniyle kendini Arap kitlelerin ulusal kurtuluş mücadelesine veremediği dile getirildi. Yahudi kitleleri "Siyonistlerin etkisinden kurtarmak için"[67] partinin Yahudiler arasındaki çalışmalarını sürdürmeye kararlı olduğunu tekrarlamakla birlikte, parti sekreterinin konuşmasında asıl vurgulanan nokta Arap ulusal ve antiemperyalist mücadelesine katılma gerekliliğiydi. Gerçekte, bu eleştirinin şiddeti ve ülkedeki Yahudi kitleler ile Siyonist hareket arasında açıkça ayrım yapmaması kongre başkanlık divanının hoşuna gitmedi ve sonuç olarak mahkûm edildi.[70]

Bu konuşmadaki dengesizliği düzeltmek için, FKP delegasyonunun kongreye ikinci kez hitap etmesi istendi. İkinci Filistinli konuşmacı, "antiemperyalist ve anti-Siyonist halk cephesi"ni[71] oluşturma ve ulusal devrimci güçleri emperyalizme karşı mücadelelerinde destekleme gerekliliğini tekrarladı. Ama partinin rolünün "asıl düşmana, yani yabancı emperyalizme karşı doğru yolda"[72] Arap ulusal mücadelesine önderlik etmek olduğunu belirtti. Siyonizmi İngiliz emperyalizminin maşası olarak mahkûm etmekle birlikte, "Yahudi emekçilere, ortak mücadele için yoldaşlık eli"ni uzattı. Yahudi işçilerin Arap kitlelerce yürütülen ulusal mücadeleye katılmalarını sağlamanın ve onları antiemperyalist halk cephesinin bir parçası yapmanın partinin görevi olduğunu ilan etmede birinci Filistinli konuşmacıdan da ileri gitti. Filistinli delegasyonun bu ikinci konuşması, birincisinin aksine, Filistin'deki Yahudi nüfusa karşı herhangi bir düşmanca duyguyu kesinlikle içermiyordu ve Siyonizme eşit şiddetteki ifadelerle karşı çıkmakla birlikte, İngiliz emperyalizmini antiemperyalist halk cephesinin meşru hedefi olarak belirliyordu ve hem Arapların hem de Yahudilerin ortak çıkarlarını vurguluyordu.

Rıdvan el-Hilu, Ekim 1935'te Filistin'e dönünce, yeni Komintern politikasını uygulamaya koyuldu. Dönüşünden hemen sonra partili militanlara yaptığı bir konuşmada, partinin, Arap kitle-

lerin ulusal mücadelesinin başına geçmezse hiçbir zaman Arap kitlelere nüfuz edemeyeceğini açıklayarak, sınıf mücadelesini kızıştırma politikasının terk edilmesi çağrısında bulundu.[73] Parti, Araplar arasındaki faaliyetlerinde, Siyonizme ve İngiliz emperyalizmine karşı mücadeleyi vurgulamalı, Yahudi göçüne ve toprak satışına ödünsüz karşı durmalıydı. Aynı zamanda da el-Hilu, partinin Yahudilere yönelik çalışmalarının ihmal edilmeyeceğini ve bu çalışmalarda işçilerin ekonomik taleplerine ve Yahudi sendikaları içinde muhalif grupların oluşturulmasına ağırlık verilmesi gerektiğini belirtti. Partinin Yahudi nüfus içinde faaliyet göstermesinin gerekliliğini özellikle vurgulayan parti sekreteri, partide Yahudilerin varlığının vazgeçilemez olduğunu ve "Yahudi unsur olmaksızın başarıya ulaşmanın imkânsız olacağını"[74] açıkladı.

Komintern'in Altıncı ve Yedinci Kongreleri arasındaki dönemde partinin politikası herhangi bir bağımsız belirlemeyi temel almadı, Moskova'da geliştirildiği şekliyle uluslararası komünist hareketin taktiklerine tamamen bağımlı kaldı. Partinin Araplaştırılması "Üçüncü Dönem"le ve Komintern'in yeni militan politikasıyla aynı zamana denk geldi. Bu politika Filistin'deki koşullar öyle gerektirdiği için değil de, Avrupa'daki ve Çin'deki gelişmelere bir yanıt olarak uygulamaya konulmasına rağmen, yine de Filistin'de Arap ulusal hareketinin ılımlı ve uzlaşmacı politikalar izlemesiyle aynı zamana rastladı. Ne var ki, partinin bakışına derinlemesine işlemiş olan bu düşmanca tutum ve sekterlik, Filistin'deki mücadelenin ulusal boyutunu kavrayamaması ve toplumsal devrim sürecinde partinin rolünü vurgulamaya devam etmesi nedeniyle, Araplaştırma sürecini ve Arap nüfusa arzu edilen derecede erişilmesini yavaşlattı. Bu bağlamda, FKP'nin otuzlu yılların başındaki politikası, devam eden Araplaştırma sürecine rağmen, geçmişteki "devrimci" çizginin bir uzantısı niteliğindeydi. Partinin bu dönemdeki politikası, ulusal harekete düşmanca bakışına ek olarak, iki önemli özellik daha taşıyordu. Birincisi, oluşum halindeki Arap işçi ha-

reketiyle ilgilenilmeye başlanmasıydı, ama 1936 ayaklanmasının patlak vermesi kısa sürede buna engel oldu. Kuramsal düzeyde olan ikincisi ise, Arap Doğusu'nda var olan bölünmenin kınanması ve Arap birliği talebinde yansımasını bulan bir pan-Arap stratejisi geliştirme girişimiydi. Ne var ki, bu evrenin geçici olduğu ortaya çıkacaktı.

Avrupa'da faşizmin yükselmesine yanıt olarak Komintern taktiklerinde 1935'te yapılan değişiklik yine partinin stratejisine kendini dayattı ve Arap ulusal mücadelesine daha fazla katılmaya doğru yönlendirdi. Ama parti zaten Araplaştırma yoluna girmemiş ve Arap kadrolar yetişmemiş olsaydı, böyle bir şey kesinlikle mümkün olmazdı. 1936'da, Filistin'i saracak olan çalkantılı olaylarının öncesinde, parti bir dönüşüm geçirmişti ve Arap ulusal hareketine tamamen teslim olmuştu. Musa'nın liderliğe getirilmesi, Komintern tarafından aşamalar kuramının benimsenmesi ve halk cephesi/ulusal cephe taktiğinin uygulamaya konulması partiyi antiemperyalist mücadele hattına iyice soktu ve toplumsal devrimi belirsiz bir geleceğe erteledi. Filistin'in somut koşullarında, bu dönüşüm yabancı kökenli olmasına rağmen, durumun gerçekleriyle çok daha fazla uyum içindeydi, ama partinin Arap nüfus içinde daha güçlü bir taban oluşturmasını sağlamakla birlikte, Yahudi işçi sınıfından tecrit olmasına da neden oldu.

BÖLÜM IV

FKP VE ARAP AYAKLANMASI, 1936-1939

Ayaklanmanın Arifesinde Partinin Tutumu

Komintern Yedinci Kongresi'nde yürürlüğe konulan halk cephesi politikası, partinin Arap ulusal hareketiyle ilişkilerinin artmasına meşru zemin oluşturdu; parti, Filistinli Arap ulusal hareketinin feodal ve dinsel unsurlarca yönetilmesine rağmen şimdi çok daha güçlenmiş olan ulusal bağımsızlık mücadelesi yolunda üstlendiği olumlu rolü tanıdığını rahatça açıkladı.

Parti, yeni politikaya ve Filistin'deki mevcut koşullarda bunun gerektirdiği somut görevlere hazır olduğunu duyurmakta hiç zaman yitirmedi. Rıdvan el-Hilu'nun Moskova'dan dönmesinden kısa süre sonra, Ekim 1935'te Tel Aviv'de yapılan bir toplantıda, parti sekreteri yeni çizgiyi ortaya koydu.[1] Yahudilere dönük çalışmaların önemini reddetmemekle ve partiye Yahudi üye kazanmayı sürdürmenin zorunlu olduğunu kabul etmekle birlikte, konuşmasının en dikkat çeken yanı, Arap nüfus içindeki faaliyetlere ve ajitasyonun tonunda sınıftan ulusa geçişe yaptığı vurguydu. Parti sekreteri, Arap partileriyle halk cephesi kurmanın yaşamsal bir zorunluluk olduğunu açıkladı ve bunun temelini partinin sosyal programının değil, Arap milliyetçilerle ortak zeminde buluşan yönlerinin, sözge-

limi Siyonizme ve İngiliz emperyalizmine karşı mücadelenin oluşturacağını vurguladı. Arap partileriyle bu bağlantıyı kurması beklenen partinin Arap üyelerinin, komünist amaçlardan söz etmelerinin gerekli olmadığı ve yapacakları ajitasyonu hem partinin hem de milliyetçilerin ortak sorunlarıyla sınırlı tutmaları konusunda uyarıldılar. Parti sekreterinin bildirdiğine göre, FKP'nin bir kitle örgütüne dönüşmesini sağlamanın tek yolu buydu. Yahudi tarafındaki faaliyetler ekonomik alanla sınırlı tutularak, Histadrut içinde muhalefet blokları kurulmasına odaklanacaktı. Amaç, Arap ulusal hareketiyle birleşik cephe oluşturmanın gerekliliğini Yahudi işçilere açıklamak olacaktı; bu yaklaşım, halk cephesi politikasının Arap ulusal bağımsızlık hareketiyle kurulacak bir ittifak şeklinde kendini somut olarak açığa vuracak olmasına rağmen, Yahudi tarafında, Siyonist kampın farklılaşmamış tek bir bütün olduğu şeklindeki algıda hiçbir değişikliğin olmayacağını açıkça gösteriyordu.

Yeni çizgisini Arap nüfusa açıklayan, aynı zamanda da Filistin'deki ve komşu Arap ülkelerindeki Arapların bağımsızlık mücadelesini desteklediğini açıkça beyan eden parti, bunları anlatan ve halk cephesinin oluşturulmasını öneren bir broşür yayınladı.[2] Bu broşürün dış işleriyle ilgili bölümünde, Filistinli Arapların faşizme karşı savaşan Etiyopyalılarla dayanışma içinde olduklarını göstermelerini isterken, Fransız yönetimindeki Arapları da süregiden Fransız işgaline karşı mücadele etmeye ve bir emperyalist savaşın çıkması halinde; emperyalistlere karşı mücadele vermeye ve o savaşı "bir ulusal kurtuluş devrimi"ne[3] dönüştürmeye çağırıyordu.

Broşür, Filistin'le ilgili olarak, partinin hem İngiliz emperyalizmine hem de Siyonizme tümüyle karşı olduğunu beyan ediyor ve her ikisine karşı mücadelenin, zorunlu olarak, tek bir mücadele olduğunu vurguluyordu. Partinin yakın dönemdeki faaliyetleri "Siyonizmi yıkma, göçü ivedilikle durdurma ve tüm Siyonistleri silahsızlandırma" hedefine yönelik olacaktı.[4] Broşür, partinin Yahudi halka düşmanlık beslemediğini açıklıyordu,

ama çok sayıda göçmenin Filistin'e getirilmesinin ve silahlandırılmasının, hem Filistin'deki hem de komşu Arap ülkelerindeki Arap bağımsızlık mücadelesini engellemeyi ve "dünyanın bu stratejik bölgesinde SSCB'ye karşı gerici bir cephe kurmayı" amaçlayan emperyalist bir komplo olarak görüldüğünü ifade ediyordu. Parti, Yişuv'u "faşist bir rol" üstlenmiş olarak algılıyor ve Yahudi işçiler "emek aristokrasisi"[5] oluşturmakla eleştiriliyordu. Siyonistlerin Yahudi toplumunu manipüle etmelerini engellemek için, partinin aktif çaba göstermiş olmasına karşın, alınan sonuçların pek cılız kaldığı broşürde kabul ediliyordu ve bunun nedeni, "onları [Yahudi azınlığı] bu emperyalist rolü oynamaya iten nesnel koşullar" olarak gösteriliyordu. Açıkça öyle söylemese de, parti, ayrıcalıklı ve baskıcı bir azınlık olarak ülkedeki Yahudi toplumunun tümüne karşı mücadele çağrısı yapıyordu.

Broşür, Filistinli Araplara seslenerek, memur kadrolarının tahsisinde ve iş alanında "Siyonizme tanınan ayrıcalıklarla mücadele etmek için komiteler ve dernekler" kurmalarını, toprak ve iş işgali politikasına karşı mücadele yürütmelerini istiyordu.[6] Parti çağrısını tüm yurtsever gruplara yöneltiyor ve "tüccar ya da zanaatkar, eşraf ya da fabrika sahibi, bankacı ya da memur" ayrımı yapmadan tüm sınıflardan Araplara, birleşik bir cephede toplanmaları için seslendiğini belirtiyordu.[7] Ayrıca, çeşitli milliyetçi gruplar arasındaki sürtüşmeleri ve çekişmeleri de mahkûm ediyor ve sicilinde İngilizlerle uzlaşma bulunan, geçmişte görevlerini başaramayan ve anayurduna hizmet etmeyi beceremeyen liderlerine, dikkat etmeleri için halkı uyarıyordu.[8] Parti, Arap hareketinin terörist eylemlere bulaşmasını isteyen ve genel bir ayaklanma için zamanın geldiğini söyleyen faşistler veya İtalyan ve Alman emperyalizminin ajanları tarafından düzenlenebilecek provokasyon tehlikesine karşı da uyarı yapıyordu.[9] Ayaklanma, ancak başarılı bir mücadelenin son aşaması olabilirdi, ancak sonuna kadar gitme kararlılığına sahip sorumlu ve dürüst liderler olduğu zaman bu

yola çıkılabilirdi. Aksi halde, tasarlanan ayaklanma ölü doğardı ve bu da ülkenin kurtuluşunu uzun süre sonraya ertelerdi.

Parti, "kabul eden herkese elini uzatmak" ve karşılığında da yalnızca gelecekteki müttefiklerinin ülkenin bağımsızlığı için mücadele etme arzularında dürüst ve içten olmalarını istemek için, yeni çizgisini duyurduğu bu açıklamayı fırsat bildi. Arap ulusal hareketiyle aynı konumda duran parti, gerçekte Arap milliyetçilerin sloganlarını dile getirerek ve bunları "iki halkı bir araya getirmenin koşulları" şeklinde betimleyerek; "Yahudi işçi ve köylüleri"n hepsini, göçe ve Yişuv'un askerileştirilmesine, toprak ve iş işgali politikasına karşı mücadele etmeye çağırıyordu.[10]

Parti, Yişuv'a yönelik İbranice bildirilerinde de aynı çizgiyi izledi ve Yüksek Komiser'in Filistin'e gelişini protesto etmek için 13 Kasım 1935'te düzenlenen grev dolayısıyla, Yahudi işçi kitlelerinin grevlere ve gösterilere katılmaları çağrısında bulundu; Siyonizmin ülkedeki Yahudi azınlığı "zalim bir gerici emperyalist tampon"a[11] dönüştürdüğünü ve ulusal bir azınlık olarak Yahudilerin haklarını güvenceye almanın tek yolunun "Filistin'in bağımsızlığı uğruna emperyalizm ile Siyonizme karşı mücadele için ... kurulmakta olan birleşik cephe"ye katılmaları olduğunu açıkladı. Parti, 1936'daki Arap grevinin arifesinde yine Yişuv'a seslenerek, Yahudi işçilerin "baskıya karşı birleşik mücadele için Arap işçilere dostluk elini uzatmaları" çağrısında bulundu ve Yahudilerin kurtuluşunun bizzat Arapların kurtuluş hareketine bağlı olduğunu duyurdu.[12]

Ekim 1935'te Yafa limanında kaçak silah sevkiyatının ortaya çıkarılması[13] partinin Arap ulusal hareketinin liderliğiyle temas kurmasına vesile oldu. Partiden bir delegasyon, Arap partilerine ve Yüksek İslam Konseyi'ne hitap eden bir muhtırayı Baş Müftü'nün kendisine sundu.[14] Bu muhtırada parti, Siyonistlerin silah ithal etme faaliyetlerini kınıyor ve göçe, toprak satışına ve mandaya karşı yakında başlayacak mücadele için Arap liderliğinin Arapları silahlandırması ve örgütlemesi çağrısında bulunu-

yordu. Arap hareketinin resmî liderliğiyle bu ilk temas, partinin bu ulusal liderliği zımnen tanıması anlamına geliyordu ve Arap ulusal hareketinin çerçevesi içinde özerk grup olarak çizeceği yeni rotaya işaret ediyordu. Bu rota, yalnızca Komintern Yedinci Kongresi'nde kararlaştırıldığı gibi halk cephesini kurma gerekliliğinin kabulünden değil, aynı zamanda da partinin kendi başına ulusal harekete liderlik edemeyeceğinin ve üstleneceği rolün daha radikal amaçlar ve yöntemler benimsemesi için liderliğe baskı yapmakla sınırlı olduğunun kavranmasından doğdu.

İlk başlarda partinin politikası bütünüyle farklı olan niteliğini korudu. Parti, bazı terörist gruplarla gizlice temaslarını sürdürmesine[15] karşın, her zaman teröre karşı çıktı[16] ve bunun tehlikeleri konusunda uyarıda bulundu. Birçok başka konuda, özellikle de toprak sorununa yaklaşım konusunda kendini farklılaştırdı. Siyonist kurumların eline geçme tehlikesi içindeki Arap topraklarını satın almak için Arap liderliği para toplamaya çabaladığı halde, parti bu politikanın başarısızlıkla sonuçlanacağını düşünüyordu. Partiye göre, Siyonistleri yenilgiye uğratılabilmenin tek yolu, Siyonistlerin akıl çelici tekliflerine kapılmamalarını ve topraklarına sıkıca sarılmalarını sağlamak için Arap nüfusun ulusal bilinç düzeyini yükseltmekti. Ama uzun ulusal grevin yarattığı coşku, Müftü liderliğinin politikalarıyla gitgide özdeşleşme ve partinin iki bölüme ayrılması, çok geçmeden bu bağımsız duruşu yok etti. Böylece partinin liderliği Arap mücadelesinin içine boylu boyunca dalarak Yişuv'dan ve kendi iç sorunlarından daha da uzaklaştı.

Parti, yeni ulusal cephe politikasını tanıtmak amacıyla açık bir toplantı düzenlemek için, Yahudilerin kaçak silahlarının ele geçirilmesinden hemen sonra el-Kassam'ın da öldürülmesini fırsat bilerek; yoğun bir siyasal ajitasyon havası yarattı. Aralık 1935'te Yafa'da yapılan toplantıya geniş bir dinleyici kitlesi katıldı[17] ve toplantının yöneticiliğini partiye yeni katılmış olan Muhammed Nimir Ude[18] yaptı. Bu toplantıda parti, Arap grevinin ve ondan sonraki isyanın resmî talepleri haline gelecek

olan sloganlara bağlılığını açıkladı: Göçün ve toprak satışlarının durdurulması ve ülkede demokratik bir yönetimin kurulması. Ek olarak, parti, Arap ulusal hareketinin "temsilsiz vergilendirme olmaz" sloganıyla vergi ödemeyi reddederek sivil itaatsizlik uygulaması çağrısında da bulundu. Toplantının komünist yöneticisi, hükümete baskı yapmak için ek bir adım olarak tüm Arap hükümet görevlilerini istifaya çağırdı; Müftü'nün resmî konumu düşünüldüğünde, bu talebin, İngiliz yönetimine açıkça karşı çıkması ve mandacı güçle bağlarını tamamen koparması için Arap liderliğine baskı yapmayı amaçlayan bir talep olduğu besbelliydi.

Böylece Arap genel grevinin ve yakında patlak verecek uzun süreli Arap ayaklanmasının arifesinde parti, bir Yahudi partisi olduğu şeklindeki lekeyi silmeye çalışıyordu. Komintern'in politikasının Yedinci Kongre'de yön değiştirmesi, partinin gelecekteki gelişimi için daha uygun olmazdı. Araplaştırma, ilk başlarda, Arap ulusal hareketine hasmane bakışı sürdüren ve ulusal mücadeleye göre sınıfa öncelik veren aşırı sol bir politikayla bağlantılı olmuştu. Halk cephesi çizgisinin yürürlüğe sokulması partiyi Arap ulusal hareketinden ayıran son duvarı da kaldırdı. Sayıca hâlâ büyük bir Yahudi üye kitlesine sahip olmasına ve aydınlar arasındaki Arap sempatizanlar açıkça üye olmaktan hâlâ çekinmelerine rağmen, parti, gerek liderliğiyle gerekse siyasal çizgisiyle, uzun bir bocalama döneminden sonra İngiliz mandasına karşı, yani süregiden Siyonist yerleşim projesinden ayrı görülemeyeceğini ve daha da önemlisi, tehlikeli bir hasım olduğunu partinin öteden beri ifade ettiği düşmana karşı mücadeleye başlama hazırlığı yapan ülkedeki Arap hareketinin mücadelelerine yabancı olduğu gerekçesiyle artık suçlanamazdı.

Ayaklanma Sırasında Parti

A. *Ayaklanmaya Karşı Tepki*

Genel grevin patlak vermesi ve ardından gelen ayaklanma partiyi şaşkınlığa uğrattı. Parti, Arapların İngilizlerle işbirliği yapmaya son vermeleri için defalarca çağrı yapmış[19] ve el-Kassam tarafından çizilen yolu işaret etmiş olmakla birlikte, aynı anda da zamansız bir ayaklanmanın ve kitle hareketini başarısız kılacak kışkırtıcı girişimlerin tehlikeleri konusunda uyarılar yapmıştı. Bununla birlikte, genel grev ilan edilip de herkes buna uyunca, parti, "on sekiz yıllık Siyonist işgal politikası süresince zaman zaman kendiliğinden oluşan patlamalar zincirinde bir halka"[20] olarak gördüğü bu gelişmeye canıgönülden destek verdi.

Ayaklanma patlak verdiği zaman, halk cephesi çizgisinin doğru yorumlanması ve uygulanması, sonuçta da Siyonistlere ve Arap ulusal hareketine yönelik tutum konusunda parti henüz görüş birliğine varamamıştı. Parti liderliğinin anladığı şekliyle,[21] halk cephesi kavramı, Arap hareketine destek verilmesini ve bağımsızlık mücadelesinin öncelikli olduğunu ima ediyordu. Aynı zamanda da bir bütün olarak Siyonist harekete karşı hasmane tutumun değişmemesi anlamına geliyordu. Siyonist kamp içinde yaşanılan faklılaşmayı göremeyecek kadar kör olmasa da, parti liderliği, daha "ılımlı" Siyonist gruplarla ortak faaliyetlerin yapılması düşüncesini reddediyordu, çünkü Siyonist ilkeleri ve politikaları temel alan "ılımlılık"la bir arada yaşamanın mümkün olabileceğini reddediyordu. Bu nedenle, Siyonist hareket bütünüyle tek bir hasım olarak ele alındığı için, parti faaliyetlerini, bağımsızlık mücadelesine aktif olarak katılma potansiyeli gösteren tek bir nüfus kesimine indirgiyordu. Yahudi tarafındaki parti faaliyetleri ivedi ekonomik taleplerin ele alınmasıyla ve Arap hareketi lehine propaganda yapılmasıyla sınırlı kalıyordu; Yahudi işçilerin Siyonizmden sakınmaları ve Arap bağımsızlık mücadelesine katılmaları için sık sık çağrılar yapılıyordu.

Partinin Yahudi kadrosu içinde henüz netleşmemiş olan iki bakış açısı daha vardı. Birincisi ülkedeki Yahudileri "şovenist ve gerici" olarak tanımlarken, Arapları "ilerici ve devrimci"[22] olarak görme eğilimi taşıyordu. Buradan çıkan mantıksal sonuç, partinin rolünün tamamen Arap hareketi içinde yattığıydı. Ayaklanma patlak verinceye kadar bu bakış açısı bir sapma olarak görülüyordu. Ama daha sonra, hiçbir zaman açıkça kabul edilmese bile, bu bakış açısı, resmî parti politikası haline geldi.

Yahudi kadro arasında beliren ikinci bakış açısı partinin geçmişteki siyasal tutumlarının daha ortodoks bir devamıydı. Bu bakış açısı Arap hareketinin yöntemlerine ve taktiklerine karşıydı; Komünist Parti'nin rolünü "ulusal kurtuluş"un gerçekleşmesine yardımcı olmakta değil, daha çok, "toplumsal devrim"[23] amaçlarını gerçekleştirmek için Araplarla ile Yahudileri birleştirmekte görüyordu. Bu bakış açısı, parti tarafından 1937'de kurulan ve daha sonra ayrılarak bağımsız bir grup oluşturan Yahudi seksiyonunun politikasına temel sağlayacaktı.[24]

İsyanın patlak vermesiyle, parti liderliği "iki mücadele kampı" tezini ortaya attı. Arap kampı ilerici olarak tanımlanırken, Siyonistler emperyalist kampa dâhil ediliyordu.[25] Arap tarafındaki silahlı mücadele, Arap kitlelerin kendilerini içinde bulduktarı nesnel siyasal koşullardan kaynaklanan bir kitle mücadelesi olarak nitelendiriliyordu. Partinin Yahudi üyelerinin, silahlı mücadeleye katılmak da dâhil, Arap hareketine yardım etmekle yükümlü oldukları görüşü doğru sayılıyordu. Türdeş bir cephe olarak Siyonist kampa gelince, parti, Siyonist hareket içinde var olan iç çatışmalara özgü herhangi bir sloganı Yahudi tarafında dile getirmedi. Yişuv, "tek bir ilerici bütün olarak Arap halkına karşı olan tek bir gerici bütün"[26] sayılıyordu. Partinin Yahudi tarafındaki rolü, Arap ulusal hareketinin sloganlarını yaymaya ve silahlı ayaklanmaya destek vermeye indirgendi.

Parti, ilk başta genel grevin uzun sürmeyeceği kanısını taşımasına ve bu olayları, daha önce 1929 ile 1933'te çıkan huzursuzlukların hiç kuşkusuz farklı bir dürtüyle patlak veren

bir tekrarı ve devamı[27] olarak görmesine rağmen, ayaklanmaya hemen destek verdi. Greve destek çağrısı yapan bir açıklamasında, Arap mücadelesini iki güçlü düşmana karşı "zorunlu özsavunma"[28] olarak nitelendiriyor ve "nüfusun her kesiminin tüm partilerin, tüm inançların ortak düşmana karşı tek birleşik cephe" ile ortaya koydukları yüksek düzeydeki birliği övüyordu. Filistin'deki mücadeleyi kendi kaderini belirleme hakkı için ve "yabancı zalimlerin boyunduruğundan ulusal kurtuluş için" verilen bir mücadele olarak görüyordu. Parti, Hitler ve Mussolini'nin asileri desteklediği, onlara para ve silah sağladığı şeklindeki "uyduruk iddiaları"[29] şiddetle reddediyor ve bu mücadeleyi, çektiği tüm zorluklara ve acılara rağmen "ender bir örnek" sergileyen "küçük ve ezilmiş bir ulus"un mücadelesi olarak tanımlıyordu. Arap hareketinin verdiği bu savaşı, sonucu "kesin ... özgürlük ya da kölelik, yaşam ya da ölüm" arasında bir "kavşak" olarak betimliyordu.[30]

Ayaklanmanın iki hedefinin olduğu düşünülüyordu: Siyonizme karşı, parti "sabotajlar ve partizan saldırılar yoluyla Siyonist yerleşimi olanaksız kılma girişimleri"ni[31] tanıyıp üstü örtülü olarak desteklerken, İngilizlere karşı bağımsızlığı gerçekleştirmek. Yahudi tarafına yönelik bildirilerinde, parti ayaklanmayı tamamen desteklediğini açıklamakta tereddüt etmiyor, Yahudilerin Siyonizme ve emperyalizme karşı mücadelede Araplara katılmaları çağrısında bulunuyordu.[32] Partinin Yahudilere mesajı net ve ödünsüzdü. Onları, Britanya'nın kendi çıkarları için ayaklanmayı bastırmasında araç olarak kullanılma tuzağına düşmemeleri konusunda uyarıyordu[33] ve yalnızca Yahudi devleti kurmayı amaçladığı, böylelikle de Arapları azınlık konumuna indirgeyeceği için değil, aynı zamanda da kendilerinin çekmekte oldukları ve yeni göçmenleri bekleyen ekonomik zorluklar nedeniyle, Yahudi göçüne karşı mücadele etmeye çağırıyordu.[34] Arap grupların Yahudi yerleşim yerlerine düzenledikleri saldırılara değinen parti, bunun tek suçlusunun "Yahudiler ile Araplar arasındaki ulusal nefret çatlağını derin-

leştiren ve Yahudileri bir çıkmaz sokağa sürükleyen"[35] Siyonist hareket olduğunu belirtiyordu. "Yahudi kanıyla oynayanlar" Siyonistlerdi ve Filistin'de Yahudilerin başına gelebilecek her felaketin sorumlusu onlardı. Parti, Histadrut'un Araplara karşı giriştiği grev kırıcı faaliyetleri desteklemeyi reddetmeleri için Yahudi işçilere çağrı yapıyordu. Bu faaliyetler, "Arap kitlelerin ülkedeki Yahudilere olan nefretini bileyecek" ve Yahudi karşıtı terörü şiddetlendirecek "kışkırtıcı davranışlar" sayılıyordu.[36]

Partinin Yahudilere yönelik bildirileri ayaklanmayı "tamamen haklı" olarak tanımlıyor ve bunu "ülkedeki tüm ezilenler için ezenlerin boyunduruğundan kurtuluş için bir mücadele"[37] olarak görecek kadar ileri gidiyordu. Araplar o zamana kadar mücadeleyi tek başlarına sürdürmüşlerdi ve Yahudilerin görevi, kurtuluşun yoluna engel olarak dikilmek değil, onları desteklemekti. Hem ülkedeki Yahudi toplumunu daha fazla kan dökülmesinden korumak hem de ülkeyi zalim emperyalistlerin boyunduruğundan kurtarmak için, Yahudilerin Araplarla birlikte birleşik cephe oluşturmaları gerekliydi. Parti bunun yolunu göstermemesine karşın, toplumlar arası çatışmanın artmasından kaçınmanın ve İngilizleri ülkedeki temel desteklerinin birinden mahrum etmenin tek olası yolu olarak bu slogana sarılmayı sürdürdü.

Parti ayaklanmanın ağırlıklı olarak İngilizleri hedef aldığını doğru algıladı. Bu, partinin Arap ulusal hareketine destek çağrısı yapmasını ve onu antiemperyalist olarak nitelendirmesini birçok bakımdan haklı çıkarıyordu. Bununla birlikte parti, ayaklanmaya eşlik eden teröre ve Yahudi toplumuna yönelik saldırılar karşısında kör değildi. Yahudi karşıtı terörü, önceki huzursuzluklardaki gibi Arap hareketinin başat özelliği olarak değil, silahlı mücadelenin bir yan ürünü olarak[38] görüyordu. Terörü açık bir dille mahkûm etmesine rağmen,[39] bunun oluş nedenini, Siyonist sömürgeciliğin baskısını daha doğrudan hissetmiş köylülerden oluşan silahlı grupların ağırlıkta olmasıyla açıklamaya da çalışıyordu.[40] Kentli nüfusun siyasal açıdan daha olgun oldu-

ğu kentsel bölgelerde mücadelenin esas olarak İngilizlere karşı yürütüldüğüne işaret ediyordu. Yahudi karşıtı terör eylemleri parti yayınlarında bildirilmese de,[41] partinin bu olgu karşısında en sık verdiği tepki, bunu; Siyonist politikanın, göçün, toprak ve iş işgali kampanyalarının sonucu olarak açıklamaktı.

Parti, Arap grevinin topyekûn bir grev olmamasından dolayı da Histadrut'u suçluyordu. Bazı Arap işçilerin, örneğin demiryolu işçilerinin greve katılmamalarını "Yahudi grev kırıcılar"dan[42] korkmalarıyla açıklıyordu. Arapların isteksizliğini, Histadrut'un Yahudi işçilere yaptığı "Arapların grevde oldukları işlere el koymaları" çağrısının doğrudan sonucu olarak görüyordu. Bu yüzden Arap işçiler, grevle dayanışma içinde olmalarına rağmen, görevlerinin başında kalma zorunluluğu hissetmişlerdi, ama parti onların da "ücretlerini grev fonuna bağışlayarak" dayanışmalarını göstermiş olduklarını ileri sürüyordu.

İllegal parti yayınları, asi grupların faaliyetlerini ve "İngiliz zulmü"nün sonucu olarak ülkenin çekmekte olduğu zorlukları duyurma görevini üstlendi. Haftalık bir yayın organı, polis karakollarına karşı silahlı faaliyetlerin ve başka olayların raporlarını yayınlıyordu, Arapların uğradığı "askeri katliamlar" üstünde duruyor, askeri birliklerin evleri yakmalarını, köylerde arama yapmalarını, "kadınlara yapılan saldırıları ve yağma olaylarını"[43] lanetliyordu ve ulusal hareketle ağız birliği ederek Yahudi göçünü kınıyordu. Ama Yüksek Arap Komitesi (YAK) Ekim 1936'da grevin sona erdirilmesi çağrısı yaptığında, parti, İngilizlere karşı mücadeleden geri adım atma ve Arap liderlerin mandacı hükümetle uzlaşma arzusu olarak gördüğü bu çağrıya uymayı reddetti. Arap Kralların bu müdahalesini, greve son verilmesi için Filistinli Arap liderlik tarafından talep edilen zevahiri kurtarma aracı olarak doğru bir şekilde algıladı ve Araplara seslenerek, liderlerinin bu "utanç verici ihanet"ine[44] aldırmamaları ve grevin başlangıcında ortaya atılan talepler karşılanıncaya kadar grevi sürdürmeleri çağrısı yaptı.

B. Silahlı Mücadeleye Katılım

Partinin silahlı faaliyetler sürdürme anlamında ayaklanmaya fiilen katılımı küçük ölçekli ve oldukça önemsizdi; bizatihi ayaklanmanın gelişiminde önemli bir unsur olması da söz konusu değildi. Bununla birlikte, hem siyasal olarak hem de parti üyelerinin gerçekleştirdikleri az sayıdaki eylemin simgesel anlamı açısından, partinin desteği önemliydi. Silahlı faaliyetlere katılım olarak sayılabilecek az sayıdaki eylemi, o zamanlar, gerçek etkileriyle hiç de orantılı olmayan bir önem kazandı. Bunun nedeni, Araplaştırılmasına rağmen partinin hem Araplar hem de Yahudiler tarafından hâlâ bir Yahudi partisi olarak görülüyor olması ve hakikaten de parti kadrolarının çoğunluğunu Yahudilerin oluşturması gerçeğinde yatıyordu.

Partinin politikaları, Arap toplumunun gözündeki imajının değişmesine yardımcı oldu: Parti, Arap gençlik arasındaki gücünü artırdı ve tutarlı biçimde Arap yanlısı olarak görülür oldu.[45] Aynı zamanda, Araplar partinin gücü ve yapabilecekleri konusunda abartılı bir görüş edindiler.[46] Parti bu dönüşümü başarmak için çok çaba harcamıştı ve birçok milliyetçi toplantıya katılması sayesinde biraz dikkat çekmeyi başarmıştı. Nisan-Mayıs 1936'da parti üyeleri Ulusal Öğrenci Gençlik Kongresi'nin faaliyetlerinde yer aldılar,[47] 1937'de ise iki parti üyesi[48] Bludan Kongresi'ne gönderildi.[49] Orada bu üyeler, partinin ayaklanmayı desteklediğini duyuran bir açıklama dağıttılar ve kongrenin kapanışında, parti bir açıklama daha yaparak, Müftü'nün Filistin'den sürülmesini kınadığını, kongrenin ulusal bağımsızlık ve ayaklanmanın sürdürülmesini talep eden kararlarını ve bildirgelerini desteklediğini duyurdu.[50]

Yişuv içinde, partinin ayaklanmaya verdiği destek iki biçime büründü: Birincisi[51] ülkedeki durumu açıklayan ve "İngiliz emperyalizmine ve onun Siyonist uşaklarına" karşı mücadelede Yişuv ile Arapların ortak çıkarlarını ortaya koyan sözlü ve yazılı propagandayı içeriyordu; ikincisi ise silahlı faaliyetlerden

ve partizan gruplarla güçbirliğinden oluşuyordu.[52] Bu ikincisi, Yişuv içindeki kafa karışıklığını artırmayı[53] ve partinin Arap hareketine açık desteğini göstermeyi amaçlıyordu. Aynı zamanda, partinin yayınları, Yahudi göçüne dönük saldırıların dozunu gitgide ağırlaştırdı ve Avrupa Yahudiliği üstündeki baskının tırmandığı bir zamanda, bu kaçınılmaz olarak Yişuv içinde partiye karşı geniş düşmanlık oluşturdu.

Yişuv'u öfkelendiren ve parti içine ayrılık tohumu eken olay, Hayfa'da Histadrut'un işlettiği işçi lokaline 1936'da grev sırasında bomba konulmasıydı.[54] O zaman bile partinin bu eylemi komünist eğilimli *Haor* gazetesinin sayfalarında kınandı.[55] Partinin verdiği yanıt bu olaya katılımı reddetmiyordu, ama Siyonistlerin eline propaganda aracı vererek partiye karşı Yişuv'un sertleşmesine yol açtığı gerekçesiyle bunun yayınlanmasını doğru bulmuyordu.[56] Bu münferit bir olay gibi görünmekle birlikte, parti hem kendi başına hem de partizan gruplarla işbirliği yaparak başka eylemlere de girişti[57] ve o gruplara katılan parti üyeleri trenleri havaya uçurma, telgraf tellerini kesme, Yahudi çiftliklerindeki ağaçları sökme gibi faaliyetlerde bulundular.[58] Parti liderliği ayaklanmanın dağlardaki liderleriyle[59] ve birkaç kez de Müftü'nün kendisiyle[60] temaslarını devam ettirerek istihbarat hizmetleri yürüttü,[61] partinin Yahudi ve Ermeni kadrolarının sunabildikleri bazı teknik bilgileri, onlarla paylaştı. Parti, aynı zamanda da bazı partizan gruplar için bildirilerin basılması işini üstlendi[62] ve bu yolla ayaklanmanın siyasal bakış açısını etkileyebilmeyi umdu. Dikkate değer bir başarı, ayaklanmanın ikinci önemli lideri Arif Abdulrazik'in partinin yönlendirmeleriyle Yahudi nüfusa seslenen bir bildirisinin yayınlanmasıydı.[63] Bu bildiri, Arap mücadelesinin hiçbir dinsel ya da ırksal güdüye dayanmadığını vurgulayarak, Arap hareketinin "sizi denize dökmek" istediği "... ya da bizim size Avrupa'da gördüğünüz muameleye benzer şekilde muamele edeceğimiz" suçlamalarını reddediyor ve sürmekte olan bağımsızlık mücadelesinde Britanya'nın yanında yer almamaları koşuluyla

Yahudilerin güvenliğinin ve özgürlüğünün Arapların güvencesi altında olduğuna söz veriyordu. Bu, partinin "olayların siyasal doğrultusunu etkileyebilmek" olarak nitelendirdiği şeydi ve ayaklanmaya verdiği desteğin haklılığını kanıtlıyordu.

Ayaklanmanın ikinci evresi başladığında, parti ağır darbeler yemiş bulunuyordu. Genel grevi izleyen kargaşa dönemi, parti kadrolarının yüzeye çıkarak yarı legal bir ortamda çalışmalarına olanak sağladı, ama 1938'in ikinci yarısında İngiliz ordusu saldırıya geçti. Parti kadroları yeniden yeraltına inmek zorunda kaldı ve aktif üyelerinden kayıplar verdi; bazıları, özellikle gençler arasından gelenler, öldürüldü ya da hapse atıldı.[64] Diğerleri, özellikle Yahudi kadro arasındakiler, partinin ulusal eğilimli çizgisini onaylamadığı için partiden ayrılmış ve eylemsiz kalmayı yeğlemişti. Grev daha yeni başlamışken, yetkililer, bilinen komünistlere ve partinin sempatizanlarına karşı "önleyici tedbir" almışlardı. Grev sona erdiğinde,[46] komünistler sınırdışı edilmişlerdi, toplam 264 kişi ise komünist faaliyetlerde bulundukları kuşkusuyla gözaltına alınmıştı.[65] Parti sekreteri Rıdvan el-Hilu ve diğer önde gelen kadroların çoğu bunların arasındaydı. Bu durum partinin faaliyetlerine büyük darbe vurmasına rağmen, sınırdışı etme uygulamasının aksine önemsiz bir sıkıntıydı, çünkü hapishanede geçirilen süre çoğunlukla birkaç aydan uzun olmuyordu, ondan sonra parti üyeleri siyasal faaliyetlere geri dönebiliyorlardı.

Partinin Arap hareketine toptan bağlılığı ve silahlı Arap gruplara verdiği destek de olumsuz bir sonuç doğurdu: Partinin Yahudi kadroları arasında yoğun bir hoşnutsuzlukla sonuçlandı. Daha Mayıs 1936'da Tel Aviv yerel parti komitesi sekreteri, Arap ayaklanmasını desteklemekle birlikte, Arapları ve Yahudileri kan dökmekten kaçınmaya çağıran bir bildiri taslağı hazırlamıştı.[66] İsyana tam destek vermek gerektiği ve terörün genel silahlı mücadelenin önemsiz bir belirtisi, bir yan ürünü olduğu görüşüne sarılan parti bu taslağı reddetti ve kendi bildirilerinde, Yahudileri aktif rol üstlenmeye çağırdı. Bu görüş

ayrılığının sonucu olarak Tel Aviv komitesi dağıtıldı ve üyeleri partiden atıldı. Bu olay bir istisna olmasına rağmen, yavaş yavaş Yahudi kadroların çoğunluğu partiyi ulusal hareketin düpedüz "kuyrukçu"luğunu yapmak olarak gördükleri bu çizginin karşısında yer aldılar. Kadroların birçoğu İspanya İç Savaşı'nda Cumhuriyetçilerin safında gönüllü olarak savaşmak için İspanya'ya giderek bu açmazdan çıkış yolu buldu.[67] Bununla birlikte, 1937'ye gelindiğinde parti, Arap ve Yahudi taraflarındaki çalışmalarını bölmek zorunda kaldı; bu formülün bir yandan Yahudi kadroların partiye bağlılığını korurken, aynı zamanda da Yişuv içinde kendi siyasal faaliyetlerini sürdürmelerine olanak vereceği umuluyordu.

C. *Yahudi Seksiyonunun Kurulması*

Yahudi tarafında faaliyetleri sürdürmek üzere 1937 yılı başında Yahudi Seksiyonu MK'sinin kurulması, basitçe, 1936 ayaklanmasının sonucu olarak Filistin'de değişen koşulların gerektirdiği bir taktik yeniden örgütlenme olarak açıklanıyordu.[68] Partinin bir belgesi, "Yahudi ve Arap tarafları arasında kalıcı ve aktif bağı"[67] önleyen huzursuzluklardan söz ediyordu ve iki tarafta özel bir dikkat ve farklı taktikler gerektiren özel koşulların varlığına parmak basıyordu. Seksiyonun kurulması iki farklı politika izlenmesinin onaylandığı anlamına gelmiyordu, daha çok, var olan ulusal bölünmelere uyum sağlamak ve o anda hâkim olan husumet ve boykot ortamında Arap ile Yahudi komünistlerin bir araya gelmede çektikleri güçlüğü aşmak için iki yöntemden yararlanılmasıydı.[70]

Gerçekte, ortak faaliyetleri olanaksız kılan isyanın yarattığı koşullardan daha öte bir şey de seksiyonun kurulması kararını gerekli kıldı. Ayrı ulusal seksiyonların oluşturulması komünist partilerde daha önce de görülmüş bir durum olmasına rağmen,[71] partinin Filistin'de on iki yılı aşkın bir süredir ağır polis baskılarına ve hem Yahudi hem de Arap toplumlarının hasmane yaklaşımına karşın birleşik bir örgütsel çerçe-

ve içinde varlığını sürdürmüş olması gerçeği, bu kararın Arap ayaklanması karşısında Yahudi kadronun partideki rolüyle ilgili bir strateji değişikliğine işaret ettiği varsayımına ağırlık kazandırmaktadır. Belki bu karar, Yahudi komünistlerin silahlı isyanda aktif bir rol üstlenmeleri yönündeki eski ısrarın gerçekçi olmadığını parti liderliğinin kavradığı anlamına geliyordu. Seksiyonun oluşturulması, Yahudi kadroyu Yahudi toplumunun kendi problemleriyle ve faaliyetleriyle ilgilenmeye sevk ederek, bu kadronun Yişuv safları içindeki faaliyetlerini yönlendirmeyi amaçlıyordu. Pratikte bu, MK tarafından izlenmekte olan ayaklanma yanlısı yolun Yahudi kadrolar için en iyi deyişle kavranamaz ve en kötü deyişle de kabul edilemez olduğunun parti liderliği tarafından kabulüydü.

Kudüs, Hayfa ve Tel Aviv yerel Yahudi komitelerine üye delegelerin katıldığı bir toplantıda bu seksiyon kuruldu.[72] MK, Hanoch Brozaza'yı[73] seksiyonun sekreterliğine atadı.[74] Brozaza 1936 sürecinde parti çizgisine muhalif faaliyetlerde bulunmaması nedeniyle seksiyonun liderliğine atandı. Çok geçmeden ortaya çıktığı gibi, Brozaza seksiyonun faaliyetlerinin siyasal yöneliminde değişikliklere imza atacaktı; bu değişiklikler seksiyonun "halk cephesi" sloganını gözden geçirerek yeniden yorumlamasına ve "Siyonizm içinde ilerici çevrelerin" varlığını tanıyarak Siyonist örgütlenmeler bünyesinde "içeriye sızma" politikasını uygulamaya koymasına yol açtı.[75] MK'nin belirlediği çizgiden bu ayrılış MK ile seksiyon arasındaki çatlağı genişletti. Kurulmasından bir yıl sonra, seksiyonun eğilimi parti liderliğinin yolundan öyle uzaklaşmıştı ki, ikisi arasındaki örgütsel bağ koptu[76] ve ancak ayaklanmanın bitmesinden sonra yenilendi. Partinin genel çizgisini Arap ve Yahudi toplumlarının özel koşullarına uyarlama girişimi olarak başlamış olan bu çaba, her biri ilgili seksiyonun içinde faaliyet gösterdiği kesimin ulusal özlemleriyle uyum içinde olan iki ayrı ve karma politikanın benimsenmesine yol açtı.

D. Bölünmeye Verilen Yanıt

Peel Komisyonu'nun 1937'de yaptığı bölme önerisine partinin verdiği yanıt, bunu, "her iki tarafı tatmin etme"[77] kılığında Britanya'nın Filistin üstündeki denetimini güçlendirme girişimi olarak tanımlayıp derhal reddetmek oldu. Bölme planı, Arapları Yahudi devleti için önerilen bölgelerden ekonomik açıdan ikincil bölgelere aktararak, iki halkı ayıran çatlağı derinleştirip ikisini de Britanya'ya tamamen bağımlı kılarak, ülkenin en önemli kısımlarında Siyonizme politik bir dayanak sağlama girişimi olarak betimlendi.[78] "Bir Yahudi devleti ve bir Yahudi ordusu görüntüsü"nün ardındaki bölme niyetini kavrayan parti, İngiliz politikasının tüm Arap bölgesinde İngiliz çıkarlarını korumak için kendisine bir silahlı kuvvet yaratmayı ve askerlerine bir üs kurmayı, ama aynı zamanda da Arapların milliyetçi düşmanlığını Britanya'dan uzaklaştırıp bağımsız Yahudi devletine yöneltmeyi amaçladığını anladı.[79]

Parti, gerek Arapça ve İbranice bildirilerinde, gerekse yeraltı yayınlarında bölünmeye karşı sesini yükselterek, buna karşı siyasal yollardan mücadele çağrısı yapıyordu.[80] Araplara bakılınca, partinin çağrısı duyarlı kulaklara ulaştı, çünkü ulusal hareket de bölünmeye topyekûn karşıyken, Yişuv cephesinde Siyonistler kendi içlerinde ayrılmıştı. Yişuv'un çoğunluk liderleri bölme ilkesini benimserken, revizyonistler buna kesinlikle karşı çıkıyordu. Parti, bu "cüce Yahudi devleti"nin Weitzman ve Ben Gurion tarafından kabul edilmesini gelecekteki genişleme rüyasına dayalı bir kabul olarak tanımlarken, revizyonistler de "Şeria Irmağı'nın iki yakasını da kapsayan"[81] bir devlet kurmayı amaçladıkları ve mutlak Yahudi denetiminden daha azına razı olmayacak aşırı bir tutum benimsedikleri için bölünmeye karşı çıkmakla suçluyordu.

Parti, dikkatini Yişuv'a yönelterek, sahte Yahudi bağımsızlığı vaatleriyle binlerce Yahudi'yi kandırıp ülkeye getirdikten ve yaşamlarının sürekli tehlike altında olduğu bir ortamda onları

ekonomik zorluklara ve acılara maruz bıraktıktan sonra bölmeyi kabul ettikleri için Siyonist liderlere saldırıyordu. Yişuv liderlerinin bölme planını onaylamasının Filistin'deki her iki halkın da çıkarlarına aykırı olduğu konusunda Yişuv'u uyarıyor ve Arapların "ülkelerinin parçalanmasına razı olmayacakları"nı,[82] bölünmeye karşı tüm güçleriyle mücadele edeceklerini vurguluyordu. Ayrıca, önerilen Yahudi devletinin İngiliz hâkimiyeti için bir örtü olduğu, bunun bizzat Yahudiler pahasına İngiliz emperyalizmini güçlendireceği, Yişuv'u sürekli tehlikeyle yüz yüze bırakacağı ve bölgede ırksal nefreti şiddetlendireceği yolunda partinin yaptığı belirlemeden Yahudileri haberdar etmeye de çalışıyordu. Bu, Araplar arasında faşist propagandaya elverişli bir ortam yaratmaktan başka bir işe yaramazdı ve ılımlı Arapların bile faşizmin safına geçmelerine yol açardı.[83] Parti Yahudi sakinleri tekrar uyararak, Yahudi karşıtı terör patlamasından kaçınmanın tek yolunun Araplar ile Yahudiler arasında bölünmenin reddedilmesi temelinde "mutabakat" sağlanmasında yattığını vurguluyordu. Bu "mutabakat" planının dayanağı, ülkedeki Araplar ile Yahudiler arasında amir hükümler olacaktı, Araplara karşı işgal politikasından vazgeçmesi koşuluyla Yişuv'a eşit haklar tanıyan seçilmiş bir demokratik hükümet kurulacaktı.[84]

Partinin MK'si ile Yahudi seksiyonu arasındaki uzaklaşma, seksiyonun kurulmasından hemen sonra görülmeye başladı ve bölünme sorunu konusunda açıkça ortaya çıktı. Her ikisi de Yişuv'a dönük çağrılarında ağırlıklı olarak sınıf temeline dayanıyordu ve göçmenlerin yaşadıkları ekonomik güçlükleri, işsizliği, kötü yaşam ve çalışma koşullarını, Arap ayaklanmasının beraberinde getirdiği ve Siyonistlerin bölünmeye verdikleri desteğin daha da şiddetlendirdiği güvenliksizliği anlatıyordu.[85] MK, bölünmeye karşı Yişuv içindeki muhalefeti güçlendirmeye uğraşmasına rağmen, ne şekilde olursa olsun Siyonistlerle işbirliğini reddediyor ve Siyonist kampı tek bir hasım blok olarak görme politikasını sürdürmekte diretiyordu. Öte yandan seksiyon, Yişuv içinden bölünmeye karşı çıkan bir halk cephesi

politikası uygulamaya çalışıyor ve böylece revizyonistlerle aynı kampta yer alıyordu. Bölmeyi destekleyenlerin Yahudi toplumu içindeki tüm muhalefeti susturma çabalarına karşı yayınladığı bildirilerde, fiilen onları savunuyordu[86] ve siyasal inançlarına bakmaksızın bölünmeye karşı çıkanların tümünü bölünmeye karşı mücadelede birleşmeye çağırıyordu.[87] MK, Arapların Teknik Komisyon oturumlarını boykot etmeleri ve işbirliğinin koşulları olarak sıkıyönetimin kaldırılmasını, kırsalda ordu faaliyetlerinin durdurulmasını, siyasal sürgünlerin geri getirilmesini, tüm siyasal tutukluların serbest bırakılmasını, YAK'ın yeniden kurulması da dahil demokratik hakların ve özgürlüklerin yeniden verilmesini istemeleri çağrısı yaparken,[88] seksiyon Yahudilerin komisyon önüne çıkmaları ve bölünmeye muhalefet etmeleri çağrısı yapıyordu.[89] Yine, ülkeye Yahudi göçü söz konusu olduğunda, MK ve seksiyon farklı politikalar izliyordu. MK yaptığı "mutabakat" çağrısını ülkedeki mevcut sayısal orana dayandırırken ve ulusal hareketin göçe derhal son verilmesi çağrısına katılırken, seksiyon, Araplarla varılacak "mutabakat"ı Filistin'e daha fazla göçe olanak verecek bir anlaşmanın sağlanması olarak tanımlıyor, hatta "mutabakat"ın "Arap devletlerinin kapılarını Yahudi mültecilere" açmalarını gerektireceğini dile getirecek kadar ileri gidiyordu.[90]

Parti, 1938'te bölme planından vazgeçilmesini, Filistinli ve çevre ülkelerden Arapların gösterdikleri güçlü direnişin sonucu olarak tanımlıyor, komşu Arapların müdahalesini memnuniyetle karşılıyor ve Britanya'nın taviz vermesi olarak görüyordu. Parti, Londra Konferansı'na daveti olumlu görmekle birlikte, Arapların kendi temsilcilerini seçme hakkından taviz vermemeleri çağrısı yapıyor[91] ve görüşmelerin temeli olarak Balfour Bildirisi'nin ve mandanın feshedilmesi, ülkede Araplar ile Yahudilerin orantılı şekilde temsil edildikleri anayasal bir yönetimin kurulması ve olağanüstü hâl düzenlemeleri kaldırılarak Filistin'de normalleşmenin yeniden sağlanması gerektiğini ilan ediyordu.

E. Ayaklanmanın Tekrarı ve 1939 Beyaz Belgesi

Parti, silahlı faaliyetlerin yeniden patlak vermesine ilk başta karşıydı ve meydana gelen yeni huzursuzlukları hem Arap kurtuluş hareketinin hem de Yişuv'un çıkarlarına aykırı olarak tanımlıyordu.[92] Arapları, ayaklanmanın tekrarının bölünmeye karşı siyasal mücadeleye zarar vermekten başka bir sonuç doğurmayacağı konusunda uyarırken, Yişuv'a da yeni kurbanların verileceği ve ekonomik bunalımın kötüleşeceği uyarısında bulunuyordu. Parti, bildirilerinde, Araplara barışı devam ettirmeleri ve tüm enerjilerini siyasal mücadeleye ve Yahudilerle "mutabakat" oluşturmaya yöneltmeleri çağrısı yaparken, Yişuv'a da benimsediği "Havlaga" (kendine hâkim olma) politikasını yeniden onaylaması ve Araplara karşı intikam eylemlerinden kaçınması çağrısında bulunuyordu.[93]

Parti, ayaklanmanın tekrarının Arapların bölünmeye karşı doğrudan tepkisi olarak ve Arap liderliğin İngilizlerle uzlaşmaya varma umudunu yitirmesi olarak görüyordu.[94] Filistin'deki şartların olgunlaşmadığını ve ekonomik durumun yeni bir silahlı mücadeleye başlamaya elverişli olmadığını beyan ediyordu. Onun yerine, halkın ekonomik koşullarını iyileştirmeye ve bölünmeye karşı siyasal mücadele için onları örgütlemeye odaklanma politikasını tercih ediyordu;[95] bu yolla ülkede birlikte yaşama olanağının var olduğunu Yahudi azınlığa gösterebileceğini umuyordu. Özellikle de Araplar ile Yahudiler arasında silahlı çatışmaların tekrarlaması, bölünmenin gerçekleşmesine hizmet etmekten ve bağımsız bir Arap devletinde Yişuv'un barışa ve refaha ermesinin olanaksız olduğunu öne sürenlerin elini güçlendirmekten başka bir sonuç doğurmayacağını savunuyordu.

Parti, özellikle Celile'de hükümet görevlisi Andrews'un öldürülmesinden sonra bireysel teröre çok daha şiddetle karşı çıkıyordu ve ulusal hareketle yaptığı temaslarda, ülkedeki durumun silahlı faaliyetler için henüz olgunlaşmadığını, buna kalkışmanın anlamsız ve intihar olduğunu,[96] ancak İngilizlerin karşı sal-

dırıya geçmeleriyle sonuçlanacağını ve Yişuv'da bölünmeden yana olanların elini güçlendireceğini ileri sürüyordu. Bununla birlikte, parti itidal sağlayıcı bir etki yaratamayacak ve ayaklanmanın gelişim seyrini değiştiremeyecek kadar küçük bir sayısal güce sahipti ve ulusal harekete derinden bağlıydı. Akıntıya karşı tek başına kürek çeken parti sonunda kendini akıntıyla sürüklenmeye bıraktı ve ulusal hareketle güçbirliğini yeniledi, bu arada da terör eylemlerine yönelttiği kınamalarda ve Yahudi toplumuna yapılan saldırılara karşı çıkışında ifade edildiği üzere, bir dereceye kadar bağımsızlığını sürdürmeye çabalıyordu.[97] Parti, Arap hareketini ancak onun safları içinden etkileyebileceği mantığını yürütüyordu. Bu harekete katılmakla, ayaklanmanın seyrini değiştiremese de, hiç değilse ayaklanmanın ilk evresine arka çıkmasının sonucu olarak kazandığı desteği korumayı amaçlıyordu. Dahası, ayaklanmayı ilerici ve antiemperyalist bir başkaldırı diye tanımlamayı sürdürerek bu mantığını haklı gösteriyordu.

Parti bu politikasında fazla ısrar edemedi. Seksiyon, kendi yolunu tutmuştu ve ayaklanmanın yöneldiği "artan faşist doğrultu"ya ve sürgündeki liderlerinin faşist güçlerle temaslarına işaret ederek, ayaklanmanın tekrarlanmasına karşı çıkıyordu, böylece de gitgide Yahudi toplumuna ve "ılımlı" olarak nitelendirdiği Siyonist kanada yaklaşıyordu. Partinin kendisi de, bölmenin 1938'de başarısız olmasından sonra, ayaklanmayı desteklemeye devam edemedi ve öncelikle ayaklanmanın çıkmasına gerekçe gösterilen nedenlerin artık ortadan kalktığına işaret ederek, Araplara silahlarını bırakmaları çağrısında bulundu.[98]

Parti, Mart 1939'da Beyaz Belge'nin yayınlanmasını "Arap ayaklanmasının bir kazanımı" olarak kabul ediyordu ve silahlı gruplarla yaptığı temaslarda savaşı bırakmalarını istiyordu.[99] Partinin durumla ilgili yaptığı tahmin, ayaklanmanın işlevini tamamlamış olduğu ve Beyaz Belge'nin Arap liderlere bu açmazdan çıkış yolu sağladığıydı. Parti, bu liderlere, Beyaz

Belge'yi "Filistin'in mutlak kurtuluşu" mücadelesinde bir ilk adım olarak kabul etmeleri çağrısında bulunuyordu ve belgenin Arap ulusal özlemlerini tümüyle karşılamadığını bilmesine rağmen,[100] belgenin kabulü lehine ek savlar olarak, kitlelerin yorgun düştüklerine ve ayaklanmanın temposunu sürdürmenin imkânsız olduğuna işaret ediyordu.[101] Araplara yönelik propagandasında parti, Beyaz Belge'nin Avrupa'da savaş tehlikesinin büyüdüğü bir zamanda[102] Arap hareketi karşısında "emperyalizmin geri adım belgesi" olduğunu vurguluyor ve her iki toplumun da karşıt tarafın hâkimiyetinden duyduğu korkuyu gidererek, Filistin'de Araplarla Yahudileri işbirliği aramaya itecek zorunlu bir temel sağladığını memnuniyetle belirtiyordu. Beyaz Belge, Araplara uzlaşmacı koşullar önererek, daha fazla sürdürülürse ancak "faşizmin çıkarları"na hizmet edecek bir aşamaya ulaşan ayaklanmanın sürdürülmesi dışında bir çıkış yolu sağlıyordu.

Beyaz Belge'yi Arap-Yahudi "mutabakat"ının temeli olarak gören parti yine kendini seksiyonla karşı karşıya buldu. Seksiyonun Yahudilere hitap eden bildirileri Beyaz Belge'nin kabul edilmesinin partiyi Yişuv'da daha da soyutlayacağı önermesine dayanıyordu ve MK'nin Siyonist olmayan bir formülün "mutabakat" için temel oluşturabileceği şeklindeki öngörüsünü şiddetle reddediyordu. Seksiyonun algısına göre, Beyaz Belge'de göç ve bağımsızlık sorunlarına merkezî bir yer verilmesi, Yişuv'un gözünde bu belgenin herhangi bir geçerlilik taşıması olasılığını yok ediyordu.[103] Seksiyon, bu belgeyi "Yahudiler ile Araplar arasındaki nefretin artması"na yol açan "emperyalist bir belge" olarak lanetliyordu. Dahası, seksiyon, Beyaz Belge'nin yayınlanmasını ve Yişuv'un buna karşı çıkışını Britanya ile Yişuv'un yollarının ayrılması olarak görmeyi yeğledi. Bunun, Yahudilerle Araplar arasında mutabakat için daha anlamlı bir temel sağlayacağını umuyordu. Böylece, Britanya'ya karşı bu husumet algısı temelinde Yişuv içindeki Siyonist gruplarla ittifak kurmak umuduyla Yişuv'a yöneldi.

Ayaklanmanın Sonucu

Partinin ayaklanmaya verdiği destek ve Arap ulusal hareketinin sloganlarını kendi sloganları gibi benimsemesi, Arap toplumuna nüfuz etmesini büyük ölçüde kolaylaştırdı. Partinin tereddütsüz desteği Araplaştırma yönünde süregiden itmenin doğal bir sonucuydu ve Komintern Yedinci Kongresi'nin sömürgelerde halk cephelerinin kurulması ve bağımsızlık mücadelelerinin desteklenmesi kararının yerine getirilmesiydi.

Arap ayaklanmasına katılması ve onun sloganlarıyla açıkça özdeşleşmesi sayesinde parti, Arap nüfusun dikkatini çekti. Ayaklanmanın ilk iki yılı boyunca ülkede anarşi denilebilecek koşullar hüküm sürüyorken, yeraltından çıkarak yarı legal koşullarda faaliyet gösterme olanağına kavuştu. Parti, ilk kez Arapların gözünde az da olsa saygınlık kazanmayı[104] ve bir Yahudi partisi sayılma damgasını üstünden atmayı başardı.

Sayısal büyüme ve Arap aydınları kendine çekme bakımından bu dönem gerçekten partinin altın çağı oldu. Önceleri partinin çağrısı Arap proleter unsurlardan ve ancak ender olarak eğitimli Arap gençliğinden yanıt bulmuştu; ayaklanma yıllarında ise çarpıcı bir dönüşüme tanık olundu ve bu dönüşüm hem İkinci Dünya Savaşı'nın sonraki aşamalarında hem de ayrı Arap ve Yahudi komünist örgütlenmelerin kurulması sırasında daha da açıklık kazandı. Otuzlu yılların başlarında bile, Kudüs'te partiye sempati duyan ama üye olmaktan çekinen eğitimli genç Arapların oluşturduğu bir grup vardı.[105] Ayaklanmanın patlak vermesiyle ve partinin açık destek sergilemesiyle, bunların çoğunun aktif katılımı sağlandı. Bu eğitimli gençliğe çekici gelen şeyin, partinin komünist ideolojisi olması önemlidir, yine de bu gençler ancak parti ulusal ve antiemperyalist mücadeleyi açıkça desteklemeye başladığında parti faaliyetlerine katılma isteği duydular. Komünist doktrin hakkında önceden hiç bilgi sahibi olmadan gelenler arasında da bu olgu gözlemlenebilir. Partiye yirmili yıllarda, hatta otuz-

lu yılların başlarında katılmış olan az sayıdaki Arap, partiyi gündelik ekonomik mücadelelerinin bir aracı olarak görüyordu ve ülkedeki çatışmanın ulusal boyutuyla pek ilgilenmiyordu, otuzlu yılların ortalarında kazanılan yandaşlar partinin antiemperyalist söylemine kulak vererek ve onu radikal antiemperyalist faaliyetlerle özdeşleştirmelerinin sonucu olarak katılmışlardı.[106] Parti, ayaklanmanın tekrarlanmasına ilk başlarda karşı çıkması ve sonra da Beyaz Belge'yi kabul etmesi nedeniyle destekçilerinden bazılarını kaybetmesine rağmen, 1936-39 arası dönemdeki Arap üye kazanımlarının ve Arap tarafıyla kurulan temasların daha sonra kırklı yıllarda bağımsız bir Arap komünist harekete liderlik edecek olan kadroları partiye sağladığına hiç kuşku yoktur.[107]

Ayaklanmanın önemli bir sonucu, Komintern'le ilişkilerin kopması[108] ve partinin Filistin'de uyguladığı politikaların yurtdışında Komintern'in dergilerinde savunulanlardan gitgide ayrışmasıydı. Ülkedeki kargaşa koşullarının sonucu olarak Filistin ile Moskova arasında teması sürdürmenin zor olmasından başka, Moskova'nın kendisi de tasfiyelerle çok fazla meşguldü ve Komintern'in Ortadoğu Seksiyonu daha yüksek bir düzeyde belirlenmiş herhangi bir politika olmadığı için sağlam bir önderlik sergileyemiyordu.

Ama Komintern'in dergileri, Filistin'deki durumun gidişatıyla ilgili haberler vermesine rağmen, ara sıra partinin somut uygulamalarıyla bağlantısız gibi görünen görüşler de ortaya atıyordu. Arap genel grevinin ilanından kısa süre sonra, genç Yahudi öncülerin "yapıcı" çabalarını öven, göçmenlerin ülkeyi inşa etmede ve güçlü bir sendikal hareket kurmada gösterdikleri "harika idealizm"e hayranlık duyan imzasız bir makale yayınladı.[109] Arap ulusal hareketinin dile getirdiği ve partinin desteklediği bağımsızlık sloganına gözlerini yuman bu makale, Yahudi göçünün yalnızca geçici olarak durdurulmasını ve "nispi temsile dayanan" bir yasama meclisinin oluşturulmasını önererek devam ediyordu, bu da daha sonra Yahudi Seksiyonu'nca "Yişuv'un

meşru ulusal hakları" olarak tanımlanacak durumun açıkça tanındığını gösteriyordu.

Bir yıl sonra yayınlanan başka bir makale, "Yahudilerin eşit haklara sahip bir ulusal azınlık olarak tanınması"[110] çağrısı yaparken, bir diğer makale de Arapların "Yişuv içindeki ulusal devlet olma özlemlerine duygudaş bir anlayış göstermeleri"ni[111] istiyordu. Parti ise Filistin'de bağımsız bir Arap devletinin kurulmasını ve Yahudilere yalnızca bireysel hakların tanınmasını talep ediyordu, aynı zamanda da Arapların Londra Konferansı için kendi seçtikleri lideri (yani Müftü'yü) aday gösterme haklarını ısrarla savunmaları çağrısı yapıyordu. Bu arada Komintern basını da Müftü'yü faşizmle temaslarını sürdürdüğü için lanetliyor ve ayaklanmaya Berlin'den ve Roma'dan silah, para ve teknik yardım almakla suçluyordu.[112] Filistin'deki mücadelenin İngiliz emperyalizmine karşı saf bir Arap mücadelesi olmaktan artık çıktığını ve "faşist aksın demokrasilere karşı savaş amaçlarının etkisi altında kalarak karmaşık bir hal aldığını"[113] belirtiyordu. "Faşist tezgahta maşa"[114] olarak nitelendirilen Araplar, Müftü'ye karşı mücadeleye çağrılırken, "Siyonistler ile Siyonist olmayanların birleşik cephe oluşturmaları" için Yahudi Seksiyonu'nun yaptığı çağrı ve aynı zamanda da "Yişuv içinde Weitzman'ın ılımlı" liderliğini aktif olarak destekleme gerekliliği onaylanıyordu.[115]

1939'a gelindiğinde FKP liderliği, tutumunu ve Arap ayaklanmasının başarısızlık nedenlerini yeniden değerlendirmek zorunda kaldı. Bölme önerisi geri çekildikten sonra liderlik, ayaklanmanın silahla sürdürülmesine karşı çıkmıştı ve 1939 Beyaz Belgesi'nin hükümlerini onaylayarak, Arap ulusal hareketinin liderliğiyle geri dönülmez biçimde ters düşmüştü. Yahudi Seksiyonu'nun yaptığı baskının ve yeni keşfettiği bağımsızlığın bir araya gelmesiyle, parti, sonraki iki yılını eskiden benimsediği tutumları yeniden değerlendirmekle ve bir miktarda parti içi özeleştiri yapmakla geçirdi.[116]

A. *Parti Çizgisinin Yeniden Değerlendirilmesi*

Parti, yaptığı analizde; bir araya gelerek ayaklanmayı başarısızlığa götüren birçok nedeni ortaya koydu. Parti, zorluklar ve acılar getiren, daha istikrarlı koşullara geri dönme arzusuna yol açan ekonomik kaosa ve hükümetin ayaklanmacılara karşı saldırılarını hızlandırarak sonunda onları askerî yenilgiye uğratmasına işaret ederek,[117] başarısızlığın temel nedenlerinin başka yerde yattığı algısını taşıyordu. En önemli neden, merkezî bir liderliğin olmaması ve sağlam askerî bilgilere, net siyasal amaçlara sahip adamlar yerine, kendilerine kişisel sadakat gösteren askerî maceracılara güvenmeyi yeğleyen Arap liderlerin benmerkezciliği ve bencilliğiydi.[118] Merkezsizlik, "suçlulardan ve serserilerden oluşan çeteler"in ayaklanma saflarına girmesine yol açmıştı, onlar da özellikle sonraki aşamalarında ayaklanmayı bir araç olarak kullanıp köylülerden haraç toplamışlardı. Bu unsurların estirdikleri terör Arap nüfusun çoğunluğunu ayaklanmaya yabancılaştırmıştı. Teröre başvurulmasının suçu bizzat Müftü'ye yüklenmişti, o da bunu siyasal rakiplerine karşı ve halkın sempatisi azalmaya başlayınca ayaklanmayı devam ettirmenin aracı olarak kullanmıştı. Arap grupların estirdikleri Yahudi karşıtı terör ters yönde sonuçlar vermişti, çünkü "Yişuv'un Arap devrimci hareketine duyduğu nefreti" azaltmamıştı ve ayrıca, Siyonist liderlerin Yahudi işçileri harekete geçirerek, önemli bir antifaşist görevi yerine getirdiklerine inanmalarını sağlayıp İngilizlerin hizmetinde gerici bir rol üstlenmeye yöneltmelerine de olanak vermişti.

Ayaklanmayı başarısızlığa götürdüğü düşünülen aynı derecede önemli başka bir neden de partinin "dışşal faktörler"[119] dediği şeydi. Bu ifade, Filistin'de sürekli bir kaos durumunun varlığından çıkarı olan İtalyan faşizminin ve Almanya'nın ayaklanmada oynadıkları role gönderme yapıyordu. Faşist ajanlar ayaklanmaya terör bulaştırılmasının doğrudan sorumluluğunu taşıyorlardı ve ayaklanmanın sonuna doğru ha-

reketin kalbine sızmayı başarmışlardı. Bunun sonucu olarak dünyada ayaklanmaya duyulan demokratik sempati kayboldu ve bu, başka faktörlerle birlikte, Arap kitlelerin gözlerini açmalarını sağladı.

Ayaklanmanın yenilgisi, MK'nin izlemiş olduğu ayaklanma yanlısı çizgiyi irdelemesine de yol açtı. Ayaklanmayı destekleyen genel çizgisinin ve onu ilerici bir antiemperyalist mücadele olarak tanımlamasının doğruluğunu savunmayı sürdürmekle birlikte,[120] MK bazı politikalarının ve bazı siyasal değerlendirmelerinin yanlış olduğunu kabul etti. Daha 1937'de parti, Yahudi tarafındaki silahlı faaliyetlerle ilgili yanlışlarını[121] kabul etmişti ve Yahudi Seksiyonu'nu kurarak, Yahudi kadrolarını Arap tarafında olan bitenlerle aynı türden faaliyetlere zorlamanın olanaksızlığını görünüşte anlamıştı.[122] Ayaklanma konusuna gelince, MK ayaklanmanın tekrarlanmasına karşı çıkmış, 1937'de bölme planına muhalefet etmiş[123] ve silahlı gruplarla güçbirliği yapmayı reddetmiş olduğunu vurguluyordu. Bununla birlikte MK, partinin bu "doğru politika"sının uzun sürmediğini ve sayısal zayıflığı nedeniyle partinin ulusal harekete yön vermede etkili olamadığını itiraf ediyordu. Sonuç olarak, parti kendini Arap kitlelerden soyutlanmış halde bulmuştu ve onların arasında az da olsa kazanmış olduğu nüfuzu yitirmişti. Bu "doğru politika"dan uzaklaşma, partinin ulusal hareket içinde Müftü'ye karşı duramamasından ve bölünmeye karşı askerî mücadele değil siyasal mücadele isteyen çağrısını yaygınlaştırmasına olanak verecek güçlü bir kadroya sahip olmamasından kaynaklanan bir durum olarak açıklanıyordu. Açıkçası parti, duruşunu tersine çevirerek ve tekrar patlak veren silahlı eylemleri destekleyerek, hareketi etkileyeceğini ve içeriden bir değişiklik gerçekleştirebileceğini ummuştu.

Ayaklanmada faşistlerin etkisi meselesinde MK, sömürgelerdeki bağımsızlık mücadelesinin faşist çıkarlar için kötüye kullanılmasının mümkün olduğunu kabul etmekle birlikte, o ülkelerdeki nesnel durumun harekete faşist bir nitelik kazandı-

rılması için gerekli siyasal ve toplumsal temeli sağladığını reddediyordu.[124] MK, belirli Arap liderlerle faşist ülkeler arasında temasların olduğunu, ancak Mayıs 1939'da kabul etti.[125] Bunu, Siyonizm ile emperyalizmin oluşturduğu birleşik cephe karşısında Arap liderlerin çaresizliğinin sonucu olarak açıkladı, ama daha sonra, "Arap hareketi içindeki faşist tehlikeyi yeterince değerlendirmediği"ni[126] de kabul etti. Sonraki değerlendirmelerinde MK, ayaklanmanın liderlerinin, sona doğru, faşizmin etkisine girerek faşist sloganlar ve faşist yöntemler kullanmış oldukları gerçeğini tanıdı.[127]

MK, 1938 yılını "Hüseynilerin açıkça faşizmin ajanları haline geldikleri"[128] yıl olarak belirledi ve bu, partinin Arap hareketinde Müftü'nün liderliğini hâlâ desteklediği, onun Filistin'e geri dönmesi ve YAK'ın yasallaştırılması çağrısı yaptığı, Arapların Londra Konferansı'nda kendilerini temsil etmek üzere onu aday gösterme hakkına sahip olduklarını savunduğu bir zamanda oldu. MK, sonraki değerlendirmesinde ise, Müftü'yü, Arapların bağımsızlık mücadelesine Almanların yardım edeceği fikrini halk arasında yayarak faşist propagandanın yalnızca Filistin'e değil, tüm Yakındoğu'ya da girişini kolaylaştıran bir unsur olarak görüyordu.

Yahudi seksiyonunun ilk faaliyetleriyle ilgili olarak MK, Siyonist kamp içinde müttefikler aramakla yanlış bir politika izlemiş olduğunu 1939'da açıkladı.[129] Yahudi kadronun rolü, "uyguladıkları işgal politikasıyla emperyalistlerin ve Siyonistlerin" Arap ayaklanmasından sorumlu olduklarını ve terörün "tali bir olgu"[130] olduğunu Yahudi toplumuna açıklamakla sınırlı kalmalıydı. Parti, Yahudi tarafında bölünmeye karşı yükseltilmiş seslerden yararlanmaya çalışarak, Yahudi kitleleri yanına çekeceğini umut etmişti. Yişuv içindeki iç çatışmalara oynayarak Siyonizm içindeki belirli gruplarla bir cephe oluşturmaya yönelik bu girişim yanlış bir politika olarak mahkûm edildi.[131] MK, "Siyonist hareket içinde hiçbir ilericinin olmadığı"nı, Yahudi demokratların Arapları destekleyerek antiemperyalist oldukla-

rını göstermeleri gerektiğini ve Siyonist hareket içinde siyasal faaliyet yürütmenin imkansız olduğunu açıkladı.[132] Ayaklanma sırasında Arap-Yahudi mutabakatını gerçekleştirmek için herhangi bir formül ortaya koymaksızın bu yönde defalarca çağrı yapmış olmasını eleştirmekle birlikte MK, "mutabakat"ın ancak Siyonist olmayan bir zeminde başarılabileceğini[133] duyurdu ve 1939 Beyaz Belgesi'ni böyle bir "mutabakat" için uygun zemin olarak tanımladı. Beyaz Belge hükümlerinin Siyonist hareket tarafından reddedilmesini, Yişuv içinde cephe kurma politikasını mahkûm etmekle aldığı tutumun doğruluğunun bir kanıtı olarak gösterdi.[134]

B. Yahudi Seksiyonuyla Ayrılık

Partinin MK'si ile Yahudi Seksiyonu arasındaki farklılıklar 1937'de seksiyon kurulduktan kısa süre sonra belirmeye başladı ve seksiyonun kurulmasından bir yıl sonra ikisi arasında temasın kesilmesiyle kendini açığa vurdu.[135] Seksiyon Haziran 1938'de bir bildiri yayınlayarak terör faaliyetleriyle suçlanan bir revizyonistin idamını kınadığında, bu iki örgütlenme zaten ayrı yollardan yürüyordu.[136] İngilizlerin gözlerini kırpmadan bir Siyonisti idam etmelerinin kanıtladığı gibi, Siyonist-İngiliz ittifakının mutlaka kalıcı olmasının gerekmediği yolunda seksiyonun taşıdığı inancı ortaya koyan bu bildiri, seksiyon ile MK'yi ayıran geniş uçurumu açığa çıkardı. Farklılıklar üç ana sorunda odaklanıyordu: Arap ayaklanmasına ilişkin tanımlama, Yişuv'un "ulusal haklar"ının tanınması ve Yişuv içindeki halk cephesi politikası. Ayaklanmanın bitmesinden sonra ikisi arasında yeniden temas kuruldu, ama bir anlaşmaya varılamadı ve MK Aralık 1939'da seksiyonu resmî olarak feshetti.[137] Seksiyonun liderliği MK'nin kararına uymayı reddetti ve Yahudi kadroların çoğunluğu MK'ye sadık kalmasına rağmen,[138] seksiyon liderliği Ağustos 1940'ta bir "parti kongresi" düzenleyerek, partiden ayrıldıklarını ilan etti. Bunlar daha sonra "Emet" grubu olarak anılır oldu.[139]

Seksiyonun Arap ulusal hareketine ilişkin değerlendirmesi temelde düşmancaydı. Ayaklanmanın ikinci evresini "faşist ajanlarca örgütlenmiş bir isyan"[140] olarak nitelendiriyor, bağımsızlık ve Yahudi göçünün yasaklanması sloganlarını hareketteki faşist etkiye katkı yaptığı gerekçesiyle lanetliyordu.[141] Seksiyon, "faşist dönem" diye adlandırdığı dönemde ortaya atılan bağımsızlık sloganını yalnızca demokrasiye karşı mücadelesinde faşizmin elini güçlendiren bir slogan olarak görüyordu. Göç sloganını daha da zarar verici olarak algılıyordu, çünkü bu slogan, göçü ülkenin gelecekteki hükümetince kararlaştırılmak üzere açık bırakmak yerine, yanlış olarak merkezî bir sorun gibi sunuyordu.

MK birçok yanlış yaptığı için kınanıyordu: Faşist tehlikeyi değerlendirememesi, bağımsızlık sloganını desteklemesi, Yahudi karşıtı ve Araplar arası terörle açıkça mücadeleden kaçınması bunlardan bazılarıydı. MK, Yahudi tarafında iyi niyetli sloganları dile getirmekle yetinerek "mutabakat" için mücadeleyi savsaklamış[142] ve silahlı grupların ilan ettiği Yahudi boykotuna karşı mücadele edememiş, son olarak da Yişuv'a karşı silahlı faaliyetlere girişmişti. Bu yanlışlar, uluslararası sahnenin doğru değerlendirilmemiş[143] ve faşist devletler ile demokrasiler arasında var olan çelişkilerin kavranamamış olmasına, dolayısıyla da faşistlerin Filistin'de tutunacak bir mevzi kazanmak umuduyla bağımsızlık sloganını sömürme cesaretini bulmalarına bağlanıyordu. Ayaklanmanın yeniden başlatılmasını kınamamasının ve ayaklanma liderleri ile faşizm arasındaki bağları görmezden gelmesinin sonucu olarak MK, partiyi hem Arap hem de Yahudi taraflarında zayıflatmakla suçlanıyordu.[144] Yahudi tarafına bakılınca, Yişuv partinin "mutabakat" çağrısına güvenini yitirmişti ve Yahudi kadrolar liderlerine güvenmemeye başlamışlardı. Arap tarafına bakılınca, MK partiyi tamamen Arap ulusal hareketiyle özdeşleştirerek, Arap kadrolarını milliyetçilere kaptırmıştı ve "ilerici Arap kuvvetleri"ini çevresinde toplayamıyordu.

Seksiyon, MK'nin izlediği politikalara bir dizi alternatif öneriyordu. Seksiyonun gözünde parti, ülkede yaşayanların demok-

ratik haklarını genişletmeye yoğunlaşmalıydı ve Filistin'de teröre karşı, faşizm tehlikesine karşı mücadele etmeliydi.[145] Böyle bir politika, Yahudi tarafında destek toplayabilecek bir "mutabakat formülü"nün zeminini sağlardı. Teröre karşı mücadele söz konusu olduğunda, seksiyonun kendi bildirilerinde teröre karşı çıkarak ve Yahudi sakinlerin kendilerini savunma hakkı için çağrı yaparak bu girişimde bulunmuştu.[146] Seksiyonun görüşüne göre, Yahudi karşıtı terör, Arap tarafındaki faşizmin, mücadeleyi İngilizlere karşı olmaktan saptırıp Yişuv'a yöneltmesine yardımcı oluyordu, böylelikle de iki halk arasındaki çatlağı derinleştiriyordu. Seksiyon, MK'nin terörü ayaklanmanın bir yan ürünü sayan görüşünü reddediyor ve bildirilerinde buna karşı çıkılmasını önererek, Yahudi gençliğin Araplara karşı kendisini savunması çağırısında bulunuyordu.

Bununla birlikte, MK kendini savunmak için bile olsa teröre karşı çıkmayacak, bunu Siyonistlerin ülkeyi "barışçıl biçimde işgal" etmelerine razı olmanın yanı sıra, "silahlı işgal" uygulamalarına da razı olmak olarak görecekti.[147] Seksiyonu dağıtan ve sapkın politikalarından sorumlu tuttuğu birçok liderlerini ihraç eden MK, ayaklanmanın niteliği konusunda seksiyonun ileri sürdüğü tezleri reddediyor ve sömürge ülkelerde faşizm için toplumsal ve siyasal bir temelin varlığını yadsıyordu. Bu inancı, "feodal ve dinsel unsurlar"[148] liderliğinde yürütüldüğü gerçeğine rağmen "antiemperyalist sömürge ayaklanmasının nesnel ilerici doğası"nı seksiyonun kavrayamamasına bağlıyordu. MK, ayaklanmada faşist etki tehlikesini önemsemediğini kabul etmekle birlikte, teröre karşı duramadığı suçlamasını reddediyor ve seksiyon liderliğini "milliyetçi Siyonist etkiler"[149] altında kalmakla suçlayarak, bağımsızlık sloganının doğruluğunu savunuyordu.

MK ile seksiyonu arasındaki temel çelişki Yişuv'un doğasının belirlenmesi çevresinde dönüyordu. Partinin bir bütün olarak Yişuv'a öteden beri düşmanca bakışını reddeden seksiyonun yaptığı yeni ve olumlu değerlendirme, bu iki grubun gitgide bir-

birinden uzaklaşan yollar izlemelerine ve sonuç olarak da ayrılığa yol açtı. Seksiyon, Yahudi tarafında toplumsal farklılaşmanın artmasına yol açmış olan değişiklikleri ve gelişmeleri MK'nin kavrayamadığını öne sürüyordu.[150] Yişuv 1933-35 arası "refah dönemi"nde görünürde birleşmiş bir manzara sergilemiş ve "iç çatışmalarını gizleme"yi[151] başarmış olmasına rağmen, 1935 sonunda ekonomik bunalımın patlak vermesi ve 1936 başındaki Arap grevinin etkisi, Siyonist cephede parçalanmayı başlatmış ve iç çatışmayı şiddetlendirmişti. MK, bu değişiklikleri gözden kaçırmakla ve hem "faşist revizyonistler"i hem de "Siyonist sosyalist sol"u kapsayan türdeş bir Siyonist cephe anlayışını hâlâ sürdürmekle suçlanıyordu. MK, Yişuv'un tümünü "asalak bir grup"[152] saymayı, Siyonist ve emperyalist politikalarla özdeşleştirmeyi sürdürmüştü. Bu nedenle, Yişuv içindeki gerçek ve mevcut çatışmalara dayanan herhangi bir sloganı Yahudi tarafında dile getirmemişti ve yaptığı propaganda Arap ayaklanmasını desteklemekle sınırlı kalmıştı. Bu da ek bir yanlışlıktı, çünkü Yahudi halkın siyasal olgunluk düzeyi hiç dikkate alınmamıştı. Seksiyon, MK'nin "Siyonizm içinde ilerici unsurların varlığı"nı[153] olumsuzlayan tutumunu reddediyor ve partinin faaliyetlerinin Siyonizm içindeki iç farklılaşmaya dayandırılması ve yöntemlerinin Yişuv'un olgunluk düzeyine göre uyarlanması gerektiğini açıklıyordu.

Seksiyon, partinin 1937'da ortaya attığı "mutabakat" sloganını Yişuv'un "ilerici ulusal çıkarları"nın zımnen kabul edilmesi ve çözümün iki halk arasında anlaşma yoluyla sağlanması anlamında yorumluyordu.[154] Buna dayanarak, 1939 Beyaz Belgesi'nin hükümlerini, "mutabakat" yönündeki mücadeleyle uyuşmaz ve Yişuv içindeki sol tarafından kabul edilemez sayarak reddediyordu.[155] Seksiyon, Filistin'deki Yahudilerin ilerici ulusal taleplere sahip, ama bu talepleri Arapların çıkarlarıyla çatışmayan[156] bir "ulus" oluşturduğunu vurguluyor ve tutumunu desteklemek için Komintern yayınlarında çıkmış birçok makaleye dayanıyordu.[157]

MK, Yişuv'un gelişerek bir "ulus" haline gelmesi konusunda seksiyonu eleştirerek, bunun "mutlak şekilde yanlış"[158] olduğunu duyurdu ve alaycı bir yaklaşımla, Filistin'deki Yahudiler için "ulusal talepler" çıkarımında bulunmanın tek yolunun, "Filistin'deki Yişuv'un hakiki Yahudi ulusu olduğu yolundaki Siyonist tezi kabul etmek"ten geçtiğini öne sürdü. MK, Yahudilerin bir ulus oluşturduğunu reddetmek için Stalin'in otoritesine güveniyor, bir ulusun oluşması için "temel koşul" sayılan "toprak birliği"nin bulunmadığına işaret ediyordu. MK, Yahudilerin bulundukları her yerde uğruna mücadele ettikleri ulusal taleplere sahip olduklarını reddetmiyor, ama Yahudi probleminin ancak "toplumsal devrim"le çözülebileceğini vurguluyordu. Yişuv'a öteden beri yönelttiği suçlamayı tekrarlayarak, Filistin'de bunların "Yahudi kitlelerin çıkarlarına aykırı olarak ve Arap halkın ulusal baskı altında tutulması için İngiliz emperyalizmine alet oldukları"nı[159] belirtiyordu. Filistin bölgesi temelinde "Yahudi ulusu"nun ulusal taleplerini tanımanın, işgal ve "Arapları kendi ülkelerinden çıkarma"[160] politikası güden Siyonizmi desteklemek anlamına geldiğini duyuruyordu. Bu doğrultuda, MK yasadışı göçe karşı hükümet politikasını destekliyor ve göçmenler Filistin kıyılarına ulaşmışken karaya çıkmalarına izin vermeyerek hükümetin onlara uyguladığı acımasız muameleyi eleştiren seksiyonun bildirilerini[161] kınıyordu.

1937'ye kadar, partinin Yahudi tarafındaki faaliyetleri yalnızca Histadrut ve "Antifa"[162] ile sınırlı kalmıştı. Seksiyon, Yişuv içinde izlediği anti-Siyonist politikaları, partinin büyüyememesinin ve "Siyonizm içindeki ilerici unsurlar"dan[163] soyutlanmasının nedeni olarak görüyordu. Bu politikalar nedeniyle, Yahudi kadroların büyük bölümü Yişuv içinde ilerleme kaydetmeyi bile istemiyor ve sonuç olarak eylemsizliğe mahkûm oluyordu. "Filistin'deki Yahudi işçilerin gerici oldukları" kuramının yayılmasından, Arap tarafında başarı olasılığına duyulan kör inançtan ve partinin Yişuv içindeki varlığıyla ilgili olarak tasfiyeci bir

eğilimi yansıtan[164] ülkeyi terk etme arzusundan da bu politikalar sorumluydu.

Seksiyonun kurulması, "Siyonizm içinde ilerici kuvvetler"in varlığını tanımayla[165] başlayarak, partinin yönelimlerini değiştirmişti. Seksiyon, Siyonist hareketi biri ilerici, diğeri gerici olmak üzere iki kısma ayırıyordu ve ilericileri Yişuv içinde ekonomik mücadele için bir cephe olarak örgütlemeye çalışıyordu. Temel sloganı, demokratik "mutabakat"ı genişletmek için mücadeleydi. Seksiyon, Arap tarafında izlenen politikaya koşut bir politika ortaya koymak için, Dimitrov'un Komintern Yedinci Kongresi'nde belirlediği halk cephesi talimatlarını esas alıyordu. Seksiyon, "Truva atı" olarak bilinen yöntemle, "Siyonizm içindeki ilerici kuvvetler"e sızmaya çalışıyor ve kadrolarına, "Siyonist gibi konuşup hareket etmeleri," bu örgütlenmeler içinde önemli liderlik konumlarına ulaşmayı amaçlamaları ve içeriden politika değişikliği yapılmasını sağlama umuduyla "parti faaliyetlerinin özünü" legal örgütlenmelere "aktarmaları" talimatını veriyordu. Buna ek olarak, Yişuv liderliği ile revizyonistler arasındaki mücadelede "ılımlılar"ı destekliyordu.[166] Yişuv içinde bir "halk cephesi"ni savunmanın "görünüşte Siyonizmi hedef almadığı"nı kabul etmekle birlikte, seksiyon yine de "Siyonist kamp içindeki çatışmaları artırması"[167] bakımından bunun "tam da doğası gereği" anti-Siyonist olduğunda ısrar ediyordu. Seksiyonun 1939 sonuna kadar Yişuv içinde izlemiş olduğu çizgi konusundaki tek çekincesi, Siyonist kamptaki çatışmalardan daha iyi yararlanmasına izin vermemiş ve "sağın birleşik cephesi"ne yönelik saldırılarında sol ile sağ arasındaki farklılıkları bulandırmış olan kendi "sekter tutumu" konusunda yaptığı özeleştiriden ibaretti.[168]

Kendi payına MK, "Truva atı" yöntemine karşı çıktı ve Yahudi tarafında halk cephesi politikasının imkânsız olduğunu vurguladı.[169] Halk cephesinin kurulmasını savunan makalelerin parti organlarında yayınlanmasına izin vermedi[170] ve Yişuv içinde yalnızca az sayıda ilericinin varlığını tanıdı, bunu belirleyen de

onların sergiledikleri Siyonizm karşıtlığı ya da Siyonist olmama derecesiydi. Seksiyonun cephe çağrısını, Dimitrov'un taktiklerinin yanlış anlaşılması ve "başka ülkelerde başka partilerin farklı koşullar altında yapmış olduklarını taklit etme" girişimi sayarak eleştirdi.[171] Seksiyonu Yahudi tarafında "bağımsız ve devrimci bir politika"yı terk etmeye ve Siyonistlerin "Filistin'de Yahudi ulusu ve Yahudi ulusal talepleri" tezini benimsemeye götürmüş olan bu politika, Siyonizmin "arka kapısından sürünerek girme" yöntemi olarak görüldü. Seksiyonun "mutabakat" konusunda yaptığı belirleme de reddedildi, çünkü sözde "Siyonizm içindeki ilerici kuvvetler" ancak kendilerine "Siyonist yerleşimi barış içinde gerçekleştirme" olanağı verdiği ölçüde "mutabakat"tan yanaydılar. Beyaz Belge'ye itiraz etmeleri, onların "ilericiliği"nin gerçek doğasını ortaya koymuştu. MK kuşkuya yer bırakmayacak kadar netti: Siyonist olma esasına dayanıyorsa, Yişuv içinde herhangi bir grupla herhangi bir biçimde ittifak kurulamazdı. Seksiyonun "ılımlılar" ile "aşırılar" arasında ayrım yapma girişimlerinin ve birincilere destek vermesinin bile yanlış olduğu belirtildi.

Partinin 1939'da bölünmesi, Arap ve Yahudi komünistler arasında dört yıl sonra meydana gelecek olan nihai kopmanın genel provasıydı. 1939'daki bölünme yalnızca geçiciydi,[172] ama 1943'deki ayrılmaya yol açan sorunlar seksiyonun feshedilmesine ve ayrılmasına yol açmış olan sorunlarla aynıydı. Araplaştırma Yahudi kadrolarca hoş karşılanmamıştı; Yahudi toplumuna herhangi bir devrimci rol biçmeyerek o kadroların Yişuv içindeki rolünü ciddi biçimde kısıtlamıştı ve partinin tüm dikkatini Araplara yöneltmişti, çünkü sömürgeciliğe karşı devrimle ilgili görevleri o kesimin yerine getirebileceği düşünülüyordu.

Özellikle Nazilerin iktidara gelmesinden sonraki Yahudi göç dalgası ve yayılan faşizm tehlikesi, hem Yişuv'un yapılanışında hem de Arap ayaklanmasının yönünde değişikliklere neden oldu. Yahudi kadroların giderek artan bir bölümü, partinin

ayaklanma sırasında izlediği politikayı milliyetçilerin kuyruğuna takılmak olarak görüyordu ve partinin bağımsız rolünün "tasfiye"si anlamında yorumluyordu. Aynı zamanda da, Yişuv'la olan yakın ilişkileri sayesinde, Yahudi toplumunun farklılaşmamış tek bir bütün olduğu şeklindeki hâkim görüşün uydurma olduğunu öğrendiler. O eski soru yeniden soruluyordu: Yişuv'un rolü ne olmalıydı? Yirmili yılların başında bu sorunun saçma olduğu ileri sürülebilirdi, çünkü Yahudi göçmenler nüfusun önemsiz bir azınlığını oluşturuyordu, ama sonraki yirmi yılda hem sayıda hem de bileşimde meydana gelen değişiklik bu soruyu daha anlamlı ve gerçekte daha ivedi kıldı. Tıpkı Arap kadroların kendi toplumlarındaki milliyetçi havadan etkilenmeleri gibi, Yahudi kadroların da Yişuv'daki milliyetçi havadan etkilenmeleri kaçınılmazdı. Partinin ayaklanma sırasında Arap yanlısı ulusalcı çizgi izlemesi Arap kadrolar açısından sorunu çözdü ve gerçekte, partinin Araplar arasında gücünü artırmasına katkıda bulundu. Yahudi Seksiyonu kurularak soruna geçici bir çözüm bulundu, ama iki ulusal bileşen arasındaki mesafeyi korumaktan başka bir işe yaramadı ve karşılıklı olarak birbiriyle bağdaştırılamaz politikaların izlenmesine yol açtı. Geçmişteki toplumsal huzursuzluklar parti saflarından küçük ayrılmalarla sonuçlanmış olmakla birlikte, 1939'da bu durum çok daha geniş bir ölçekte yinelendi. Çatlak yine geçici olarak onarıldı, ama partinin ülkedeki artan bölünmeleri ayakta kalarak atlatamayacağı anlaşıldı. Partinin 1936-39 arası Arap yanlısı politikalarının meyvesi olan yeni Arap üye grubunun oynayacağı gitgide saldırganlaşan rol, var olan iç gerginliklere yeni bir boyut olarak eklendi. 1939 bunalımının, geçmiş çatlakların daha büyük bir tekrarı ve gelecekte yaşanacakları haber veren bir öncü olduğu anlaşıldı.

BÖLÜM V

Savaş Sırasında Parti

Savaşa İlişkin Tutum

Ağustos 1939 öncesinde FKP, Komintern'in kararıyla ve Sovyet dış politikasının dayatmalarıyla uyum içinde tutarlı olarak antifaşist bir çizgi izlemişti. Birçok kez faşizmi lanetlemiş, Almanya ile İtalya'nın Sovyetler Birliği'ne ve sömürgelerdeki bağımsızlık mücadelesine yönelttiği tehdide işaret etmiş, komünistlerin ve demokratların faşist yayılmanın yolunu tıkamak için uluslararası bir halk cephesi oluşturmaları çağrısı yapmıştı. Dünyanın her yerinde komünist partileri umulmadık bir şokla sarsan Nazi-Sovyet Paktı'nın Ağustos 1939'da imzalanması özellikle FKP'yi çok güç bir duruma soktu. Yalnızca parti kadrolarının çoğunluğunu Yahudiler oluşturmakla kalmıyor, partinin politik faaliyetleri de kısmen ülkenin Yahudi nüfusu içinde yürütülüyordu ve bu nüfusun Nazilere karşı tavizsiz düşmanlığı tüm Yişuv'un ortak görüşüne yön veren bir olguydu. Yine de parti Sovyetler Birliği'nin bu kararını haklı çıkarmaya çalışmakta ve Moskova'nın dış politikasının kıvırtmalarına, dönüşlerine daha önce başka herhangi bir vesileyle olduğundan çok daha büyük ölçüde tam itaat göstermekte hiç tereddüt etmedi.

Nazi-Sovyet Paktı'nın imzalanmasından hemen sonra, parti akrobatik bir hüner gösterisine girişerek, bu paktın barış davasını ileriye götürmeyi amaçladığını ve bizatihi Nazi reji-

minin "İngiliz-Fransız emperyalist kampından kopması" ve Moskova'yla ilişki kurması sayesinde dönüşüm geçirmiş olduğunu açıkladı. Partinin yayınları, Almanya'yı "Moskova'ya gitmek zorunda kalmış" olarak betimliyordu ve anlaşılmaz bir biçimde, Nazi-Sovyet Paktı'nın sonucunda "Hitlerci çetenin tam bir tecrit durumuna düştüğü"nü ifade ediyordu.[1] Aynı zamanda, "Kızıl Ordu'nun gücünden korkması"[2] nedeniyle Almanya'nın bu paktı imzaladığı ileri sürülerek, paktın, Nazilerle bu anlaşmayı yapmakla kapitalist devletlerin Hitler'in saldırganlığını Sovyetler Birliği'ne karşı yöneltme planlarını suya düşüren ve "Chamberlain'in paçasını kurtarmayı reddeden"[3] Stalin'in dehasının bir ürünü olduğu belirtiliyordu. Parti, 1939'un sonraki aylarında Kızıl Ordu'nun Polonya'ya gönderilmesini, Doğu'da savaş tehlikesini bertaraf etmeye yönelik bir başka adım olarak ve "Romanya'nın güvenliğinin garantilenmesi ve Hitler'in Macaristan'a doğru ilerleyişinin durdurulması"[4] olarak alkışlıyordu. Mucizevi bir şekilde, Hitler artık değişmiş bir adamdı; "Chamberlain ve Daladier'nin jandarması" olmaktan çıkmış, "Moskova'nın her dediğini yapar"[5] olmuştu; dolayısıyla, artık Sovyetler Birliği'ne savaş açamazdı ve komünist hareket için bir tehdit oluşturamazdı.

Eylül 1939'da savaşın başlamasıyla, parti nasıl bir tutum benimseyeceği konusunda bocalamaya düştü ve doğal eğilim faşizme karşı savaşı destekleme yönündeydi. Düşmanlıkların patlak vermesinden hemen sonra yayınladığı bir bildiride parti, savaşı "faşist saldırganlığın" sonucu olarak nitelendiriyor ve daha önce "Etiyopya'yı, Avusturya'yı, İspanya'yı, Çekoslovakya'yı" feda etmiş ve Hitler'in daha kolay fetihler yapma iştahını kabartmış olan Chamberlain'in yatıştırma politikasına bağlıyordu. Britanya'nın ya da Fransa'nın Hitler'e karşı koyma arzusundan dolayı değil, Polonyalıların Alman istilasına karşı direnmelerinden dolayı Chamberlain ve Daladier'in savaşa mecbur kaldıkları görüşünü savunmasına rağmen parti, yine de, Chamberlain ve Daladier "Hitler'e karşı savaşı tutarlılıkla devam ettirdikleri"[6]

sürece "dünyadaki tüm ilerici kuvvetlerin" savaşa koşullu destek vermelerini öneriyordu. Parti, kitlelerin "dünyada faşizmin varlığına son vermek için savaş meydanına inmiş" olduklarını ve komünistlerin kendilerini savaşın ön saflarına koyduklarını duyuruyordu. Bununla birlikte, savaşa verilen desteğin Nazi-Sovyet Paktı'nın hükümleriyle uyuşmadığı açıklık kazanınca, parti çarçabuk tutumunu tersine çevirdi. Yeni bir tanımlamayla "emperyalist savaş" dediği şeye karşı ve Filistin'deki İngiliz politikasına karşı bir kampanya başlattı; bu kampanya Haziran 1941'de Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmasına kadar devam edecekti.

Partinin o yıllardaki tutumu birbirinden açıkça farklı iki evreden geçti: 1939'dan 1941'e kadar uzanan birinci evre apaçık düşmanlık ve muhalefet evresiydi; Almanya'nın Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırmasıyla başlayan ikinci evre, sadece Sovyetler Birliği'ne destek vermekten ve "İngiliz emperyalist amaçları"na karşı kınamaları sürdürmekten çabucak çıkıp, faşizme karşı mücadelede "demokratik müttefikleri" ve İngilizlerin Filistin'deki savaş çabalarını coşkulu biçimde desteklemeye dönüştü.

Birinci dönemde parti, bir tarafta Britanya ve Fransa ile diğer tarafta Almanya ve İtalya arasındaki mücadeleyi, "dünyanın kapitalist güçler arasında bölüşülmesi"ni[7] amaçlayan bir "emperyalist savaş" olarak tanımlıyordu. Filistin'de yaşayanlar söz konusu olunca, "sömürge halkının görüşü alınmadan ve isteklerine aykırı olarak onlar adına ilan edilen"[8] bu savaş, "İngilizlerin dünya hâkimiyeti"ni sağlamayı ve "Filistin'de İngiliz sömürgeci terörist yönetimini oturtmayı"[9] amaçlıyordu. Bu "bir sömürgeleştirme savaşı"ydı ve Britanya, Filistin'i iradesine aykırı olarak bu savaşın içine sokmak istiyordu, ama parti "Yahudi halkın ve Arapların bu savaşla ilgilenmedikleri"nden,[10] bunun kendilerine ait bir savaş olmadığını ve dahası, onların kendi özgürlük ve bağımsızlık amaçlarını hedef aldığını kavradıklarından emindi. Parti, Lenin'in Birinci Dünya Savaşı karşısında benimsediği ve

o savaşı, sömürgeleri elinde tutma ve dünyayı yeniden paylaşma mücadelesi olarak gördüğü tutuma benzer bir tutum benimsemeye girişti. Bu nedenle, Siyonistlerin ortaya attığı "anayurdu savunma" sloganını reddederek, onun karşısına "barış ve ekmek"[11] sloganıyla çıktı. Yürüttüğü propagandada parti, Filistin'de yaşayanlar açısından iki rakip kamp arasında hiçbir farkın olmadığını göstermeye çabalıyordu ve iki kamp arasında ilkelerle ilgili bir mücadelenin olmadığını, "İngiliz ve Fransız emperyalistlerin Almanya'da faşizmi uzun zamandan beri desteklediklerini ve Sovyetler Birliği'ne karşı yöneltmeye çalıştıklarını"[12] vurguluyordu. Filistin'deki İngiliz rejimi "Hitler ya da Mussolini rejimiyle özdeş" olarak tanımlanıyor ve bu savaşın yalnızca "kapitalist ülkelerin ve sömürgelerdeki ezilen ulusların sömürüsünü tek elde toplama"yla[13] ilgili olduğu belirtiliyordu. Parti, ülkenin Süveyş Kanalı'na yaklaşan ve gitgide ilerleyen faşist orduların yakın tehdidi altında bulunduğu yolunda Siyonistlerce yapılan uyarılara yanıt olarak, "Hitler'in ve Mussolini'nin ordularının kapıya dayandıkları ve Churchill'in ordularının Filistin'de oldukları doğru" olmakla birlikte, "birinci görevimiz içerideki düşmana karşı mücadele etmektir"[14] açıklamasını getiriyordu. Filistin'de yaşayanların dikkatlerini Britanya'ya yöneltmeyi amaçlayan bu demagojik girişime paralel olarak parti, Arapların savaşa karşı çıkmalarına ve askere alınmaya karşı mücadele etmelerine de zorlama bir yorum getiriyordu. Bu nedenle parti, Britanya'nın Arap politikasına kıyasıya saldırıyor ve İngilizlerin Filistin'e ayak basmalarından sonraki "uzun baskı ve yıkımın tarihi"ni[15] anlatıyor, özellikle de İngiliz ordusunun 1936 ayaklanması sırasındaki eylemlerine dikkat çekiyordu. Parti, Filistinli Arapların "emperyalist savaşa karşı oldukları"nı gururla ilan ediyor, orduya az sayıda Arap'ın kayıt yaptırmasının ve Arapların savaş için yaptıkları parasal katkının az olmasının bunu açıkça gösterdiğini belirtiyordu. Ne var ki parti, bu karşı oluşun, savaşın "emperyalist doğası"nın bilincinde olunmasından değil, Mihver güçlerine duyulan destek ve sempatiden ileri

geldiğini unutmayı yeğliyordu. Az sayıda Arap'ın gönüllü olarak orduya katılmasını bile, hükümetin uyguladığı ve başka hiçbir iş bulamayan Arapları orduya katılmak zorunda bırakan "kasıtlı yoksullaştırma" ekonomi politikasıyla açıklıyordu.[16] Başka bir deyişle, orduya katılıp faşizme karşı silaha sarılan o az sayıdaki Arap, "idealist oldukları için değil, içinde yaşadıkları maddi şartlar nedeniyle" buna zorlanmışlardı.

Aynı zamanda da parti, Arapların ilerleyen Alman orduları sayesinde kurtuluşa ulaşabilecekleri yolunda besledikleri umutların gerçekdışı olduğuna işaret ederek, Mihver güçlerine yönelik Arap desteğini ve sempatisini zayıflatma çabasını giderek artırıyordu. Parti, Müftü'nün yeniden ayaklanmaları için Araplara sık sık yaptığı çağrılarla da mücadele ediyordu. Yalnızca "zamanın olgunlaşmadığını" belirtmekle kalmıyor, bu çağrılarda "Arapları köleleştirmeye" ve kendi çıkarlarına aykırı amaçların hizmetine koşmaya "yönelik bir İtalyan tezgahı"nı görmeyi de yeğliyordu.[17] Almanlar ve İtalyanlar, İngiltere'ye karşı bir savaşa girişmiş olmalarına rağmen, "yine de Arap kurtuluş mücadelesinin düşmanları"ydılar ve parti, ülkede zamanından önce bir ayaklanma çıkarmak için faşistlerle tezgâh kuran "hain Arap liderleri"[18] ulusal hareketi tehlikeye atmakla suçluyor ve Arap kitleleri onlara hiç güvenmemeleri konusunda uyarıyordu. Bu nedenle, Irak'ta Raşit Ali ayaklanması çıktığı zaman, parti hem Almanların hem de İngilizlerin "müdahale etmemeleri" çağrısında bulundu. Parti, Almanların "o ülkeyi Alman sömürgesi yapmanın yolunu açma"yı başardıklarını açıklıyor ve faşist devletlerin sömürgeci amaçlar güttükleri, "Irak'ta petrolü Filistin'de potası ... Mısır'da Süveyş Kanalı'nı ve pamuğu"[19] kontrol etme özlemi duydukları ve "Birinci Dünya Savaşı'nda Britanya'nın yapmış olduğu gibi Arapları kandırmaya" çalıştıkları uyarısında bulunuyordu. Yine de parti, İngilizler Irak'a müdahale ederek Raşit Ali hükümetini devirdikleri zaman, anlaşılmaz bir biçimde bu müdahaleye karşı çıktı ve kınadı.[20]

1939'da savaşın patlak vermesinden kısa bir süre sonra parti, Filistin'de İngiliz ordusuna asker alınmasına karşı bir kampanya başlattı. Bu kampanya Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırmasından epey sonraya kadar sürdü ve 1943'teki nihai ayrılmaya kadar partinin gündeminde olmaya devam etti. Bu kampanya hem Yahudi Ajansı'na hem de İngiliz yönetimine karşı yürütülüyordu. Yahudi Ajansı, Yahudi gençleri orduya yazılmaları için teşvik etme politikası güttüğü ve böylelikle "onları öleceklerini bile bile Maginot hattına gönderdiği"[21] için kınanıyordu. Yahudi Ajansı askere yazılmaya verdiği desteğin ülkeyi faşizme karşı savunma arzusuna dayandığını iddia etmesine rağmen parti, orduya katılmanın "emperyalizme ve Siyonizme alet olmak" [22] dışında bir anlama gelemeyeceğini ve dolayısıyla buna karşı çıkılması gerektiğini savunuyordu. Siyonist liderleri "savaş simsarları" olmakla suçluyordu ve Filistin'deki Yahudilere "savaş çabasına muhalif oldukları"nı göstermeleri ve "emperyalizme tek bir asker tek bir kuruş bile vermemeleri"[23] çağrısı yaparak, "hain Siyonist çetelerin ve İngiliz emperyalizminin komutası altındaki bir Yahudi ordusu"na sahip olmanın Yahudi kitlelerin kendi çıkarlarına da aykırı olduğuna işaret ediyordu.

Arap tarafında savaşa desteğin çok zayıf ve askere yazılmanın yok denecek kadar az olması partinin görevini kolaylaştırdı. Yahudi tarafında parti, askere yazılmanın "Filistin'i savaş alanına çevirme tehlikesi"ni[24] artıracağına işaret etti ve Filistin'in savaş batağına sürüklenmeme nedenini partinin "savaşa ve hem Britanya'ya hem de Almanya'ya karşı çıkması"[25] olarak açıklamayı 1941 yılı ortalarına kadar sürdürdü. Sürekli olarak hem Araplara hem de Yahudilere çağrı yaparak, "askerî üslerini Filistin'den kaldırması"[26] için hükümete baskı yapmalarını istedi. İtalyanların Ağustos 1940'ta Hayfa'ya düzenledikleri vahşi bombardımanları lanetledi ve bunları "Libya'daki sivil hedeflere karşı İngiliz saldırılarına bir misilleme"[27] olarak açıkladı. Ayrıca Britanya'yı "Filistin köylerini ve kasabalarını askerî kamplara çevirerek" Filistin'de yaşayanların canlarını ve mallarını tehlikeye

atmakla suçladı ve İngiliz ordusunun ülkeden çıkarılması[28] ve Filistin'in savaştan arındırılmış bölge ilan edilmesi çağrısı yaptı. Arap tarafında elbette hoşnutlukla karşılanan bu tutum Yişuv için kabul edilemez nitelikteydi; ama parti, Moskova çizgisini sadakatle izleyerek "emperyalist savaş"a tam karşı çıkışının ve Yişuv'u savaşa karşı çevirmek için her türlü savı kullanmaya yönelik ısrarlı çabalarının bundan etkilenmesine olanak tanımadı.

Haziran 1941'de Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırdığı haberi partiyi gafil avladı. Partinin hiç beklemediği bu olay kafa karışıklığına neden oldu ve Nazi saldırısını Sovyetler Birliği'ndeki sosyalist rejimi yıkmak için Britanya'nın kışkırttığı bir kapitalist komplo olarak açıklama girişimi gözlendi. Saldırının ertesi günü parti, Filistin'de yaşayanları Sovyetler Birliğini savunmaya ve ülke çapında grevler ilan ederek, gösteriler düzenleyerek onunla dayanışma içinde olduklarını göstermeye çağırdı,[29] bir yandan da askere almaya karşı mücadeleyi devam ettiriyor, süregiden "emperyalist savaş"ı bir kurtuluş savaşına, Filistin'in özgürlüğü ve bağımsızlığı için bir savaşa dönüştürmeye çabalıyordu. Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki savaşı geçmişte dile getirdiği ifadeler ve yaptığı analiz çerçevesinde açıklayamayan parti, eski çizgisine geri dönerek, "Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ve Britanya'daki gerici burjuvaziyi" Nazileri kışkırtmakla suçladı.[30] Partinin Arapça bildirilerinde açıklandığına göre, Hitler'in Sovyetler Birliği'ne saldırısını "Alman kapitalistler ve Britanya'daki dostları destekliyorlar"dı ve Hitler, "Britanya'daki ve Birleşik Devletler'deki kapitalistlerin rızası olmasaydı savaşı başlatamazdı."[31]

Parti, Churchill'in Sovyetler Birliği'ne yaptığı yardım önerisini şiddetle eleştirdi ve "kitleleri uyutmayı ve onların Sovyetler Birliği'ne verdikleri destekten yararlanmayı amaçlayan"[32] bir girişim olarak tanımladı. Partinin görüşüne göre, Filistin'de bu strateji Britanya'nın kendi çıkarları için halkın desteğini kazanmayı ve "askere yazılmayı ve ordu karargahlarında az bir ücretle zorunlu çalışmayı teşvik etmeyi" amaçlıyordu, ama bu

asker toplama çabası "Sovyetler Birliği'ne yardım etmiyordu ... Arap kurtuluş hareketine karşı İngiliz işgalini güçlendirmeyi ve Siyonist işgali gerçekleştirmeyi amaçlıyordu."[33] Parti, Sovyetler Birliği'ne yardımın en iyi yolu olarak doğrudan Kızıl Ordu'ya katılma çağrısı yaptı ve Rusya cephesine gidip savaşmak üzere uluslararası tugayların oluşturulmasını kısa bir dönem için gerçekten savundu.[34] Parti, Siyonistlerin yaptığı "Siyonist ve Arap karşıtı bir niteliğe sahip" olan, Araplar ile Yahudiler arasındaki dostça ilişkilerin gelişmesini engelleyen askere katılma çağrısına uymak yerine bunun yeğlenmesi gerektiğini düşünüyordu.

Parti, Britanya ile Almanya arasındaki savaşa neredeyse iki yıl karşı durmuştu; bunu bir "emperyalist savaş" olarak lanetlemişti ve lanetlemeye devam edecekti, bu savaşta zafer umudunun İngiltere için anlamı, bunalımın ve işsizliğin hüküm sürdüğü bir kapitalist düzende efendi bir ırkın sömürge halklarının kanlarını emdiği bir dünya demekti.[35] Churchill savaşla ilgili amaçlarını açıklamaktan "kaçındığı" halde, Stalin, tam tersine, Sovyetler Birliği'nin hiçbir fetih hırsının olmadığını ve "faşizmi tamamen ortadan kaldırmak" dışında hiçbir amaç gütmediğini ilan etmişti. Dolayısıyla, Haziran 1941'den sonra bile parti, Almanya'ya karşı savaşa giren kuvvetler arasında "emperyalist" ve "sosyalist" şeklinde ayrım yapmayı sürdürdü ve Birleşik Devletler ile Britanya'yı "Hitler'in gizli müttefikleri"[36] saymaya devam etti. Uluslararası duruma getirdiği yorumdan dolayı parti, Anglo-Sovyet ittifakının kurulmasından hemen önce, emperyalistler arası çelişkilerin zayıflamasının Sovyetler Birliği'ne karşı genel bir müdahale savaşı tehlikesini artıracağı yargısına ulaştı.

Sovyetler Birliği'nin savaşa girmesi ilk başta partinin eski çizgisini terk etmesine neden olmadı. Parti, askere almaya karşı propagandasında ısrar etti ve "İngiliz soygun çetelerinin, halkı sömürenlerin Kızıl Ordu'nun ortakları oldukları"[37] iddiasını reddederek Filistin'deki İngiliz varlığının partinin düşmanı olmaya devam ettiğini açıkladı. Parti, Filistin'de yaşayanları emperyalizmin ve Siyonizmin politikalarına karşı mücadele

etmeye çağırıyordu, geniş demokratik hakların tanınmasını, Britanya'nın tüm antifaşistlerle işbirliğine istekli olduğu iddialarında samimi olduğunun kanıtı olarak Komünist Parti'nin yasallaştırılmasını ve "burjuvazinin sömürüsüne ve Histadrut'un liderlerine"[38] karşı sınıf mücadelesinin hızlandırılmasını istiyordu. Özellikle Araplar, isyanda tutuklananların serbest bırakılması ve İngiliz emperyalizminin ülkeden kovularak bir "halk hükümeti"[39] kurulması için mücadeleye çağrılıyordu. Britanya'nın sık sık iddia ettiği Sovyetler Birliği'ne yardım etme arzusunun içten olduğunu göstermesi, bunun için de "sömürgelerdeki egemenliğine son vererek" ve Filistin halkının özgürlüğünü ve bağımsızlığını tanıması çağrısında bulunuluyordu.

Partinin eski çizgisiyle bağını koparması ve Sovyetlerin savaşa katılması sonucunda oluşan yeni şartlara uygun yeni politika üretmesi dört aydan uzun sürdü. Parti, üst düzey liderlerinin neredeyse hepsinin Temmuz 1941'de, Nazi saldırısından kısa süre sonra tutuklanmasıyla ağır yara almıştı ve hâlâ bu umulmadık şokun sersemliğini yaşıyor, benimsenecek doğru tutum konusunda emin olamıyordu.[40] Bir süre geçtikten sonra yeni liderlik, Britanya ile Sovyetler Birliği arasında yakın işbirliğinin geliştiğini görerek, en sonunda faşizme karşı savaşa katılanların tümünü tereddütsüz desteklediğini açıkladı ve İngilizlerin Filistin'deki savaş çabalarına olumlu baktığını bildirdi. Her şeyin faşizmi alt etme görevine tabi kılınmasının gerekli olduğunu savunarak, iç çatışmaları ve Siyonizme karşı mücadeleyi ikinci plana attı. Britanya, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşan bir antifaşist cephenin kurulduğunu duyuran[41] parti, Arapların ve Yahudilerin Ordu'ya[42] yazılmalarından yana olduğunu açıkladı ve "kahraman Kızıl Ordu'nun silah arkadaşı" olan İngiliz ordusunun saflarına katılmalarını teşvik etti.

Partideki en derin tutum değişikliği bizatihi İngiliz yönetimi konusunda oldu; İngiliz yönetimi daha önce öncelikli düşman olarak algılanıyordu, Filistin'de yaşayanlar ona karşı mücadeleye çağrılıyordu ve 1936 ayaklanmasını "acımasızca bastırması"

Britanya'nın güttüğü amaçların gerçek yüzünü yansıtan bir kanıt olarak sık sık dile getiriliyordu. Bununla birlikte, 1941'in sonlarına doğru parti, bir yandan antifaşist savaşın yürütülmesi için geniş halk cephesi çağrısı yaparken ve Sovyetler Birliği de Britanya'yla çok yakın işbirliği içine girmişken bu tutumunu devam ettiremeyeceğini kavradı. Dolayısıyla, çok geçmeden, Sovyetler Birliği'nin savaşa girmesinin faşizme karşı mücadelede savaşın "niteliğini değiştirdiğini ve Britanya'yı etkilediğini"[43] açıkladı; bir "Sovyet özgürlük savaşı" ile bir "İngiliz emperyalist savaşı" arasında ayrım yapmak artık olanaksızdı. Partinin vurguladığına göre, Britanya, "Sovyetler Birliği'nin başını çektiği antifaşist savaş için büyük özverilerde bulunma"ya[44] istekli olduğunu ilan etmişti.

Partinin yeni tutumu askere katılım için coşkulu ve ısrarcı bir çağrıyı, ama daha önemlisi ajitasyonlarında savaş çabasının topyekûn desteklenmesi çağrısını ima ediyordu, çünkü bir dönem endüstriyel eylemlere karşı çıkarak,[45] böyle eylemleri "savaş çabasının baltalanması" sayıp kınamıştı. Parti, verdiği destek karşılığında hükümetin bir bedel ödemesini sağlamaya çalışıyordu, partinin yasallaştırılmasını ve faaliyetlerini açık olarak sürdürmesine izin verilmesini ısrarlı bir biçimde hükümetten talep ediyordu.[46] Partinin görünüşte savaşa destek kazanmak amacıyla ilk kez açık olarak düzenlediği ve hükümetin 1942'den itibaren partinin düzenlemesine izin verdiği halk toplantılarında bu çağrı sıklıkla dile getiriliyordu.[47] Bununla birlikte, hükümetin "geniş halk cephesi"ne bağlılığı komünistlere yasallık tanımaya kadar uzanmadı, ama hükümet raporlarının gösterdiğine göre, savaş çabasına destek toplamada komünistlerin üstlendikleri değerli rolden hükümet habersiz değildi. Daha 1941'de hükümet, parti politikasının geçirmiş olduğu "oldukça büyük değişiklikler"e ve Yahudi işçilere yaptığı, "Anglo-Sovyet ittifakının büyük antifaşist cephesinde kutsal görevlerini yerine getirmeleri" çağrısına dikkat çekmişti.[48] Böyle faaliyetlerle iki yıl geçtikten sonra hükümet, savaş çabası söz konusu olduğunda "FKP'nin ve üyelerinin genel tu-

tumunun kusursuz biçimde İngiliz yanlısı"[49] olduğunu ve parti propagandasının "savaşın etkili şekilde yürütülmesine uygun bir ruhu devam ettirdiği"ni[50] kabul etti. Bu, her ne kadar partiye yasallaşma hakkı vermese de bir dereceye kadar serbestlik olanağı sağladı, partinin saflarını güçlendirmesi ve faaliyetlerini genişletmesi de bunu yansıtıyordu.

Partinin faşizme karşı ortak savaş çabasından yana olmasının getirdiği doğal sonuç, Siyonizme karşı mücadelenin yumuşatılmasıydı. Parti, Yişuv'un "ulusal örgütlenmeler"inden bazılarını tanımaya hazır olduğunu açıkladı;[51] kendisiyle işbirliği yapmaya istekli ve aralarındaki farklılıkları ana amaç olan faşizme karşı mücadeleye tabi kılmaya hazır olan Siyonist partileri de kapsayacak biçimde halk cephesi politikasını genişletme girişiminde bulundu. "Zafer Birliği"[52] böyle bir güçbirliğini gerçekleştirme girişiminden doğdu, ama partinin bu birlik içindeki nüfuzu nispeten küçük kaldı. Parti, Yahudi gençliğin İngiliz ordusuna katılması konusundaki duruşunu da tersine çevirdi. Önceleri Yahudi Ajansı'nın askere yazılmayı desteklemesine karşı çıkmıştı, şimdi de Sovyetler Birliği saldırıya uğradıktan sonra kendisinin bu çizgiye bağlı kalmayı sürdürmesini eleştiriyordu. "Emperyalist Siyonist mobilizasyon"[53] olarak adlandırdığı şeye karşı çıkışının devam ettiğini kabul etmekle birlikte, kendisi de yanlış olarak antifaşist mobilizasyon çağrısında bulunmuştu. Bu ikili bir hata oluşturmuştu, çünkü hem "antifaşist mobilizasyona karşı bir silah" işlevi görmüştü hem de inisiyatifi ve dolayısıyla da Yişuv'un kontrolünü Siyonistlere bırakmıştı. Partinin politikasını düzelten yeni çizgisi, "eli silah tutan herkesi orduya katılmaya" çağırmak oldu.[54]

Partinin propagandası gitgide Avrupa'da ikinci bir cephe açılması talebi üstünde yoğunlaştı. Bu talebi desteklemek için kullanılan sayısız tez arasında en radikali ve uzun erimli sonuçlar doğuracak olanı, Yişuv'un "ulusal bilinci"ne, işgali altındaki Avrupa'da Yahudi toplulukları kuşatıp yutan kader karşısındaki öfke ve dehşet duygularına ve öç alma arzusuna ilişkin söylem-

di.[55] Bu söylem, Siyonistlerin kullandığı dilden pek de farklı olmayan bir dille Yişuv'a seslenmek için defalarca kullanıldı, bu sırada "ulusal çıkarlar" teması vurgulandı ve Yahudilerin ikinci cephenin ivedilikle açılması için "kitle eylemleri yoluyla hükümete baskı yapmak üzere toplantılar ve gösteriler düzenlemeleri"[56] çağrısında bulunuldu. Savaş, "Yahudi halkın savaşı" ve "tüm Yahudi halkın büyük ulusal savaşı"[57] gibi çeşitli ifadelerle tanımlanıyordu; orduya katılma gerekliliğini açıklamak için, "bu anda işçiler ve Yahudiler olarak kaderimizin kararlaştırıldığı"[58] vurgulanıyordu. Partinin bildirileri "Avrupa'da binlerce Yahudi'nin dökülen kanlarının öcünü almak"tan[59] söz ediyor ve Yişuv'u "Yahudi halkın ulusal çıkarları"nı gözetmeye ve savaşı çabucak sona erdirebilmek için derhal ikinci cephe açılarak "kardeşlerimizin toptan imha edilmesi"ni önlemeye çağırıyordu. Partinin İbranice yayınlarında intikam motifi sıklıkla işleniyordu ve Yahudi gençlerin "Avrupa'da öldürülmekte olan erkek ve kız kardeşlerinin intikamını almak için koşulsuz olarak saflara katılmaları"[60] çağrısında bulunuluyordu.

Bu yeni çizgiyi benimsemesine rağmen parti, Siyonist partilerin "faşizme karşı mücadelede ... [partinin] beyan ettiği içtenliği kabul etmedikleri"[61] algısını koruyordu. "Emperyalist savaş" olarak algılanan dönemde Yişuv'un Siyonist liderliğine karşı sergilenmiş olan muhalefet Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmasından sonra da epeyce devam etti. Almanların Batı çölünde ilerledikleri ve Filistin'in kendisi tehdit altında olduğu zaman bile, Siyonist liderler "panik ... [ve] umutsuzluk tohumları eken propaganda"[62] yapmakla suçlanmışlardı ve parti Yahudi gençlerin askere yazılmalarına karşı çıkmayı Haziran 1941'den sonra da aylarca sürdürmüştü.[63] Partinin 1941'de ilan ettiği ateşkes bu politikanın tersine çevrilmesi anlamına geliyordu ve Arapça propaganda yayınlarında "Siyonizmin bu aşamada asıl düşman olmadığı"nı[64] ilan edecek kadar ileri gidiyordu. Bu kısa ömürlü ateşkes sırasında bile parti Siyonistlerin belirli politikalarına karşı çıkmayı sürdürüyordu. Özellikle, Yahudi Ajansı'nın 1939

Beyaz Belgesi'nin hükümlerine aykırı olarak yasadışı göçü örgütlemeye dönük ısrarlı çabalarını ağır bir dille eleştiriyordu.[65] Benzer biçimde, bir Yahudi ordusunun oluşturulması çağrısına karşı duruyordu[66] ve bunu, savaşın bitmesinden sonra "ülkeyi fethetme" hazırlığı olarak görüyordu. "Antifaşist savaşçılara zulmettiği" ve "polis faaliyetleri" yürüttüğü için şiddetle kınanan Hagana'ya özel bir dikkat gösteriliyordu.[67]

Bununla birlikte, bu tek yanlı ateşkesten 1943 yılının başında vazgeçildi. Parti Yişuv içinde arzuladığı saygınlığı kazanamamış olmasına rağmen, bu dönem yine de faaliyetlerin arttığı ve partinin üye sayısında çoğalmanın gözlendiği bir dönem oldu. Parti Yişuv'da antifaşist mücadelenin en militan savunucusu duruşunu benimsedi; bu onun hem faaliyetlerini ilk kez açıkça yürütmesine olanak verdi hem de Sovyetler Birliği'ne yakınlık duyan ve partiyi antifaşist mücadelenin ilerletilmesi yönündeki girişimleriyle değerlendirerek, diğer politikalarından habersiz kalan belirli Yişuv kesimlerinin gözüne girmesini sağladı. Ateşkesi sona erdiren başlıca neden, partinin kendi safları içindeki giderek büyüyen ve çok geçmeden partiyi nihai bölünmeye götürecek olan "ulusal" mücadeleydi.

Partinin savaşı destekleyen yeni çizgisini Arap tarafında uygulamanın çok daha güç olduğu ortaya çıktı. İngiliz ordusunun ayaklanmayı bastırması Arapların belleğinde hâlâ tazeliğini koruduğu için, parti Arapları orduya kaydolmaya çağırmaktan ilk başlarda kaçındı, ama savaş çabasının mümkün olan diğer bütün yollarla desteklenmesi çağrısını yaptı. Propaganda çalışmalarında parti, Britanya ile Filistin'deki sömürge yönetimi arasında ayrım yapmaya çaba göstererek, Arapların ikincisine karşı mücadele etmekle birlikte, "İngiliz halkının faşizme karşı mücadelesini desteklemeleri"[68] çağrısında bulundu. Bunun "akıntıya karşı yüzmek" olduğunu kavramakla birlikte, "ulusal kurtuluş hareketinin antifaşist savaştaki yeri konusunda"[69] Arapların bilincini belirlemeyi ve "bunun en başta onların savaşı olduğunu"[70] Arap halka açıklamayı kendi görevi olarak görüyordu.

Göreceli olarak serbest faaliyet gösterebildiği bu dönemde parti pek çok toplantı düzenledi; bu toplantılarda liderleri savaşın desteklenmesi gerektiğinden söz ettiler. Ayaklanmada tutuklananların serbest bırakılması, demokratik özgürlüklerin genişletilmesi ve partinin yasallaştırılması yönündeki daha genel talepler de mutlaka bunlara ekleniyordu.[71] Arap işgücünün örgütlenmesine ve gündelik ekonomik mücadeleye ilişkin talepler partinin yayınlarından ya da halk toplantılarından hiç eksik olmuyordu. Bunlar, faşizme karşı süren savaşla ve bu mücadelede yer almanın önemiyle ısrarlı biçimde ilişkilendiriliyordu.[72]

Savaş yılları boyunca parti, Arap nüfusun büyük kesiminin Mihver devletlerine duyduğu sempatinin ve "ikinci cepheyi desteklemek için bir tek Arap gösterisi"[73] bile düzenleme şansı bulunmadığının hep bilincindeydi. Arap tarafında "ordu için geniş bir gönüllü hareketinin ve Britanya'ya yönelik güvenin" bulunmadığını,[74] gerçekleşen az sayıdaki katılımın da zor ekonomik koşullar nedeniyle olduğunu ve buna herhangi bir antifaşist nitelik atfedilmemesi gerektiğini kavrayan parti, Arap kamuoyunu savaşın kendi bağımsızlık mücadelesi açısından içerdiği sonuçlar konusunda eğitmeye girişti. Bu amaçla, "Filistin'de Nazizme ve Faşizme Karşı Mücadele İçin Birlik"i kurdu.[75] Birlik, açılış bildirgesinde Araplara seslenerek, Roma-Berlin Mihveri'nin vaatlerine kanmamalarını, onların zaferinin arzu edilen bağımsızlığı Filistin'e getirmeyeceğini, ama Filistin'in köleleştirilmesine yol açacağını belirtiyordu.[76] Bağımsızlığın koşulu, "birleşmiş uluslar"a destek verilmesiydi, onların zaferi "ulusal mücadelemizin başarısı için biricik garanti"ydi. Parti, "faşizmin yıkılmasının Siyonizmin kaçınılmaz sonu olduğu"nu[77] açıklayarak, savaş için Arapların desteğini kazanmaya çabalıyordu. Antifaşist bloğa Sovyetler Birliği'nin liderlik etmesinin, "faşizmi imha etme savaşının haklı bir savaş olduğunu" ve "Siyonizm dâhil tüm gerici hareketlerin yok edileceğini"[78] hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde belirlediği şeklinde mantık yürütüyordu. Parti, savaşın niteliği konusunda kuşkuya düşen Araplara

seslenerek, Avrupa'da Nazizmin yükselmesi ve Yahudi mezalimi ile Filistin'e Siyonist göçün hızlanması arasındaki bağlantıya işaret edip, savaşı koşulsuz desteklemenin ve Siyonizme karşı mücadeleyi geri plana itmenin gerekli olduğu çıkarımında bulunuyordu.[79] Sonuç olarak, faşizmin yıkılması bire bir Yahudi göçünün kaynaklarının kurumasına yol açacaktı ve "göç olmazsa Siyonizm de olmaz"dı. Yahudi nüfusa yönelik söylemlere çok benzeyen söylemlerle "Arapların ulusal çıkarlar"ına parmak basılarak, Siyonizmi yenmenin en emin yolunun "tüm antifaşistlerle işbirliği içinde" savaşı kararlılıkla desteklemek olduğu bildiriliyordu.

Ne var ki parti, askere yazılma konusunu Araplar arasında nasıl ele alacağı sorununa çözüm bulamadı. İlk başta düşmanca bir tavır alan parti, daha sonraki bir dönemde bu sorunla ilgili olumlu bir duruşunun olmayışını eleştiriyordu.[80] Parti, hem Arap toplumu içinde parti açısından büyük bir tehlike doğuracağını düşünerek Yahudi tarafında askere yazılmaya karşı çıkmakla hem de "antifaşist bilincin Araplar arasında gelişmesini geciktirmek"ten başka bir sonuç doğurmayacak şekilde inisiyatifi "rejimin Naşaşibi ajanları"nın ellerine bırakmakla yanılgıya düşmüştü. Askere yazılmayı destekleme kararı partinin liderleri hapisteyken ve onların görüşlerine başvurulmadan alınmıştı.[81] Liderleri serbest bırakıldığında, parti, sorunun nasıl ele alınacağı konusunda oybirliğiyle karara varamadı[82] ve izlenecek en uygun yol konusundaki karar MK'ye bırakıldı. Bu sorun partinin nihai bölünmesine yol açarak en sonunda rolünü oynadı, ama kısa dönemde, partinin Yahudi tarafında askere yazılmayı desteklerken, Arap tarafında benzer çağrılar yapmaktan kaçındığı, kendisini faşist propagandaya karşı koymakla sınırladığı, Müttefik çabalarına destek olunması ve savaş üretiminin hızlandırılması çağrısı yaptığı belirsiz bir politika izlemesine yol açtı.

Başlangıçtaki kafa karışıklıklarına ve tökezlemelere rağmen, partinin savaş yıllarındaki faaliyetlerinin büyük ölçüde yararlı olduğu söylenebilir. Savaşın ilk iki yılı boyunca parti, önceleri

savunduğu görüşlerden hiçbir şekilde kaynaklanmayan ve onu Yişuv içinde tecrit eden bir politik çizgi izlemek zorunda kaldı. Yine de Komintern çizgisine tüm imanıyla bağlı kaldı ve kendi politikalarını Sovyet diplomasisisinin güncel taleplerine tabi kıldı. Hiç kuşkusuz, partinin bu dönemde izlediği "çekimserlik" politikası kendi niteliklerine uymuyordu ve parti, Almanya ile Sovyetler Birliği arasında savaş çıkmasını, Ağustos 1939'da bırakmış olduğu yerden devam etmek, yani faşizme karşı sağlam bir mücadele sürdürmek için hep beklediği fırsat olarak değerlendirdi. Yine de, bunun sonucu olarak yaptığı özeleştirinin gösterdiği gibi,[83] parti, Alman saldırısının ilk birkaç ayında eski politikası olan Britanya'ya ve Siyonistlere muhalefeti terk edemedi ve Britanya ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin nasıl gelişeceğini bekleyip görmesi gerekti. Parti, savaşı ve faşizme karşı mücadeleye katılanların tümünü tamamen destekleme kararına bir kez varınca, bu politikasına sıkı sıkıya sarıldı ve tüm diğer çatışmalarını ona tabi kıldı. Böylece, hem Britanya'ya hem de Siyonistlere karşı mücadele askıya alındı, ama 1943'ün başında ve partinin bölünmesinden kısa süre önce Siyonistlere yönelik politika yine tersine çevrildi. Ama Britanya ve savaşın "demokratik amaçları" söz konusu olduğunda, hiçbir geri dönüş görülmedi. Parti, Atlantik Sözleşmesi'nin yerine bir "sosyalist sözleşmenin benimsenmesini isteyen ve sosyalizmin "nihai hedefler"ini gerçekleştirmek için savaşın devrimci bir mücadeleye dönüştürülmesini savunan Yişuv içindeki "solcu unsurlar"ı eleştirecek kadar ileri gitti.[84] Parti, "birleşik cepheyi parçalama"yı amaçladığı gerekçesiyle buna karşı çıkıyordu ve "antifaşist savaş" sırasında "ana hedef"in Mihver güçlerine karşı mücadeleye istekli kuvvetlerin hepsini birleştirmek olduğunu açıklıyordu. Savaşın engel çıkarılmadan yürütülmesi lehine partinin yürüttüğü propagandanın içtenliği ve coşkusu Filistin yönetiminin dikkatinden kaçmadı ve partinin yerüstüne çıkarak faaliyetlerini açıktan sürdürmesine izin verildi. Bu da partinin ilerleme kaydetmesini kolaylaştırdı ve akıntıya karşı kürek çekmekte olduğu Arap ta-

rafında bile, ilk defa halk önüne çıkmasına ve komünistlerin sadece "başka bir Yahudi partisi" olduğu şeklinde dolaşan efsaneleri hem Arap yanlısı politikalarıyla hem de Arap kadrolarının varlığıyla çürütmesine olanak sağladı. Partinin Araplar arasında kazandığı başarının acı bir nimet olduğu anlaşılacaktı, çünkü sonraki bölünme büyük ölçüde bundan doğacaktı.

Arap İşçi Hareketi İçindeki Faaliyetler

FKP, 1920'lerin sonları ile 1930'ların başlarında Arap işçi hareketinin oluşmasında önemli rol oynamıştı. Daha 1925'te, işçi sorunlarına ve ajitasyona yer veren haftalık dergi *Hayfa*'yı yayınlamıştı, 1926'da ise ortak Arap-Yahudi işçi örgütlenmesinin manda yönetimi süresince tek başarılı örneğini oluşturan İhud hareketini kurmayı başarmıştı. Parti 1930'da Hayfa'da Birinci Arap İşçi Kongresi'nin toplanmasına aracılık etti ve partinin Arap kadroları kongre etkinliklerinde belirgin bir rol üstlendi. Bunu izleyen yıllarda parti, 1936'daki ayaklanma ve genel grev nedeniyle tüm sendikal faaliyetlerine son verilinceye ve sınıf mücadelesi ister istemez yerini ulusal bağımsızlık mücadelesine bırakıncaya kadar etkinliğini sürdürdü. Hayfa'da yoğunlaşmış ve yavaş yavaş tüm Filistin'e yayılmaya başlamış olan o Arap sendikal hareketi bir bütün olarak son derecede zor bir görevle karşı karşıyaydı. Arap tarafında işçi sınıfı denilebilecek bir oluşum yoktu ve nüfusun çoğunluğu, kentlerde ücret kazanmanın çoğunlukla tarıma göre ikinci planda sayıldığı köy ekonomisine dayanıyordu. Biraz yol almayı başarmış ve ülkenin az sayıdaki kentsel merkezine yerleşmiş olan işçi hareketi, ayaklanmanın uzamasıyla birlikte daralmaya başladı ve en sonunda da hareketin Hayfa'daki ilk nüvesine indirgendi. Orada bile hareket eylemsizdi ve adı var kendisi yok konumundaydı.

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, böylece de Filistin'in metropolden ve imparatorluğun diğer kısımlarından kopması hızlıca etkisini gösterdi. Endüstriyel gelişim hızlandı ve

Filistin'in sivil nüfusunun gereksinimlerini karşılamaya ek olarak, İngiltere'deki üssüyle bağları kopan İngiliz ordusunun gereksinimlerini de karşılamak için kurulmuş ordu çalışma kamplarında yeni istihdam olanakları doğdu. Arap tarafında bunun etkileri, Arap işçi kitlelerinin çoğalması biçiminde kolaylıkla gözlenebiliyordu. 1941'in ortasında hükümet ve İngiliz ordusu ülkede Arap emeğinin en büyük işverenleri olmuşlardı.[85] Bundan önce iş olanakları çok sınırlıydı. Yahudi işverenler politik gerekçelerle Arap işçi çalıştırmak istemiyorlardı[86] ve Arap kesiminde çok sayıda işçiyi istihdam edebilecek endüstriyel girişimler yoktu. *Küçük ölçekteki Arap işçi sınıfı birçok* meslek kolu arasında dağılmıştı, bunların en önemlisi demiryolları, Yafa ve Hayfa limanları, inşaat sektörü, hükümete ait kamu işleri ve uluslararası petrol şirketleriydi; savaş patlak verinceye kadar turunçgiller hasatında da mevsimlik işler bulunabiliyordu. Arapların ücretleri son derecede düşüktü ve koşulları Yahudi işçilerinkine göre kötüydü;[87] sendikal örgütlenme de olmadığı için[88] Arap işçiler işverenlerinin insafına kalmış durumdaydılar.[89]

İşçi hareketini yeniden canlandırma girişimi FKP'den geldi. Aynı zamanda da Filistin hükümeti Araplar arasında "sorumlu sendikacılığın" gelişimini destekleme politikasını benimsedi. Eylül 1940'ta hükümette bir işçi danışmanı görevlendirildi[90] ve Temmuz 1942'de resmen bir Çalışma Dairesi kuruldu;[91] bu daire bir müdür ile Kudüs'ü, kuzey bölgesini ve güney bölgesini kapsayan üç müfettişten oluşuyordu. Çalışma Dairesi'nin varlığı bile güçlü bir işçi hareketi yaratmaktan yana olan Arap kesimindekiler tarafından ileri bir adım olarak görüldü ve hiç kuşkusuz, hükümetin böyle bir girişime onay verdiği havası yaratarak, tereddüt içinde olanların bunu daha kabul edilebilir bulmalarına yardımcı oldu.

FKP'nin var olan işçi hareketi çerçevesini hayata döndürme girişimlerine birçok etken katkıda bulundu. Savaşın kendisi elverişli koşulların doğmasına yol açmıştı. Sovyetlerin savaşa girmesiyle eşzamanlı olarak, parti ilk kez hükümetin artan hoşgö-

rüsüyle karşılaşırken, askerî kampların kurulması da ailesinin geçimini sağlamak için ücrete bağımlı olan yeni tür bir Arap işçisinin doğuşuna[92] ve çok sayıda işçinin tek bir tesiste bir araya toplanmasına yol açtı. Yeni sendikaların kurulmasına Çalışma Dairesi'nin verdiği destek, örgütlü Yahudi işçilerin öteden beri oluşturduğu örnek ve Histadrut'un başarısı da buna eklenmelidir. Arap kesiminde savaş sırasında gençlik içindeki politik ve kültürel mayalanmayı ve geleneksel Arap liderlerine karşı başkaldırıyı ifade eden kültürel kulüplerin kurulması, Arap işçilerdeki örgütlenme coşkusunun artmasına doğrudan katkıda bulunacaktı ve Arap işçi hareketinin gelecekteki liderlerinden birçoğu bu derneklerin safları içinden çıkacaktı.

Partinin Arap işçi hareketine gösterdiği bu yeni ilgi önceki sendika politikasında önemli bir değişikliğin olduğunu ifade ediyordu. Parti, o zamana kadar, faaliyetlerini Histadrut içinde yürütmeye odaklanmış, ama yine de dikkate değer bir başarı gösterememişti. Yirmili yılların başında bu örgütten atılmış olmasına rağmen, Histadrut içinde cephe örgütleri oluşturma çabalarından hiç vazgeçmedi ve Histadrut'un hem Yahudi hem de Arap işçileri saflarında birleştiren gerçek bir profesyonel organa dönüştürülmesi çağrılarını sürdürdü. Bu taktiğin açıkça başarısız olması ve ayaklanma sırasında izlenen Arap yanlısı milliyetçi çizginin sonucu olarak partideki Arap kadroların çoğalması partinin politikasını ve çalışmalarını sadece Arap sendikaları oluşturmaya yönlendirmesine yol açtı; savaş koşullarının sonucu olarak Arap işçi sayısındaki büyük artışın çok daha gerçekçi kıldığı bir girişimdi bu.

Partinin Arap kesimi içinde işçi örgütlenmesine yönelik tutumu Histadrut'a yönelik önceki politikasına benziyordu. Ayrı komünist işçi örgütleri yaratmayı amaçlamıyor, var olan Arap sendika yapılarına ve çalışmalarına nüfuz etmeyi yeğliyordu.[93] 1942'de Kudüs'te, Yafa'da ve Nasıra'da üç işçi derneği kuruldu, bunların hepsinin yönetim kademelerinde parti üyeleri yer alıyordu.[94] Hükümet Arap işçi hareketinin o yıl "kararlı bir ilerle-

me" kaydettiğini belirtiyor[95] ve örgütlü Arap işçi sayısının dokuz bin civarında olduğunu tahmin ediyordu.[96]

Parti Filistin Arap İşçi Derneği'nin çatısı altında çalışmalarını sürdürme politikası izlemekle birlikte, parti içindeki bir grup bağımsız bir çizgi izlenmesini istiyordu. Hayfa merkezli sendikayla işbirliğine karşı çıkıyor ve ayrı bir sendikal örgütlenmeyi savunuyordu. Bu Hayfa merkezli muhalif grubun farklı tavırları bağımsız sendikal örgütlenme sorununun epey ötesine geçiyordu. Grubun başında eski bir MK üyesi olan Bulus Farah vardı;[97] Farah birçok yandaşıyla birlikte Ekim 1942'de "Umut Işıkları" adlı bir kültürel kulüp kurdu.[98] Kulübün "emek işleri komitesi"nde yapılan tartışmalardan sonra, kulüple bağlantılı bir sendikal hareket oluşturma kararına varıldı. Bunun görünürdeki nedeni, onların deyişiyle FAİD'in "tutucu politika"sından ve Histadrut'u örnek alarak kooperatif dernekleri kurmakla uğraşmasından, bunu yaparken de yeni sanayi girişimlerindeki Arap işçileri örgütlemeyi ihmal etmesinden hoşnut olmamalarıydı.[99] Kasım 1942'de "Arap İşçi Sendikaları ve Dernekleri Federasyonu" (AİSDF) kuruldu;[100] bu örgüt bireysel üyelere ek olarak, Nasıra'daki Arap İşçi Derneği'ni ve Consolidated Refineries'deki Arap işçi sendikasını, Irak Petrol Şirketi'ni, Shell Şirketi'ni, Kamu İşleri Dairesi'ni ve Hayfa'daki denizcilik atölyelerini kapsıyordu.[101] Bu faaliyetler, Arap işçilere Hayfa merkezli FAİD'e kayıt yaptırmaları için çağrı yapmayı sürdüren[102] ve Hayfa grubunun "bölücü faaliyetler"ini mahkûm eden partiyi kızdırdı. Yine de örgütlenme çabalarının parti ile bu grubun destekçileri arasında böyle bölünmesi, üye sayısını artırma çabasında ve Arap işçilerin çıkarlarını en iyi temsil eden örgüt olarak görünme kararlılığında kendini açığa vuran sağlıklı bir yarışma öğesini işçi hareketine getirdi.[103]

1943 başında, on iki yıllık bir aradan sonra, İkinci Arap İşçi Genel Konferansı düzenlendi. Hayfa, Yafa ve Kudüs'teki üç büyük işçi derneği ile pek çok küçük grubu temsil eden kırk delege 22 Ocak'ta Yafa'da bir araya geldi.[104] Önde gelen konuşmacıla-

rın çoğu parti üyeleriydi ve bunların bazıları Birinci Arap İşçi Kongresi zamanından beri işçi hareketinde aktif olarak çalışmaktaydı. Zaten konferans da onların çabaları sayesinde gerçekleşti ve daha sonra delegeler tarafından benimsenen kararların içeriğini de onların konuşmaları belirledi. Partinin bir cephe örgütlenmesi olan Hayfa'daki "Halklar Kulübü"nün[105] sekreteri de konferansta gözlemci olarak hazır bulunurken, rakip federasyonun yokluğu dikkat çekti. Konferanstaki tartışmaların merkezinde, Arap ve Yahudi işçilerin ücretlerinin eşitlenmesine dönük talepler, hükümetin istihdam büroları kurması gerekliliği, Arap işçilerin örgütlenmesi ve hükümet tarafından bir sosyal sigorta sistemi kurulması talebi yer alıyordu. Aynı zamanda da federasyonun ayrılıkçı hareketini kınayarak, onları derneğe katılmaya çağıran ve vasıfsız işçiler için sabit bir ücret belirlenmesi konusunda Ücret Komitesi'ne iletmiş olduğu önerileri protesto eden bir karar kabul edildi.[106] Çok geçmeden Üçüncü Arap İşçi Konferansı da düzenlendi. Çok daha büyük ölçekli olan bu konferans Temmuz 1943'te yapıldı. Hayfa'daki toplantıya otuz bin işçiyi temsil ettiğini öne süren üç yüz delege katıldı.[107] Yine, önemli konuşmalar parti üyelerince yapıldı[108] ve asgari ücretin dönemsel olarak belirlenmesini, askerî tesislerde çalışan Arap ve Yahudi işçilerin ücretlerinin eşitlenmesini ve bir işçi dergisi için FAİD'e hükümetin izin vermesini talep eden kararlar alındı.[109]

Bu aynı dönem, çok daha büyük önem taşıyan bir üçüncü işçi toplantısının düzenlenmesine tanıklık etti. Askerî Tesislerde Çalışan Arap İşçilerin Birinci Kongresi 4 Nisan 1943'te yapıldı ve yüzden fazla kişi kongrede hazır bulundu. Toplantıya katılan kırk dört delege, askerî tesislerde istihdam edilen toplam kırk beş bin Arap işçiden yirmi sekiz binini temsil ettiğini öne sürüyordu.[110] Kongrede söz alan başlıca konuşmacılardan yedisi parti üyesiydi. A. Bandak'ın yaptığı ana konuşma oybirliğiyle onaylandı ve dile getirdiği talepler diğer konuşmacıların neredeyse hepsi tarafından tekrarlandı. Komünist konuşmacılar, askerî tesislerdeki Arap işçilerin "faşizmi yok edecek olan sa-

vaş çabasının belkemiği"ni[111] oluşturduklarını vurguladılar ve Arap işçilerin faşizme karşı savaşa tam desteğini dile getirdiler. Histadrut'u eleştirerek, onun Arap işçileri örgütleme girişimlerini bölücülük olarak tanımladılar,[112] aynı zamanda da kendilerinin "dürüst Yahudi işçiler"le ortak faaliyetler yürütmekten ve hem Arap hem de Yahudi işçilerin ortak çıkarlarını takip etmek için askerî tesislerde onlardan oluşan ortak komiteler kurmaktan yana olduklarını dile getirdiler. Konferansın kararları, tesislerdeki ücretlerin eşitlenmesi yönündeki geleneksel çağrıyı ve birçok başka ekonomik talebi içeriyordu. Daha önemli olarak, konferans, işçi hareketinin yayın organı olarak *El-Gad*'ın[113] yeniden yayınlanmasına izin vermesi için hükümete çağrı yaptı, Hayfa merkezli AİSDF'nin ve Histadrut'un faaliyetlerinin tam aksine, tüm Arap işçilerin FAİD saflarına katılmalarını istedi ve FAİD'in "tesislerdeki işçileri temsil etmeye ve onların adına görüşmeler yapmaya yetkili tek örgüt"[114] olduğunu açıkladı. Bu iddianın sağlam temellere dayandığını, olaylar çok geçmeden gösterecekti. Histadrut'un Mayıs 1943'te askerî tesislerde ilan ettiği greve FAİD karşı çıktı [115] ve sonuçta, Arap işçiler FAİD'in çağrısına uydular ve işlerinin başında kaldılar.[116]

Federasyon, Arap işçileri örgütleme çabalarında hızla başarıya ulaştı. Üye sayısını artırdı[117] ve başka sendikaların daha önce başaramadıkları, sendika olarak tanınmayı başardı.[118] Federasyon, henüz sendikalı olmamış yalnızca Arap işçilerle ilgilendiğini öne sürdü ve rakip FAİD'i yatıştırma hamlesi olarak, hâlihazırda onun örgütlenmiş olduğu bölgelere karışmayacağını ilan etti.[119] Bu iki örgüt birbirlerinin bölgesine girmeme konusunda anlaşmalarına rağmen,[120] bu anlaşma kısa sürdü ve FAİD'in bazı federasyon üyelerini kendi tarafına çekme girişimlerinin sonucunda bozuldu.[121] FAİD, federasyonun faaliyetlerine kızgınlığını sürdürüyordu ve üyelerini kendi saflarına çekme amacını güdüyordu, federasyon ise iki örgütün bir konfederasyon çatısı altında toplanması amacını gütmeye devam ettiğini duyuruyordu; bu tasarıyı FAİD hiçbir zaman kabul etmedi.[122]

İleri sürülen genel ekonomik talepleri, sözgelimi sendikaların tanınması, hükümetin desteğiyle istihdam bürolarının kurulması, Arap ve Yahudi işçi ücretlerinin eşitlenmesi, askerî tesislerdeki ücretlerin ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, grevleri özendirmemek de dâhil savaş çabasının kamuoyunca desteklenmesi taleplerini[123] FAİD'le paylaşmasına karşın, federasyon, Arap işçilerin yaşamı açısından temel öneme sahip saydığı sahalara da dikkatini yöneltmekte daha ileri gidiyordu. Hükümetin grev yasağı getiren kanunları iptal etmesini, işçiler için bir sosyal sigorta sistemi oluşturmasını, işçiler ile işverenler arasında toplu pazarlık sistemini kurmasını, savaşın bitmesiyle ve askerî tesislerin kapatılmasıyla işsiz kalacak olan işçileri istihdam etmek üzere inşaat projelerine başlamasını ve küçük çiftçilere sübvansiyon sağlayarak Arap işçilerin tarıma geri dönmelerine yardım etmesini istiyordu.[124] Federasyon, FAİD'in faaliyetleri içinde kesinlikle bulunmayan bir siyasal boyut olarak, sendikal ve siyasal hareketin işlevlerini birleştiriyordu.[125] Çalışma Dairesi'nin sempatik bir görevlisi tarafından "siyasal olarak sosyalist"[126] şeklinde tanımlanmış olmasına rağmen, federasyon kendisini 1936 Genel Grevi başladığında Arap ulusal hareketinin dile getirdiği taleplerle özdeşleştirmeyi seçti ve "tüm demokratik ülkelerce güvence altına alındığı üzere ... tüm halkların temel bir hakkı"[127] olan kendi kaderini tayin hakkının tanınmasını istedi. İngiliz hükümetini Siyonist göçe izin vermekle suçluyordu; göçe ve toprak satışlarına etkili bir biçimde yasak getirilmesi çağrısında bulunarak, hükümetin faşizme karşı mücadelesini "bir Arap ülkesinde Siyonist çoğunluk" ihtimalinin doğuracağı tehlikeyle savaşma gerekliliğine bağlı görüyordu. 1939 Beyaz Belgesi'ni desteklediğini açıklamış olmakla birlikte, federasyon daha uzun erimli adımlar atılmasını talep ediyordu. Antifaşist mücadelenin ancak savaş sırasında Arap ulusal hareketinin taleplerinin yerine getirilmesiyle destek göreceği ve Batı demokrasilerinin korunacağı konusunda hükümeti uyarıyordu.[128] Siyasal sansürün derhal kaldırılmasını, düşünce, yayın

ve örgütlenme özgürlüğünün güvence altına alınmasını, Arap işçi hareketi üzerindeki polis denetimine son verilmesini, eğitim-öğretimin zorunlu olmasını, sağlık hizmetlerinin düzeyinin yükseltilmesini ve "ülkenin güncel yaşamını etkileyen tüm sorunların çözümüne halkın katılmasına olanak sağlanarak"[129] ülkede gerçekten demokratik bir rejimin kurulmasını istiyordu.

Partinin, Arap işçi hareketini yeniden canlandırma çabaları büyük ölçüde başarıya ulaştı. O zamanlar Filistin'de hüküm süren koşulların, yani ilk girişimin yapıldığı 1930'larda var olmayan koşulların yardımıyla, Arap işçi hareketi oldukça büyük boyutlara ulaştı ve mandaya son verilmesinden önceki yıllarda büyük bir kitleye hükmeder oldu. Arap işçi hareketi içindeki çalışmalar, ayaklanmanın sona ermesini izleyen yıllarda partinin Arap kesimindeki tüm enerjisini emiyordu ve ayaklanmaya yaptığı katkıya paralel olarak, kendisini Arap nüfusun sorunlarıyla ve özlemleriyle özdeşleştirme yönünde daha ileri adımlar attığını gösteriyordu. Bu, Arap kesiminde partiyi daha da güçlendirdi ve Arap aydınlar arasından yeni tür üyeleri partiye çekti. Geleneksel liderler onları düş kırıklığına uğratmıştı ve partinin komünizmi savunması değil de, daha çok, Arap bağımsızlık mücadelesini desteklemesi, modern olması ve örgütlenme yöntemleri, bir o kadar önemli olarak da savaşta artan yiğitliğiyle eğitimli gençlik arasında coşkulu hayranlar kazanmakta olan Sovyet Birliği'yle partinin bir şekilde özdeşleştirilmesi onları çekiyordu. Arap kesimindeki bu artan güç iki iç sorunun doğmasına yol açacaktı: Birincisi Yahudi üyelerle ilgili sorundu ve ikincisi, yeni Arap üyelerden, hatta eski kadroların bazılarından liderliğin politikalarına karşı yükselen ve bir aydın-işçi çatışması gibi görünme eğilimi taşıyan "ulusal muhalefet" ile ilgiliydi. Bu sorunların ikisinin de partinin yakında meydana gelecek olan parçalanmasında önemli etkenler oldukları ortaya çıkacaktı.

BÖLÜM VI

KOMÜNİST HAREKET İÇİNDE ULUSAL AYRILIK

Çokuluslu FKP'nin 1943'te dağılması ülkenin yaklaşan bölünmesini haber verir gibiydi. Zaten, durumun değişmesi ve Müttefiklerin şansının yükselmesiyle, savaşın bitmesinden sonra Filistin'in geleceğinin ne olacağı Yişuv'la sürekli ve bitip tükenmez bir tartışma konusu haline gelmişti. Parti, ülkede var olan ulusal bölünmelerden kaçamazdı ve ilk olarak Yahudi seksiyonunun Arap ayaklanması sırasında ortaya attığı sorunların yeterince çözülmemiş olduğunu gösterir biçimde, partinin kendi içinde ulusal zıtlıkların yeniden baş göstermesi, ulusal çatışmaya çözüm getirmeyi başaramadığını ifade ediyordu. Eşzamanlı olarak parti, liderliğin izlediği politikalara karşı Yahudi kadronun bir bölümünden gelen muhalefetin yanı sıra, partiyi Arap ulusal hareketinin yörüngesine sokmaya uğraşan tamamlayıcı bir Arap muhalefetin de ortaya çıktığını fark etti. 1943 yazında meydana gelen çatlak; manda yönetimindeki Filistin'de Arap-Yahudi işbirliğine ilişkin biricik deneyin akıbetini ve komünist hareketin, "enternasyonalist ideoloji"ye bağlı kalmasına rağmen, Araplarla Yahudiler arasındaki ulusal zıtlıkla başa çıkmayı ve onu aşmayı başaramadığını gösteriyordu.

Parti İçinde Anlaşmazlık

Partinin Arap ayaklanmasında oynadığı rolü ve Arap ulusal hareketini olumlu değerlendirmesini Yahudi kadrolar hâlâ hazmedememişlerdi; partinin o dönemdeki politikalarını tam ve eleştirel olarak tekrar incelemesini ısrarla talep ediyorlardı. Partinin ayaklanma sırasında Yahudi seksiyonunu kurarak ulusal çatışmaya bulaşmaktan kaçma girişimleri tam tersi sonuç verdi. Partinin birliğini devam ettirmeyi amaçlayan kısa dönemli bir çare olarak bile, bir sessiz sinema oyunu olmaktan öteye gitmedi. İki farklı siyasal çizgi izlenmesinin sonucu olarak, Yahudi seksiyonu kendisini Yahudi toplumunun mücadeleleriyle ve özlemleriyle daha yakından özdeşleştirmişti ve ayaklanmanın bitiminde iki seksiyon tekrar bir araya geldiğinde Yahudi seksiyonu parti liderliğince izlenen Arap yanlısı milliyetçi politikalarla uzlaşamadı. Bu durum, Yahudi seksiyonunun kapatılmasıyla ve liderlerinin partiden ihraç edilmesiyle sonuçlandı. Seksiyonun eski üyelerince kurulan Emet fraksiyonu, Siyonist kamp içindeki farklılıkların tanınmasına dayanan bir politika izledi ve "Siyonizm içindeki ilerici unsurlar" diye tanımlanan unsurlarla çalışma ittifakı kurma girişiminde bulundu. Bunun önemi azımsanamaz. FKP'nin Komintern saflarına kabul edilmesinden ve 1930'larda İngilizlere karşı mücadelede Arap ulusal hareketinin önderlik rolünü tanıyarak onlarla ilişki kurmaya yönelmesinden beri ilk defa, bir Yahudi komünist grup Filistin'de Arapların yanı sıra Yahudilerin de "meşru ulusal çıkarlar"a sahip olduklarını tanımış oluyordu.

Haziran 1942'de Emet grubu kendisini feshetti ve partinin saflarına geri döndü.[1] Bununla birlikte, bu yeniden birleşme grubun siyasal çizgisinden geri adım attığı anlamına gelmiyordu. Daha çok, ortak bir amacın bilincine varılmasının sonucuydu: O da Sovyetler Birliği'ne destek olarak antifaşist savaşın zaferi için mücadele etmekti. Bu yeniden birleşme, partinin ulusal çatışmaya ilişkin iç politikalarına katıldıkları ya da parti liderliğince yöneltilen eleştirileri kabul ettikleri anlamına da gelmiyordu.

Bu, gelecekteki çatlağın ve sayısız anlaşmazlığın tohumlarını da içinde taşıyordu, partiye yeni üyeler de getirdi; onlar partinin önceden savunduğu tutumları benimsemeyen ve Emet grubu bağımsız bir örgütlenme olarak çalışıyorken onun saflarına katılmış ve çok geçmeden parti saflarında kendilerini yabancı gibi hissedecek olan üyelerdi.

Eski seksiyon üyelerinin siyasal tutumları ve "Yişuv yönelimli" politikalar izlenmesi talepleri partinin Yahudi üyeleri arasında genel geçer bir hal alacaktı. Liderlik, Müftü'ye destek verdiği ve İngiliz karşıtı mücadelede Arap milliyetçilerin önderliğini körü körüne kabul ettiği için eleştiriliyordu. Aynı zamanda da partinin Yişuv'a yönelik tutumunun gözden geçirilmesi talep ediliyordu. Yahudilerin Filistin'de toplanmasının apayrı bir "Yahudi ulusallığı"nın kökenlerini yaratmış olduğunun kabul edilmesi ve partinin Yişuv'u bir "ulusal grup" olarak tanıması gereğinden söz ediliyordu. Parti Filistin'deki Yahudileri "farklılaşmamış bir kitle" olarak görmeyi ve bireyler olarak demokratik, dinsel, sosyal hakları için bastırmayı artık bırakmalı, onları "oluşum halinde bir ulus" saymalı ve sonuç olarak, Arap-Yahudi çatışmasına bütünüyle farklı bir biçimde yaklaşmalıydı.[2] Partinin 1924'ten beri sürdürdüğü ana çizgiden bu ayrılışın içerdiği imalar, hem Yişuv içinde halk cephesi politikasının sürdürülmesi çağrısı bakımından hem de Filistin'de "Arap bağımsızlığı" sloganının[3] terk edilmesi bakımından uzun erimliydi. Yahudi muhalefet, partinin sloganlarını durumun gerçeklerine göre uyarlamak gerektiğini ileri sürüyordu. Filistin artık saf şekilde bir Arap ülkesi değildi: Partinin Arap ulusal hareketinin bağımsızlık mücadelesini desteleme yoluna çıktığı 1930'da Araplaştırma politikasının başlatılmasından beri Yahudi azınlığın sayısı oldukça artmıştı. Ülkedeki büyük ve farklılaşmış Yahudi azınlık, o eski "bağımsız Arap Filistin" sloganının artık doğru olmadığını kabullenmeyi zorunlu kılıyordu. Alternatif olarak kullanılan "demokratik Filistin" sloganı bile ülkedeki Yahudi kitlelerin ulusal anlamda tanınmasını reddettiği için yetersiz sayılıyordu.

Parti liderliği Yahudi komünistlerin safları içinde "Yahudi ulusal sapması" olarak görülen bu duruma tamamen karşı çıkıyordu.[4] Nevarki, bizatihi bu "sapma"nın ortaya çıkması Sovyetler Birliği'ne Nazi saldırısını izleyen dönemde liderliğin benimsediği politikaların kaçınılmaz bir sonucuydu. Parti, Yahudi toplumundan savaşa destek toplamaya çabalarken, "Yahudi ulusal bilinci"ne yönelik söylemlere başvurmuştu. Sovyetler Birliği'nde "Yahudi Antifaşist Komite"nin oluşturulmasından ilham alan parti, Yişuv içindeki Siyonist örgütlenmeler karşısında daha önce benimsediği politikadan uzaklaşarak, ortak amaç olan Nazizme karşı mücadele etmek için bir halk cephesinin oluşturulması çağrısı yapmıştı. Bu anlamda, muhalefet, Yahudi seksiyonunun analizini yansıtır biçimde, Siyonist kampta "ilerici ve gerici kanatlar" olarak belirgin bir farklılaşma sezinlediğini ileri sürüyordu, oysa bu iddia Yahudi seksiyonunun kısa süre önce partiden ihraç edilmesinde etkili olmuştu. Ama şimdi savaşa destek vermek için "Siyonizm içindeki ilerici gruplar"la bir cephe oluşturmak yalnızca mümkün değil, gerekliydi de.[5] Bu amaçla, ivedi görevin zaferi gerçekleştirmek olduğunu,[6] ondan sonra dünyanın zorunlu olarak yeni ve demokratik bir biçimde yeniden şekillendirileceğini beyan eden parti "bağımsızlık" talebini geri çekmeye hazırdı.

Parti ilk kez olarak bir "aşamalar" kuramı geliştirdi ve nihai amaçları ivedi mücadelenin amaçları olarak belirlemeyi reddetti. Yükseltmeye hazır olduğu tek slogan "tüm çabaların savaşta zafer kazanmak için olduğu"ydu.[7] Zımnen bu, Filistin'in sorunlarının çözülmesi için yeterli güvence olarak görülüyordu, ama parti sorunun uygulamada nasıl çözümleneceği konusunu bilerek belirsizlik içinde bıraktı. Yişuv içinde bir halk cephesi kurulmasına partinin verdiği önem, isyan sırasında benimsenen "iki yol" stratejisini herhangi bir şekilde tekrarlamayı reddetmesinden ve özel koşulları ne olursa olsun hem Arap hem de Yahudi kesimlerinde aynı mücadelenin verilmesi gerektiğini savunmasından çıkarılabilir. Ne var ki, özellikle orduya katılma sorunuy-

la ve partinin hem Arap hem de Yahudi kesimlerinde bu konuda alması gereken duruşla ilgili olarak bu politika uygulamaya konulduğu zaman, parti, geliştirdiği formülasyonlarla belirlenen çizgiyi sürdürmenin imkânsız olduğunu anladı. Daha çok, gerçeğe uygun olmasına rağmen, partinin Yahudi üyelerinin liderlikle ilgili yakınmalarını artıran çelişkili bir politika izledi.

Sovyetler Birliği'ne saldırılmasından önce, parti gerek Yahudilerin gerekse Arapların İngiliz ordusuna katılmalarına karşı çıkmıştı. Sovyetler Birliği'ne saldırılması tabloyu değiştirmişti. Parti artık orduya katılımı tüm kalbiyle desteklemeye başlıyordu ve partinin Haziran 1941'den sonra birkaç ay boyunca yaptığı gibi, bir yandan Siyonistlerin harekete geçme çağrılarına karşı mücadele ederken, bir yandan da askere yazılma çağrısı yapmanın artık mümkün olmadığını açıklıyordu. Antifaşist savaş koşulları altında, komünistleri Siyonist partilerden ayıran siyasal farklılıklar ne olursa olsun, harekete geçmenin olumlu bir yöne sahip olduğunu belirtiyordu.[8] Benzer biçimde, parti, orduya katılıma verdiği desteğin Arap kesimindeki tutumunu savunulamaz kılacağı suçlamalarını da reddediyordu.[9] Yine de Arap kamuoyunun çoğunluğunun Mihver devletlerine sempati beslediğini ve savaş ya da orduya katılım lehine açık propaganda yürütüp hâlâ Arap kesimindeki desteğini sürdürmeyi umut etmenin mümkün olmadığını biliyordu. Partinin Araplar arasındaki faaliyetlerinin odağını uyuyan işçi örgütlerini canlandırmaya ve Araplar içinden orduya katılım sorununu komünist kadroların diğer üyeler üstündeki etkisinden yararlanarak sunmaya kaydırma kararı verildi.[10]

Parti bu siyasal çizgiyi uzun süre izlemeyecekti. Ocak 1943'te yapılan genişletilmiş genel toplantıda, parti sekreteri Musa, partinin önceki taktiklerinin gözden geçirilmesi dileğini bildirdi.[11] Partinin hem İngiliz hükümeti hem de Siyonist hareket karşısındaki çizgisini değiştirmek gerektiğini savundu. Partinin ilan etmiş olduğu ateşkes her ikisinden de olumlu bir karşılık görmemişti ve İngiliz yönetimine karşı mücadeleyi yenilemek,

Siyonistlerle güçbirliği girişimine de son vermek gerekliydi. Bu çizginin pratikte uygulanması için, ilk olarak, Arap kesiminde orduya katılma yönündeki propagandadan vazgeçilmesini ve ikinci olarak, partinin Yahudi işçi hareketi içindeki sendikal grubu olan Proleter Grubu'nun dağıtılmasını önerdi. Bu öneri, Yahudi kadroların çoğunluğunun, özellikle de söz konusu grubun üyelerinin ve orduya yazılmış olanların, hatta Arap üyelerden bazılarının şiddetli muhalefetiyle karşılaştı.[12] Yahudi üyeler Yişuv içinde halk cephesinin daha da güçlendirilmesini ummuşlar ve genel toplantıda, olası bir Nazi işgaline hazırlık olarak Filistin'de yaşayanların silahlandırılması lehine konuşmalar yapmışlardı.[13] Aynı zamanda da Yahudi Tugayı'nın kendi sancağına sahip olmasını ve partinin göç karşıtı propagandadan vazgeçmesini isteyen sesler yükseliyordu; birinci talebin savaşa yönelik coşkuyu artıracağı, göç konusunun ise geçersiz olduğu, çünkü savaşın bitmesinden ve yeni bir dünya düzeninin kurulmasından sonra göçün duracağı savunuluyordu,[14] ama olaylar bunun bir yanılgı olduğunu gösterecekti. Musa, Arap kesiminde orduya katılım propagandasına son verilmesini ısrarla istiyor ve İngiliz ordusunun ayaklanmayı bastırmasıyla ilgili anıların Arapların belleğinde henüz taze olduğuna, var olan şartlarda partinin olsa olsa savaş için genel destek isteyebileceğine işaret ediyordu. Parti, yakın zamana kadar savaşmakta oldukları aynı orduya katılmalarını isteyerek Araplar arasındaki konumunu iyileştirmeyi umut edemezdi. Musa, silah kullanabilen bir örgüte, yani Hagana'ya zaten sahip olan Siyonistlerin işine yarayacağını düşünerek, silah dağıtılması talebini de reddediyordu. Bunun sonucunda Siyonistler silahlandırılmış olurdu, oysa parti gelecekte kan dökülmesini önleme ve bunu sağlamak için nüfusu silahsızlandırma politikası izleyecekti. Musa, "Yişuv'u antifaşist hareketten tecrit etme"[15] girişimlerinden dolayı hem Histadrut'u hem de Siyonist liderliği suçluyor, Biltmore Programı'nı lanetliyor ve Yahudi kesiminde halk cephesinin feshedilmesi çağrısı yapıyordu.

Bununla birlikte, genel toplantıdaki görüş ayrılığı öyle derindi ki, bir karara varılamadı ve katılımcılar, partinin bölünmesinden kaçınmak için, konuyu uygun gördüğü biçimde halletmesi için MK'ye havale ettiler. Bu karar Musa'ya uygundu ve çok geçmeden onun önerileri partinin yeni siyasal çizgisi olacaktı.[16] Proleter Grubu feshedildi,[17] Arap kesiminde orduya katılım kampanyası yavaşlatıldı, partinin Siyonist harekete ve Yişuv'un liderliğine yönelik saldırıları yeniden başladı. Partinin Yahudi üyelerinin gözünde sorun, doyurucu biçimde çözülmemişti ve onlar, parti sekreterinin bu şekilde siyasal çizgi dayatmasına itiraz ettiler. Bunun genel kurul yapılmadan kararlaştırıldığı yolunda başka itirazlar vardı, bazı şubeler de işlemlerin demokratik olmadığından yakınıyor ve "kendilerine yukarıdan dayatıldığı"nı[18] öne sürdükleri bir siyasal çizgiye uymayı reddediyorlardı. Çok geçmeden, Müftü'nün Mihver güçleriyle temasta olduğunun açıkça ortaya çıktığı bir zamanda, partinin Arap ulusal hareketine desteğinin ve ayaklanma sorununun yeniden gündeme getirilmesiyle eski yaralar depreşti. Genel toplantıda bununla ilgili bir tartışma başlatma girişiminde bulunulmasına rağmen, Musa böyle bir tartışmaya izin verilmemesini sağlamayı başarmıştı. Bununla birlikte, partinin Arap kesiminde benimsediği yeni politikayla sorun yeniden canlandı. Parti artık Yahudi kesiminde Avrupa'da ikinci cephe talebine vurgu yapmakla birlikte, Arap kesiminde ayaklanmanın siyasal tutuklularının serbest bırakılması sloganını[19] dillendiriyordu, partinin Arapça yayınlarında ve düzenlediği halka açık toplantılarda da bunu tekrarlıyordu.[20] Bu durum parti sekreterinin "ulusal sapma"yla suçlanmasına yol açtı ve Ocak'taki genel toplantıdan beri kırılganlığını sürdüren parti çatısını daha da sarstı. Musa'ya ve onun partiye dayatmış olduğu hoş karşılanmayan siyasal çizgiye karşı olan bir görüş ikliminin Yahudi kadrolar arasında billurlaşmasına birçok etken daha katkıda bulundu. Halk cephesi politikasının izlenmesinden dolayı Yahudi üyelerin Yişuv'a yakınlığı vardı, buna ek olarak da şimdi parti içinde aktif olan eski seksi-

yon üyelerinin fikirleri daha güçlü kabul görüyordu. Bu durum, bir grup Arap üyenin Musa'nın liderliğine soğuk bakmasıyla da birleşince, ayrılmaya yol açacak olan parti içi ideolojik çerçeveyi sağladı.

Yahudi kadroların yatışmayan huzursuzluğu ve Musa'nın dayattığı siyasal çizgiye karşı hissettikleri kırgınlık Arap kadrolar arasında da yansımasını buldu. Tıpkı Yahudi üyelerin Yişuv'un bir ulusal gruba dönüştüğünü gitgide kabul etmeye yönelmeleri ve Yişuv içinde daha aktif bir rol oynamak istemeleri gibi, Arap kadrolar da benzer biçimde kendilerini Arap ulusal hareketiyle daha yakından özdeşleştirmeye yöneldiler. Onların başlıca şikâyeti partinin Arap/Yahudi bileşimiydi. Yahudi üyelerin varlığına kızıyorlardı, partinin Araplar arasında büyümesini bunun önlediğine inanıyorlardı. Siyasal gerekçeler ne olursa olsun, Yahudilerle olan ilişkinin Arap ulusal hareketinden gelen suçlamaları davet ettiğini düşünüyorlardı ve siyasal bağımsızlık ilan edilerek kesinlikle Arap nitelikli bir komünist örgüt kurulmasının Arap kesimindeki görevlerini çok kolaylaştıracağına yürekten inanıyorlardı.

Partinin savaş yıllarında izlediği politikalar Arap üyeler arasında bu "ulusal sapma"nın artmasına hiç de azımsanamayacak bir katkıda bulundu. Parti hem Yahudi hem de Arap topluluklar içinde paralel politikaları izlemiş, savaşa destek sağlamaya çabalarken onların ulusal bilincine hitap etmişti. Arap kesiminde partinin görevi özellikle zordu, çünkü çoğunlukla Mihver güçlerine yürekten sempati besleyen hasım bir kamuoyuyla yüz yüze gelmek zorundaydı. Aynı zamanda da ısrarla Arapların bağımsızlık arzusunu vurgulayan, ayaklanmaya ve İngiliz ordusunun onu bastırmadaki rolüne ilişkin anıları canlı tutmaya çabalayan Alman ve İtalyan propagandasına karşı koymak zorundaydı. Parti, faşizme karşı mücadelenin aynı zamanda Siyonizmi zayıflatacağını ve Filistin'in problemlerine "adil bir çözüm"ün (Araplara göre de yalnızca tek bir adil çözüm olabilirdi: bağımsız bir Arap devleti) zorunlu olarak "adil savaş"tan ve savaşın bit-

mesiyle geleceği kendilerine vaat edilen yeniçağdan doğacağını göstermeye çalışarak, Arapların desteğini Müttefiklerin yanına çekmeye uğraştı. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırısından sonra partinin yazılı ve sözlü propagandasında Britanya'ya karşı mücadele söyleminin yumuşatılması Siyonizme karşı mücadelenin daha merkezî bir nitelik kazanmasına yol açtı ve parti, ayaklanmanın tutukluları için yürüttüğü ısrarlı ajitasyonu da buna ekledi. Bu, Yahudi kesimi örneğinde zaten gözlenmekte olduğu gibi, işleri öyle bir duruma getirdi ki, parti her bir topluma onun kendi siyasal diliyle hitap ediyordu ve onun kendi ulusal duyguları açısından sesleniyordu.

Kişisel farklılıklar ve hırslar parti liderliğine karşı siyasal muhalefeti daha karışık hale sokuyordu. Daha 1940 yılında partiden ihraç edilmiş olan Bulus Farah siyasal etkinliklerden elini eteğini çekmedi, çevresinde eğitimli gençlerden oluşan bir grubu toplamaya koyuldu, bunların birkaçı zaten partideydi, ama çoğu partinin dışında kalmıştı. Kendilerini ülkedeki komünist hareketin parçası saymakla ve dışarıdan bakanlara gerçekten öyle görünmekle birlikte, bu eylemciler Musa'nın otoritesini tanımıyorlardı. Farah'ın Musa'ya muhalefeti, kaçınılmaz olarak siyasal anlaşmazlıklarla da birleşmesine rağmen, kişisel hırsa dayanıyordu. Farah, Musa'nın Arap ayaklanması politikasına karşı çıkmış ve onu, Müftü'nün liderliğini destekleyerek partiyi bir "ulusal sapma"ya götürmekle,[21] böylece de partinin bağımsız kimliğini ve siyasal çizgisini kaybetmesine yol açmakla[22] suçlamıştı. Aynı zamanda da Musa'yı Yahudi seksiyonunun "ulus sapması" konusunda kararsız kalmasıyla suçluyordu ve daha 1938'de, parti sekreteri Brozaza'nın ihraç edilmesini istemişti. Savaş sırasında partinin Arap işçi hareketiyle ilgili izlediği politikaya da katılmıyordu. Musa'nın politikası var olan işçi örgütlerini tekrar canlandırmaya ve Hayfa merkezli FAİD'le güçbirliği yapmaya dayandığı halde, Farah, bağımsız işçi sendikalarının oluşturulmasını gerekli görüyordu ve Hayfa'daki derneğin liderliğini tutucu ve politik açıdan geleneksel Arap liderliğine bağım-

lı sayarak, kabul etmiyordu. Kişisel düzeyde ise Farah kendisi parti lideri olmak istiyordu ve "cahil", kendisinden aşağı, komünist partiye liderlik edecek yetenekten uzak, özellikle de ülkedeki eğitimli Arap gençliğe hitap etmeyen bir kişi saydığı Musa'ya kızıyordu. Musa'nın liderliğinde parti, Arap işçi sınıfının dar sınırlarının dışında destek kazanmayı başaramamıştı ve üyelerin kalitesi Farah'ın partide bulunmasını gerekli gördüğü üye tipine ve sonuç olarak Arap ulusal hareketinde partinin alması gereken yerle ilgili anlayışına uymuyordu.

Önceleri, Hayfa'da Farah'ın çevresindeki grup, partiye katılmaya ve kendilerini onunla özdeşleştirmeye tam hazır olmayıp, kararsızca etrafında dolanan aydınların oluşturduğu bir topluluk olarak başladı. Grup üyelerinin çoğu varlıklı ailelere mensup eğitimli gençlerdi, birçoğu da Hıristiyan'dı. Hem Arap ulusal hareketinin geleneksel liderliğince izlenen politikalardan hoşnut kalmamışlardı hem de Filistin'deki Arap politikasına damgasını vuran aile yapısı ve modern siyasal parti kurumlarının olmayışı nedeniyle etkin bir siyasal rol oynayamıyorlardı. Bu gençlerin faaliyetleri önceleri *El-Gad*[23] dergisi ve Arap Köylerini Islah Etme Hareketi çevresinde yoğunlaşmıştı.[24] 1942'de, daha resmî bir örgütlenme olan Umut Işıkları oluşturuldu, sonra bunu AİSDF izledi. Gençler ve işçiler arasında bir taban kazanmayı başardıktan sonra Farah, partideki Yahudi seksiyonunun kontrolünü artık kaybeden ve Arap destekçileri Yafa merkezli bir grup işçiden ibaret olan Musa'dan üstün olduğunu gösterme olanağına sahipti. Farah, partinin Yahudi üyeleriyle temaslarını genişletmek için[25] Musa'nın çekmekte olduğu güçlüklerden yararlandı ve genel sekretere karşı birçok yakınmayı, özellikle partinin ayaklanma sırasındaki rolüne, Arap kesiminde askere yazılma sorununa, Histadrut grevinin desteklenmesi sorununa ilişkin yakınmaları[26] onlarla paylaşıyor göründü. Gerçekten, birçok Yahudi üyeye göre, Farah "enternasyonalist bir tutum"u daha yakından benimsemiş ve Musa'nın "ulusal sapma"sından arınmış görünüyordu.[27] Ayrılıktan kısa süre sonra açıkça anlaşıldı ki bu, opor-

tünist bir taktikten öte bir şey değildi. Farah'ın grubu yalnızca Araplardan oluşan bir parti kurmaya koyuldu; bu parti başlangıçta diğer Arap ulusal gruplarından ayırt edilemez görünüyordu ve Arap hareketinin geleneksel liderliğinden resmî tanınma elde etme çabasını bölünmeye kadar inatla sürdürdü. Bununla birlikte, Farah grubunun muhalefetini kesinkes Farah'ın kendi kişisel hırslarının ifadesi olarak görmeyip, Arap komünistlerin saflarında işçi/aydın ikilemi boyunca gelişen çok daha derin bir ayrışmanın ifadesi olarak görmek daha yapıcı olur. Partiye yirmilerin sonu ile otuzların başında katılmış olan daha eski kuşaktan Arapların çoğunluğu resmî eğitim görmemiş işçilerdi; onlar en başta sınıf mücadelesinin sonucu olarak ve mensup oldukları sınıfın konumunu iyileştirmeye yönelik özbilinçli bir çabayla partiye yönelmişlerdi. Musa da dâhil birçoğu eğitimini Moskova'da görmüştü ve Filistin'e döndüklerinde, Komintern okulunda öğrendiklerini oraya uygulamaya çalışmışlardı, ama pek fazla kuramsal yetkinlik iddiaları yoktu. Komintern'in talimatlarını izlemekten hoşnuttular ve gerek İngilizlere, gerekse Siyonistlere karşı mücadelede Arap hareketine destek vermekle birlikte, Arap işçi sınıfının gündelik mücadelelerini temel almayı sürdürdüler ve öncelikle o sınıfı örgütleyip onun içinden yandaşlar kazanmayı birinci görevleri olarak algılıyorlardı. Koşulların bir Arap işçi hareketinin gelişimine olanak tanıdığı savaş yıllarında bunu başarmak gitgide kolaylaştı. Daha önemlisi, onlar, Yahudi komünistlerle olan ilişkilerini, Arap toplumuna yönelik yaklaşımlarında alt etmeleri gereken bir engel gibi görmüyorlardı, aksine, komünist doktrine bağlanmış sınıf bilincine sahip işçiler olarak benimsemiş oldukları "enternasyonalizm"in temel niteliklerinden birisi sayıyorlardı.

Farah grubu çevresinde kümelenmiş olan daha yeni kuşaktan Arap komünistler, 1936 ayaklanmasının sonucu olarak ve ülkede geleneksel liderliğin olmamasının ve onları ulusal hareketin içine yerleştirememesinin yarattığı boşluk nedeniyle partiye yönelmişlerdi. Genelde birinci gruptan daha iyi eğitim

görmüşlerdi: Hepsi liseyi bitirmişti ve birkaçı üniversiteye gitmişti. Sömürgeciliğe karşı ve özünde milliyetçi bir bakışa sahiptiler, onları partiye çeken öncelikle bu olmuştu. Yabancı bir dile aşina olmaları sayesinde sosyalist fikirlerle de tanışmışlardı ve Sovyetler Birliği'nin ulusal kazanımlarına hayrandılar. Sosyalizme, özellikle de antiemperyalist içeriğine bağlanmaları, İngiliz emperyalizmiyle ilişkili gördükleri ekonomik düzene karşı bir tepkiydi. Bu grubun yalnızca sınıfsal bileşimi erken kuşak komünistlerinkinden farklı olmakla kalmıyordu, "entelektüel" bir özimgesine sahip oldukları için, sendikal örgütlenmeye duydukları ilgi de salt kendilerine bir güç tabanı sağlamayı amaçlıyordu ve faaliyetlerinin biricik emeli değildi. Nüfusun çok daha geniş bir kesimine, özellikle de eğitimli gençliğe ve mandaya karşı olan, bağımsızlık isteyen herkese hitap etmeyi umuyorlardı. Bu nedenle, ulusal hareketin liderliğiyle ittifak kurmayı ve partiyi Arap kamuoyunun olabilecek en geniş kesimi için çekici kılmayı gerekli görüyorlardı. Bu da partinin sınıfsal yaklaşımını sulandırmak anlamı taşıdığı gibi, Yahudi bağından kurtulmak anlamı da taşıyordu.

Ayrılık ve Ulusal Kurtuluş Birliği'nin Kurulması

İşleri çığırından çıkaran ve derhal ayrılmaya gerekçe olan kıvılcım, ordunun işlettiği çalışma kamplarında Histadrut'un Mayıs 1943'te ilan ettiği grevi partinin desteklemesinin uygunluğuna ilişkin anlaşmazlıktı.[28] Bu açıkçası önemli bir sorun değildi ve Musa'nın yokluğunda parti sekreteryası tarafından grevi destekleme ve hem Arap hem de Yahudi işçileri katılmaya çağırma kararı alındı. Bununla birlikte, Musa bu kararı kabul etmedi ve daha sonra tersine çevirdi.[29] Partinin Histadrut'la işbirliği yapamayacağı, çünkü Histadrut'un grev konusunda Araplara danışmadığı gerekçesini ileri sürüyordu;[30] Histadrut'un grevi uygulama şeklini, bunun salt ekonomik taleplerle verilen bir mücadele olmadığına, Histadrut'un Arap işçi hareketi üstün-

de liderlik iddiasını vurgulamayı amaçladığına işaret eden bir yaklaşım sayıyordu. Grevin başarılı olması, Histadrut'un askerî tesislerdeki Arap işçilerin güvenini kazandığı iddiasını ortaya atmasına yol açmakla kalmaz,[31] Arap işçileri kendi saflarına çekerek bu başarıyı istismar etmesine de olanak verirdi.[32] Yahudi üyelerse bunu, kendilerinin Yahudi kesiminde manevra yeteneklerini kısıtlamak için genel sekreterin yaptığı yeni bir hamle olarak görüyorlardı.[33] Grevde yer almanın gerekli olduğunda ısrar ediyor ve buna, yalnızca, partinin görmezden gelemeyeceği işçilerin ekonomik haklarını içeren bir sorun olarak yaklaşıyorlardı.[34] Dahası, grevde yer almamalarının onları Yahudi işçi hareketi içinde daha da yalnızlaştıracağını savunuyorlardı. Tıpkı partinin ülkedeki Yahudi halkı Siyonizmle karıştırmaması gerektiği gibi, sıradan Yahudi işçileri de Histadrut liderliğiyle karıştırmaması gerektiğini sözlerine ekliyorlardı. Greve katılımı destekleyen ve Musa'yı Arap ve Yahudi işçilerin hareketini daha da parçalayarak onların bir araya gelmelerini önleme arzusunda olmakla suçlayan Farah'ın Hayfa grubu da bu konuda onlarla aynı görüşteydi.[35] Musa'nın çizgisine gösterilen muhalefet öyle güçlüydü ki, Musa geri adım atmak zorunda kaldı; onun yerine bir uzlaşma önerdi, buna göre Araplara greve katılmamaları söylenecekti, partinin Yahudi üyelerinin ise kendi seçimlerini yapmalarına izin verilecekti.[36] Bunun uygulanabilir bir uzlaşma olmadığı anlaşıldı ve böylece, nüfusun iki düşman kesimine hitap eden iki ayrı çizginin izlenmesi sonucu doğdu. Bu anlaşmazlığın doğrudan sonucu olarak, Yahudi üyelerin ezici çoğunluğu ve sekreteryanın bazı üyeleri genel sekreterin talimatlarına uymayı reddettiler, sonuçta da parti parçalandı. Öngörülmeyen bir gelişme olarak Moskova'nın Komintern'i dağıtma kararı bu süreç boyunca hızlandırıcı bir etki yaptı.

Komünist Enternasyonal'in feshedilmesi kararı FKP liderliğinde şaşkınlığa ve sarsıntıya yol açtı. Salt bir formalite olarak görülmesine[37] rağmen, bu karar Musa'nın zaten sallantıda olan konumunu daha da zayıflattı ve partide hüküm süren ol-

dukça büyük kafa karışıklığını ve dağınıklığa artırdı. Partinin birkaç yıldan beri Komintern'le herhangi bir doğrudan teması olmamakla birlikte,[38] bu fesih, genel sekreteri onaylanmış çizginin nihai temsilcisi olduğu iddiasından ve Komintern Yürütme Kurulu ile partinin sıradan üyeleri arasında aracılık rolü oynama olanağından yoksun bıraktı. Musa'nın gücü, konumunun Komintern tarafından onaylanmış olmasında ve bunun sonucu olarak elde ettiği parti aygıtı üstündeki denetiminde yatıyordu. Komintern'in dağıtılmasına kadar, Musa tüm önemli kararlarda fiili veto yetkisine sahipti ve sekreteryanın diğer üyelerinin kararlarını tanımayarak bu yetkisini birçok kez kullanmıştı. Komintern'in dağıtılması onu bu yetkisinden yoksun bıraktı[39] ve hem onun politikalarını onaylamayıp, bunu "doğru" komünist yoldan ayrılma olarak görenlerin, örneğin Yahudi muhalefetin, hem de daha çok kişisel nedenlerle muhalefet eden Farah gibilerin onun liderliğine meydan okumalarının kapısı açıldı.

Moskova'nın merkezî denetiminin ortadan kalkmasıyla, birçok komünist parti, her türlü dış denetimden bağışık olan ulusal bir komünizmden yana olduklarını iddia ederek ulusal kimliklerini vurgulamaya başladı. Bu, hem Arap hem Yahudi kesimlerinin davranışlarında anlatımını buldu. Arap kesimi, kendi ulusal toplumuna daha iyi hitap etmek için Arap ulusal hareketine daha fazla katılmaktan ve önündeki Yahudi engelini aşmaktan yana tavır koyarken, Yahudi kesimi ülkedeki neredeyse yarım milyon Yahudi'nin "ulusal bilinci"ni görmezden gelmenin güç olduğunu kavrayarak, partinin temel ilkelerinde revizyon yapılmasını sağlamak istiyordu. Çünkü bu ilkeler, ülkedeki Yahudi varlığının henüz önemsiz bir boyutta olduğu ve Arap hareketinin İngilizlere karşı kararlı bir mücadele yürütmeyi vaat eder göründüğü bir zamanda konulmuştu.

Histadrut grevi konusundaki anlaşmazlığın hemen peşinden gelen Komintern'in dağıtıldığı haberi, Musa'yı elinde kalmış olan Arap tabandan yoksun bırakmak ve Arap komünist hareketin liderliğini üstlenmek için gereksinim duydukları fır-

satı Farah grubuna sağladı. Mayıs 1943'e gelindiğinde, Musa partinin Yahudi üyelerinin bağlılığını zaten yitirmişti. Grevin ardından, tam bir başıbozukluk ve karışıklık dönemi geldi. Bu kavşak noktasında Arap muhalefet grubu, ayrılık kararına son noktayı koyan ve Arap komünistler ile Yahudi komünistlerin gelecekte yeniden bir araya gelme olasılığını son derecede zayıflatan bir adım attı. Partideki çatlağı gidermeye çalışmak için Mayıs'ın son haftasında yapılan bir MK toplantısından hemen sonra,[40] MK'nin adına hazırlanmış bir Arapça bildiri ortaya çıktı ve Yahudi muhalefet zaten fiilen var olan kopmayı resmileştirmek için hemen bundan yararlandı.[41] Hepsi MK üyesi olmayan bireysel Arap üyelerce hazırlanmış olmasına[42] ve MK'nin bu bildirinin yayınlanmasına izin verdiğini inkâr eden Musa tarafından geçersiz sayılmasına[43] rağmen, olan olmuştu. Bildiride, FKP'yi "saflarında ulusal programını kabul etmiş Yahudilerin de yer aldığı ulusal bir Arap partisi" olarak tanımlıyordu.[44] Ulusal unsurların parti saflarına katılmasının yolunu açtığı için Komintern'in feshini memnuniyetle karşılıyor ve MK'nin "Siyonist sapmacılar"ı partiden temizlediğini, Tel Aviv ve Hayfa şubelerinin üyelerini de ihraç etmeye karar verdiğini duyuruyordu. Bunun ardından olanlar ancak anarşiye yakın bir durum olarak tanımlanabilir: Musa, Yahudi muhalefet üyelerini ihraç etti,[45] buna karşılık da S. Mikunis liderliğindeki bir Yahudi muhalefet grubu Arapları ihraç etti.[46] Sonraki aylara tam bir karışıklık damga vurdu: Kendi kendini atayan ve hepsi de partiyi temsil ettiğini iddia eden birçok MK ortaya çıktı; üstünde uzlaşılabilir bir işbirliği çerçevesi bulmak umuduyla, bir süre çekişen gruplar arasında temaslar sürdürüldü, ama tüm gruplardan Yahudilerin ve Arapların katılımıyla bir genel toplantı yapılması önerisi sürekli olarak ertelendi, hiçbir zaman da gerçekleşmedi.[47] Artık sayıları Arap tarafında ikiye ve Yahudi tarafında üçe çıkmış olan grupları ayıran uçurumun ve aralarındaki farklılıkların aşılamayacak kadar büyük olduğu ortaya çıktı. Musa'nın kendisi ve küçük Arap destekçi grubu ayrılığa karşı çıkmalarına

ve birleşik bir komünist partinin varlığını sürdürmesini savunmalarına karşın, partiyi bir arada tutamadılar, en sonunda da partinin merkezi ve disiplinli bir örgüt olarak varlığı sona erdi.[48]

Partinin parçalanması, Arap komünistler arasındaki tek disiplinli ve bağdaşık grup olarak Farah grubunu öne çıkardı. Aynı zamanda da Musa'nın destekçilerinden bazıları onu terk etmeye ve muhalefetin yanında yer almaya başladılar.[49] Musa'nın kendisi, birçok önde gelen komünist tarafından desteklenmesine rağmen,[50] anlamlı bir Arap-Yahudi partisinin varlığını sürdürmeye yetecek destek bulamadı ve zayıflığının farkına vararak, artık bir hayal olan genel sekreterlik görevinden Kasım'da istifa edip siyasal faaliyetlerden elini eteğini çekti. 1943 yazı, ülke çapında bir ulusal komünist hareket kurmak için Hayfa grubunun düzenlediği bir dizi toplantıyla geçti. Moskova'yla herhangi bir temas olmadığı için, hem Arap hem de Yahudi komünistler Suriye Komünist Partisi'ne ve onun lideri H. Bektaş'a[51] kılavuzluk etmesi için başvurdular. Parti artık varlığını sürdürmediği için, Bektaş'a danışmaya giden üyeler, bunu partinin tamamının temsilcisi olarak değil, ister istemez kendi gruplarının inisiyatifiyle yaptılar.[52] Öyle görünüyor ki, Bektaş var olan ayrılıkları görmezden geldi ve Arap komünistlerin açıktan açığa komünist bir unvan kullanmaksızın bağımsız bir ulusal komünist örgüt oluşturmalarını tavsiye etti[53] ve Suriye Komünist Partisi MK'sinin bir üyesini partinin durumunu araştırması için Filistin'e gönderildi.[54] O üyenin önerileri de Bektaş'ınkilerle aynı doğrultudaydı; ülkede hüküm süren gergin ulusal atmosferde, ortak bir Arap-Yahudi örgütlenmesini devam ettirmenin imkânsız olduğu görüşüne dayanıyordu.

Arap komünistlerin saflarındaki karışıklık Ulusal Kurtuluş Birliği'nin (UKB'nin) kurulmasıyla sona erdi. Eylül 1943'te Hayfa'da Farah grubunun ve partinin birçok Arap üyesinin katıldığı bir toplantı düzenlenerek, bir Arap komünist partisinin kurulmasına karar verildi.[56] Bu toplantının ardından tüm çabalar, Musa dâhil partinin Arap kadrosunu bu yeni örgütlenmeye

katılmaları gerektiğine ikna etmeye yoğunlaştırıldı;[57] ayrı Arap ve Yahudi örgütlenmeleri fikri artık resmen kabul ediliyor ve yayılmaya çalışılıyordu.[58] Arap komünistler bir süre daha FKP adı altında görünmeye devam ettiler,[59] ama 1944 yılı başında, Arap komünistlerin vermek istedikleri komünist olmayan görüntüyü yansıtacak şekilde Ulusal Kurtuluş Birliği (UKB, Üsbet el-Taharrür el-Vatani) ünvanı benimsendi. UKB programını içeren ilk bülten 1 Şubat 1944'te yayınlandı.[60] UKB'ni kuranlar başlangıçta UKB'nin oluşturulmasını FKP'nin bir devamı olarak görmüyordu, bu oluşumun dostları veya düşmanları da öyle görmüyorlardı. UKB'nin programı sosyalizm ilkelerine ya da devrime ilişkin herhangi bir değinme içermiyor, kendisini Arap hareketinin ulusal bağımsızlık mücadelesiyle sınırlı tutuyordu. Gerçekte, grup için seçilen isim kendi kendini açıklıyordu; grubun "ulusal" bileşimine ve yönelimine işaret ediyordu, amaçlarını da yabancı hâkimiyetinden "kurtuluş"la sınırlıyordu. UKB, ilk baştaki bakış açısını, iki yolla daha tanımlıyordu: Geleneksel Arap liderlerinin bu birliği Arap ulusal hareketin parçası olarak tanımalarını talep ederek[61] ve liderlerinin çoğu Hıristiyan olan bir örgütün başkanlığına bile bile bir Müslüman'ı seçerek.[62]

Yahudi Kesimindeki Komünist Hareket

Yahudi komünistlerin safları içindeki durum Arap tarafındakinden daha karışık ve kaotikti, çünkü Musa'ya karşı düşmanlıkta birlik olmalarına rağmen, başka pek az konuda birbiriyle anlaşabilen sayısız küçük grup vardı.[63] 1943 yılının kalanı ufak tefek faaliyetlerle geçti, grupların çoğu enerjisini ortak bir zemin bulma girişimlerine harcadı. Başta gelen uğraşı, belirli teslimiyetçi eğilimlerle mücadeleydi; bunlar, ülkede örgütlü bir komünist partiye yer olmadığını, birleşik FKP'nin başarısızlığının bunu gösterdiğini ve Yahudi komünistlerin daha geniş ve daha gevşek tabanlı bir antifaşist hareket oluşturmakla yetinmeleri gerektiğini anlatıyorlardı.[64] 1944'ün başında birleşme

denilebilecek bir durum ortaya çıktı ve üç farklı grup belirginleşti. Bunlardan, siyaset sahnesinde kalıcı bir varlık gösteremeyecek olan en küçüğü, kısmen, seksiyonun ve Emet grubunun eski üyelerinden oluşuyordu, bunlar diğer Yahudi komünist gruplarla işbirliğine yanaşmayan ve ayrı bir örgütlenme oluşturmayı yeğleyenlerdi.[65] İkincisi, Musa'ya bağlı kalmış olan ve ne Arap muhalefete ne de Mikunis liderliğindeki Yahudi muhalefete sempati besleyen birçok önemli parti liderinden ve partinin gençlik hareketinin bazı unsurlarından oluşuyordu. Ayrılmanın artık kesin olduğunun açıklık kazanmasından ve Musa'nın aktif siyasal yaşamı bırakmasından sonra partiyi yeniden canlandırmak için Mikunis grubuyla görüşmeler başlatıldı ve 1944'te düzenlenecek bir kongreye sunulacak siyasal konular üstünde görüş birliğine varıldı.[66] Ne var ki, bu grubun ancak bir bölümü sonunda Mikunis grubuyla birleşerek yeni bir komünist parti kurdu.[67] Geriye kalanlar Komünist Eğitim Birliği'ni oluşturdular[68] ve 1948'de devletin kurulmasından sonraya kadar bağımsız varlıklarını sürdürdüler. Üçüncü grup en büyük ve en önemli olanıydı. Ayrılık öncesinde ve sırasında Musa'nın liderliğine karşı muhalefette her ikisi de öne çıkmış olan S. Mikunis ve P. Feinhaus liderliğindeki bu grup, eski Emet grubunun bir kısmını ve Slonim ile Tzabari çevresindeki grupların bir kesimini saflarına çekmeyi başardı. Mart 1944'te birlik için bir çerçeve belirlemeyi başaran grup, Sekizinci Parti Kongresi olarak adlandırdığı ilk kongresini Mayıs 1944'te yaptı,[69] böylelikle ayrılık öncesi FKP'nin meşru devamı olduğu iddiasında bulunuyordu.[70]

Komünist Eğitim Birliği, kuruluş kongresini Nisan 1945'te yaptı; bu vesileyle, "Yahudi ulusal yurdu"na güçlü desteğini dile getirdi ve Yişuv için siyasal bağımsızlık hedefini kabul ettiğini duyurarak, Yişuv'un daha ileri ekonomik ve siyasal gelişimi için çağrıda bulundu.[71] Bu grup, Filistin'in bir komünist partiye ihtiyacının olmadığı görüşündeydi ve görevini, "komünist ideolojinin Yişuv'daki işçiler arasında yayılması"[72] olarak görüyordu. Kendisini buna göre yapılandırdı. Örgütsel çerçevesi

son derecede gevşekti; eğitim ve propaganda amaçlarını kabul eden herkese örgütün kapılarının açık olduğu açıklanırken, üyelerin liderliğin kararlarına uymak zorunda olmadıkları ve salt çoğunluk oyuyla örgütün ana tüzüğünün değiştirilebileceği vurgulanıyordu.[73] Örgüt, Histadrut'un ve Siyonist hareketin liderlerine "yanlış" politikaları nedeniyle saldırmayı sürdürmesine ve ülkedeki her iki toplumun eşit haklarını güvenceye almak için Araplarla işbirliğinin gereğine laf olsun diye değinmesine rağmen, Siyonist hareketin sloganlarını aynen benimsiyordu, öyle ki ondan ayırt edilemez hale geldi. Avrupa'daki sığınmacı kamplarında kalan yüz bin Yahudi mültecinin derhal Filistin'e girmesi talebini aynen tekrarlıyordu ve Yişuv'un kendini savunma hakkını dile getiriyordu.[74] Sonuçta benimsediği Hagana'yı övücü tutum ve Yahudi gençliğin Hagana saflarına katılması için yaptığı çağrı bu duruşun doruk noktasıydı.[75] Uluslararası komünist hareket tarafından tanınmış olmamasına[76] rağmen bu grup, başka ülkelerdeki komünistler ile "Yişuv arasındaki şüphe ve yabancılaşma duvarlarını yıkma"yı görevi olarak algılıyordu[77] ve daha 1946'da, Filistin sorununun "ülkedeki iki ulusun kendi kaderini tayin hakkı"na dayalı olarak çözülmesini Sovyetler Birliği'nin desteklediğini iddia ediyordu.[78] Ekim 1947'de düzenlenen bir konferansta bu grup, artık amacını "komünizm teorisiyle Filistin'deki İbrani ulusunun ulusal ve toplumsal kurtuluşunu kaynaştırmak" olarak tanımlayan ve "ulusal bağımsızlık için Yişuv'da itici bir güç olmayı arzulayan"[79] İbrani Komünist Partisi'ne dönüştü. Bu grup, kendini komünist ilan etmiş bir parti için alışılmadık bir yaklaşımla, Filistin'deki Yahudiler'in "ezilen bir sömürge halkı" oluşturduğu tezini geliştirdi ve verdikleri kavganın "Yişuv'un ulusal kurtuluşu" kavgası olduğunu duyurdu.[80] Ama grup, bölünmeyi sorunun çözümü olarak kabul etmiyor ve her iki toplumun birbirine karşı duyduğu diğer tarafa hâkim olma korkularını gidermek için tasarlanmış karışık bölüşmeleri ve güvenceleri kapsamakla birlikte, aynı zamanda da "bağımsız demokratik birleşik devlet" çerçevesini koruyan

bir "bölgesel federalizm" planı öneriyordu. Açıkça anlaşılacağı gibi bu grup, bölme kararı verildiğinde en aşırı Yahudi terörist gruplardan birisiyle temaslarını sürdürerek İsrail devletinin kurulmasını destekledi,[81] ama kısa süre sonra İsrail Komünist Partisi'yle birleşti.[82]

Mikunis grubu, bir önceki yaz, partide meydana gelen ayrılmanın yaralarını saracak bir olay olarak tanımladığı ilk kongresini Mayıs 1944'te yaptı.[83] Artık, ayrılmanın nedeni tanımlanmamış "siyasal görüş farklılıklarının varlığı" olarak açıklanıyor ve bu sorunların birleşik parti çatısı altında çözümlenmesini sağlayacak demokrasi anlayışının partide olmamasının suçu Musa'ya yükleniyordu.[84] Kongrenin kararlarıyla belirlenen yeni parti politikaları, Beyaz Belge'ye ve Toprak Transferi Yönetmelikleri'ne karşı çıkılmasını temel alıyor, bunları ülkenin bölünmesinin koşullarını sağlayan şeyler olarak görüyordu.[85] Aynı zamanda da parti, Avrupa'da yerinden yurdundan edilmiş kişilerin kaldığı kamplardaki Yahudi mültecilerin, eğer isterlerse, Filistin'e girmelerini desteklediğini açıklıyor, ama sınırsız göç taleplerini reddediyordu. Parti, ülkedeki Yahudi yerleşimciler ile Arapların çıkar birliğine olan inancını onaylıyor ve "Yahudi ulusal azınlığa tam eşit hakların tanınması"nı güvence altına alacak bir "bağımsız demokratik devlet"in kurulması çağrısında bulunuyordu. Yahudi toplumunun ulusal kültürünü geliştirmesine olanak sağlamak için yerel yönetimlerin geniş özerkliğini güvence altına alacak bir özel hükmün konulmasını talep ediyordu.[86]

"Sekizinci Kongre"den doğan parti, öyle görünmek için ne kadar çabalasa da, hiçbir şekilde eski FKP'nin devamı değildi. Yeni liderlik partinin ulusal esasa göre bölündüğünü sadece örtmeye çalışmış ve görmezden gelmişti; ne var ki, komşu Arap devletlerindeki kardeş komünist partilerin hiçbirinden kongreye tek bir kutlama mesajının bile gelmemesi dikkat çekiciydi.[87] Arap-Yahudi ulusal çatışması bu kongrede tartışılmadı, ne de sonraki herhangi bir toplantıda tartışılacaktı; bu konu düpedüz görmezden gelindi ve *Kol Haam* adlı dergisini yayınlamak için

ilk kez Aralık 1944'te yasal izin alan[88] parti, yazılı belgelerini birçok Avrupa dilinde yayınlıyordu, ama Arapça olarak tek bir bildiri bile yayınlamadı. Yeni parti ayrılık öncesi FKP'den bir adım daha uzaklaştı: Histadrut'a girme hakkı kazanmaya uğraşırken, partinin eski liderliğinin geçmişteki hataları için ilk kez kamuoyu önünde özeleştiri yaptı.[89] Kendi ifadesine göre "Bolşevik özeleştiri" ruhuyla, 1936 ayaklanması sırasında benimsenmiş politikalardan kendini sıyırmaya çalıştı, bunun için o zamanlar liderliğin parti üyelerine danışmadığını ve daha sonra partinin Yahudi kadrolarınca verilen mücadelenin o eski liderliği alaşağı etmeyi başardığını ileri sürdü. Ayaklanmayı desteklediği ve faşistlerle temas kurup "onların ajanı haline gelmiş" olan Müftü'nün liderliğine karşı mücadele edemediği için partinin o dönemdeki politikasının yanlış olduğunu açıklayarak devam etti. O zamanki liderlik, Yahudi toplumunun "tek bir ilerici bütün olarak Arap halkın karşısında tek bir gerici bütün" olduğu şeklindeki yanlış bir görüşe de sarılmış ve sonuçta, Yahudi toplumunun geleceği için bir program geliştirememişti.[90]

Yeni parti, yasallık atmosferinin sonucu olarak da farklıydı, çünkü artık o atmosferde çalışmasına izin verilmişti. İlk defa, komünistler açıktan açığa parti toplantılarına katılma çağrısı yapıyor ve bunları açıkça tanıtıyorlardı. Siyaset alanına girmeye yönelik ilk girişim Ağustos 1944'teki Histadrut seçimleriyle yapıldı. Partideki Yahudi muhalefet Musa'nın 1943'te Proleter Grubu'nu feshetme girişimlerine karşı çıkmış olmasına karşın, Musa artık başta olmadığı halde bu grup yeniden örgütlenmedi, ama parti, üyelerinin Histadrut'a bireysel üye olmalarında ısrar ederek onun politikasını uygulamayı sürdürdü. Bununla birlikte, Yahudi işçi liderlerinin temsilcileriyle yapılan toplantılara ve girişilen özeleştiriye rağmen parti, Histadrut'un ileri sürdüğü talepleri, yani Yahudi göçüne açık ve tam destek verilmesi ve "ulusal yurt"un tüm yönleriyle geliştirilmesi taleplerini karşılayamadı, bu nedenle de Histadrut'a kabul edilmedi.[91] Parti, sonraki yıllarda da, kadrolarının kabul edilmesi sorunu-

nu görüşmek üzere toplantı yapmak için Histadrut yürütme komitesine baskı yapma girişimlerini sürdürdü ve bu konuyu "en öncelikli"[92] olarak gördü, ama ancak 1947 yılının başında giriş izni koparmayı başardı.[93] Yişuv'un seçilmiş meclisini belirlemek için yapılan seçimlere Demokratik Halk Listesi adı altında giren parti daha başarılı olarak 3.948 oy aldı ve üç sandalye kazandı.[94] Yahudi toplumu içindeki "işçileri, memurları, zanaatçıları, dükkan sahiplerini, aydınları, küçük çiftçileri ve küçük tüccarları"[95] kapsayan pek çok grubu temsil ettiğini öne süren partinin programı, Yişuv'un savaş çabasına katılımını artırarak ulusal haklarını güvence altına alması çağrısına dayanıyordu. Yişuv'un konseylerinde ilk kez yasal olarak boy gösteren parti, 1939 tarihli Beyaz Belge'nin feshinden yana olduğunu ilan etti, ama göç sorunu konusunda net değildi.[96] Bir Yahudi devletinin kurulmasını şiddetle reddediyor, bunu sadece bölünmenin ön adımı olarak tanımlıyordu. Onun yerine, "birleşik bir Filistin"in bağımsızlığı talebini dile getiriyor, ama "Yahudi yerleşimcilerin hak eşitliği"[97] konusunda anlaşılması güç görüşler sergiliyordu. Yişuv'un siyaset sahnesine bu başarılı girişi, partinin faaliyetlerini Yahudi nüfusla sınırlama konusunda kendi kendine koyduğu kısıtlamayı ifade ediyor ve onu, ayrılık öncesi FKP'den daha da farklılaştırıyordu.[98]

Partinin Yişuv'un yapısına ve haklarına ilişkin tutumu yavaş bir evrim geçirdi ve Mayıs 1944'teki kuruluş kongresinde açıkça belirlenmedi. Bunun başta gelen nedeni, Moskova'yla güçlü temasların bulunmaması ve "doğru komünist" tutumun ne olması gerektiği ve uluslararası komünist hareketin Yahudi sorununu, özellikle de "ulusal yurt"un kurulmasını[99] nasıl gördüğü konusunda oradan herhangi bir ışığın gelmemesiydi. Ama daha Sekizinci Kongre'de yeni parti, "Filistin'de ilerici kuvvetlerin Yahudi nüfusun hak eşitliğine yönelik benimsenen tutumla ayırt edilecekleri"ni[100] ilan ederek, Filistin'de Yişuv'un konumu sorununun önemine işaret etmişti. Uluslararası komünist hareketin benimsediği çizgi, Londra'da 1945'te düzen-

lenen Uluslararası İşçi Kongresi vesilesiyle ortaya çıktı; orada Sovyetler Birliği, Siyonist yanlısı görünen ve "ulusal yurt"a destek veren bir kararı destekledi. Parti, bunu, Yişuv'un mücadeleleriyle ve özlemleriyle daha yakından özdeşleşmesi için Moskova'dan onay geldiğinin bir işareti olarak anladı.[101] Parti, buna uygun şekilde, faaliyetlerini ve propagandasını bu yeni tutuma uyarlayarak, "dünyadaki ilerici güçler"in "ulusal yurdun serbest gelişimi"ne ve Yişuv'un "Beyaz Belge'ye karşı haklı savaşına"[102] destek verdiklerini ilan etti. Daha Mayıs 1945'te parti, "ulusal yurdun gelişimi için mücadele edelim" sloganını yükseltiyordu.[103] İngiliz otoritelerin Yahudi terörizmini bastırmak amacıyla Siyonist hareketin ve Histadrut'un liderlerinin de aralarında olduğu yaklaşık üç bin kişiyi tutuklayarak Yişuv'u "acımasız askerî kuşatma altında" tuttukları[104] Haziran 1946'da parti, tarihinde ilk kez Siyonist liderliğe açıkça destek verdi. İngilizlerin davranışının bir "zulüm" ve "sömürgeci baskının yeni ifadesi"[105] olduğunu açılayarak, tutuklananları "Yişuv'un oğulları ve kızları" olarak tanımlıyor ve onların tutuklanmasını "Filistin'de yaşayan herkesin en temel haklarına yapılmış" ciddi bir saldırı olarak nitelendiriyordu. Tüm tutuklananların derhal serbest bırakılmasını isteyerek, Yişuv adına BM'ye şikâyet dilekçesi verilmesini öneriyordu.[106] Bundan sonra, partinin yayınlarında "var olan Yahudi toplumunun ve özgür ulusal gelişim haklarının tanınması" [107] çağrılarına bol bol rastlanacaktı. Parti, "ulusal yurt" olgusunun artık bir "gerçeklik" olduğunun ve "Filistin'de iki halk"ın varlığının "artık inkâr edilemeyeceği"nin kabul edilmesi çağrısında bulunuyordu. Partinin başka ülkelerdeki delegeleri artık Yahudi terörizmini "Yişuv kitlelerinin sömürgeci yönetime karşı haklı kızgınlığı"na[108] bağlayarak açıklıyorlardı ve İngilizlere karşı Yahudi direnişini "tarafsız gözle bakıldığında, sömürgeci yönetime karşı protesto niteliğinde bir şey" olarak görmek gerektiğini, Yişuv'un gitgide artan biçimde "sömürgede ezilen bir ulusal grup"[109] konumuna geldiğini söylüyorlardı.

Araplarla "mutabakat" sorunu ve partinin "zorunlu olarak sonsuza kadar birlikte yaşayacağız"[110] dediği kişilerle ortak bir zemin bulma gerekliliği Yahudi komünistlerin tartışmalarında ve propagandalarında hep öne çıkarılıyordu, ama bu oldukça yoğun sözlü faaliyetlerin pratikteki sonucu gerçekte sıfırdı. Partinin kongrelerinde Arap toplumundaki "ilerici kuvvetler"le birliğin gerekliliği hep dile getiriliyor, ülkede işbirliğinin mümkün olduğuna Yahudileri ve Arapları ikna etmenin tek yolunun bu olduğu vurgulanıyordu.[111] Ne var ki, endüstriyel eylem vesilesiyle yayınlanan birkaç ortak bildiri sayılmazsa, mandanın bitmesinden önce Arap ve Yahudi komünistler arasında hiçbir biçimde işbirliği kurulmadı. Yahudi komünistlere ülke dışından uygulanan baskıya rağmen,[112] arzulanan işbirliği bir türlü gerçekleşmedi. Kamuoyu önündeyken, Yahudi komünistler hem Arap hem de Yahudi komünistlerin Filistin'le ilgili tüm temel meselelerde aynı görüşleri paylaştıklarını ve ayrılmanın "bir iç örgütsel sorun olduğu"nu[113] ileri sürüyorlardı. Ne var ki, partinin sözcüsü Mikunis, iki grup arasında gelecekteki bağımsız Filistin devleti için öngördükleri yönetim biçimiyle ilgili "ilke farklılığı" olup olmadığı konusuna girmeyi reddediyordu.[114] Ama özel görüşmelerinde, Yahudi komünistlerle işbirliği olmamasının suçunu Arap komünistlerin "oportünist tutumu"na yükleyerek, "Arap ulusal hareketinden tecrit olmalarına" yol açacağı gerekçesiyle ve "saf bir Arap grup" olarak görünmeyi arzuladıkları için[115] işbirliğini onların reddettiğini öne sürüyordu. Gerçekte, iki grup arasındaki uçurum aşılamayacak kadar genişlemişti ve Yahudi komünistlerin "ulusal yurt"u destekleme yönünde attıkları her adımla da daha da genişliyordu. Arap komünistler Yişuv'un "eşit ulusal haklar"ını hiçbir zaman tanımadılar, Beyaz Belge'yi desteklemeyi ve Yahudi göçüne, hatta Yahudi mültecilerin girişine karşı çıkmayı ısrarla sürdürdüler. Filistin'de Yahudilerin ulusal azınlık haklarından değil, yurttaşlık haklarından yararlanacakları bağımsız bir Arap devleti için çağrı yaparken,

1943'teki ayrılma zamanına kıyasla, Yahudi komünistlerden daha da uzaklaştılar.

Mayıs 1943'teki ayrılmadan önce, Filistin'deki komünist hareket Arap ulusal hareketinin taleplerini desteklediğini ilan etmişti, tek şartı vardı; Yahudi sakinlerin tam eşitliğinin ve yurttaşlık haklarının güvence altına alınması. Yeni Yahudi partisi, Mayıs 1944'deki ilk kongresinde,[116] kendisini Arap ya da Yahudi olarak tanımlamayarak bile bile niteliğini belirsiz bıraktı ve bağımsız demokratik bir devleti desteklediğini açıkladı. Bu tatmin edici olmayan tutum çok geçmeden terk edildi ve Onuncu Kongre'sinde parti, "herhangi bir biçimde bölünmeyi ya da federasyonu" mahkûm ederken, "tam hak eşitliğini [tanıyan] demokratik ve bağımsız birleşik bir Arap-Yahudi devleti"[117] sloganını ortaya attı. Aynı zamanda, Filistin sorununu BM Güvenlik Konseyine taşımanın gerekli olduğu görüşünü de dile getirdi, orada demokratik ve ilerici kuvvetlerin etkisiyle soruna adil bir çözüm getirme olanağı bulunacağı umuluyordu.[118] Partinin amacı Filistin'in geleceğini "İngiliz-Amerikan emperyalizminin ellerinden" almaktı ve buna dayalı olarak, İngiliz-Amerikan Araştırma Komitesi'nin Mart 1946'da Filistin'i ziyaret etmesine karşı çıktı ve bunu, Sovyetler Birliği'ni saha dışında tutmayı amaçlayan "yasadışı" bir girişim olarak tanımladı.[119]

1947'ye gelindiğinde parti, ülkede "iki ayrı ulusal grup"un varlığını tanıma yönünde daha da fazla yol almıştı ve her iki halkın "medeni ve ulusal siyasal hakların tam eşitliği ilkesine dayanan tek, özgür ve demokratik bir Filistin'de bağımsızlık"[120] haklarını savunuyordu. Göçün herhangi bir şekilde ciddi bir sorun olduğunu reddeden ve Filistin sorunu ile Avrupa'daki Yahudi mülteciler sorunu arasında ayrım yapmayı sürdüren parti, "iki uluslu üniter çözüm"[121] önerisini ortaya attı, hatta ülkede yaşayanların arzusu o yönde olursa, önceleri reddettiği "federal çözüm"ü kabul edecek kadar da ileri gitti. Bir halkın diğeri üstünde egemenliğini düşündürdüğü gerekçesiyle gerek Arap devletini gerekse Yahudi devletini reddeden partinin önerdiği

devlet, nispî temsile dayanıyordu; "aritmetik yaklaşım"ı eleştiren ve denklik gerekliliğini reddeden parti, yabancı unsur bir kez Filistin'den çıkarılınca, iki halkın dostça oturup sorunlarını halledeceğini iddia ediyordu. Sovyetler Birliği'nin de bu sorun konusundaki kendi tutumunu netleştirmeye ve daha önce kesinlikle kabul edilebilir bulmadığı bölme fikrinden yana ağırlığını koymaya karar verdiği bir zamanda, Yahudi komünistlerin kararı buydu.

Sovyetler Birliği'nin Filistin sorununa ilişkin açık tutumu ancak Nisan-Mayıs 1947'de BM'de yapılan tartışmalar sırasında şekillenmeye başladı. Sovyet temsilcisinin konuşması bölmeye, üstü örtülü destek içeriyordu. İlk kez olarak bir komünist sözcü bölme çözümünün olabilirliğini kabul ediyor ve "Yahudilerin kendilerine ait bir devlet kurma özlemleri"ni[122] onaylıyordu. Ama bunun, ancak "bağımsız, iki toplumlu, demokratik, saf bir Arap-Yahudi devleti" kurmakta başarısız olunması durumunda uygulanacak ikinci bir seçenek olduğu açıklanıyordu. Sovyetlerin bu yeni yaklaşımındaki belirsizlik partinin özgün tutumunu sürdürmesine olanak verdi ve parti, siyasal propagandasında, iki uluslu bir devlet kurulmasını talep etmeye ve bölünmeyi lanetlemeye devam etti. Dolayısıyla, Eylül 1947'de parti, UNSCOP'un (Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi) bölme lehine olan çoğunluk raporunu kınayarak, öngörülen Yahudi devletine, Siyonist liderlerin "düşlerinin ötesinde" bir boyut bahşetmekle eleştirdi ve bunun "işe yaramaz ve uygulanamaz"[123] olduğunu ilan etti. Bir "federal devlet" kurulması çağrısı yapan azınlık raporundan yana olduğunu açıkladı. Bir ay sonra, Sovyet temsilcisi ülkesinin "ilke olarak" azınlık raporunu desteklediğini açıkladığında, ama "kötü bir çözüm" olmasına rağmen Yahudiler ile Araplar arasındaki ilişkilerin giderek bozulduğu mevcut şartlarda mümkün olan tek yol olarak tanımladığı çoğunluk önerisinin uygulanması çağrısı yaptığında da, parti onun konuşmasını dergisinde aynen yayınladı, ama kendi tutumunu belirtmekten kaçındı.[124] Bununla birlikte, değişiklik

uzak değildi, birkaç gün sonra parti bölünmeyi ve iki devlet planını desteklediğini açıkladı.[125] Parti, soruna ilişkin BM kararını beklemeden ve Sovyetler Birliği'nin en sonunda hangi tarafı destekleyeceğinden emin olmadan,[126] daha önceki siyasal propagandalarında kullandığı bölünmeye karşı söylemini gözden geçirdi ve ülkede "iki bağımsız demokratik devletin kurulması" mücadelesini tüm kalbiyle desteklediğini ilan etti.[127]

Yahudi devletinin kurulmasına ve onu izleyen savaşa Yahudi komünistlerin desteği tamdı. Tarihte ilk kez kendilerini Yişuv'un geri kalanıyla tam amaç birliği içinde bulan parti, Siyonist hareketin "ilerici kanadı"yla birleşik cephe oluşturmaya çabaladı.[128] Bunun için çağrı yapan parti, Yişuv'un mandaya karşı mücadeledeki başarısını kısmen Sovyetler Birliği'nin ve dünyadaki "tüm ilerici kuvvetler"in yardımına borçlu olduğunu belirtmeyi de unutmadı.[129] Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin ilan edilmesi üzerine, Yahudi komünistler bu "büyük gün"ün gelişini coşkuyla selamladılar ve Yahudi devletinin biricik müttefikinin "tüm Yahudi halkı" ile Sovyetler Birliği olduğu "özgürlük kavgamız"a katılmak üzere, Yişuv'un topyekûn harekete geçmesi çağrısı yaptılar. Partinin üyeleri istilacı Arap ordularına karşı süregiden savaşta aktif görev alırlarken, bazı liderleri de yeni kurulan devlete yardım sağlamak amacıyla yurtdışına gönderildi.[130] Askerî harekâtlar sırasında da parti sert bir çizgi benimseyerek, silah ambargosunun kaldırılması çağrısı yapıyor, Arap devletleriyle ateşkese evet dediği için geçici hükümeti eleştiriyor ve "stratejik zorunluluk"[131] gerekçelerine değinerek, önerilen Yahudi devletinin sınırları dışındaki Arap topraklarının işgalini haklı gösteriyordu.

Partinin, İsrail Bağımsızlık Bildirisi'ni imzalamasıyla ve genel sekreterinin Geçici Hükümet Konseyi'nin otuz bir üyesinden biri olmasıyla, Yahudi komünistler tam 360 derecelik bir rota çizerek, en sonunda, Siyonist hareketle yollarını ayırmalarından önce, yani 1919'da savundukları tutuma geri döndüler. "Ulusal yurt" kurulmasına ve Filistin'in bölünmesine karşı neredeyse

çeyrek yüzyıl canla başla mücadele etmişlerdi. Sonunda, Sovyet dış politikasının mülahazaları, onların siyasal kararlarında belirleyici etken olmuştu ve yıllarca Siyonizmi hasım olarak gördüklerini unutarak en sonunda Yahudi sorununun "ulusal çözüm"ünü kabul etmelerine neden olan şey, herhangi bir iç ideolojik revizyondan çok, işte bu etkendi.

BÖLÜM VII

Arap Ulusal Komünist Hareketi

Arap İşçi Kongresi

A. *Komünistler ve Arap İşçi Hareketi*

FKP'nin 1943'te bölünmesinden önce, Arap komünistleri iki rakip Arap işçi örgütünde etkinlik gösteriyorlardı; bunlar AİSDF ve FAİD'in çeşitli şubeleriydi.[1] 1944 başında UKB'nin kurulması, parti liderliğiyle giriştiği mücadele sırasında AİSDF'yi yaratmış olan Hayfa'daki muhalif grubun zaferiydi. Bununla birlikte, UKB'nin kurulmasıyla, AİSDF'yi gereksiz kılan yeni bir örgütsel çatı yaratılmış oldu. Aynı anda da birleşik FKP'nin sona ermesi Musa'nın işçi hareketi içinde FAİD saflarında etkin olan destekçilerini zayıflatmış ve artık biricik örgütlü Arap komünist grubu kontrol etmekte olan Hayfalı rakipleriyle uzlaşmaya yöneltmişti. Bu yakınlaşma, AİSDF'deki politika değişikliğiyle yansımasını buldu. AİSDF varlığını bir süre daha devam ettirdi, ama artık UKB'nin de liderleri olan liderleri, faaliyetlerin FAİD çatısı altında yürütülmesinden yanaydı. Bu, Hayfa grubu ile Musa'nın Yafa ve Kudüs'teki eski destekçileri arasındaki soğukluğun giderilmesine yardımcı oldu. Bu yeni çizgi, yeni üye kazanma girişimlerinin durdurulmasında ve FAİD'e daha olumlu yaklaşılmasında yansımasını buldu. Yeni başvuranlar artık geri

çevriliyor ve var olan FAİD şubelerine katılmaları salık veriliyordu,[2] AİSDF'nin yayın organı *El-İttihat* ise sürekli olarak Arap işçi hareketinin tüm kesimleri arasında güçbirliği yapılması ve AİSDF ile FAİD'i bir araya getirecek yeni bir çatının yaratılması çağrısında bulunuyordu.

AİSDF sayısal olarak rakibinden hep daha zayıf kaldı ve işçi hareketinde meşru bir paydaş olarak kabul görmeyi başaramadı. Yine de, haftalık bir dergi olan *El-İttihat*'ı çıkararak büyük bir başarıya imza attı.[3] Derginin ilk sayısındaki bir yazı, Filistin'deki Arap işçi sınıfının ve Arap halkın Nazizmi yenme mücadelesine yaptığı katkıyı vurguluyordu. Okuyucularına, işçilerin dünya çapındaki mücadelelerini tanıtarak, "özgür ve mutlu bir dünya" yaratmaya yönelik ortak mücadelede başkalarının kazandığı deneyimlerden Arap işçilerin yararlanmasını sağlamanın amaçlarından birisi olduğunu duyuruyordu.[4] Derginin ikinci ana amacı, Arap işçilerin ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarını iyileştirmek, gösterdikleri çabaları tek bir güçlü hareket içinde birleştirmek için onların gündelik ekonomik mücadelesinin takipçisi olmaktı. Yazının devamında, "emekçi halk kitlelerinin" haklarını savunmakla, bir bütün olarak Arap Filistin'in çıkarlarına hizmet ettikleri ve Arap ulusal hareketinin ilerici yüzünü dünyaya gösterdikleri açıklanıyordu.

El-İttihat başından beri FAİD'in sol şubelerinin desteğini aldı. Derginin yayıncısının tüm Arap işçi örgütlerine gönderdiği ve genel yayın politikasını kararlaştırmak için dönemsel toplantılara katılacak temsilciler görevlendirerek "işçilerin dergisinin yayınlanmasına katılmaları" çağrısı yaptığı bir mektuba[5], FAİD'e mensup dört örgüt olumlu karşılık verdi. Kudüs, Ramallah, Beytüllahim ve Beyt Cala'daki Arap işçi dernekleri temsilci göndermeyi kabul etti ve bir merkezî idare konseyi oluşturulmasını önererek, tüm diğer Arap işçi örgütlerini Filistin'deki Arap işçi sınıfının meşru sesi olarak *El-İttihat*'ı desteklemeye çağırdı.[6] İlk iki yılında *El-İttihat* işçi sorunlarına ve Arap işçi örgütlenmelerinin faaliyetlerine oldukça yakından eğildi. Derginin dile getir-

diği görüşleri yalnızca birçok sendikacının kanaatlerinin ifadesi olarak değil, Arap komünistlerin ideolojik dağarcığında önemli bir bileşen olarak görmek önemlidir. *El-İttihat* hem Arap işçi hareketinin hem de UKB'nin yayın organı oldu, yayın sorumluları ve en sık yazı yazanlar UKB'nin siyasal liderleriydi. İşçi hareketiyle ilgili konulardaki makalelerin çoğunu, kendisi de UKB'nin kurucularından olan Farah kaleme aldı.[7]

Arap komünistler, işçi hareketi içinde üstendikleri rolü, hükümetin "ücret ayrımcılığı" politikasına son verilmesini talep ederek ve Arap işçiler ile Yahudi işçilerin ücretlerinde ve koşullarında var olan farklılaşmayı kınayarak Arap işçilerin çıkarlarını savunmak ve korumak olarak görüyorlardı.[8] Hükümet, Arap işçi örgütlenmelerini resmen tanımaya çağrılıyor[9] ve sendikacılığın ilerlemesi için "gerekli koşulları yaratmamak"la[10], ilgili iş yasalarını çıkararak toplu sözleşme uygulamaya koymamakla eleştiriliyordu.[11] Şirket sendikaları, yabancı şirketlerin bağımsız işçi örgütlenmelerini engelleme girişimi sayılarak lanetlenmesinin yanı sıra, istihdam güvencesi vermek için işçilerden aidat alan özel iş bulma büroları da lanetleniyor[12] ve hükümetin kamusal iş bulma büroları kurarak özel olanları yasaklaması çağrısı yapılıyordu.[13] Çalışma Bakanlığı'nın tutumu değişkendi. Sendikal örgütlenmeyi hızlandıracağı ve işçilerin kendiliğinden örgütlenme faaliyetlerine yasallık kazandıracağı düşüncesiyle ilk başta buna sıcak baktı.[14] Bakanlık faaliyetlerinin böyle savunulması, AİSDF'nin kurulurken Çalışma Bakanlığı'ndan, özellikle de işçi müfettişi Y. Chudleigh'den görmüş olduğu destek ve işbirliği açısından anlaşılabilir.[15] Bakanlık, başarısızlıklarını "yönetimdeki gerici unsurlar"ın bakanlık faaliyetlerine "muhalefet etmesi"ne bağlıyordu.[16] Ama bakanlığın görevinin "yalnızca işçilerin koşullarını kayda geçirmek değil, değiştirmek" de olduğunu sürekli gündeme getiren *El-İttihat*, bakanlığı "hükümetin elinde uysal bir araç"[17] olmakla suçluyordu. Arap işçi hareketinin görevi, birçok talebi yerine getirmesi için hükümete baskı yapmaktı: Sosyal sigorta ve emeklilik sistemlerinin yürürlüğe konulması,

asgari ücretlerin ve asgari çalışma saatlerinin belirlenmesi, Arap ve Arap olmayan işçilerin ücretlerinin eşitlenmesi,[18] işçilerin katılımıyla denetleyici konseylerin kurulması, grev yasağı getiren yasaların gözden geçirilmesi, ücretsiz zorunlu temel eğitim verilmesi, savaş bitince işsiz kalma tehlikesiyle karşılaşabilecek işçiler için okul, hastane ve yol inşaatı projelerinin başlatılması bu talepler arasındaydı.[19]

İşçiler ile işverenler arasındaki mücadelede "başarının temeli olarak" örgütlenmenin önemini vurgulayan bir dizi makalede, ulusal hareketin geleneksel liderliğinin dikkatini çekmek ve "ulusal mücadelede ve sömürüsüz yeni bir toplum yaratmada"[20] görevini yerine getirmek için güçlü bir işçi hareketinin gerekliliğine de işaret ediliyordu. İşçi hareketinin ilerici yüzünü yurtdışına gösterebilmek, Histadrut'un Filistin'de kendisine muhalif olanları "gerici feodal efendiler" olarak nitelendiren savlarını çürütebilmek, ulusal konseylerde ve Filistin'in geleceğiyle ve işçi sorunlarıyla ilgili politikaların belirlenmesinde söz sahibi olabilmek için, tüm Arap işçi örgütlenmelerini tek bir "yüksek Arap işçi konseyi"nde birleştirmek gerekliydi.[21] Arap komünistler, FAİD'in işçi hareketinin lideri olduğu yolundaki iddiasını reddetmekle birlikte, FAİD liderleriyle güçbirliği yapmaya istekli olduklarını gösterdiler. Önerdikleri yeni liderlik, FAİD gibi eski örgütlerin deneyimlerinden ve AİSDF gibi yeni örgütlerin bilinçli ve ilerici bakışından yararlanacaktı.[22]

Kurulmasının üstünden çok zaman geçmemişti ki *El-İttihat*, "ulusal çıkar" bahanesiyle yöneltilen, bağımsız işçi örgütlenmesi ve işverenlere karşı ekonomik mücadele çağrıları yaptığı için ulusal birliği bozduğu suçlamalarına karşı kendini savunmak zorunda bırakıldı. "Mücadelemizin ilerici yüzünü dünyadaki demokratik halk güçlerine" göstermekte işçi hareketinin siyasal rolünü vurgulayan F. Nasır[23] bu saldırılara yanıt verdi ve Arap Birliği'nin emriyle oluşturulan YAK'ın Filistin'de yaşayan Arapları temsil edebileceğini reddetti.[24] Buna rağmen, işçi hareketi, Filistin'deki diğer sınıflarla, "köylüler, küçük ölçekli

kapitalistler ve toprak sahipleri"yle "emperyalizme karşı ortak çıkar" temelinde işbirliğine hazırdı.[25] Ama bunu yaparken de görevinin, diğer iki sınıfın çabalarını Siyonizmle mücadeleye yoğunlaştırmak yerine, öncelikle Arap ulusal hareketinin "asıl düşman"ı olan İngiliz emperyalizmine karşı yöneltmelerini sağlamak olduğunun bilincindeydi.

Arap komünistler, öncelikli uğraşlarının bağımsızlık için ulusal mücadele olduğunu ve işçi hareketinin "ulusal kurtuluş mücadelesinin şimdiki aşamasında ulusal ekonomiyi desteklemek"le[26] görevli bulunduğunu açıklamaya özen gösteriyorlardı. Arap işverenlere yabancı işverenlerden farklı muamele edilmeliydi; ikinci anılanlar "bağımsızlık yolunda birer engel"[27] oldukları halde, Arap işçiler ulusal birliği güçlendirme gereğinin bilincindeydiler ve "ulusal ekonomiyi sıkıntıya sokmak istemiyorlar"dı.[28] "Milliyetçi sloganlar"a sığınılarak işçilerin sömürülmemesi için her iki tarafa da işbirliği ve karşılıklı özveri çağrısında bulunuluyordu ve işverenlerin daha yüksek ücret ödemelerinin kendi çıkarlarına olduğu, çünkü o durumda üretkenliğin artacağı ve nüfusun büyük bir kesiminin satın alma gücündeki iyileşme sayesinde ürünlerinin daha çok satılacağı savı ileri sürülüyordu.[29] Farah, Arap işçi hareketine yönelik "yurtseverce" saldırıları, ulusal harekete liderlik eden ve "büyük kazançlarından bir kısmını kaybetme korkusu" yaşayan nüfusun küçük bir kesiminin çıkarlarıyla "ulusal çıkar"ın özdeşleştirilmesine dayandığı için reddediyor ve işçilerin mücadelesinin ulusal harekette temel bir öğe olduğunu vurguluyordu.[30] İşçi sınıfının "Arap nüfusun üçte biri"ni oluşturduğu ve "sanayideki gelişimin sonucu olarak günden güne büyüyen" tek sınıf olduğu açıklanıyordu. Bu nedenle, işçi hareketinin kendi çıkarlarına uygun olarak, özellikle de ulusal mücadele "tek bir sınıfın tekelinde olmadığı"[31] için mücadeleye katılmasından daha doğru bir şey olamazdı. Farah, daha da ileri giderek, işçi sınıfının "toplumdaki en önemli sınıf" ve "insanlığı mevcut sömürü ve ulusal kölelik rejiminden kurtarma"ya[32] en büyük katkıyı veren sınıf

olduğunu belirtiyordu. Filistin özeline bakıldığında, Arap işçiler akın akın gelen Yahudi göçünün ve Yahudi şirketlerine yapılan arazi devirlerinin doğrudan tehdidi altındaydılar, çünkü bu olgular zorunlu olarak işsizliğin artmasına ve çok sayıda köylünün çok zayıf da olsa iş bulma umuduyla kentlere göçmesine yol açıyordu. İşçi sınıfının tehdit altındaki kendi haklarını savunmak, ülkedeki mevcut ekonomik ve siyasal rejimin demokratikleşmesini sağlayacak biçimde olayları etkilemek ve amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak için siyasal mücadeleye katılmakta doğrudan çıkarı vardı.[33]

Yayın organı *El-İttihat*'ın yaygın dağıtım ağı sayesinde sıradan FAİD üyelerine ulaşabilen UKB'nin nüfuzunun artmasıyla, FAİD'in sol şubeleri ile Hayfa'daki merkezî liderliği arasında var olan farklılıklar kendini daha çok gösterdi.[34] Az sayıda şubeye ek olarak, komünistler artık Kudüs, Yafa ve Gazze'deki işçi örgütlerini kontrol ediyorlardı, böylece FAİD liderliğinin kontrolünde kala kala Hayfa ve üye sayısı az olan pek çok kırsal şube vardı. Hareketin iki kesimi arasındaki çatlak birçok sorunda kendini hissettiriyordu. En önemlisi, FAİD liderliği işçilerin siyasal işlere katılmalarına karşı çıkarken, sol kanat, siyasal taleplerini hükümete ve ulusal liderliğe dayatmak için her işçi toplantısını fırsat biliyordu.[35] Aynı zamanda da sol şubeler, komünist hareketle ilişkilerini açıkça beyan ediyorlardı. Kudüs, Yafa ve Nasıra'daki işçi örgütlerinin seçkin liderlerinden birçoğu düzenli olarak *El-İttihat*'a yazarken, FAİD şubelerinin bazı yetkilileri de UKB'de resmî mevkilerde bulunuyorlardı.[36] Sol şubelerin toplantılarında, ülkedeki demokratik özgürlüklerin genişletilmesini talep eden siyasal kararlar gitgide daha çok alınıyor, Kızıl Ordu'ya ve SSCB'ye açıkça destek dile getiriliyordu.[37] Öte yandan, 1 Mayıs dolayısıyla Hayfa'da düzenlenen kutlamalarda, Sovyetler Birliği'ne ve "işçileri yanlışa sürükledikleri" için Arap komünistlere yönelik saldırılar damga vuruyordu.[38] Başka bir fark da Filistin'deki Yahudi işçilere yönelik tutumla ilgiliydi. Histadrut'u, özellikle de onun Arap işçileri çekme girişimlerini

kınamakta herkes ağız birliği etmekle birlikte, sol kanat, Arap işçilerin Yahudi işçilerle güçbirliğine hazır olduklarını vurguluyor ve var olan farklılıkları "yüzeysel çelişkiler"den kaynaklanan, tatmin edici biçimde çözülebilecek şeyler olarak tanımlıyordu.[39] Sol şubelerin üyeleri, iş yerlerinde ortak eylem komiteleri kurmak üzere Arap ve Yahudi işçilerle toplantılar düzenleme inisiyatifini alırlarken, bu tür örgütlenmelere Histadrut'un müdahale etmemesi gerektiğini vurguluyorlardı.[40]

Ama FAİD içindeki sol kanadın artan gücü, örgütün karar organlarına yansımıyordu. Sol, Hayfa'daki merkez hariç, ülkedeki en önemli işçi örgütlenmelerini kontrol etmesine rağmen, FAİD lideri Sami Taha kırsal şubelerin kontrolünü hâlâ elinde tutuyordu, bu da her ne zaman önemli bir sorun oylamaya sunulsa ona daima çoğunluk sağlıyordu. Sol enerjisini iki cepheye yöneltti. Birincisi, AİSDF'yle işbirliğine girmesi için liderliğe baskı yapmaktı ve ikincisi, işçi hareketi içinde demokrasiyle ilgiliydi. Hem büyük hem de küçük örgütlere aynı oy hakkını tanıyan örgütsel kuralların değiştirilmesi ve FAİD yürütme kurulu seçimlerinin yapılması çağrısında bulunuldu. Ne var ki, sol şubelerin belirgin gücüne rağmen, Taha onları savsaklamayı sürdürdü. Merkezî örgüt üstündeki denetimi ve sahip olduğu yapısal çoğunluk nedeniyle, sol şubelerin komünist liderleri tasfiye tehdidiyle karşı karşıyaydılar. Taha'nın hoyrat politikasıyla da birleşen bu korku, UKB'nin FAİD liderliği içinde herhangi bir değişim sağlama umudunu yitirmesiyle aynı zamana denk geldi ve onları aktif olarak örgütün bölünmesi için çalışmaya zorladı.[41]

B. İşçi Hareketinin Bölünmesi ve Arap İşçi Kongresi'nin Oluşturulması

Ağustos 1945'te meydana gelen bölünmenin kökleri, Şubat 1945'te düzenlenen Dünya Sendikal Hareketinin Londra Konferansı'na gönderilecek Arap işçi heyetinin bileşimiyle ilgili olarak FAİD'in sol şubeleri ile liderliği arasında çıkan anlaşmazlığa kadar götürülebilir. Sol, heyetin işçi hareketi içindeki çeşitli

bakış açılarını temsil edecek şekilde oluşturulmasını ve Arap işçilerin "Yahudiler ile Siyonistler arasında ayrım gözettiği"ni ve Arap ulusal hareketinin "Arap ve Yahudi kitleleri sömürüden ve Siyonizm'den özgürleştirme"yi [42] amaçladığını göstermek için bu uluslararası platformdan yararlanılması için çaba gösterdi. Ama sonuçta Taha, AİSDF'den bir temsilcinin de heyete dâhil edilmesini öngören bir uzlaşmaya vararak, kendisinin aday gösterdiği avukat Hana Asfur'un adaylığını önlemek için solun yaptığı girişimleri alt etmeyi başardı.[43] Bununla birlikte, konu solu tatmin edecek biçimde çözülmeyecekti. İngiliz hükümeti, Taha ve Asfur'a vize verdiği halde, AİSDF'nin delegesi Farah'a vize vermedi[44] ve en sonunda Londra'ya gitmesine izin verildiği zaman[45] Farah konferans için geç kalmıştı ve kendisine yalnızca gözlemci statüsü tanındı.[46]

Arap heyetinin Londra Konferans'ında "ulusal yurt"[47] kurulmasını destekleyen bir kararın kabulünü önleyememesi, sol ile FAİD liderliği arasındaki anlaşmazlıkları daha da artırdı. FAİD liderliği SSCB'yi Siyonist yanlısı kararı desteklediği için eleştirirken, sol kanat Sovyetlerin duruşunu savunuyordu ve bunu, uluslararası işçi hareketinin birliğini bölmeye yönelik "gerici kuvvetlerin girişimleri" karşısında bu birliği devam ettirme gerekliliğiyle açıklıyordu.[48] Ek olarak, sol kanat Arapların başarısızlığını FAİD'in içyapısına ve uluslararası işçi hareketindeki "ilerici kuvvetler"e hitap edememesine bağlıyordu.[49]

Bir işçi konferansında,[50] Paris'te yapılacak Dünya Sendika Konferansı'na delege olarak yeniden Taha ve Asfur'u aday göstermeye karar verilmesi FAİD'deki bölünmenin kıvılcımı oldu. O toplantı sırasında Taha, sol şubelerin Asfur'un adaylığına yaptıkları itirazı önemsememiş ve bildirildiğine göre, verdiği kararlara itiraz eden "her örgütlenmeyi dağıtma" tehdidini savurmuştu.[51] Kudüs, Yafa ve Gazze şubelerinin temsilcileri protesto için toplantıyı terk ettiler ve birkaç gün sonra, FAİD'den çekildiklerini ve Paris'e gidecek bir işçi heyeti seçmek ve "işçi

hareketi için yapısal ve örgütsel bir çerçeve belirlemek"[52] üzere işçi kongresi toplamayı düşündüklerini duyuran bir bildiri yayınladılar.

Sol şubeler, FAİD'den çekilmelerine gerekçe olarak, Arap işçi hareketinin gelişiminin "duraklama"sına ve uluslararası sahnede yalnızlaşmasına neden olduğunu düşündükleri birçok istismara işaret ediyorlardı. "On yılı aşkın bir süreden beri hiçbir seçimin yapılmadığı" FAİD içinde demokrasinin olmadığını ve kendi görüşlerini şubelere zorla kabul ettirmek için Taha'nın uyguladığı diktatörce yöntemleri vurguluyorlardı.[53] Ayrıca, hareketin parasal işlerinin önde gelen üyelerden bile gizlendiğine, kırsal şubelerden çoğunun "yalnızca kâğıt üstünde var" olduğuna ve hareketin ana itici gücünün sendikal örgütlenmeye değil, daha çok kooperatifler kurmaya yöneltildiğine işaret ediyorlardı.[54] Ayrılan şubeler, H. Asfur'un uluslararası konferanslar için delege adayı gösterilmesine de değinerek, en büyük şubelerin karşı çıkmasına rağmen Taha'nın Londra Konferansı zamanında "onu işçi hareketine dayattığı"nı ve bunu yeniden yapmaya kalkıştığını açıklıyorlardı. Asfur'a karşı çıkmalarını, onun "işçilerin çıkarlarını temsil etmeyen bir toprak sahibi olması" ve Siyonistlerin, Arap işçi hareketini "efendilerin yönettiği"ni[55] öne sürmek için, onun uluslararası konferanslara katılmasını örnek göstermeleri gerçeğine dayandırıyorlardı. Çalışma Bakanlığı'ndan bir yetkilinin hazırladığı rapor; demokrasinin olmadığı ve FAİD liderliğince seçilen delegasyonların temsil edici nitelik taşımadığı yolunda sol şubelerin ileri sürdükleri iddiaların çoğunu doğruluyor ve "Bakanlık'ın kanaatine göre ayrılıkçıların eyleminin haklı olduğu"nu[56] belirterek bitiyordu.

FAİD'in sol şubelerinin isteğiyle 19 Ağustos 1945'te düzenlenen kongreye, ayrılığı başlatmış olan üç büyük şubenin ve daha küçük sekiz şubenin temsilcileri katıldı. Ayrıca, AİSDF'den, IPC İşçileri Sendikası'ndan, Consolidated Refineries İşçileri Sendikası'ndan ve çeşitli küçük sendikalardan da temsilciler vardı; bunların çoğu iki rakip örgütlenmenin dışında kalmıştı.[57]

Toplantıya katılması için FAİD liderliği davet edilmiş olmasına[58] karşın, davetleri reddedildi. Onun yerine, küçük bir ayaktakımı grubu toplantıya saldırdı; daha sonra da Hayfa'daki AİSDF ofislerine benzer saldırılar düzenlendi ve ayrılan örgütlerden bazılarının kapatılması için çeşitli çabalar gösterildi.[59]

Kongrede, Kudüs, Yafa ve Gazze'deki AİD şubelerinin başkanlarının yanı sıra, AİSDF sekreteri Farah, UKB merkez komitesi üyesi M. Amir ve Nasıra'daki AİD şubesinin başkanı F. Nasır'dan oluşan bir yürütme kurulu seçildi.[60] Ardından UKB'nin iki lideri, M. Amir ve Farah, Paris Konferansı'na delege olarak seçildi.[61] Kongrede, hem ekonomik hem de siyasal konulara ilişkin birçok karar da alındı. Ekonomik alandaki kararlar, hükümet tarafından işçileri korumak için yasal düzenlemeleri yapması, işsizlikle mücadele için inşaat projelerinin başlatılması, ücretsiz endüstriyel eğitim merkezlerinin ve tarım okullarının kurulması çağrısı yapıyor ve çeşitli başka sendikal sorunlara destek için pek çok ifadeyi içeriyordu.[62] Siyasal kararlar, ülkede bağımsız demokratik bir hükümetin kurulması, tüm ülke sakinlerinin ekonomik, sosyal ve siyasal haklarının güvenceye alınması çağrısı yapıyor, Siyonizme ve Yahudi göçüne kesinlikle karşı çıkarken, "Siyonizmi desteklemenin kendi çıkarlarına aykırı olduğunu Yahudi halka açıklama" gereğine işaret ediyordu. Hükümetin siyasal yasakları kaldırması ve demokratik özgürlükleri tesis etmesi, hükümet dairelerini "gerici unsurlar"dan temizlemesi, Arap siyasal tutukluları salıvermesi, belde ve yerel konseyler için demokratik seçimler düzenlemesi, okullardaki eğitim müfredatının içeriğini değiştirip "ulusal demokratik bir içerik"[63] kazandırması çağrısı yapıyordu.

Arap İşçi Kongresi'nin (AİK'in) kurulması, solun kendi bağımsız işçi örgütlenmesini kuracak kadar güçlü olduğu ve FAİD'deki sol şubelerin "Arap işçi hareketinin yüzde sekseni tarafından desteklendiği"[64] tezini savunan UKB üyelerinin haklılığını kanıtladı. Bu bölünme Hayfa'daki FAİD merkezini "sallantılı bir konumda" bıraktı ve bölünmenin etkili olduğu kasabalarda

yeni kurulan komitelerin "hiç tabandan üyesi yok"tu.[65] Nasır'ın ve bölünmeden yana olan diğer UKB liderlerinin ileri sürdükleri savlar; solun FAİD içinde kalmasını ve aynı zamanda da aktif bir politika izlemesini Taha'nın kendisinin olanaksız kıldığı üstünde odaklanıyordu. Eğer durum öyle olsaydı, o zaman Taha'nın da solu başından attığı için bir o kadar mutluluk duyması mümkün olabilirdi. Bununla birlikte, bölünmenin ortaya çıkardığı gerçek, FAİD içindeki solu, aktif üyelerin ezici çoğunluğunun desteklediğiydi ve bu da, komünistlerin ayrılma gerekliliğinin gerekçelerinden birisi olarak gösterdikleri "tasfiye" korkuları konusunda şüphe uyandırmaktadır. Sonuçta, komünistler Hayfa merkezli FAİD'den bağımsız güçlü bir işçi örgütü kurmayı başardılar, ama FAİD de ortadan kalkmadı. Çok geçmeden, gücünü yeniden toplamayı başardı ve belki de AİK'e kıyasla sayısal üstünlük kazanarak yoluna devam etti. Komünistler, AİSDF'yle işbirliği yapmaya yanaşmadığı için uzun zamandır Taha'ya karşı kampanya yürütmüşlerdi ve sonuçta çabalarını iki katına çıkararak onu Arap işçi hareketini "bölmek"le suçladılar. Ne var ki, bölünmeden kısa süre sonra FAİD'in kendini toparlaması birlik için Taha'ya yeniden çağrı yapmalarına neden oldu. Ama FAİD bunu sürekli reddetti ve 1948'deki bölünme zamanında, Arap işçi hareketi hâlâ iki rakip kesime bölünmüş haldeydi; bu, büyük ölçüde, komünistlerin Ağustos 1945'te FAİD'i bölmeyi başarmaları sayesinde oluşmuş bir durumdu.

C. Arap İşçi Kongresi'nin Faaliyetleri

Yeni işçi örgütlenmesi, hizipleşme yoluyla doğmuş olmasına karşın, neredeyse anında başarıya ulaştı. FAİD'in aktif üyelerinin çoğunluğunu saflarına çekmesinin yanı sıra, liderleri AİK'in kurulmasında görev almış olan AİSDF de kısa süre sonra kendini feshettiğini duyurarak yeni kurulan örgütle birleşti.[66] Liderlerinin komünist olduğu açıkça bilinmesine rağmen, yeni sendika Arap toplumu içinde hem bazı meslek sahibi gençlerden hem de Müftü'nün ulusal hareket üstündeki sultasına karşı

çıkan ve bu sendikanın kurulmasını onun otorite tekeline bir meydan okuma sayanlardan olumlu kabul gördü.[67] AİSDF liderlerinin ve *El-İttihat* yayıncılarının derginin sahipliğini AİK Yürütme Komitesi'ne devretme kararı almaları ek bir güçlendirici etki sağladı; derginin yayın sorumluluğunu Eylül 1945'te bu kurul üstlendi.[68] Bununla birlikte, AİK'in en büyük kazanımı, Paris Sendika Konferansı'na gönderdiği heyetin Filistin'deki Arap işçi hareketinin temsilcisi olarak tanınmayı başarmasıyla gerçekleşti.[69]

AİK'in uluslararası bir işçi toplantısına katılmasının getirdiği uluslararası tanınma, örgütün içteki konumunu güçlendirdi. Amir, konferanstaki konuşmasında, Londra Konferansı'nın "ulusal yurt"u destekleme kararını eleştirdi, Siyonizmi uluslararası kapitalizmin bir aracı olarak mahkûm etti, Arap ve Yahudi işçilerin ortak çıkarlara sahip olduklarını ve Siyonizme karşı ve Filistin'in bağımsızlığı için ortak mücadele vermeleri gerektiğini açıkladı.[70] Sonuçta, AİK heyeti ikili bir zafere imza attı. Diğer Arap delegelerle birlikte, Filistin'den bir Histadrut delegesinin adaylığına karşı Lübnanlı komünist delege M. el-Aris'in Uluslararası Federasyon'un yürütme kurulunun Yakın Doğu temsilciliğine aday gösterilmesini destekledi ve seçilmesini sağladı. Londra Konferansı'nda alınan karara benzeyen Siyonist yanlısı bir kararın geçirilmesini engellemeyi de başardı.[71] Delegasyonun Filistin'e dönüşünde, bunu kutlamak için çeşitli kentlerde toplantılar düzenlendi ve AİK hem yerel, siyasal ve ekonomik taleplerini kamuoyuna yaymak için hem de Filistin'in bağımsızlık mücadelesinin diğer sömürge halklar tarafından verilen mücadeleye benzediğini ve dış demokratik güçlerin desteğini sağlamak için onlarla temas kurmanın gerekli olduğunu açıklamak için bu fırsattan yararlandı.[72]

Kurulmasından sekiz ay sonra AİK, öncelikle ana tüzüğünü tartışmak üzere ikinci bir kongre düzenledi.[73] Bazı ufak tefek değişikliklerden sonra onaylanan ana tüzük, işçi hareketinin birliğini, işçilere ilişkin yasal düzenlemeleri, Arap sendikalarının

tanınmasını, emeklilik ve sosyal sigorta sistemlerinin oluşturulmasını, iş saatlerini, ücretleri ve ücretli izni düzenleyen çeşitli önlemler alınarak "işverenler karşısında işçilerin korunması"nı sağlamaya yönelik mücadele için alışılmış çağrılar içeriyordu.[74] Ana tüzükteki maddelerden ikisi çarpıcı bir önem taşıyordu. Birincisi, AİK'in amaçlarını "Filistin'de Arap işçilerin örgütlenmesini ve birliğini" sağlamak olarak tanımlamasına rağmen, "milliyetine, rengine, dinine ya da siyasal inancına bakılmaksızın tüm Filistinli işçilerin beraberliği ve dayanışması için çaba gösterme" niyetini de duyuruyordu. İkincisi, AİK'in sekter bir nitelik taşımadığını vurgulayarak, "Filistin'in özgürlüğü ve bağımsızlığı için, tüm yurttaşlarına eşit haklar ve sorumluluklar tanıyan demokratik bir devletin kurulması için çalışan tüm partilerle ve kuruluşlarla işbirliği yapma"ya[75] hazır olduğunu ilan ediyordu. AİK'in ana tüzüğünü onaylayan bu İkinci Kongre, birçok kadın işçinin delege olarak katılması ve kongrenin yeni seçtiği MK'de iki kadın üyenin yer alması bakımından da önemliydi.[76] Toplantının demokratik işleyişinin ön plana çıkarıldığı kongre kararlarında, AİK'in "demokratik yolla benimsenmiş ana tüzüğü" temelinde FAİD'in AİK'e katılması için çağrı yapıldı ve ulusal hareketin liderliğinin "serbest ve genel seçimler" temelinde ulusal birliği sağlaması talep edildi.[77]

AİK'in izlediği politikanın ayırt edici özelliği, siyasal ve ekonomik nitelikli militan eylemlere destek verme ve emekçilerin ortak ekonomik taleplerini takip etmek için ortak Arap-Yahudi eylem komiteleri kurma girişimleriydi. İşçilerin çoğunun Arap olduğu ordu kamplarında Yahudi işçilerin çalışmalarını eleştirdiği zaman bile, AİK "Arap ve Yahudi işçiler arasında hiçbir farkın olmadığını" ve belirli Yahudi ustabaşlarının faaliyetlerine yaptığı itirazın "onların Yahudi olmalarından değil, siyasal önyargılarından"[78] kaynaklandığını öne sürüyordu. Araplar ile Yahudilerin ortak grev yapmaları savunuluyordu ve AİK'in uyardığına göre, Arapların siyasal nitelik taşımayan böyle faaliyetlere karşı çıkmaları, işçi birliğini engellemek için ırksal ay-

rımları kızıştıran şirket sahiplerinin işine yarıyordu.[79] AİK şubelerinin üyeleri, Arap ve Yahudi işçilerin ortaklaşa katıldıkları toplantıların *düzenlenmesine aracılık ediyor, bunları Araplar* ile Yahudilerin ortak çıkarlarını takip etmek için birlikte çalışabildiklerinin kanıtı olarak yüksek sesle duyuruyordu.[80] Posta ve Telgraf İdaresi'nin çalışanları 1946'da iki hafta süreyle greve çıktıkları ve "neredeyse demiryolları ve posta hizmetleri dahil tüm idareyi felç etikleri"[81] zaman, AİK bunu "Filistin'de ilk kez Arap ve Yahudi işçilerin birleşerek aralarında hiç fark olmadığını ve karşılarında ortak bir düşmanın bulunduğunu gösterdikleri tarihi bir grev"[82] olarak nitelendirdi. UKB ve FKP grevi destekleyen ortak bir açıklama yayınladılar,[83] AİK grevcilerle dayanışmasını göstermek için bir heyet gönderdi ve tüm hükümet çalışanlarını grevcilerle dayanışmaya çağırdı. AİK sekreteri Nasır greve etkin biçimde karışarak, başarılı olamasa da, grev liderlerinin herhangi bir uzlaşmayı kabul etmemelerini ve ister memur, ister işçi olsun tüm grevcilerin talepleri karşılanıncaya kadar grevi sürdürmelerini istedi.[84]

AİK askerî kamplardaki Arap işçiler arasındaki özellikle etkindi, onlar için 120 delegenin katıldığı özel bir kongre düzenleyerek taleplerini askerî otoritelere iletti.[85] Herhangi bir olumlu karşılık alamayınca, bir günlük ulusal grev çağrısı yaptı;[86] herkes bu çağrıya uydu ve 50.000 Arap ve Yahudi işçi greve çıktı.[87] En sonunda AİK, kamp otoriteleri tarafından ülke çapındaki kamplarda Arap işçilerin tek temsilcisi olarak tanınmayı başardı.[88] Köylerdeki işçileri örgütlemek için de girişimler yapıldı ve köy işleriyle ilgilenmek üzere bir AİK komitesi kuruldu.[89] Hükümetin, ordu tarafından kullanılmak üzere el konulan topraklar için çiftçilere para ödemesi; topraklarına el konulanların istihdamına öncelik vermesi; köylerde su depoları, sağlık ocakları ve okullar inşa etmesi; sulama projeleri gerçekleştirmesi, çiftçilere tohum ve faizsiz borç temin etmesi; vergileri savaş öncesi düzeylere indirmesi; tüm köylerde demokratik yolla seçilmiş yerel konseyler kurması ve onlara sorumlu görevler yük-

lemesi çağrısı yapıldı.[90] İşsizlik sorununu tartışmak üzere birçok işverenin ve siyasal parti temsilcisinin katıldığı bir konferans da düzenlendi ve soruna çözüm getirme görevinin hükümete ait olduğu vurgulandı. AİK konuşmacıları, işsizliğin azaltılması için gümrük tarifelerinin yükseltilmesi, fazla mesaiye son verilmesi, savaş tutsaklarının işçi olarak çalıştırılmalarının yasaklanması, inşaat malzemeleri üstündeki kontrolün kaldırılması, göçün yasaklanması ve okullar, hastaneler, yollar, vb. yapmak üzere inşaat projeleri başlatılarak işsizlerin buralarda çalıştırılması gibi pratik öneriler ortaya attı.[91]

Siyasal alanda AİK, 1 Mayıs'taki geleneksel kutlamaları düzenledi ve siyasal tutukluların serbest bırakılması, göçün yasaklanmasını, bağımsız demokratik bir hükümetin kurulmasını isteyen kararları benimsedi.[92] Balfour Bildirisi'nin yıldönümünde olduğu gibi ulusal grevler söz konusu olduğunda AİK, ulusal liderliğin grev çağrılarına uydu[93] ve o eylemlerden yararlanarak, "işçilerin ve köylülerin temsilcilerini"[94] de kapsayan "demokratik temsile dayalı bir YAK" kurulması yönünde ulusal liderlere baskı yapmak için açık toplantılar düzenledi.

AİK liderlerinden bazılarının örgütün üstlenmesini istedikleri siyasal rol,[95] bir süre için örgüte siyasi parti görünümü verilmesiydi. Arap Birliği delegesi Cemil Merdem yeni bir YAK kurma çalışmalarını yürütmek için Filistin'e geldiğinde, Nasır bir AİK heyetiyle birlikte onunla görüşmeye gitti ve gelecekteki komitede işçi hareketinden bir temsilcinin bulunması gerektiğine onu ikna etmeye çalıştı.[96] Şubat 1946'da, Arap halkına, Anglo-Amerikan Araştırma Komitesi'ni[97] boykot etmeleri çağrısında bulunan bir bildiri yayınlanırken, ulusal liderlerin komiteyle işbirliğine hazır olduklarını açıklayan C. Hüseyni bu "bölücü eylem"inden dolayı eleştirildi ve YAK'ın Arap kamuoyunu temsil ettiği iddiası sorgulandı.[98] Komitenin raporu açıklandığında, AİK rapordaki bulguların YAK'ın yanlış politikasını kanıtladığına işaret etti ve Filistin sorununun BM'ye götürülmesi çağrısı yaptı.[99] Nasır'ın *El-İttihat*'taki pek çok makalesi ve AİK şubeleri-

nin çeşitli toplantıları, Siyonist göçün durdurulması çağrılarından ve Arap Birliği'nin Filistin politikasının eleştirilmesinden başlayıp, Irak ve Mısır hükümetlerinin baskıcı iç politikaları nedeniyle kınanmasına kadar uzanan siyasal sorunlarla uğraşmayı sürdürdü. Bu arada AİK, Siyonist örgütlenmelerle sözde işbirliği yaptığı şeklinde ulusal liderliğin saldırılarına maruz kaldı. Bu tür tüm suçlamalara karşı kendini savunan ve Arap ulusal kurtuluşu davası için uluslararası sahnede "ilerici güçler"in desteğini almakta kaydettiği başarıya işaret eden[100] AİK, yine de yatıştırıcı bir üslup benimsedi. "Yahudi halkı Siyonizmden ayırmaya" dayanan bir tutum benimsediğini; göç ve Yahudi devleti talebi açısından değil, Yahudi halkın "Filistin'in bağımsızlığı ve özgürlüğü için verdiğimiz mücadeleyi desteklemesi"[101] talebi temelinde "Yahudi halkla mutabakat sağlama" çağrısında bulunduğunu açıkladı. Yine de YAK'a bir anımsatma yaparak, Arap liderlerin "öncelikle" emperyalizme karşı mücadele çağrısı yapmış oldukları halde, mücadeleyi Siyonizme karşı yönelterek, ulusal hareketi asıl düşmanla karşı karşıya gelmekten saptırdığını vurguladı.

AİK'in FAİD'e ve özellikle de FAİD lideri Taha'ya yönelik tutumunun belirgin özelliği, tekrarlanan birlik ve işbirliği çağrılarının eşlik ettiği bir hasımlıktı. Taha'nın kendisi dört ana konuda eleştiriliyordu: "İngiliz hükümetinin ajanı" olarak hareket etmesi, iki örgüt arasında birlik kurulması çağrılarına kulak tıkaması, işçi hareketi içinde bölücü faaliyetler yürütmesi ve yabancı şirketleri hedef alan birçok grevi engellemesi. Daha Aralık 1946'da AİK, işçi hareketinin iki kanadını birleştirme görüşmelerini başlatmak için FAİD'le temasa geçmiş ve IFTU (Uluslararası Sendikalar Federasyonu) Yakın Doğu temsilcisi Lübnanlı sendika lideri M. el-Aris'in arabulucuk yapmasını sağlamıştı.[102] Ama Taha hiç ilgilenmedi ve el-Aris'in çabaları sonuçsuz kaldı. Yılmayan UKB, işçi hareketinin birliğini "en acil sorun" saydığını vurgulamaya ve "ayrılığı ve onun savunucularını"[103] yok etmeleri için hareketin sıradan kitlelerine seslenerek

FAİD ile AİK'in birliği için bastırmaya devam etti. Taha, rakiplerine karşı "terörist yöntemler" kullanarak,[104] grevdeki işçilerin yerini almaları için destekçilerini göndererek[105] ve rakip sendikaların zaten var olduğu yerlerde "kâğıt üstünde sendikalar" kurup, böylece işverenlere işçilerin taleplerini dikkate almama ve bölünmüş olmalarından yararlanma[106] gerekçesi vererek işçi hareketini daha da bölmeye kalkıştığı için kınandı. "Grev kırıcısı" olarak kazandığı ün sürekli dile getirildi. Memurların grevi sırasında; petrol endüstrisindeki ve askerî kamplardaki işçilerin dayanışma grevi ilan etmemeleri için onlara baskı yapmakla suçlandı.[107] IPC işçilerinin Hayfa'daki grevi sırasında, "tarafsızlığını"[108] ilan ederek ve grevin "aşırı aceleye getirildiği"ni[109] belirtip grevcilerin saflarında umutsuzluk yaratmaya çalışarak ve diğer işçilerin grevciler için bağış toplamalarını yasaklayarak[110] petrol şirketlerinin yanında yer almakta suçlandı. Yine başka bir durumda, çalışanların çoğunun AİK'de örgütlü olduğu Kamu Hizmetleri Dairesi'nde, önceden AİK'le koordinasyon sağlamadan, hatta önerdiği eylem çizgisi hakkında onlara bilgi bile vermeden genel grev çağrısı yaptığı için eleştirildi.[111]

Komünistlerin Taha'ya yönelik eleştirileri gitgide onun siyasi faaliyetleri ve FAİD'i bir siyasi partiye dönüştürme niyetiyle ilgili açıklaması üstünde yoğunlaşmaya başladı. Bu, "sendikal mücadeleden geri adım atmak" olarak, Taha'nın "işçilerin yeterli bilince sahip olmadıkları" yolunda taşıdığı kanaatin ve Arap işçi hareketine inançsızlığının kanıtı olarak kınanıyordu.[112] Onun 1946 sonunda düzenlenen Londra Konferansı'na katılmasını İngiliz hükümetinin YAK'a dayatmış olduğu açıklanıyor ve Taha "İngiliz hükümetinin temsilcisi"[113] olarak adlandırılıyordu. Taha'nın Arap işçi sınıfı adına konuştuğu iddiaları alaya alınıyor; kendi örgütü olan FAİD'de hiç seçimin yapılmamış olduğuna işaret edilerek, onun üyelerini temsil ettiği iddiası sorgulanıyordu.[114] Taha'nın "Siyonizmin dostları"[115] olan İngiliz İşçi Partisi'yle kurduğu temaslar ve "emperyalist çevrelerle olan şüpheli bağlantıları,"[116] *El-İttihat*'ın görüşüne göre, onun ülkeyi bölme yönündeki

İngiliz planlarına uygun hareket etmesini sağlıyordu. "Arap köylerini korumak için silahlı bir Arap muhafız gücünün" oluşturulması yönündeki önerisi ve "İngilizlerin Filistin'i boşaltmaları için değil, kuvvetlerini azaltmaları için" yaptığı çağrı, yaklaşan bölünme için "elverişli koşullar" yaratmayı amaçlayan girişimler olarak görülüyordu.[117] Yine de AİK, Taha'ya yöneltti̇ği tüm ağır ithamlara rağmen, FAİD'e birlik çağrısı yapmaktan hiç usanmadı ve daha sonra, Taha'ya düzenlenen suikastı Arap işçi hareketinin tümüne karşı işlenmiş "iğrenç bir suç" olarak lanetledi.[118]

AİK'in açık olarak düzenlediği son eylem, Eylül 1947'de Üçüncü Kongre'sinin toplanmasıydı. Bu onun gücünün doruk noktasını işaret ediyordu. Üç gün süren kongreye doksan dört delege katıldı.[119] Paris Konferansı'ndan beri AİK'in aktif olarak faaliyetlerine katılmakta olduğu IFTU dâhil on üç yabancı işçi örgütünden kutlama mesajları geldi.[120] Kongrenin açılış bildirgesi bölünmeyi reddediyor ve işçi hareketinin bir siyasi parti olamayacağını, ama tüm siyasal eğilimlerden işçilere saflarını açması gerektiğini beyan ediyordu. Bildirge, ülkenin bağımsızlığı için çalışan tüm ulusal partileri desteklediğini vurgularken, Filistin halkına kendi kaderini belirleme hakkı tanıması için BM'ye ve Filistin'in bağımsızlığını elde edebilmesi yolunda Filistin lehine araya girmesi için uluslararası işçi sınıfının temsilcisi olarak IFTU'ya çağrı yapıyordu.[121] AİK'in "parti meseleleriyle uğraşmayan bir sendikal örgütlenme" olduğunu belirten giriş bölümünden başlayarak, kongrenin somut kararları, hükümetin "kaldırım döşenmiş yol ağını genişleterek tüm kentlere ve köylere kadar uzatması" çağrısından tutun da "kahraman Endonezya halkının emperyalizme karşı mücadelesine"[122] selam göndermeye kadar, akla gelebilecek her türlü ekonomik ve siyasal talebi kapsıyordu. Kongre, gizli oylamayla yeni yürütme komitesi seçerek sona erdi. Bununla birlikte, demokratik işleyiş AİK'i birkaç ay sonra bölme kararının sonucu olarak dağılmaktan kurtaramadı ve yeni seçilen liderliği, kısa süre sonra kendini takipçisiz halde buldu.

AİK, komünistlerin işçi hareketi içindeki güçlerini artırmaları ve işçi hareketinin çeşitli kesimlerini birleştirmek istemeleri sonucunda yaratılmıştı. Başlangıçtaki niyetlerin aksini doğurmuş, yani işçi hareketi içindeki bölünmeleri genişletmiş olmasına rağmen, bu örgütün yaratılması hem komünistler hem de tüm işçi hareketi için yararını kanıtladı. UKB açısından bakıldığında, AİK onun işçi tabanını sağladı. Liderliği elinde tuttuğu için, AİK hiç şaşmaz biçimde Arap komünistlerin belirledikleri çizgiyi izledi. Sıradan üyelerin ezici çoğunluğu komünist olmamasına rağmen, AİK'in varlığı, komünistlere Arap işçi sınıfının olabilecek en geniş kesimleriyle temasta bulunma olanağı sağladı. Sendikal alanda, AİK işçilerin taleplerinin ve grev eylemlerinin en aktif destekçisi oldu. AİK'in rolüne ilişkin yorum yapan hasım bir kaynak, "hiç kuşkusuz [AİK] işçilerin çıkarlarına FAİD'den daha sadıktı"[123] sonucuna varıyordu.

Gerçek üye sayısı açısından AİK'in gücünü belirlemek zordur. Örgütün kendi iddiaları yirmi bin rakamından yüksektir; uygun şekilde kaydı yapılmış ve aidatlarını tam ödemiş üyeler dikkate alındığında, bu rakam abartılı görünmektedir. Bununla birlikte, AİK'in çok daha fazla sayıda işçinin desteğine sahip olduğu pek kuşku götürmez.[124] Demokratik bir iç örgütlenmesi, yerel şubelerde yaptığı dönemsel seçimler, sorunların açık açık tartışıldığı ve örgütün en üst organları için seçimlerin yapıldığı yıllık kongreleri, ülkedeki başka hiçbir Arap kuruluşunda benzeri görülmeyen şeylerdi. Gerçekten AİK, modern Batılı anlayışla örgütlenen ve yönetilen ilk Arap sendika birliğiydi.

Bununla birlikte, AİK'in başarısına ya da başarısızlığına ilişkin bir değerlendirme, Kasım 1947'deki bölünme kararı sonrasında Arap toplumsal dokusunda meydana gelen hızlı çöküşten ayrı yapılamaz. AİK'in kendisi de dağıldı; bunun nedeni, en azından kısmen, Arap komünistlerin bölünmeyi kabul etmeleri ve tüm AİK liderleri tarafından onaylanmış olmayan bu kararın liderlik içinde yol açtığı kafa karışıklığıydı. Yine de ana neden büyük ölçüde AİK'in denetimi dışındaydı. Silahlı düşmanlıkla-

rın patlak vermesi, Arap ekonomisinin yıkıma uğraması ve geniş ölçekli göçlerin meydana gelmesi üzerine Arap toplumunun tüm yapısı parçalandı. AİK'in çöküşü tek başına kendisinin, ne giderebileceği ne de direnebileceği bir hezimetin sonucuydu.

Arap Aydınlar Birliği

A. Birliğin Kökleri ve Faaliyetleri

AAB'nin kökleri, gazeteci ve FKP üyesi A. Bandak'la birlikte bir grup öğrencinin Beytüllahim'de toplanarak bir Arap öğrenci örgütü kurmaya karar verdikleri 1937 yazına kadar gider.[125] Eğitimli gençlerin oluşturduğu bu küçük grubun amaçları Arap halk arasındaki cehaleti yok etme ve genelde Arap köylerinin koşullarını iyileştirme seferberliği çevresinde odaklanıyordu.[126] Arap Öğrenciler Derneği'nin herhangi bir siyasal partiye ya da kuruluşa "bağlı" olmadığı vurgulanmakla birlikte, "gericiliğe ve teslimiyetçiliğe karşı mücadele"yi yükseltmenin derneğin temel ilkeleri arasına dâhil edilmesine bakılınca FKP'nin etkisi sezilebilir. Derneğin milliyetçi siyasal eğilimi, "Arap birliği ilkelerine hizmet için" tüm Arap ülkelerindeki Arap öğrenciler arasında koordinasyon sağlamanın ve "doğru milliyetçi ruhu" öğrenciler arasında yaymanın gerekliliğine yapılan ısrarlı vurguda[127] açığa çıkmaktadır.

Öğrenciler kendilerine ait bir yayın çıkarmaya çok istekliydiler, ama bunu yapamıyorlardı ve günlük gazete *Savt el-Şa'b* için aylık bir ek çıkarınakla yetinmek zorundaydılar.[128] Örgüt, kısa sürede kaydettiği gelişmeyle, adını Arap Öğrenciler Birliği[129] olarak değiştirmeye karar verdi ve Mayıs 1938'de kendi dergisi olan *El-Gad*'ın ilk sayısını çıkarmayı başardı. Dergide yazanların çoğu öğrenciydi, ama birkaç öğretmen de katkı yapıyordu ve çok çeşitli konular ele alınıyordu. Dergi, söylem olarak hem "milliyetçi" hem de "ilerici" idi ve Filistin hükümetinin Eğitim Bakanlığı ile personeline yönelik eleştirilere oldukça ağırlık veri-

yor, onları gerici ve Arap gençliğinin ulusal özlemlerine düşman olarak tanımlıyordu.[130] Dergi savaş sırasında hükümetçe kapatıldı, ama bu zoraki kapanışın hemen öncesinde birliğin liderleri, eğitimli gençlik saflarında yer alan hem öğrencileri hem de öğrenci olmayanları kapsayacak biçimde örgütün çerçevesinin genişletilmesine karar verildiğini duyurmuşlardı.[131] Derginin kapatılmasıyla Öğrenciler Birliği'nin faaliyetleri durdu ve örgütün önde gelen eylemcileri; Umut Işığı Derneği'nin, FKP'nin ve yeniden canlanan işçi hareketinin saflarında daha ciddi siyasal çalışmalara terfi ettiler. Bununla birlikte, birliği daha geniş bir aydın kuruluşuna dönüştürme kararı, hükümetçe Arapların siyasal faaliyetlerine getirilen yasaklarda gevşemenin olduğu savaşın bitimine yakın zamanlara kadar uygulamaya geçirilemedi ve bağımsız bir grup olarak çalışan Arap komünistlerin verdiği güçlü ivme, AAB'nin yeniden doğmasına yol açtı.[132]

Yeni *El-Gad*'ın Temmuz 1945'te yayınlanmasına kadar, AAB'nin faaliyetleri ağırlıklı olarak yeni şubelerin örgütlenmesi üstünde yoğunlaştı. Şubelerin genel faaliyetleri, AAB üyelerinin çeşitli siyasal ve sosyal konularda konuşmalar yaptıkları düzenli halk toplantılarının örgütlenmesinden oluşuyordu; bazı şubeler cehaletle savaşmak için gece okulları açarlarken, bazıları da yörenin önde gelenleri, işçi hareketi eylemcileri ve UKB liderleri için konuşma zemini sağlayan halka açık toplantılar düzenliyorlardı. Birlik, sekterlikten kesinlikle uzak bir anlayışla kendini ifade etmeye çalıştı ve bu amacını da büyük ölçüde başardı. "Filistin'in kurtuluşu için mücadele eden ilerici cephe"nin[133] bir parçası olarak UKB'yle ilişkisini açıkça duyurmuş olmasına rağmen, geleneksel siyasal liderleri, hatta dinsel şahsiyetleri yaptığı toplantılara çekebiliyordu.[134] AAB'nin radikal bakışı, Arap siyasal yaşamında bir etken olarak İslam'ın önemini görmesini engellemiyordu. Nitekim Kahire'de görevli bir Sovyet yetkilisi olan Sultanov'un Kudüs'e yaptığı ziyaret vesilesiyle, AAB bir sosyal etkinlik düzenledi; ondan sonra Sultanov ve birliğin üyeleri Kubbet-üs Sahra'yı ve İslam Konseyi'nin ofisini birlikte ziyaret

ettiler.[135] Benzer biçimde, Hayfa'daki AAB şubesi de Hazreti Muhammed'in doğuşunu kutlamak için bir toplantı düzenledi ve orada, UKB lideri E. Tuma konuşma yaptı.[136] Ama birliğin düşünüşüne temel oluşturan siyasal ideolojiyi saklama çabası yoktu. Birliğin üyelerince yazılan makaleler, Arap gençliğini, "Arap ulusal hareketindeki gericiliğe karşı mücadele"ye[137] çağırıyor ve Marksist tarih yorumunu savunarak, "tarihi kahramanların değil, kitlelerin yaptığını" vurguluyor ve Marksist modele uygun şekilde sonunda sosyalizme varacak "kaçınılmaz bir süreç"te toplumun belirli aşamalardan geçerek geliştiğini açıklıyordu.[138]

AAB'nin hızla büyümesi, eğitimli Arap gençliği arasında giderek artan bir gereksinime yanıt verdiğini gösteriyor; o gençler birliğin radikal milliyetçiliğinin çekimine giriyor ve yaydığı yeni fikirlerden etkileniyorlardı. 1946 ortasına gelindiğinde birlik, ülkedeki tüm büyük kentlerinde olduğu dokuz şubeye sahipti.[139] Birliğin ulusal liderleri ve dergisinde yazanların önemlice bir kısmı aynı anda UKB'nin de üyesi olmakla birlikte,[140] çeşitli yerel komitelerin üyeleri ve sıradan üyelerin çoğunluğu için bu, söz konusu değildi. Belirli bir kısmı UKB üyeliğine doğru ilerledi ve böyle durumlarda AAB, eğitimli gençlik arasından üyeleri kendine çekip Arap komünistlerin saflarına taşıyan bir iletim hattı gibi işlev gördü. Yine de birlik heterojen bir kuruluş olmayı sürdürdü; üyelerinin çoğunluğu, UKB'nin siyasal çizgisine sempati beslemekle birlikte, kesinlikle onun örgütsel çatısı dışında kaldı.

AAB'nin siyasal çizgisi aşamalı olarak değişiklikler geçirdi. Erken evresinde AAB, öğrenim grupları kurma ve kültürel yayınlar çıkarma yoluyla "liberal kültürü yayma"ya yönelik daha genel ve eğitimsel bir amaç güdüyordu. Cehaletin yok edilmesi ve "Arap köylerini canlandırmak için proje başlatılması," tarım kooperatiflerinin ve deneme istasyonlarının kurulması, vergilerin azaltılması ve zorunlu eğitim uygulanması seferberliğine girişerek, "ulusal [Arap] ekonomisini destekleme"nin[141] gerekliliğine işaret ediyordu. Bu faaliyetler zamanla evrim geçirerek, ülkede-

ki ulusal çatışmanın siyasal yönlerine gitgide daha çok katılıma dönüştü. İlk başlardaki ilgi odağını, Eğitim Bakanlığı'nda "reform" yapılmasını isteyen ve bunun için hükümeti bu bakanlıktaki işleri soruşturacak bir komisyon kurmaya çağıran kampanya gibi faaliyetler[142] ve eğitim-öğretimin yaygınlaştırılmasına, Filistin'de bir Arap üniversitesi kurulmasına,[143] siyasal yasakların kaldırılmasına, "özgür düşüncenin" yaygınlaştırılmasına yönelik genel talepler oluşturuyordu. Bazı durumlarda, birliğin şubeleri belediye seçimleri gibi yerel sorunlara yakın ilgi gösteriyor, Arap halkın gündelik çıkarlarını temel alan yerel reformlara ilişkin bir program sunmak[144] ya da seçim reformuna ve "temsili demokrasi"nin yaygınlaştırılmasına dönük daha genel bir çağrı yapmak[145] için bunlardan yararlanıyorlardı.

Ulusal çatışmanın şiddetlenmesi ve Arap halkı arasında "sol"un etkisinin yayılmasıyla, AAB hem UKB'yle hem de AİK'le yakın ilişki içinde, giderek çok daha radikal bir siyasal duruş benimsedi. Daha Mart 1946'da *El-Gad*, AAB'den bir heyetin Akra Hapishanesi'ndeki Arap siyasal tutukluları ziyaret etmesini[146] öne çıkardı ve birkaç ay sonra AAB, tutukluların yaptıkları açlık grevi vesilesiyle, Yüksek Komiser'e bir muhtıra vererek tutukluların serbest bırakılmasını istedi.[147] Birliğin Arap ulusal hareketine yönelik tutumu UKB'ninkiyle benzerlik içindeydi, çünkü o da ulusal birliğin acil bir gereklilik olduğunu ve temsil esasına dayanan bir "ulusal cephe"nin kurulmasını ısrarla vurguluyordu.[148]

Dikkatini, Filistin'in geleceği sorununa ve Filistin'in bağımsızlığını sağlamak için en iyi politikaya odaklayan AAB, Anglo-Amerikan Araştırma Komitesi'nin kurulmasına karşı çıktı ve bunu, Filistin sorununu İngiliz ve Amerikan emperyalizminin çıkarlarına uyacak şekilde çözmeyi amaçlayan bir "emperyalist komite" olarak adlandırdı.[149] YAK'ın bu komitenin önünde tanıklık etme kararı karşısında eleştirel bir duruş benimsedi[150] ve ısrarla boykot çağrısı yaptı. Araştırma Komitesi'nin kararları açıklandığı zaman, birlik, benimsediği duruşun doğruluğunu,

bunların kanıtladığını belirtti ve Filistin sorununun BM güvenlik konseyine taşınması çağrısı yaptı.[151] Bu çağrı birliğin tüm faaliyetlerinde giderek artan bir dozda dile getirildi ve ek bir vurgu yapılarak, geçmişte Siyonizm karşısındaki düşmanca yaklaşımı, antiemperyalist geleneği ve ulusal bağımsızlık hareketlerine ettiği yardımlar nedeniyle övülen Sovyetler Birliği'nden uluslararası zeminde yardım beklendiğine işaret edildi.[152] Arap Birliği'ne ve onun Filistinli Araplar "adına" yaptığı faaliyetlere karşı hasmane bakış, çok geçmeden, *El-Gad*'daki yazıların belirgin yanlarından birisi haline geldi. Arap Birliği, İngiliz emperyalizminin nüfuzu altına girmiş[153] ve sonuç olarak, Filistin'de bu güce karşı mücadele için hem gönülsüz hem de eli kolu bağlı olan, onun yerine "emperyalist güçler"le müzakerelerin sürdürülmesini salık veren[154] bir kuruluş olarak tanımlanıyordu.

Birliğin YAK'a yönelik tutumu aşamalı bir değişim geçirdi. Önceleri komitenin Filistin'deki işçi hareketinden ve soldan temsilcileri de kapsayacak biçimde genişletilmesini salık verir ve bunun gerekliliğini vurgularken, YAK'ın tatmin edici bir ortak çözüm bulmayı umarak İngilizlerle ilişkileri devam ettirme yönünde devam eden isteklililiğine karşı düşman kesildi.[155] Bu eleştiri ulusal hareketin geleneksel liderliğinin yöntemleri ve amaçları için de geçerliydi. AAB, Yahudi göçüne ve toprak satışına karşı çıkmayı sürdürmesine ve her ikisine karşı da mücadele gereğini savunmasına karşın, asıl mücadelenin ülkedeki İngiliz işgalcileri hedef alması gerektiğini kabul etmedikleri için Arap liderleri uyarıyordu. Yişuv'un boykot edilmesinin ve yasadışı Yahudi göçüyle mücadele planlarının hedef saptırıcı olduğunu açıklıyordu; İngiliz birliklerinin ülkeden çekilmesine ve bağımsız bir devletin kurulmasına yönelik mücadele bir kez başarılınca, Siyonist hareket eş zamanlı olarak yenilgiye uğrardı.[156] AAB, daha temel nitelikteki başka bir sorun konusunda da geleneksel Arap liderliğinden ayrılıyordu. Onların Filistin'de bir Arap devleti kurulması çağrısını reddediyor ve bunu, ülkenin bölünmesini sağlamaya çalışanların işini kolaylaştırıcı bir şey olarak

tanımlıyordu. Onun yerine, halen ülkede yaşayan Yahudilere kültürel ve yerel özerklik tanıyarak ülkenin tüm sakinlerinin eşit haklarını güvenceye alan "bağımsız demokratik bir Filistin Devleti"nin kurulmasını öneriyordu.[157] 1917'den sonra ülkeye gelmiş Yahudileri kabul etmemekte ısrar eden Arap liderlerin aksine, AAB bu koşulu benimsemeyen tutumunu sürdürüyor ve halen ülkede oturmakta olan tüm Yahudilere gelecekteki Filistin devletinde yurttaşlık hakkı verilmesi gerektiğini ilan ediyordu.

Kurulmasından iki yıl sonra AAB ilk baştaki zemininden epeyce uzaklaşarak, UKB'ninkinden ayırt edilemeyecek siyasal tutumlar benimsemişti; UKB'yle ve liderlerinin siyasal ideolojisiyle olan ilişkisi de bunu açıkça yansıtıyordu. Örgüt, birliğin amaçlarını yeniden tanımlayan bir bildirgede, kendisini "ulusal ve toplumsal sorumluluklarını canla başla omuzlamaya istekli" ve "doğru ulusal bilinci ve demokratik ilkeleri" yaymayı amaçlayan genç aydınlardan oluşan bir birlik olarak tanımlıyordu.[158] Bunu başarmanın yolunun "Batı uygarlığının yöntemlerini ve çağın ruhunu özümsemek"te yattığı dile getiriliyordu, UKB de aynen bunu başarmak üzere yola çıkmıştı.

B. El-Gad *Dergisi*

UKB iki yayın organına sahipti: Güncel siyasal olayları ve işçi meselelerini ele alan *El-İttihat* adlı gazete[159] ve AAB tarafından yayınlanmasına, dışarıdan bakılınca ayrı ve bağımsız bir organ olmasına rağmen, hareketin kuramsal organı olarak işlev gören *El-Gad* dergisi.[160] *El-Gad* iki işlevi yerine getiriyordu. Birincisi, eğitimli Arap gençliği çekmeye ve görüşlerini, ilgi alanlarını tartışmaları için onlara bir zemin sağlamaya yarıyordu. Bunu gerçekleştirmek için, radikal milliyetçi gençliğin gündelik yaşamlarıyla ve ilgileriyle yakından alakalı olan toplumsal sorunlar, eğitim, öğrenci işleri, köylülerin koşulları, Arap kültürü ve geleneği, dünya edebiyatı, ulusal Arap ekonomisi gibi çok çeşitli konuları ele alınıyor ve dahası, ülkede yaşayan Arapların ezici çoğunluğunun çektiği ekonomik yoksunluk ve yoksulluk çarpı-

cı biçimde betimleniyordu. İkinci işlev olarak, *El-Gad*, Marksist düşüncenin temel ideolojik bileşenlerini yalın bir dille anlatarak, çoğu kez de ortaya koymakta olduğu kuramların Marksist kökenlerini açıkça belirtmeden, bu düşünceyi tanıtmaya ve yaygınlaştırmaya çalışıyordu. Bu çaba kesinlikle siyasal alanla sınırlı değildi, edebiyatı, tarihi, hatta sanatı da kapsıyordu. Bununla yakından ilişkili başka bir amaç da Sovyetler Birliği'ni ve Doğu Bloku ülkelerini Arap okuyuculara sevdirecek biçimde tanıtmaktı. Bu, en başta, Sovyet ya da komünist yayınlardan çeviriler yapılarak, komünizmde yaşam koşulları olumlu ifadelerle anlatılarak, ayrıca da uluslararası olaylara ilişkin Sovyetler'in görüşleri tanıtılarak yapılıyordu. *El-Gad* dünya sorunlarına ilişkin Sovyet yorumlarını savunmayı ve Sovyetler'i dünya çapında ulusal bağımsızlık hareketlerinin destekçisi olarak en önemli rolü oynayan ülke olarak betimlemeyi de üstlenmişti.

Dergide siyasal konulara ilişkin yazı yazanların çoğu Filistin'deki Arap komünist hareketin üyeleriydi.[161] Birçok makale Filistin dışındaki Arap komünistler tarafından kaleme alınıyordu, bu makaleler ya doğrudan *El-Gad* için yazılmıştı ya da Mısır'da, Irak'ta ve Lübnan'da çıkan Arap komünist yayınlardaki makalelerin tıpkı basımlarıydı.[162] Bunlara ek olarak, çoğunluğu İngiliz olmak üzere çeşitli Batılı komünistlerin makalelerinin çevirileri ve İngiliz komünist yazarların Arapçaya çevrilmiş kitaplarına ilişkin değerlendirme yazıları da yayınlanıyordu.[163] Dergi, komünist olmayan yazarların katılımını sağlamakta büyük ölçüde başarılıydı. Ama bu katkılar genelde siyasal olmayan konularla, en başta da şiirle, edebiyatla ve kültürel incelemelerle sınırlıydı.[164] Katkıda bulunan bu kişiler ülke çapında tanınmış kişilerdi ve hiç kuşkusuz, buraya yazı yazmayı istemekle derginin duruşuna destek vermiş oluyorlardı.[165] Buna karşılık, yine de makalelerin çoğunun takma adla yayınlandığını belirtmek ilginç olacaktır; bu, yazarların önemlice bir kısmının, AAB'ye dostça bakmakla birlikte, solcu olduğunu açıkça söyleyen bir yayınla adlarının açıktan ilişkilendirilmesini istemediklerinin

net bir göstergesidir. Bunun ışığı altında, dergiye yazılan yazılar analiz edilince, UKB'nin ve ona bağlı kuruluşların üyelerince, yani Arap komünistlerce yazılan makalelerin ve uluslararası komünist basından çevrilmiş makalelerin daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Komünist olmayan Arap yazarlarca kaleme alınmış yazılar sayıca ikinci sıradaydı ve neredeyse tamamı şiire, kısa öykülere, Arap edebiyatının ve İslam kültürel mirası ile geleneğinin daha geniş yönlerini ele alan incelemelere ayrılmıştı.

El-Gad'da birçok temayı sezinlemek olanaklıdır; bunların irdelenmesi, Arap komünistlerin Arap okuyuculara kazandırmak istedikleri ideolojinin daha tutarlı bir resmini ortaya çıkarır. Bu temalar altı ana başlıkta gruplanabilir: Marksist kurama giriş, Filistin sorunu ve Arap ulusal hareketi ile Arap Birliği'nin rolü, edebiyat incelemeleri ve kültür-gelenek, Siyonizm ve Yahudi sorunu, Sovyetler Birliği propagandası ve toplumsal sorunlar.

Marksist Kurama Giriş

El-Gad, okuyucularını Marksist bir bakış açısından tarihle, felsefeyle, siyasetle ve sosyalist kuramla tanıştıran bir dizi inceleme yayınladı. Bu incelemelerin çoğu yerli Arap komünistlerce yazılmıştı.[166]

Derginin editörü ve Arap komünistler arasındaki en önemli Marksist teorisyen olan M. Amir, felsefe konusunda yazdığı bir dizi incelemede "idealizm"i ve "materyalizm"i, mantık ve diyalektik kurallarının işleyişini açıklıyor, insanın bilincini sosyal ve ekonomik durumunun belirlediği konusunda Marx'ın yaptığı vurguyla bunları ilişkilendiriyordu.[167]

Başka bir dizi makale, ana çizgileriyle tarihin "bilimsel" yorumunu yapıyor ve insanın ilkel komünizm aşamasından kapitalizme doğru geçirdiği evrimi ve sosyalizmin gerçekleşmesinin kaçınılamaz olduğunu anlatıyordu.[168] Kesintisiz bir sınıf mücadelesi olarak dünya tarihi, Atina ve Firavunlar çağı, Mısır uygarlıklarından başlayıp Rus Devrimi'nin patlak vermesine ve müdahale savaşına kadar uzanan bir süreçte anlatılıyordu. Marksizm,

sanayi toplumunun ortaya çıkışının doğrudan bir ürünü olarak açıklanıyor ve "işçi sınıfı üzerindeki kapitalist sömürünün sırlarını açıkladığı" için övülüyordu.

Uluslararası kapitalist düzenin üç temel çelişkiden mustarip olduğu belirtiliyordu: Sanayi toplumları içindeki sınıf mücadelesi, sömürge halklarının ulusal mücadelesi ve çeşitli kapitalist ülkelerin egemen sınıfları arasındaki mücadele. Bir dizi makale, bunu örneklerle açıklamak amacıyla, "dünyayı yeniden paylaşmak için ilk uluslararası kapitalist savaş"ın patlak vermesinden İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle yeni bir dünya düzeninin kurulmasına kadar uzanan Avrupa tarihini betimliyordu.[169]

Sosyalist kuramla ilgili sorunlara yakından eğilen dergi, Strachey ve Cole[170] gibi sosyalistlerin çalışmalarını yayınladı; Robert Owen, Babeuf ve Ludistler gibi erken dönem sosyalistlerin fikirlerini irdelemeye oldukça büyük yer ayırdı. Marx'ın yaşamına ve çalışmalarına oldukça geniş yer verildi, fikirleri yalınlaştırılmış bir dille sunuldu. Siyasal eylemci Marx da ihmal edilmedi; Marx'ın Birinci Enternasyonal'de üstlendiği rol, onun doktrininin gerektirdiği kuram ve uygulama birliğine örnek gösterilerek vurgulandı.[171]

El-Gad'da yayınlanan makalelerden yalnızca ikisi, derginin sosyalist ilkeleri savunması ile Filistin'de sosyalizmi kurma mücadelesi için çağrı arasında bağ kurma girişiminde bulundu. Bunu anlamanın en iyi yolu, Arap komünistlerin "aşamalar kuramı"na sadık kalmaları ve Arap ülkelerinin "ulusal kurtuluş" aşamasından geçmekte olduğunu düşünmeleri bağlamında görmektir. Ancak bu aşama sonuçlandıktan sonra sosyalizmden söz etmek mümkün olurdu. Bu arada, Arap işçilerin ve köylülerin görevi "yabancı emperyalistlere karşı burjuva sınıfa, hatta kapitalistlere katılmak"tı.[172] Sosyalizmin dünya çapında zafere ulaşması devrim yoluyla değil, "ekonomik güçlerin aşamalı olarak büyük kapitalistlerin elinden alınması"[173] yoluyla olacaktı. Bu amaçla, *El-Gad*, kapitalist ekonomilerin dönüşüme uğratılması yönünde bir adım olarak sanayileşmiş ülkelerde çeşitli

millileştirme önlemlerinin uygulanması gereğine işaret ediyordu. Filistin söz konusu olunca, Marksizm toplumsal reformların uygulanmasını; eğitimin yaygınlaştırılmasını; yoksulluğa, işsizliğe, cehalete ve hastalıklara son verilmesini gerektirirdi, komünizm düşmanlarının ileri sürdükleri gibi, anarşi ve düzensizlik çıkarılmasını değil.[174]

Arap Ulusal Hareketi ve Filistin Sorunu

El-Gad, ilk sayısında, "insanlığın evrensel ilerlemesi temelinde halkların mutluluğu"[175] için mücadeleyi beraberinde getiren "yapıcı bir milliyetçilik"e olan bağlılığını duyurdu. Bununla birlikte, "ilerleme kervanı"na katılmak için, Filistin'in siyasal bağımsızlığını gerçekleştirmek gerekliydi. Bu noktada *El-Gad*, her zaman eleştirmiş olduğu geleneksel Arap liderliğiyle çatışmaya düşüyordu. YAK'ın Arap nüfusu temsil ettiği iddiasını reddediyor ve ulusal cephe çağrısı yapıyordu.[176] Siyonizmle savaş planlarına kendilerini aşırı kaptırdıkları ve Filistin'in bağımsızlığının önündeki ana engeli, yani bizatihi mandanın varlığını unuttukları için Arap liderleri eleştiriyordu.[177] *El-Gad* bağımsızlık mücadelesinin liderliğini üstlenecek, demokratik yolla seçilmiş bir ulusal kongre için öneriler ortaya atıyor[178] ve "Arap Birliği'nin atadığı"[179] YAK'ı kabul etmiyordu. İngilizlerle müzakerelere inancını sürdürdüğü için Arap Birliği'ni de eleştiriyordu ve liderlerini "İngiliz emperyalizminin ajanları"[180] olarak nitelendiriyordu.

El-Gad, Britanya'yla her türlü müzakereyi reddederek, Filistin sorununun uluslararası arenaya taşınması için haykırıyordu, çünkü Arapların bağımsızlık mücadelesinin münferit bir olgu olmadığına, Hindistan'da, Çinhindi'nde ve Endonezya'da yürütülen mücadelelere benzediğine inanıyordu.[181] Bu nedenle, sorunun BM'ye taşınması çağrısı yapıyordu ve Filistin'in Arap sakinlerini çok kızdıracak biçimde, Genel Kurul'da UNSCOP'un kurulmasına karar verilince, *El-Gad*, uluslararası kamuoyunu yabancılaştırdığı için YAK delegesinin "ırkçı ve gerici" konuş-

maların kınadı.[182] Yine de komitenin kurulmasını destekledi. *El-Gad*, Arap Filistin sloganını reddediyor ve demokratik bir devletin kurulması çağrısı yapıyordu. Arap liderleri, yalnızca ülkenin bölünmesine yol açabilecek[183] bir terör kampanyası başlatmakla suçluyor ve Filistin'i birleşik halde tutmanın tek yolunun, Arapların Yahudilerle barış içinde birlikte yaşamaya istekli ve hazır olduklarını göstermekte yattığını açıklıyordu. Geleceği görüyormuş gibi, bunu reddetmenin yalnızca bölünmeye yol açmakla kalmayacağını, "halen Yahudilerin işgali altındaki alandan çok daha geniş" bir alanda bir Yahudi devletinin kurulmasına da yol açacağı, geriye kalan Arap toprağının ise "bir komşu devlete katılacağı" uyarısında bulunuyordu.[184]

Edebiyatta Sosyalist Gerçekçilik

Edebiyat incelemeleri, şiirler ve kısa öyküler *El-Gad*'ın sayfalarında büyük yer tutuyordu. Yayınlanan şiirler "milliyetçi ilerici" türdendi ve dergi ünlü Arap şairler için bir kürsü işlevi de görüyordu.[185] Ek olarak, sayfalarını gençlere ve tanınmamışlara da açıyor, böylece büyük bir okuyucu kitlesi çekiyordu. Kurgu yapıtlar çoğunlukla Arap ya da Sovyet yazarlara aitti, ama uluslararası üne sahip adlara ait yapıtlar da oldukça fazlaydı.[186] Rusça öyküler çoğunlukla Sovyet halkını ve "büyük yurtsever savaş"ta gösterdiği özverileri öven propaganda yazılarıydı.[187] Arapça öyküler yoksulluğu, baskıyı protesto eden anlatılardı ve "milliyetçi insancıl" bir bakış bunların ağır basan özelliğiydi.[188]

El-Gad, ilk sayısında, şairin rolünü "işkence edilen insanlığın elçisi"[189] olmak şeklinde tanımlıyor ve kendini fildişi kulelere kapatmış şairleri kınıyordu. Arap şairlere seslenerek, "yaşamın içine dalmaları"nı ve "zayıfları rahatlatmak için ... umudun, ulusal gururun, geçmişteki görkemin dili olmalarını, güçlülerin ve zalimlerin karşısına ise bir kılıç gibi çıkmaları"nı istiyordu. Başka bir makalede, edebiyatın "değişimin maddi gücü"[190] olduğu ve "insanın insanlığını, özgürlük ve hakikat sevgisini, kölelikten ve

adaletsizlikten nefretini"[191] vurgulayarak açıkça ideolojik bir rol üstlendiği dile getiriliyordu. Birçok ünlü Arap şairin yapıtlarını ele alan bir dizi incelemede,[192] onların şiirinde bilinçli olarak üstünde durulan ve vurgulanan bir özellik, içerdikleri milliyetçi damardı. Bu, bağımsızlık ve sosyal adalet mücadelesinde şiirin üstlendiği rolü gösteren örnek olarak kullanılıyordu.

Amir'in yazdığı bir dizi makale, "sosyalist gerçekçilik"i, varlık ve bilinç sorunlarına, insan toplumunun, düşüncenin ve edebiyatın evrimine ilişkin genel bir materyalist felsefe çerçevesiyle birleştirerek *El-Gad* okuyucularına tanıtıyordu.[193] Bu makaleler "diyalektik maddeci" tarih, siyaset ve bilim yorumunun açıklanmasını içeriyordu. Amir'in kendisinin özgün bir katkıda bulunduğunu ileri sürmek imkânsız olmakla birlikte, yerine getirdiği hizmet hiç kuşkusuz yol gösterici niteliktedir. Bu, Marksist metinlerin Arapça çevirilerinden neredeyse tamamen yoksun olan Arap okur kitlesinin Marksist fikirlerle ilk tanışmasıydı. Dahası, Amir'in makalelerinin sunumu soyut değildi; okuyucuların kültürel geçmişiyle ilgili olan ve bu fikirlerin aynısının, sulandırılmış biçimde olsa bile, Arapların kendi kültürel mirasında da var olduğunu onlara anımsatmaya yarayan geçmiş ve çağdaş Arap edebiyatından örneklemelerle bezenmişti.

Siyonizm ve Yahudi Nüfus

El-Gad, Yahudilerin dünyaya dağıtıldıkları zamandan Siyonist hareketin yükselişine kadar Yahudi tarihine ilişkin gelişmeleri okuyucularına tanıtmayı kendine görev edindi.[194] Yalınlaştırılmış bir Marksist yorum sunarak, kölelikten feodalizme geçiş sürecinde ve daha sonra yeni burjuva düzeninin gelişiyle Yahudilerin "ekonomik açıdan gerekli" bir rol üstlenmiş olduklarını vurguluyordu.[195] Zulümler ve antisemitizmin yükselişi, eşzamanlı olarak da Avrupa içinde oluşan Yahudi kitle hareketi, benzer ekonomik açıklamalarla geçiştiriliyordu. Herzl, Pinsker ve Boroçov gibi düşünürlerin fikirleri aracılığıyla

Siyonizmin yükseliş süreci izleniyor ve Siyonist hareket bir "kapitalist hareket" olarak mahkûm ediliyor, İngiliz emperyalizmiyle olan çıkar birliği sürekli vurgulanıyordu. Filistin'e gelen pek çok Yahudi göçü dalgası tümüyle Siyonist çabaların sonucu olarak açıklanmayıp, Çarlık zamanından Nazilerin yükselişine kadar uzanan Avrupa'daki zulme karşı bir tepki olarak da açıklanıyordu.

El-Gad'ın makaleleri her zaman Siyonistler ile Filistin'in Yahudi sakinleri arasında dikkatle ayrım yapıyordu. Siyonistler Arap halk için bir tehdit olarak görülmekle birlikte, Yahudi sakinlerin çıkarlarıyla Arapların çıkarlarının çatışmadığı düşünülüyordu.[196] Onlar, zaten Siyonizmin yıkımıyla sonuçlanacak olan "adil bir ekonomik düzen" kurma mücadelesinde doğal müttefikler olarak görülüyordu. *El-Gad*, Yahudilerin Filistin'den kovulmasını isteyen "burjuva milliyetçiler"e karşı çıkarak, tarihteki Arap hoşgörüsüne dikkat çekiyordu. Arap ulusal hareketini, "iki halk arasında barış ve işbirliği" çerçevesini sağlayacak demokratik bir rejim için çaba harcayarak, Arapların Yahudilere karşı herhangi bir ırksal düşmanlık taşımadıklarını göstermeye çağırıyordu.[197] Bu amaçla *El-Gad*, Yahudi sakinlerin "tam kültürel ve yönetsel özerkliği"ni güvence altına alan demokratik bir Filistin devleti için kendi önerilerini ortaya koyuyordu.[198]

Sovyetler Birliği Propagandası

Sovyetler Birliği'yle ilgili makalelerin çoğu Sovyet dergilerinden ya da diğer komünist partilerin yayınlarından yapılmış çevirilerdi. Bunlar iki çeşitti: Ya Sovyetler Birliği'ndeki ve diğer Doğu Bloğu ülkelerindeki yaşamı anlatan, ister istemez övgü dolu makaleler[199] ya da sömürgelerdeki bağımsızlık hareketlerine ağırlık vererek, uluslararası konulardaki Sovyet görüşüne ilişkin açımlamalar.[200] Bununla birlikte, bizatihi Filistin sorunu konusundaki Sovyet görüşüne ilişkin hiçbir yazı *El-Gad* sayfalarında yer almadı.

İslami Gelenek

El-Gad sayfalarında İslamiyet'e pek az yer verildi, ama İslam'ın Arap toplumundaki rolüne ilişkin ciddi bir irdelemenin olmaması, bu konudaki bakışın düşmanca olduğu anlamına gelmemelidir. Bu konuyu ele alan az sayıdaki makale, derginin kendisini kesintisiz İslam kültürel geleneğinin bir parçası olarak sunmaya büyük özen gösterdiğini ortaya koymaktadır. İlk Müslümanların bilgeliği, yürekliliği ve cömertliği ile ilgili kısa fıkralara düzenli olarak her sayıda yer veriliyordu. Ek olarak, birçok tarihsel şahsiyet üstüne odaklanılarak, İslamiyet'te sosyalizm ve sosyal adalet,[201] dış baskıya karşı ve ulusal bağımsızlık için mücadele[202] geleneğinin başından beri var olduğunu göstermeye yönelik ılımlı bir çaba da gösteriliyordu. Hazreti Muhammed yoksulların ve mülksüzlerin arasından çıkmış bir kişi olarak betimleniyor, yaşamının adaletsizliğe ve baskıya karşı sürekli mücadeleyle ve isyanla geçtiği, ezilenleri zenginlere ve ayrıcalıklılara karşı örgütlemek ve onlara önderlik etmek için yoğun çabalar harcadığı anlatılıyordu.[203] Derginin dinsel duygulara seslenme çabaları, Filistin'in bağımsızlığı uğruna mücadeleyi yoğunlaştırma zorunluluğunu vurgulamak için Kuran'dan alıntılar yapmaya kadar varıyordu.[204]

Dinsel söylem *El-Gad*'ın ideolojik donanımının alışılmış bir özelliği olmamasına karşın, bu konuyu ele alan o birkaç makale ilginç bir gelişmeyi göstermektedir. FKP'nin aksine Arap komünistler, Arap ulusal ve kültürel mirasının büyük ve önemli bir parçası olan hâkim dinsel inançlarla uzlaşma yönünde bir adım daha atmışlardı. FKP bu konuda hep tarafsız bir duruş benimsemiş ve Arap halkının dinsel duyarlılıklarını incitebilecek her türlü eylemden uzak durmuş olmasına karşın, UKB, İslam geleneğini ulusal hareketin olumlu bir bileşeni olarak onaylayan bir konuma gelmiş ve İslam dininin ilkelerinde kendi ideolojisini haklı çıkaran yönler bulmaya çabalamıştır.

Toplumsal Sorunlar

Olabilecek en geniş okur kitlesine hitap etme çabasıyla, *El-Gad* çok çeşitli konuları işliyordu.[205] Öğrenci işleriyle ilgilenmek, onların yurtdışı üniversitelerdeki sorunlarını tartışmak, okul sayısının özellikle kırsal alanlarda artırılması ve hem öğretmenlerin hem de müfredatın kalitesinin yükseltilmesi çağrısında bulunmak derginin alışılmış bir özelliğiydi. Bununla bağlantılı olarak, kızların okula gönderilmesiyle ilgili önlemlerin artırılması talep ediliyordu.[206] Ülkedeki tıbbi koşulların, özellikle yeterli sağlık tesislerinin bulunmadığı kırsal kesimde yetersiz olduğu dile getiriliyordu.[207] Ekonomik alanda, *El-Gad* İngiliz şirketleriyle ortak işletmeler kuran Arapları "İngiliz ekonomik emperyalizmi"nin kurulmasına aracılık ettikleri için eleştiriyordu.[208]

Dergi, toplumda kadınların yeri ve verdikleri eşitlik mücadelesi sorununu cesaretle ele alıyordu. Kadınların ezilmişliğinden ve yararlı bir toplumsal rol üstlenmelerinin önlenmesinden Arap erkekler sorumlu tutuluyordu.[209] Erken evlilik, kadınları öğrenimlerini sürdürmekten alıkoyan bir "ticari girişim" sayılarak lanetleniyordu ve kadınların kurtuluşu için tek yolun, işe girip çalışarak kazanacakları ekonomik bağımsızlık olduğuna işaret ediliyordu.[210] Bir dizi makale, Arap köylerinin sosyal ve ekonomik koşullarını ele alıyordu.[211] *El-Gad* köylülerin içinde bulundukları elverişsiz durumu betimliyor; köylerin yoksulluğunda ve geriliğinde en büyük suçlu olarak, büyük vergiler toplarken karşılığında yok denilebilecek kadar az hizmet veren hükümetin kasıtlı politikalarını gösteriyordu.[212]

El-Gad'ı bakışıyla devrimciden çok reformist olarak ve içeriğiyle komünistten çok antiemperyalist olarak tanımlamak belki daha doğru olur. Esas olarak, derginin makaleleri eğitimsel ve edebi bir söyleme sahipti, ifade tarzı kararlı biçimde coşkuluydu. En önemli eksikliği, Filistin'deki güncel siyasal duruma ya da Arap toplumunun içyapılarına Marksist analiz uygulamak

için bir girişimde bulunmamasında yatıyordu. Dergi, Marksist fikirleri salt Arap diline çevirmekle yetindi, onları Arap sosyal ve siyasal bağlamına aktarmaktan çekindi. Arap toplumunun sınıfsal niteliği, dinin rolü, ulusal sorun gibi birçok önemli konu derginin sayfalarında yer almıyordu. Başka konular, örneğin Yahudi sorunu, Arap-Yahudi işbirliğinin gerekliliğini Araplara açıklama görevi, geleneksel Arap liderliğin bileşimi ve benimsediği politikaların nedenleri, yeterince derinlemesine işlenmiyordu. Geriye bakılınca, tarihi ve felsefeyi Marksist bir bakış açısıyla sunan incelemeler bile Marksist temel ilkelerin mekanik bir sunumundan mustarip görünmektedir. Bunlar Avrupa toplumunun gelişim aşamalarının izini sürmeyi amaçlıyordu, ama Avrupalı olmayan toplumların tarihinin benzer ya da farklı doğrultularda gelişmiş olup olmadığını tamamen göz ardı ediyordu.

Ne var ki, tüm bu eksiklikler, *El-Gad*'ın Marksizm'i Arapça okuyan insanlara tanıtmakta öncü bir rol oynadığı, bunu da son derecede bilgili ve anlaşılır bir dille yaptığı gerçeğini değiştirmez. Derginin çok geniş bir alana yayılan konuları ele almış olması, hiç kuşkusuz, eğitimli Arap kamuoyunda büyük bir okuyucu kitlesi kazanmasına katkıda bulundu.[213] Dergi, milliyetçi Arap basınının komünistleri karalamak için hiç dilinden düşürmediği "anarşi," "ateizm" ve "ahlaksızlık" hakkında belirsiz kanılardan başka bir bilgisi olmayan okuyucularını daha önce hiç aşina olmadıkları yeni fikirlerle buluşturdu. Bu bakımdan *El-Gad*, yalnızca komünist ideolojiyi tanıtmakta değil, komünistlere ve komünizme vurulan kötü damgayı bir dereceye kadar silmekte de başarılı oldu. Komünist hareketin kırklı yıllarda Araplar arasında kazandığı başarı, otuzlu yıllardaki göreceli başarısızlığının aksine, hem sonradan edindiği "milliyetçilik"e hem de büyük ölçüde *El-Gad*'ın sergilediği ve gerçekleştirdiği gibi ideolojisini Araplara tanıtmakta gösterdiği yeni yeteneğe bağlanabilir.

Ulusal Kurtuluş Birliği

A. *Siyasal İdeoloji*

UKB'nin ulusal ana tüzüğü yeni partinin komünist yönelimine ilişkin herhangi bir ipucu vermiyordu. Ayrıntılarıyla ortaya konulan siyasal, sosyal ve ekonomik amaçlar, geniş bir ifadeyle, tüm Arap siyasi partilerinin ortak söylemiydi. Diğer Arap siyasi gruplarının aksine, UKB bir "Arap Filistin devleti"nin kurulması çağrısı yapmayıp, "ayrım gözetmeksizin ülkede yaşayan herkesin haklarını güvence altına alan demokratik bir yönetim" sloganını[214] yükseltmesine rağmen, İngiliz birliklerinin çekilmesi ve Filistin'in bağımsızlığı talepleri listenin başında geliyordu. Siyonist göçe, toprak devirlerine, Yahudi devleti kurulmasına karşı direniş çağrıları[215] ve komşu devletlerdeki Arap halklarla işbirliği yapılması,[216] demokratik ve bireysel özgürlüklerin korunması talepleri[217] bunları izliyordu. Partinin ekonomik amaçları, "ulusal endüstriyi, tarımı ve ticareti" güçlendirmenin,[218] adaletli bir vergi dağılımının,[219] Arap işçilerin ve köylülerin ekonomik ve sosyal düzeyini yükseltmenin ve köylerde reform yapmanın[220] önemini vurguluyordu. Sosyal amaçlar "Arap kültürel geleneğinin korunmasına," Arap kadınların koşullarının düzeltilmesine ve "Arap annelerin ve çocuklarının sağlığına özen gösterilmesine" öncelik veriyordu.[221]

Ana tüzük, UKB'yi ulusal hareketin geri kalanından ayıran üç maddeyi de kapsıyordu. Birincisi, "Siyonizm ile Yahudi halk arasında fark" bulunduğunu açıklıyor,[222] ikincisi "tüm sömürge halklarının ve emperyalizme karşı mücadele edenlerin işbirliği" yapmaları çağrısında bulunuyor,[223] üçüncüsü ise "partinin demokratik merkeziyetçilik temeli üstüne inşa edildiğini" duyuruyordu.[224] İlginçtir ki, UKB'nin ana tüzüğü, parti saflarının "her Arap yurttaşın üyeliğine açık"[225] olduğunu özellikle belirten bir maddeyi kapsıyordu; bu hüküm, Yahudileri parti saflarından dışlayarak, bölgesel bir komünist parti oluşturma iddiasını doğrudan çürütüyordu. Bununla birlikte, Leninist parti örgütlen-

mesi ilkesi onaylanarak, geçmişle olan bağ da yüzeysel olarak korunuyordu.

UKB kendi özimgesini tanımlarken, "ulusal hareketin bilinçli öncü gücü,"[226] "Arap işçi sınıfının ve ilerici güçlerin örgütlenmesi"[227] gibi çeşitli sıfatlar kullanıyordu. "Bağımsızlık mücadelesinden ayrılamaz nitelikteki" belirli bir "sosyal programa"[228] sahip olmakla ve işçilerle köylülerin ekonomik-sosyal çıkarlarını savunmakla kendini geleneksel Arap partilerinden farklılaştırıyordu. Ayrıca, "bağımsızlık mücadelesine yeni halk kuvvetlerini katma"[229] girişimleri onu diğer partilerden ayırıyordu; Filistin'deki mücadeleyi "sömürgelerdeki uluslararası kurtuluş hareketinden ve Avrupa'daki işçi sınıfından" oluşan zincirin bir halkası olarak algılaması ve Arap ulusal hareketi ile "dünyadaki özgürlük güçleri"ni "Sovyetler Birliği'nin ve yeni demokrasiler"in[230] başını çektiği bir cephede birleştirme çabaları da onu farklı kılıyordu.

"Gelişim aşamaları"na ilişkin ortodoks komünist kuramı izleyen UKB'nin görüşüne göre, Filistin'deki mücadelenin güncel aşaması "ulusal kurtuluş" aşamasıydı, bu da "ancak ulusal birlik yoluyla başarılabilir"di.[231] UKB'nin açıkladığına göre, sosyalizmi kurmak "bugünün değil, yarının sorunu"ydu, bağımsızlık kazanılıp ulusal ekonomik yapı oturduktan sonra düşünülebilirdi ve "elverişli uluslararası koşullar"ın varlığına bağlıydı.[232] Filistin toplumunu "feodalizm ve Abdülhamit'in despotizminin hâkim değerler olduğu" bir toplum olarak tanımlayan[233] UKB, "burjuva demokrasisi"nin gerçekleştirilmesi çağrısı yapıyor ve bu amaca yönelik olarak geleneksel Arap liderliğe sesleniyordu.

UKB'nin Filistin'deki mücadeleye ilişkin algısı, bağımsızlığı gerçekleştirmenin Filistin toplumundaki tüm sınıfların, "sanayicilerin, tüccarların, işçilerin, köylülerin ve aydınların" çıkarına olduğu sonucuna varmasına yol açtı.[234] UKB, hem daha gelişmiş bir Yahudi kapitalist kesimin kendine özgü varlığı nedeniyle İngiliz kapitalizminin ortaklığa kabul etmediği filizlenme sürecindeki ticari ve endüstiriyel burjuvazi hem de toprak sahipleri

dahil, Arap toplumunu oluşturan tüm katmanların çıkarları ile varlığını sürdüren manda yönetimi arasında bir çelişki algılıyordu. Bu nedenle UKB'nin programı, ortak amaç olan bağımsızlık uğruna, Arap burjuvazisinin ve toprak sahiplerinin çıkarlarını temsil eden Arap siyasi partileriyle işbirliği yapılabileceği inancını temel alıyordu.[235] Ne var ki, Arap işçi sınıfı ulusal birliğin gerekliliğini takdir etmesine, Arap ekonomisini desteklemeye ve "ulusal kurtuluş mücadelesinin bu aşamasında Arap işverenleri sıkıntıya düşürebilecek" her faaliyetten uzak durmaya hazır olmasına karşın,[236] diğer Arap sınıfların, birliğin gerekliliğini tam olarak takdir etmediklerini belirtiyordu.[237] Böyle bir ulusal birliğin önemini açıkça ortaya koymayı ve "diğer sınıfları İngiliz emperyalizmine karşı doğrudan mücadeleye çekme"yi görevi sayıyordu.[238]

Arap ulusal hareketinin geleneksel liderliğine UKB'nin bakışı hep belirsiz kaldı. Öte yandan, UKB onların geçmişte Arap bağımsızlık mücadelesinin sürekli başarısızlığa uğramasına yol açan sicilini eleştiriyordu ve bunu, liderliğin "oportünist sınıfsal niteliği"ne bağlıyordu.[239] Onların, Britanya'nın düşmanlarını, Arap ulusal hareketinin müttefikleri sayan ve savaş sırasında Nazileri desteklemeleriyle sonuçlanan politikaları bunun en iyi göstergesiydi, oysa UKB tutarlı bir biçimde yalnızca "özgürlüksever halklar" ile ittifak çağrısı yapmıştı. Siyonist hareketin bir kesiminin Britanya'ya muhalefetinin artmasıyla, geçmişte Almanya'ya iman etmiş olan aynı Arap liderlerin şimdi İngiliz politikasıyla güya Siyonistler pahasına bir uzlaşmaya varmayı umarak ittifakta taraf değiştirdikleri görülüyordu. Dahası, geleneksel liderlik tüm sosyal ve ekonomik talepleri bağımsızlık sorununa tabi kılıyor, böyle talepleri gerçekleştirmenin ikinci derecede önem taşıdığını açıklıyordu,[240] oysa UKB bu görüşü şiddetle reddediyordu. Buna rağmen, UKB, Arap partilerinin özgürlük ve bağımsızlık için mücadele ettikleri sürece "devrimci" bir özü koruduklarını düşünüyordu. Onlardaki zaafın, "liderliğin kararsızlığı"nda yattığına inanılıyordu ve UKB'nin ken-

dine biçtiği görev de burada yatıyordu: "onların bakış açısında dönüşüm olmasını sağlamak için ... olumlu eleştiri" yapmak.[241]

UKB bölünme öncesinde komünist hareketin benimsemiş olduğu Nazilere karşı savaşta Müttefiklerin davasını destekleme politikasına bağlılığını sürdürdü, bu ikisi arasında temel bir farklılığın olduğunu ve Arap ulusal hareketinin bunu kavraması gerektiğini vurguladı.[242] Arapların çıkarlarının Müttefiklerden yana olmakta yattığı düşünülüyor, onların Nazizm'e karşı kazanacakları zafer "bizim için kendi kaderini tayin hakkı için bir zafer" sayılıyordu.[243] Savaşın "gerçek demokrasi" davası için,[244] "özgür bir dünya"nın yaratılması için[245] yürütüldüğü belirtiliyor ve "emperyalizmin sonu"nu haber veren "daha önce hiç görülmemiş bir devrimci durum"a yol açacağına inanılıyordu.[246] UKB, Atlantik Sözleşmesi'ni uluslararası sahnede yeni bir gelişim aşamasının başlangıcı olarak görüyordu; savaş yeni bir gerçek yaratmıştı: "İnsanların kendi kaderlerini tayin hakkının uluslararası düzeyde tanınması".[247] Arapların bağımsızlık mücadelesi bu "özgürlük için ve emperyalizme karşı uluslararası mücadele"nin bir parçası olarak betimleniyordu.[248]

Atlantik Sözleşmesi'nin, Tahran ve Moskova konferanslarında benimsenen bildirgelerin ışığı altında, UKB, "Sözleşme'nin ruhuna uygun" amaçlar güden Arap ulusal hareketinin görevinin bu "halkların Nazizm'e karşı zafer aşaması"ndan yararlanmak olduğunu savunuyordu.[249] BM Anayasası'nda yer alan, "manda yönetimindeki bölgelerin özyönetim ve bağımsızlık yolunda ilerlemelerine yardım etme"[250] amacı, birçok başka sömürge halkının mücadelesine benzer bir ulusal bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi veren Arapların sarılacakları amaç olmalıydı.[251] UKB, BM'nin kurulmasını ve Sovyet Bloku'nun oradaki varlığını, Arapların özlemlerine uygun bir çözüme varmak için güvenilebilecek önemli bir uluslararası zemin sağlayan unsur olarak görüyordu. Bu, UKB'nin hesaplarında gitgide daha temel bir yer işgal etmeye başladı; ilk başlarda, İngiliz politikasının teşhir edilebileceği uluslararası bir platform olduğu gerekçesiyle

bu zeminden yararlanılması isteniyordu.[252] Ama manda sona erdiğinde, BM'ye başvuru konusu, Araplarla Siyonist hareket arasında yaklaşan mücadele için, içeride hazırlık yapmaya yönelik her düşüncenin yerini alarak her derdin çaresi haline gelmişti, öyle bir durumda Sovyetlerin BM'de Arap davasına verecekleri desteğin terazinin kefesini Araplar lehine çevireceği umuluyordu.[253]

UKB, Arap ulusal hareketi içindeki demokrasi sorunu konusunda ve Arap hareketinin antiemperyalist mücadele safında yer alması ve Sovyetler Birliği'ni desteklemesi sorunu konusunda Arap ulusal hareketinin geleneksel liderliğiyle çatışıyordu. Yine de en temel sorun, Filistin'in Yahudi nüfusuyla, onların gelecekteki statüsüyle ve ileride kurulacak bağımsız devletin niteliğiyle ilgiliydi. UKB, Siyonizm sorununu Britanya'nın Filistin'de varlığını sürdürme girişimlerinden ayrı düşünülemeyecek bir sorun olarak sayıyordu. Balfour Bildirisi de "küçük bir Yahudi Ulster'i" yaratma[254] ve Arapların bağımsızlık mücadelesini zorlaştırma girişimi olarak tanımlanıyordu. Manda süresince izlenen İngiliz politikası, Araplar ile Yahudiler arasında kalıcı bir bölünme yaratmak amacıyla Yişuv'u kayıran[255] ve "ayrıcalıklı bir Yahudi toplumu" kuran[256] bir politika olarak niteleniyordu. İngiliz politikasında savaşın sonuna doğru meydana geldiği kabul edilen değişikliğin, Orta Doğu'da Sovyet karşıtı bir blok kurmak için Arap desteğine duyulan gereksinimden, Arap ülkelerinin önemli stratejik konumundan ve İngilizlerin Arap petrol rezervlerine bağımlılığından kaynaklandığı düşünülüyordu. Bu salt bir "taktik değişikliği"ydi. İngiliz politikası, hem Arapları hem de Yahudileri tatmin ediyor görünerek Filistin'de kendi yerini koruma çabası olarak görülmeye devam ediliyordu ve bölünme, Britanya'nın ülkedeki denetimini sürdürmek için çevirdiği manevralara kanıt olarak gösteriliyordu.[257]

Siyonist hareketin Yahudi nüfusun ezici çoğunluğu tarafından desteklendiğini kabul eden UKB, yine de, bu desteğin "yanlış yönlendirildiği"ni savunuyor ve bunu, savaş öncesi dönemde

Almanların Nazileri desteklemesine benzetiyordu.[258] Siyonizm, "Yahudi kitleleri dünyadaki devrimci mücadeleden geri çekmeyi amaçlayan saptırıcı bir girişim"[259] olarak algılanıyordu. Benzer biçimde, önerilen Yahudi devleti de "Arapların bağımsızlık mücadelesine karşı ABD ve İngiliz emperyalizminin bir üssü"[260] olarak tanımlanıyor ve "Arap halkının ulusal kurtuluş hareketini vurmak ve bölgeyi bir ırk çatışması denizine çevirmek için alet olarak"[261] Yahudi nüfusun manipüle edildiği belirtiliyordu. Siyonist hareketin, ülkede yaşayanların kendi kaderlerini tayin hakkı kazanmaları uğruna mücadele etmediği ve böylece de Atlantik Sözleşmesi'nin ruhuna aykırı davrandığı için arlanmaz ölçüde gerici olduğu savunuluyordu.[262] Dahası, Siyonist hareketin politikaları da Arapların "kendi kaderlerini tayin etmeye yönelik haklı ulusal mücadelesi"ne karşı durduğu için "ırkçı ve aşırıcı"ydı.[263] Bir Yahudi devletinin kurulması sadece ve sadece "antisemitizmi körükler ve Avrupa'da tepki uyandırır"dı[264] ve yalnızca Filistin'de değil, komşu Arap devletlerinde de Yahudilere karşı düşmanlığın artmasına yol açardı.[265]

Siyonizmin köklerinin, Avrupa'da Yahudilere uygulanan zulümde ve kendi Yahudi yurttaşlarına karşı açıktan ırk ayrımı uygulamış rejimlerin varlığında yattığı düşünülüyordu. UKB, ortodoks komünist görüşe uygun olarak, antisemitizmin belirli bir topluma ait bir sorunun dışavurumu olduğu, bunun da göçle ve Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasıyla çözülemeyeceği görüşünü savunuyordu. Çözümün, demokratik rejimlerin tesis edilmesinde yattığını kabul ediyordu.[266] Filistin'deki Yahudilerin çoğunluğu, "Nazi teröründen kaçmak için" ülkeye gelmiş olarak görülüyordu[267] ve savaşta Müttefiklerin kazandığı zafer, "ırk ayrımına ve halklar üstündeki baskıya son verdiği" farz edilen bu zafer,[268] "Siyonizmin sonunun" işareti sayılıyordu. Siyonizmin demokratik bir toplumda boy vermesinin düşünülemez olduğu savunuluyor ve daha 1945'de, "göçün artık durduğu" ve "birçok Yahudi'nin artık doğduğu ülkeye geri dönmekte olduğu" ileri sürülüyordu.[269]

UKB, Yahudi toplumu içinde belirgin bir sınıfsal bölünmenin olduğunu ve Yahudi işçilerle köylülerin ancak Arap ulusal hareketinin "olumsuz politika"sının sonucu olarak "Siyonizmi desteklemek zorunda" kaldıklarını savunuyordu.[270] Geleneksel Arap liderliğinin "Siyonizmi asla anlayamamış" olduğu ve ülkenin Yahudi halka doğrudan hitap ederek Siyonist olmayan Yahudileri Siyonizmden ayırmak için asla çaba göstermediği görüşündeydi. UKB, Yahudilerin geleceğinin "ulusal bağımsızlık mücadelesini desteklemekte" yattığını,[271] Arapların onlara karşı "ırkçı bir mücadele" içinde olmadıklarını,[272] Siyonizmin iki halk arasındaki anlayışın ve işbirliğinin önünde bir engel olduğunu ulusal liderliğin Yahudilere açıklamasını istiyordu. "Yahudileri emperyalizmden ve Siyonizmden soyutlamak" ve "kurtuluş mücadelemize kazanmak" için ülkedeki Yahudi halkın demokratik haklarını güvenceye almak Arap ulusal hareketinin göreviydi.[273] UKB, çatışmanın bölünmeye götüreceğini kabul ederek, "saldırgan Siyonist hareket" ile ülkedeki Yahudi halk kitlesi arasında ayrım yapmak gerektiğini önemle vurguluyor, demokratik bir düzen kurmakta onların çıkarlarıyla Arap halkın çıkarlarının sıkı sıkıya bağlantılı olduğu düşünüyordu.[274] "Bağımsız demokratik devletin ancak Arap-Yahudi işbirliği temelinde mümkün olduğunu"[275] ve ancak Arap ulusal hareketi, Yahudi nüfusun çoğunluğunu yanına çekmekte başarılı olursa Siyonizmin alt edilebileceğini kabul eden[276] UKB, "Yahudi nüfusu göz ardı eden hiçbir çözümün başarılı olamayacağını" ısrarla savunuyordu.[277] "Yahudi sakinlerin varlığını görmezden geldiği" ve önerilen bağımsız devletin tam yurttaşları olarak onlara eşit demokratik haklar tanımayı reddettiği için Arap liderliğine gitgide daha çok eleştiri yöneltiyordu.[278] Sonuçta UKB'ne göre, İngiliz mandasının sürmesi ve Filistin'in bağımsızlığı ana sorundu, manda yönetimi varlığını sürdürdüğü sürece hiçbir çözüm mümkün değildi.[279] Bu nedenle, Arap ulusal hareketinin öncelikle Siyonizmle mücadeleye odaklanan çabaları "hedef saptırıcı" sayılarak kınanıyor ve bir "Arap-

Yahudi sorunu"nun varlığı konusunda edilen tüm sözler "yapay ... [ve] tali" oldukları düşünülerek önemsenmiyordu.[280]

B. Siyasal Faaliyetler

Arap komünistlerin siyasal faaliyetleri,[281] ülkenin "gelişim aşaması" temel alınarak dile getirilen geçici taleplere ilişkin bir program, ulusal bağımsızlık mücadelesi ve Arap ulusal hareketi içindeki durum çevresinde yoğunlaşıyordu. Komünistlerin talepleri dört ana soruna odaklanıyordu: Demokratik bir yönetimin kurulması, daha geniş demokratik ve siyasal özgürlüklerin tanınması, halkın kendi işlerinin idaresinde söz sahibi olmasına izin verilmesi ve Arap "siyasi tutuklular"ın serbest bırakılması. Aynı zamanda da komünistler, Filistin'in bağımsızlığı ve "özgür Arap Filistin"in kurulması için çağrı yapıyorlardı;[282] 1945'in ortasına kadar bu çağrıda ısrar ettiler ve sonra onun yerine, yavaş yavaş, Filistin sorununa "demokratik bir çözüm" getirilmesi talebini dillendirdiler, bu ise tüm yurttaşlarının eşit haklarını güvenceye alacak "bağımsız demokratik bir Filistin devleti"nin kurulmasını beraberinde getiriyordu.[283]

UKB'nin Arap ulusal hareketi içindeki birinci görevi Arap halkının gerçek özlemlerinin sözcüsü ve Arap toplumunun bir kesiminin meşru temsilcisi olarak tanınma elde etmekti. Tüm enerjisini, "ulusal kurtuluş için ulusal birlik" sloganıyla geniş bir "ulusal halk cephesi"nin kurulmasına kanalize etti. [284] Demokratik yolla seçilmiş bir ulusal temsil organı için yapılan bu çağrı manda yönetiminin geriye kalan yılları boyunca da sürekli dile getirilecekti.

Savaş yılları boyunca istisnasız hepsi hareketsiz kalmış ve ancak yeni yeni dirilmeye başlayan diğer Arap siyasi partilerine yönelik olarak UKB'nin ilk başta benimsediği tutum düşmanca değildi; sadece, bu partilerin Arap halkını temsil etmediği ve dolayısıyla onun adına konuşacak konumda olmadığını açıklıyordu.[285] Ulusal birlik için yapılan propaganda "halkın temsili"ne ihtiyaç olduğu algısına dayanıyordu ve UKB, "kendi kendini

atamış koruyucuların tekeli"ne son verilmesine ve Arap ulusal hareketine liderlik etmek üzere Arapların kendi temsilcilerini seçmede "kaderlerini tayin" hakkını elde etmelerine gerekçe olarak kendi varlığını ve diğer "halk derneklerinin işçi örgütlenmelerinin ... kulüplerin ..." varlığını ortaya koyuyordu.[286] *El-İttihat*'ta yayınlanan makaleler "geniş tabanlı bir birlik"in gerekliliğini dile getirmeyi ve Arap liderler arasındaki "gizliliği ve özel danışmaları" eleştirmeyi bir yıldan uzun süre devam ettirdi. Ulusal hareketin liderlerini seçmek ve bir ulusal sözleşme hazırlamak üzere ulusal bir kongrenin toplanması çağrılarında UKB, diğer siyasal partilerden ve ulusal şahsiyetlerden bir ölçüde destek aldı.[287] Bununla birlikte, Arap Partisi'nin ve Arap Birliği'nin temsil ettiği hâkim durumdaki Hüseyni fraksiyonu, UKB'yi tamamen görmezlikten geldi; bu da ülkede ulusal hareketin yönetici heyetlerinin kurulmasına vesile olacaktı. Yeni bir YAK kurulması için 1944 sonlarında istişarelere başlandığı zaman, *El-İttihat* "halk örgütlenmeleri"nin görüşmelerden dışlanıyor olmasından yakınıyor ve mevcut tüm Arap siyasi partilerinin "demokratik olmayan ilkeler" temelinde kurulmuş olduğunu okuyucularına anımsatıyordu.[288] Bununla birlikte, karar alıcı konseylerden dışlanmış olmasına rağmen UKB, Arap Birliği'nin İskenderiye toplantısına Filistinli bir temsilcinin aday gösterilmesine destek verdi ve ek olarak, bir "ulusal cephe"nin kurulması için başka bir çağrı daha yaptı.[289] Balfour Bildirisi'nin yıldönümü dolayısıyla Hayfa'da yaptığı ilk halka açık toplantıda UKB'nin liderleri "ulusal cephe" sloganını yükselttiler ve bunun, ulusal hareketin diğer kesimlerinden, yani Müftü'nün hâkimiyetini hoş karşılamayanlardan destek göreceği umudunu dile getirdiler.[290]

Ulusal hareketin liderliğinin demokratikleştirilmesi ve genişletilmesi çağrılarına olumlu bir yanıt alamamasına karşın, UKB, 1945 başında bu kutsal amacın sağlanması için "pratik öneriler" yayınladı.[291] Bu öneriler iki seçenek sunuyordu; "basit olduğu" gerekçesiyle UKB'nin desteklediği birinci seçenek bü-

tün siyasi partilerden ve derneklerden eşit sayıda temsilcinin yer alacağı bir hazırlık komitesinin oluşturulmasına dayanıyordu, bu komite de zamanı gelince ulusal kongre çağrısı yapacaktı. Bu kongre bir ulusal sözleşme belirleyecek ve sonra, temsil gücüne sahip bir YAK seçecekti. Oldukça dolambaçlı olmasına karşın daha demokratik sayılan ikinci öneri, aidat ödeyen bireysel üye sayısının esas alındığı bir konferanstan yanaydı; bu üyeler, her Arap partisinden iki üyenin oluşturduğu geçici komitenin gözetimi altında yapılacak bir ulusal referandumda oransal esasa göre kongre üyelerini seçecekti; seçilen delegeler ulusal kongreyi oluşturacak ve sonra, geleceğin ulusal politikasını belirleyecek ve yeni liderleri seçeceklerdi.[292] UKB MK'sinin yayınladığı ve üyelerini "yirmi bir yaş ve üzeri tüm Araplar"ın[293] doğrudan seçecekleri kongreyi organize etmek üzere mevcut altı Arap partisinden temsilcilerin oluşturduğu bir hazırlık komitesinin kurulması çağrısı yaptığı bir bildiriyle bu öneriye resmî şekli verildi. Başka bir bildiri ise önerilen kongrenin ve arzulanan ulusal cephenin gerçekleştirilmesi yönünde ilk adım olarak her Arap kentinde ve köyünde "ulusal komiteler"in oluşturulmasını istiyordu. Bu planın başarısı için, yerel ulusal komitelerin "tüm halk sınıflarını temsil etmesi" gerektiğine işaret ediliyordu.[294]

UKB'nin ulusal cephe çağrısı başarısızlığa mahkûmdu, çünkü Filistin sorunu konusunda ancak kendi önerdiği çözümün diğer ilgili partiler tarafından kabul edilmesi koşuluyla buna razı olabileceğine ısrar ediyordu.[295] Bu öncelikle ülkede yaşayan Yahudiler ve onların gelecekteki statüsü sorununu ifade ediyordu. UKB onlara "demokratik bir cumhuriyette tam yurttaşlık hakları" tanınmasını önerdiği halde, bu formül Arap ulusal hareketi liderliğinin ilan ettiği politikayla uyuşmuyordu. Bundan yılmayan ve geleneksel liderliği savaş yılları boyunca "içine kapanmış ve öncülük etmemiş ya da düzenli bir geri çekilme sağlamamış", yine o aynı dönemde Mihver güçlerini desteklemiş olarak tanımlamaktan çekinmeyen[296] UKB, "ulusal cephe"nin kurulmasına ilişkin taleplerini geniş kitlelere duyurmak için

halka açık bir dizi toplantı düzenledi.[297] Bununla birlikte, planlarının hemen meyve vermesine olanak bulunmadığını çabucak kavrayarak, dikkatini, Filistin'in en büyük iki kenti olan Yafa ve Hayfa'da kurulan yerel Arap cephelerine destek toplama çalışmalarına yöneltti.[298] Yine de, "radikal kadroları ulusal hareketten soyutlama"yı amaçladığını ve onların yerine "ırkçı görüşlere ve gerici emperyalist ideolojilere sahip eski liderleri" dayattığını söylediği geleneksel liderlerin politikasına karşı eleştirilerini sürdürdü. [299]

Arap Birliği'nin doğrudan müdahalesiyle Kasım 1945'te yeni bir YAK'ın kurulmasına UKB'den karışık bir tepki geldi. Kendisinin dışlanmasından elem duymakla birlikte, Arap Birliği temsilcisinin UKB liderlerinden birçoğuyla yaptığı istişarelerin sonucu olarak örgütün bir dereceye kadar tanınmayı başarmış olduğu gerçeğini kabul ediyordu.[300] UKB'nin ilk tepkisi yeni YAK'ı destekleme yönünde olurken, "yeni kuvvetlerin temsilcilerini" dışlamış olmasından esef duyuyordu.[301] Daha sonra *El-İttihat*'ta çıkan bir makale, yeni YAK'ı "Filistin halkının değil, Arap Birliği'nin oluşturmuş olduğu"nu açıklıyor ve varlığını sürdürüp gelişmek istiyorsa "halk kuvvetleri"nin temsilcileriyle işbirliği yaparak tabanını genişleteceği umudunu dile getiriyordu.[302] UKB/MK'nin resmî bir bildirisi, YAK'ın oluşturulmasını "gerçek ulusal birliğin kurulması için hazırlık komitesi" şeklinde tanımlayarak onaylamayı seçiyor ve onun, "tüm halk gruplarını ve partileri" temsil etmemesine karşın, yine de "UKB'nin öteden beri istediği ulusal birliğin bir simgesi" olduğunu vurguluyordu.[303] Ama çok geçmeden, yeni YAK'ın izlediği politikalar UKB'nin desteğini çekmesine yol açtı; bunu, YAK'ın "herhangi bir kitle sorumluluğundan yoksun olması"yla ve "İngiliz emperyalizmine açıkça karşı çıkma"ya istekli olmamasıyla açıkladı.[304] Önerilen Anglo-Amerikan Araştırma Komitesi'ni boykot etmesi ve Filistin sorununu BM'ye taşıması için YAK'a baskı yapmakla birlikte, UKB, liderlerini zayıf, tereddütlü ve oportünist olarak tanımlasa bile tüm eksikliklerine karşın "geleneksel partilerin

bağımsızlık için mücadele ettikleri sürece" hâlâ devrimci olduklarını iddia etmeyi sürdürüyordu.[305] UKB üstlendiği "halk kuvvetleri"nin YAK'a dahil edilmesi için uğraşma görevini, ulusal bağımsızlık uğruna ulusal birliği sağlamlaştırma ve harekete geçirme görevi sayıyordu.

Müftü'nün vekili C. Hüseyni'nin Mayıs 1946'da Filistin'e dönmesi ve ezici çoğunluğunu Arap Partisi üyelerinin oluşturduğu bir başka YAK kurmasıyla UKB, ulusal liderliğin saflarına kabul edilme umudunu tamamen yitirdi. Gerçekte C. Hüseyni, genellikle komünistlerle özdeşleştirilen Dr. H. Budeyri'yi komite üyeliğine atayarak komünistleri yatıştırmaya çalışmıştı.[306] Bu, kendisinin seçeceği bir temsilcide ısrar eden UKB'yi tatmin etmedi ve zaten Dr. Budeyri de çok geçmeden YAK'ın demokratik yolla seçilmesi çağrısında bulundu.[370] UKB, bu yeni heyetin halkı temsil etmediğini ve "yalnızca Arap Partisi'nin sesi" olduğunu ilan etti. UKB, "halka zorla dayatılan bir YAK"ı tanımayı reddederken ve ona "atfedilen temsil sıfatının sahte" olduğunu ileri sürerken, yine bir ulusal kongre için hazırlık komitesi konusunda kendisinin yeğlediği öneriyi ortaya attı.[308]

Daha sonra C. Hüseyni'nin, diğer Arap partileri neredeyse tam bir ağız birliğiyle reddettikleri halde, YAK'ın Anglo-Amerikan Komitesi'yle toplantı yapmaya istekli olduğunu açıklamasına ve sorunun BM'ye taşınması konusunda UKB'nin önerisini kabul etmemesine kızan UKB yeni bir YAK talebiyle açıkça ortaya çıktı. Mevcut heyeti tanımayı reddetti ve Arap Birliği'nin arzularına tamamen boyun eğdiği için kınadı.[309] C. Hüseyni, buna yanıt verirken, UKB'nin YAK'a katılmasına izin vermemesini, bu kuruluşun "Siyonist örgütlenmelerle ve Ben Gurion'la işbirliği isteyen" politikasını gerekçe göstererek açıkladı. Bunun üzerine UKB öfkeli bir yalanlama yayınlayarak, C. Hüseyni'yi Arap komünistlerin Yahudi nüfusa yönelik politikasını kasıtlı olarak çarpıtmakla suçladı. Yine de, Yahudi halk kitlelerini Siyonist örgütlenmelerden ayırma ve ulusal hareketin onları kendi yanına çekmek için olumlu bir politika geliştirme-

si çağrısında bulunma gerekliliğini temel alan tutumundan geri adım atmayı reddetti.[310] *El-İttihat*, C. Hüseyni'yi "YAK içindeki konumunu devam ettirmek için" UKB'yi YAK dışında tutmayı istemekle suçladı ve onun politikasını "ulusal hareketi emperyalizme karşı değil, Yahudilere karşı yönelten" bir politika, "müflis" bir politika olarak tanımladı.[311] *El-İttihat*'ta yazan Tuma, C. Hüseyni'yi Arap komünistlere karşı sözlerini geri almaya çağırdı ve "demokratik çözümü" kabul etmeyenlerin hepsine karşı, ülkenin bölünmesine ve bir Yahudi devletinin kurulmasına zemin hazırladıkları suçlamasını yöneltti.[312]

Arap ulusal hareketinin yönetici organından sürekli dışlanmasına karşı UKB'nin pratikte verdiği yanıt, bir tek Arap Partisi hariç tüm Arap siyasi partilerinden oluşan bir Yüksek Arap Cephesi'nin kurulması oldu.[313] Ne var ki, yeni örgütlenme ölü doğdu ve hiçbir zaman etkinlik göstermedi.[314] Mayıs 1946'da Müftü Kahire'de ortaya çıkmıştı; savaş zamanındaki faaliyetleri onun ulusal konumunu zayıflatmamıştı, o kadar ki *El-İttihat* bile onun liderliğine biat etme zorunluluğu duydu.[315] Müftü ulusal hareket üstündeki hegemonyasını hızla yeniden kurdu. Filistin'de bunun yansıması, Arap Birliği'nin hem YAK'ı hem de Yüksek Arap Cephesi'ni feshetmesiydi.[316] Arap Birliği aracılığıyla hareket eden Müftü'nün kurduğu yeni YAK en başta onun destekçilerinden oluştu[317] ve yine Arap komünistleri dışarıda bıraktı.

1946 yılının ortasına gelindiğinde, UKB'nin Arap hareketinin geleneksel liderliğince tanınma olasılığını, eğer gerçekten böyle bir olasılık vardıysa, kaybettiği açıklık kazandı. Yine de UKB, "ulusal cephe"nin kurulması, "ulusal kongre"nin toplanması ve hareketin "demokratikleştirilmesi" çağrılarını manda sona erinceye kadar sürekli tekrarladı. UKB'nin mantığı, ulusal politikanın yönünü kendisinin tek başına etkileyemeyeceğini kavramış olmasına dayanıyordu; UKB meşruiyet kazanmak ve YAK'ta yer almak için geleneksel liderlik tarafından tanınmaya ihtiyaç duyuyordu. Ancak o zaman ulusal kararları etkileyebi-

lirdi. UKB'nin YAK tarafından ilan edilen UNSCOP boykotunu kabul etmesi, "samimiyet"ini göstermek için nereye kadar gidebileceğini kanıtlamaktadır. UKB, kendisini "ulusal disiplin"e tabi kılmaya istekli olduğunu göstermek için ve ulusal harekete katılmaya değer bir ortak olduğuna geleneksel liderliği ikna edebileceğini umarak öyle yaptı.[318]

UKB'nin ulusal hareketçe izlenmesini arzuladığı politikalar ile Arap Birliği'nin ve YAK'ın somut olarak belirledikleri politikalar arasındaki uzaklaşma, savaş yaklaştıkça daha da büyüdü. UKB, Arap Birliği'nin kurulmasını ilk başta olumlu karşılayarak, "dışarıdan yapılan bir çağrının sonucunda"[319] ortaya atılan suçlamalara karşı onu savunmasına ve Filistin'in onun toplantılarına katılmasını desteklemesine[320] karşın, UKB'nin tutumu 1945 sonuna doğru değişerek düpedüz düşmanlığa dönüştü. Birlik, artık, "gerici bir İngiliz planı"nın ürünü olmakla suçlanıyor,[321] Filistin'in bağımsızlığıyla ve İngiliz ordularının bölgenin tamamından çekilmesiyle ilgilenmekten çok "Büyük Suriye" üstündeki emperyalist hâkimiyete yardımcı olmakla ilgilendiği için kınanıyordu.[322] Benzer biçimde, Filistin'deki yerel Arap liderliği de Arap Birliği'nin hâkimiyetinde olduğu için eleştiriliyor ve dahası, göç ve toprak satışı sorunlarına aşırı ağırlık vererek Filistin sorununu bulandırmakla suçlanıyordu.[323] Onlar, uluslararası sahnede, Filistin'in bağımsızlığı sorununu göçün yasaklanmasına ilişkin Arap taleplerinden birisi olarak sunmakla, konuyu "ülkeye girmesine izin verilecek göçmen sayısına ilişkin bir pazarlığa"[324] indirgemişler ve sorununun kökenini, yani Filistin'de Britanya'nın varlığını ve ulusal hareketin asıl çabasının İngilizlerin kovulmasına yöneltilmesi gerekliliğini tamamen gözden kaçırmışlardı. Ayrıca, yerel Arap liderliği, ülkenin Yahudi halkıyla birlikte yaşamayı açıkça reddeden şovenist sloganları dile getirmekle de eleştiriliyordu; UKB, bu politikanın ancak iki ayrı devletin kurulması talebi olarak anlaşılabileceği uyarısında bulunuyordu.[325] *El-İttihat*, ilk çıkışından itibaren düzenli olarak, Yahudi top-

lumu içindeki farklılıkların varlığını tanıması ve Yahudi halkı Siyonizm'den ayırmak amacıyla onlara yönelik çabalar göstermesi için ulusal harekete çağrı yapan makaleler yayınlamıştı.[326] Yahudiler ile Araplar arasında mutabakat ve işbirliği kurulamamasının, kaçınılmaz biçimde, UKB'nin bir çözüm olarak kesinlikle karşı olduğunu beyan ettiği bölünmeyle sonuçlanacağı uyarısında bulunmuştu.

Bevin'in Kasım 1945'te yaptığı açıklama ve bir Anglo-Amerikan Araştırma Komitesi oluşturulması niyetine ilişkin duyuru sonucunda, pratik politika arasındaki sapma açığa çıktı. Bu komite, yüz bin Yahudi mültecinin Avrupa'dan Filistin'e girebilmesi olasılığını ve Britanya'nın süregiden varlığının gelecekte nasıl bir biçim alacağını tartışacaktı. UKB, Bevin'in önerilerine açık bir dille karşı çıktı. Araştırmaya gerek olmadığını bildirdi ve Filistin sorununu ülkede yaşayanların kendi kaderlerini tayin etmeleri temelinde ele alacak bir uluslararası konferans çağrısında bulundu. Avrupa'daki mülteci sorunuyla Filistin arasında bağ kurulmasını reddetti ve ABD'nin Filistin'in işlerine burnunu sokmasına karşı çıktı.[327] UKB, devamla, Arap Birliği'nin Bevin'in açıklamasını olumlu karşılamasını ve Araştırma Komitesi'yle YAK'ın işbirliği yapması önerisini kınadı. UKB, YAK'a Britanya'nın "ulusal hareketin birinci düşmanı" olduğunu ve onunla işbirliği yapmasının "hakem ve tarafsız gözlemci" olarak Britanya'nın rolünü tanımak anlamına geleceğini anımsatarak, YAK'ın komiteyi boykot etmesini istedi.[329] Alternatif olarak, sorunun güvenlik konseyine götürülmesini ve böylece Britanya'nın yetki alanından çıkarılmasını önerdi.[330] Bununla birlikte, amaç başka bir araştırma daha yaratmak değil, manda yönetiminin kaldırılması kararı çıkarmaya çalışmak ve "uluslararası arenada emperyalizmi" teşhir etmekti.[331] Bu çağrı UKB'nin programının ana dayanaklarından birisi olacaktı ve sonraki bir buçuk yılda giderek artan bir sıklıkla tekrarlanacaktı. Çok geçmeden bu, Arapların BM'de başını Sovyetler Birliği'nin çektiği "dostlar"ının oldu-

ğunu ve "tüm ilerici kuvvetler"in desteğine güvenebileceklerini vurgulayan başka bir dayanakla ilişkilendirildi.[332]

El-İttihat, Arap Birliği'ni gitgide daha çok hedef alıyordu, YAK'ın kararlarının ardında onun "şer konseyi"nin olduğu düşünülüyordu; "Arap Birliği'nin ulusal mücadelemizin lideri olduğu"nu reddediyor,[333] onun Filistin'in işlerine burnunu sokmaya devam etmesinin ve mücadeleyi İngiliz emperyalizmi yerine Yahudi halka karşı yöneltme girişimlerinin ülkeyi bölmeyi amaçlayan bir "emperyalist komplonun" parçası olduğunu açıklıyordu.[334]

Yüz bin mültecinin girmesini isteyen ve mandanın BM himayesine devredilmesi gerektiğini belirten Araştırma Komitesi'nin önerileri, sırasıyla, ABD ve İngiliz hükümetlerinin isteklerine uygundu.[335] UKB, bu önerilerin, "emperyalist Araştırma Komitesi"nin boykot edilmesini savunmakla takındığı tutumun doğruluğunu kanıtladığına işaret etti.[336] "Burunlarının ucundan ilerisini göremedikleri"[337] için Arap liderleri kınadı ve Tuma, *El-İttihat*'taki yazısında, Siyonistleri kızdırmadan Arapları yatıştırmak isteyen ve ülkeyi bölmeyi amaçlayan yeni bir İngiliz politikasının ortaya çıktığını açıkladı.[338] *El-İttihat*, Arap Birliği'nin inisiyatifini Filistinli Arapların elinden almış ve "küçük, büyük her işimize karışıyor" olmasına hayıflanıyordu.[339] Arap hareketinin izlediği politika ana itici gücünü hâlâ Yahudi toplumuna yönelik ekonomik boykottan ve benzer şekilde "hedef saptırıcı" ve "ikincil" olan göçe ve toprak satışına karşı mücadeleden alıyordu. Bu, karşılıklı olarak tatmin edici bir uzlaşmaya varmayı umarak Britanya'yla ilişkileri devam ettirmeyi amaçlayan kasıtlı bir politika olarak görülüyordu.[340]

Temmuz 1946'da İngiliz hükümeti, esas olarak İngiliz himayesi altında ülkenin bölünmesine dayanan bir "bölgesel özerklik planı" ortaya attı ve sorunu tartışmak üzere, Arap devletlerinden temsilcilere ek olarak hem Arapların hem de Yahudilerin katılacakları bir konferans düzenlenmesini önerdi.[341] Hem Filistinli Araplar hem de Yahudiler tartışmalara ka-

tılmayı reddettikleri halde, Arap devletleri kabul ettiler. UKB, hem Arap Birliği'ne hem de YAK'a görüşmeleri boykot etmeleri çağrısı yaparak karşılık verdi ve bunun eninde sonunda bölünmeyle sonuçlanacağı uyarısında bulundu.[342] Dahası, federasyon planı da dahil, Filistin'in herhangi bir kısmında bir Yahudi devletinin kurulmasına yol açacak her türlü plana karşı olduğunu açıkladı.

UKB, YAK'ın Londra konferansına katılmayı reddettiği açıklamasına inanmayarak, bunu "belirsiz ve kararsız" diye tanımladı,[343] açıkça boykot ilan edilmesi ve güvenlik konseyine gidilmesi için *El-İttihat* aracılığıyla baskı yapmayı sürdürdü. Konferans Britanya tarafından ertelenince, UKB bunu "girişimin başarısızlığını örtme çabası" olarak gördüğünü belirtti, ama bunun ayrıca "bizi BM'den uzak tutmaya yönelik bir manevra" da olduğu uyarısında bulundu.[344] Aynı zamanda da Arap devletlerinin konferansta yaptıkları ve Filistinli Arapların onayını aldıklarını ima eden önerileri konusunda sessiz kaldığı için YAK'ı eleştirdi[345] ve "Filistin'in özgürlüğünü ve bağımsızlığını sınırladıkları" ve "emperyalist savaş arabası"na koştukları sürece onlara karşı olduğunu duyurdu.[346]

Londra Konferansı bu kez YAK'ın de katılımıyla yeniden toplandığında, UKB, "bizi BM'den ve BM anayasasından uzak tutan iki taraflı görüşmeler"in tehlikesini ve Britanya'nın bu sorunu Araplar ile Yahudiler arasındaki çatışma sorunu olarak betimlerken, kendisini "barışı korumakta ... tarafsız bir rol" oynuyormuş gibi gösterme girişimine[347] dikkat çekmek için yoğun çaba harcadı. UKB, Britanya'nın Şubat 1947'de mandanın sona erdiğini duyurmasıyla konferansın uğradığı başarısızlığı YAK politikasının başarısızlığı olarak nitelendirdi ve bunu, "[YAK'ın] çeyrek yüzyıldan beri izlemekte olduğu felaket politikası"na bağladı.[348] Aynı zamanda da konferansın, "Araplar ile Yahudilerin arabulucusu" kisvesine bürünmüş olan, yani bizzat Arapların da yardım ettiği böyle bir rol üstlenen Britanya'nın bir başarısı olduğunu açıkladı.

Konferansın kapanışında Britanya, sorunu BM'ye havale ettiğini açıklamış olmasına rağmen, UKB bunu olumlu bir adım olarak değil, Britanya'nın Filistin üstündeki kontrolünü sürdürmeye yönelik yeni bir manevrası olarak görüyordu.[349] Sorunun BM'ye "yanlış yolla" sunulduğunu savunuyordu; sorun, güvenlik konseyi yerine genel kurula havale edilmişti ve oraya Araplar tarafından değil, Britanya tarafından götürülmüştü.[350] Yine de UKB, YAK'ın politikasını değiştirmesini sağlayabilmek için bir kamuoyu seferberliği başlatarak, sorunu güvenlik konseyinde dile getirmesi için YAK'ın adresine, YAK'a çağrı yapan on binden fazla mektup yolladı.[351]

UNSCOP'nin oluşturulmasını ve hem Britanya'nın hem de ABD'nin bu heyet dışında tutulmasını UKB bir zafer sayıyordu,[352] ama Arap delegelerin genel kuruldaki konuşmalarının amaca zarar verdiğini düşünüyor ve şiddetle eleştiriyordu. Yahudilere çatıp "demokratik çözüm" konusunda "belirsiz" bir tutum almakla ve ülkede devam eden İngiliz varlığı sorunu konusunda sessiz kalmakla, Filistin delegasyonunun uluslararası kamuoyu önünde Arap ulusal hareketine ilişkin olumsuz bir tablo sergilediğini düşünüyordu.[353] UKB'nin açıkladığına göre, "demokratik çözüm"e onay verilmemesi, Siyonistlere Arap tutumunun zaafından yararlanma olanağı sağlardı, ülkenin bölünmesine ve "ırkçı bir Yahudi devleti"nin kurulmasına yol açardı.[354] UKB, Sovyet delegesinin genel kuruldaki uyarılarını tekrarlayarak, eğer Filistin'in birliği korunmak isteniyorsa Arap-Yahudi mutabakatının zorunlu olduğunu belirtiyor ve YAK'ın UNSCOP'yi boykot etme kararını eleştiriyordu.[355] Bu yol ayrımında, zaten UNSCOP'yi boykot etmesi için YAK'ın baskısı altında olan UKB boyun eğdi, ama bunu "ulusal birliğin" yararı için yaptığını açıklayarak, böyle bir politikanın yanlış olduğu görüşünü ve uluslararası örgüte olan inancını sürdürdüğünü bir kez daha yineledi.[356] UKB, bu yön değişikliğiyle birlikte, UNSCOP Filistin'deyken yürüttüğü faaliyetler konusunda bilgi verilmesine YAK'ın koyduğu yasağa da uydu. Bununla birlikte,

anlaşılabileceği gibi, UKB bu kararla ilgili hep rahatsızlık duydu ve Yugoslav delegesinin YAK'a tutumunu yeniden değerlendirmesi için yaptığı çağrıyı fırsat bilerek, kendisi de boykotun sona erdirilmesi çağrısı yaptı.[357] UKB, aleni olarak, YAK'ın kararına uyacağı yolundaki beyanına bağlı kaldı, ama gizli olarak BM'ye uzunca bir muhtıra gönderdi[358] ve UNSCOP delegasyonunun Yugoslav üyesiyle gizli toplantılar yaptı.[359] Apaçık "kuyrukçu" çizgisine rağmen, kısa bir süre sonra UKB, onay vermiş olduğu YAK politikasının ülkeyi ırksal çatışmaya ve kaçınılmaz bölünmeye doğru götürmekte olduğunu duyurdu.[360]

Manda idaresinin son yılları boyunca UKB'nin politikası Filistin sorununa siyasal bir çözüm bulunması amacını güttü ve terörizme kesinlikle karşı çıktı. Savaşın bitmesinden önce bile, Yişuv içindeki aşırı gruplar etkin olarak terörizm propagandası yapıyorlardı ve 1947'de terörizm Arap toplumunun da bir özelliği haline gelmişti. UKB her iki toplumun da bu yola başvurmasına karşıydı, çünkü bunun Araplar ile Yahudiler arasında düşmanlık yarattığını ve böylece, birleşik bir devletin kurulması için gerekli olan mutabakat ve işbirliği yolunu tıkadığını düşünüyordu. Ek olarak, terörizmin, ülkedeki varlığını devam ettirmeye uğraşan İngilizlerin politikasına hizmet ettiğini, Filistin'deki mücadeleyi "ırksal" bir mücadele gibi göstermesine olanak sağladığını vurguluyordu.

İlk başlarda, Yahudi terörizmi "Siyonist hareketin iç ve dış zayıflığının kanıtı" olarak açıklanıyordu.[361] Savaşın sonu yaklaşırken, Siyonistlerin Filistin'in bir bölümünde "bir Yahudi devletini dayatma"ya çalıştıklarına inanılıyordu.[362] Siyonizmin bunalımda olduğu kabul ediliyordu; Avrupa'nın kurtulmasının sonucu olarak "göçün sona ermesi"yle Siyonizm "can çekişme" sürecindeydi.[363] Siyonistlerin politikasının Yişuv içinde "neredeyse kitle desteği"ne sahip olduğu istemeyerek kabul edilmesine rağmen, bu durum "Arap hâkimiyetinin korkusu"nun sonucu gibi açıklanıyordu.[364] Ama ulusal hareketin "demokratik çözüm"ü ve demokratik devleti benimsemesi yönünde Arap

komünistlerce yapılan çağrının ivediliğini daha da vurgulamak için bu durum da bir gerekçe olarak gösteriliyordu.

Bununla birlikte, İngiliz politikasının "Siyonist terörizmine yardım ve yataklık ettiği"[365] görüşü gitgide ağırlık kazanıyordu; *bu politikanın, Araplar ile Yahudiler arasındaki düşmanlık ateşini körükleyerek, Siyonistlerle ortaklaşa güdülen bir amaç olarak ülkenin bölünmesini sağlamaya çalıştığı algısı vardı.*[366] Ayrıca, İngiliz politikasının, çatışma ve istikrarsızlık ortamı yaratarak, barışın ve Yahudi azınlığın koruyucusu rolünü üstlenip Filistin'deki varlığını meşrulaştırmayı amaçladığı da düşünülüyordu.[367] UKB, Britanya'nın terörizme son verme girişimlerinin ciddi olduğunu kabul etmiyor[368] ve açıkça Yahudi Ajansı'na atıfta bulunarak, bunun ancak "gizli ordular kurmuş olan örgütlerin dağıtılması"yla[369] başarılabileceğine işaret ediyordu. İngiliz polis ve ordu yetkililerinin harekete geçmeyerek ve olay yerine geç giderek "çatışmaların yayılmasına kasıtlı olarak izin verdikleri"ne ilişkin çeşitli olayları örnek gösteriyordu.[370] Bunu, "huzursuzlukların sona erdirilemediği" gerekçesiyle olağanüstü durum kurallarını uygulamak amacıyla dikkatlice hazırlanmış bir politikanın parçası olarak görüyordu. Bununla birlikte, gerçek amacı, Arap ulusal hareketinin hedeflenmesi ve demokratik özgürlükler ile hakların askıya alınması olarak algılıyordu.[371]

Önde gelen Siyonist örgütlenmelerin gizli ordusu Hagana'nın terörist faaliyetlere gitgide daha çok katılmasıyla, Siyonist hareket içinde belirsiz de olsa bir farklılaşmanın bulunduğunu her zaman ısrarla savunmuş olan *El-İttihat*, artık, bir bütün olarak Siyonistlerin "Araplar ile Yahudilerin bir arada yaşamasının imkânsız olduğunu gösterme"yi amaçlayan bir politika izlediklerini açıklıyordu.[372] Bu "canî politika"ya bir son verme sorumluluğunu Yahudi kitlelere yüklüyordu.[373] Özellikle de Siyonistlerin sürdürmekte oldukları terör politikasını İngilizleri hedef alan ve bağımsızlık elde etmeyi amaçlayan bir "ulusal kurtuluş mücadele"si olarak lanse etmelerine öfkelenen *El-İttihat*, 1936 Arap ayaklanması ve ona eşlik eden terör eylemleri ile

1947'de Filistin'de meydana gelen şeylerin asla kıyaslanamayacağını açıklıyordu. Birinci olay tüm ülkenin bağımsızlığı ve özgürlüğü için Arap ulusal hareketinin verdiği mücadelenin ifadesiyken, Siyonistlerin giriştikleri şey ülkenin bölünmesini isteyen "emperyalist politikaların hizmetinde"ydi[374] ve bunun failleri "İngiliz emperyalizminin ajanları"ydılar.[375]

Arap toplumu içinde terörizm; ancak manda yönetiminin son yılında tehlikeli boyutlar kazanmaya başladı ve büyük ölçüde de içe yönelikti, Müftü'nün siyasal rakiplerini ve Siyonistlerle işbirliği yaptığından şüphelenilenleri hedef alıyordu. UKB, daha 1945'te Mısır ve Libya'da meydana gelen huzursuzluklar vesilesiyle, Arapların mücadelesinin bağımsızlık amacını güttüğü ve "ırkçı mecralar"a yöneltilmemesi gerektiği uyarısında bulunmuştu.[376] İç terörizm Arap liderliğinin özelliği halini alınca, *El-İttihat* "ulusal hareketin kan dökmekten kaçınması gerektiği" uyarısında bulundu ve geçmişte böyle politikaların toprak satışına son vermeyi ya da herhangi bir olumlu sonuç doğurmayı başaramadığına parmak bastı.[377] YAK'ın tüm terör faaliyetleriyle ilişkisini resmen kesmesi çağrısında bulundu. YAK bu çağrıya sessiz kalınca, onu bundan dolayı açıkça eleştirdi ve daha sonra, "kendi liderliğini devam ettirmek için" terörü kullanmakla suçladı.[379] Arap basınını ve siyasal partilerini de terör eylemlerini hoş görme anlamına gelebilecek şekilde, sessiz kalmakla eleştirdi.[380] Arap komünistler, Filistin'deki mücadeleyi "Araplar ile Yahudiler arasında bir ırksal çatışma"ya dönüştürmenin tehlikeleri konusunda Arap liderliğini pek çok vesileyle uyardılar[381] ve bunun, bölünmeye yönelik emperyalist planın bir parçası olduğuna işaret ettiler.

Tüm Arap partileri ve dernekleri içinde yalnızca UKB, Arap liderlerin savundukları "terörist politika"yı[382] ve ne zaman hunharca bir olay meydana gelse bunun faillerini[383] kınamaya devam etti. Ekim 1947'de UKB, liderlerinden birisinin kaleme aldığı bir kitapçık yayınladı; bu kitapçık, "bireysel terör" politikasının tehlikelerini ve çıkmazlarını açıklayarak, ülkenin iç birliği ve

Yahudi halkla mutabakat sağlanması açısından bunun olumsuz sonuçlarına işaret ediyordu.[384] UKB, üyelerine verdiği talimatlarda, böyle bir yolun zararlı olduğunu ve yaklaşan bölünme olasılığını engellemekte barışın taşıdığı önemi Arap toplumuna açıklamak için kentlerde ve köylerde toplantılar düzenleyerek, terörizme karşı kesin bir duruş almanın gerekliliğini anlatmalarını istiyordu.[385]

UKB, ister Arapları isterse Yahudi toplumunu hedef alsın, ne zaman öyle bir olgu varlığını hissettirse, Arap terörizmine çok şiddetle karşı çıkmasına rağmen, Yahudi terörizmiyle ilgili durumun böyle olmadığını belirtmek ilginç olacaktır. Buna ilişkin ilk kınama ancak Ekim 1944'te yapıldı,[386] ondan sonra Mayıs 1945'e kadar uzun bir sessizlik dönemi oldu.[387] Ancak 1945 sonuna ve 1946 başına doğruydu ki, Yahudi terörizmi sorununu ele alan makaleler sıkça çıkmaya başladı. Bu makaleler, hiç şaşmaz biçimde, Yişuv'un bağımsız iradesine bir sorumluluk yüklemiyor, onun tüm faaliyetlerini ağırlıklı olarak İngilizlerce güdüldüğü düşünülen bölme amacının gerçekleştirilmesine tabi kılıyordu. Yahudi terörizminin yalnızca İngilizleri hedef aldığı dönem boyunca, *El-İttihat* duvar gibi sessiz kaldı ve aşırı Siyonist grupların faaliyetlerini görmezden geldi. Araplar bu saldırıların hedefi haline gelince, Arap komünistler artık sessiz kalamadılar, ama bu olayları ülkede istikrarsızlık yaratma girişimi olarak tanımlamayı seçtiler. Siyonist hareketin iki cephede, yani hem Araplara hem de İngiliz mandacılığına karşı savaşmakta olduğunu kabul etmediler. UKB, ilan ettiği mutabakat ve işbirliği politikasının ve kurulması umulan birleşik bir demokratik devletin uğruna, Yahudi terörist faktörünün sorundaki payını küçümsemeyi ve hem boyutunu hem de Yişuv içinden sağladığı topyekûn desteği azımsamayı tercih etti.

UKB'nin "komünist politika"sından söz etmek anlamlı olmamakla birlikte, Arap komünistlerin kendilerini uluslararası komünist hareketle özdeşleştirdikleri gözlemini yapmak olanaklıdır. Komintern'in feshedilmesi öncesinden beri kopuk

olan Moskova'yla ilişkiler hâlâ kopuk olmasına[388] karşın UKB, Sovyetler Birliği'ndeki yaşamı göklere çıkaran pek çok makale yayınlayarak, Sovyetlerin dış politika amaçlarının ve Arap dünyasındaki gelişmeler konusunda benimsedikleri tutumun propagandasını yaparak kendini uluslararası komünizmle özdeşleştirmişti. *El-İttihat* Sovyetlerin Siyonizme husumetinin uzun tarihi konusunda enine boyuna yazıyordu ve Sovyet basınında çıkan Filistin'in birliğini ve bağımsızlığını destekleyici makaleler sıkça, olduğu gibi yayınlanıyordu.

Şubat 1947'de Londra'da toplanan Britanya İmparatorluğundaki Komünist Partiler Kongresi, UKB'nin uluslararası komünist hareket saflarına açıkça bağlılığını göstermesine vesile oldu. Tuma, Arap komünistlerin delegesi olarak kongreye gitti[389] ve sonra Çek komünistlerle istişarelerde bulunmak için Prag'a,[390] ardından da Belgrad'a geçti, orada Tito'yla toplantı yaptı. UKB'nin Filistin'de demokratik bir devlet kurma amacını Tito'nun onaylaması[391] büyük ses getirdi.

Birçok kez tekrarlanan işbirliği girişimlerine rağmen, Arap komünistlerle artık yalnızca Yahudilerden oluşan FKP arasındaki ilişkiler yok hükmünde kaldı.[392] Birçok vesileyle ortak faaliyetler yapılmıştı[393] ve temel amaçları olan bağımsızlık ve ülke birliğinin korunması konusunda yüzeysel görüş birliği vardı, ama yine de iki parti arasındaki uçurum genişliyordu. Bununla birlikte UKB, Yahudi komünistlerin faaliyetlerini öne çıkarmaya ve bildirilerini yayınlamaya devam etti.[394] Arap komünistler, FKP'nin "gerçekten demokratik ve halkçı tek parti olduğunu ve Yahudi kitlelerin isteklerini dile getirdiğini" savunmakla birlikte, "oportünist liderlerinin izlediği" politikaların sonucu olarak FKP'nin "komünist ilkelerden sapmış" olduğunu beyan ediyorlardı.[395]

UKB, toplumsal taleplerini eksiksiz bir toplumsal-felsefi program çerçevesinde ortaya koymaktan çok, özgün koşullara yanıt olarak ortaya koydu ve bu talepleri komünist doktrinle özdeşleştirmedi. Bununla birlikte *El-İttihat*, Mayıs 1944'te

kurulmasından itibaren bir komünist propaganda aracı olarak kullanıldı.[396] Gazete, "komünizm" terimini hiç dile getirmeden, Sovyetler Birliği'ni örnek göstererek, sosyalizmin Filistin'deki koşullara uyarlanabileceğini vurguluyordu. Hatta İslam ile Marksizmin birbirine uyumlu olduğu açıklanıyor ve Sovyetler Birliği'nde İslam'ın "devlet koruması altında geliştiği" anlatılıyordu.[397] Arap komünistler, ellerindeki malzemeyi devrimci bir doktrin olarak değil, oldukça tutucu bir kalıpta satmaya, ulusal diriliş ve bağımsızlık için tek emin yol olarak göstermeye dikkat ediyorlardı.

Partinin gündelik faaliyetleri Arap halkının günlük yaşamıyla ilgili belirli ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar çevresinde yoğunlaşıyordu. UKB, bağımsızlık sloganını öne çıkarmakla birlikte, gündelik olaylara ilgisini de açıkça belli ediyordu. Sosyalizmi uzak bir geleceğe ertelemişti ve var olan maddi koşullarını iyileştirme uğraşlarında Arapların savunucusu olarak görünmeye büyük çaba harcıyordu. Komünistlerin AAB ve AİK'i kontrol ediyor olmaları bu faaliyetleri kolaylaştırıyordu, mesajlarını geniş bir kitleye ulaştırmalarına, aydınları ve işçileri harekete geçirmelerine olanak sağlıyordu.

UKB, Arap nüfusun en geniş kesiminin desteğini kazanmayı amaçlayan politikalar savundu. Bu nedenle, Hayfa'da olduğu gibi Kudüs'te de belediye başkanlığının Arapların elinde kalması çağrısında bulundu[398] ve "Arap siyasal tutuklular"ın serbest bırakılması için azimli bir seferberlik yürüttü.[399] UKB'nin ilk baştaki zemini, bağımsızlığı gerçekleştirme yönünde ilk adım olarak 1939 Beyaz Belgesi'nin uygulanması için mücadeleyi merkez alıyordu.[400] Daha sonra UKB, sansürün[401] ve Olağanüstü Hal uygulamasının kaldırılması[402] talebi gibi belirli sorunları temel alan bir seferberliği öne çıkardı; hükümetin "demokratik özgürlükler" tanıması ve halkın ülke yönetimine katılmasına izin vermesi çağrılarını tekrarladı.[403]

UKB, "ülkenin 1925'ten beri sahip olduğu biricik özyönetim biçimi"[404] diye tanımladığı belediye ve yerel konseyler

sorununa özel bir dikkat gösterdi. Bunları birer devlet dairesine indirgediği için hükümeti eleştiriyordu[405] ve hükümetin bunların faaliyetlerine getirdiği tüm kısıtlamaları kaldırması, yetkilerini genişletmesi, hem oy vermeyle hem de aday olmayla ilgili tüm mülkiyet ve vergi koşullarını kaldırması çağrısı yapıyordu.[406] *El-İttihat* belediye işlerine olan ilgisini belirli yerel sorunlara kadar genişletiyor[407] ve dolayısıyla, kendisini Arap toplumunun haklarının en ateşli savunucusu olarak kabul ettirmeye uğraşıyordu.

Bununla birlikte, Arap köylerinin sorunları ve köylülerin koşulları UKB'nin ilgi alanında merkezî bir yer kaplamıyordu. Önerdiği çözümler derinlemesine reformist nitelikler taşıyordu; tarımın modernleştirilmesi çağrısı yapıyor,[408] hükümetin ücretsiz tıbbi tedaviden tutun da yollara kaldırım döşenmesine kadar uzanan pek çok iyileştirici önlemi uygulamaya koyma sorumluluğunu üstlenmesini istiyordu.[409] UKB, kırsal kesimde hüküm süren feodal ilişkilere el atma girişiminde bulunmadı ve sunduğu biricik "devrimci" öneri "hükümet topraklarının köylülere dağıtılması" için[410] manda idaresinin son yılında dile getirdiği talepten ibaretti.

UKB'nin politikalarının ana itici gücü her zaman Arap kamuoyunun olabildiğince en geniş kesimine hitap etmeyi amaçlamak oldu ve Arap komünistler, bu "ulusal meşruiyet"i kazanmak için, diğer Arap partileriyle aralarında bağ kurmaya çabaladılar. İki küçük örgüt olan Ulusal Blok ve Gençlik Kongresi ile biraz işbirliği sağlandı, komünist konuşmacılar komünist olmayan başka konuşmacılarla ortak platformlarda sık sık görüldüler. Yerel Arap cephelerinin birçoğunda komünistler üyeliğe kabul edildiler. Yine de Arap komünistler, "hoş karşılanmayan davalar"ı savunmalarından, en önemlisi de ülkedeki Yahudi nüfusla ilgili sergiledikleri duruştan dolayı hep engellemeyle karşılaştılar.

C. Bölünmeye Karşı Tepki

UNSCOP Ağustos 1947 sonunda raporunu BM Genel Kurulu'na sundu. İngiliz mandasının sona erdirilmesini ve Filistin'e bağımsızlığının verilmesini oybirliğiyle önerdi. Bununla birlikte, bağımsız devletin gelecekteki şekli konusunda uzlaşmaya varamadı. Çoğunluk, Filistin'de biri Arap, diğeri Yahudi olmak üzere iki devletin kurulmasını, bu iki devlet arasında ekonomik birlik sağlanmasını ve Kudüs'te uluslararası bir bölge oluşturulmasını önerdi. Çoğunluk raporu iki uluslu federasyon şeklinde birleşik bir Filistin'den yanaydı.[411] UKB buna, karma bir yanıt verdi. Bir yandan, Yahudi sorununun Filistin sınırları içinde çözülemeyeceğinin anlaşılmasını memnuniyetle karşıladı.[412] Öte yandan, "Anglo-Amerikan emperyalizminin çıkarlarını güvence altına alma"yı amaçladığı gerekçesiyle bölme kararını reddetti.[413] Azınlık raporunun ülkenin birliğini koruma yönündeki önerilerini memnuniyetle karşılarken, bu bağımsızlığın alması gereken "özel biçim" konusunda komitenin söz söyleme hakkına sahip olmadığını, bunun "yalnızca Filistin halkınca karar verilecek" bir konu olduğunu vurguladı.[414] UKB, birleşik demokratik bir devlet için kendisinin yaptığı öneriye hâlâ bağlı olduğunu vurgularken ve dolayısıyla, hem çoğunluğun hem de azınlığın önerilerini reddederken, UNSCOP'nin önerilerinin en önemli kısmı olarak nitelendirdiği bağımsızlık önerisi lehine propaganda yapmayı seçti.

Bölünmenin açıkça gündeme gelmesiyle, UKB tüm öfkesini Arap ulusal hareketinin liderliğine yöneltti. Onları, Filistin'in Yahudi halka yönelik "olumsuz" ve "ırkçı" bir politika izleyerek bölünmenin yolunu açmakla suçladı.[415] UKB'nin açıklamasına göre, geleneksel liderlerin "demokratik çözüm"ü reddetmeleri ve 1918'den sonra Filistin'e gelmiş Yahudi göçmenlerin medeni haklarını tanımaya yanaşmamaları, "Yahudi azınlığı Arapların saldırısından korumak" için bölünmenin gerekli olduğu yolundaki Siyonist iddialarına inandırıcılık kazandırdı ve Arapların

"haklı dava" için uluslararası destek kazanamamalarının temelinde bu yatıyordu.[416] UKB'nin ulusal hareketin liderliğine yönelik tutumu güçbirliği öneren bir tutum olmaktan çıkıp düpedüz düşmanlığa dönüştü. UKB artık BM tarafından karara bağlanan bağımsızlığı gerçekleştirmek üzere ulusal harekette sağlam bir iç örgütlenme"nin ivedilikle kurulması çağrısı yapıyor[417] ve "bağımsızlık için, birleşik Filistin için ulusal mücadeleyi örgütlemek" üzere her kasabada ve köyde "yerel ulusal komiteler"in kurulmasına ilişkin bir program sunuyordu.[418] YAK'ın politikası "iflas etmiş" olarak eleştiriliyordu, çünkü bölme kararını reddettiği halde, kendi alternatif taleplerini ortaya koymamıştı ve sonuç olarak, uluslararası toplumun Filistin'in bağımsızlığına verdiği desteğe karşı çıkıyor görünmüştü.[419] UKB, Filistinli Arapların liderliğinin kendi ellerinden çıkıp Arap Birliği'nin eline geçtiği gerçeğini kabul ederek bunu kınıyor ve "İngilizlerin emperyalist tasarılarıyla elbirliği eden Arap hükümetler"in dayatmalarına boyun eğme ahmaklığı konusunda uyarı yapıyordu.[420]

Eylül ayından 29 Kasım'da verilen bölme kararına kadar olan dönemde, Arap komünistler çabalarını Arap liderliğinin ve Britanya'nın izledikleri bölünmenin yolunu açmakta olan tehlikeli politikalara ilişkin uyarılar yapmaya yoğunlaştırdılar. Filistin'in birliğini korumak ve bölünmeyi önlemek için Yahudi halkla işbirliği ve mutabakat sağlamanın bir formülünü bulma gerekliliğine işaret ettiler. UKB'nin propagandasının ana itici gücü, "asıl düşmanımız olan İngiliz emperyalizmine karşı yöneltilmesi gereken" bağımsızlık mücadelesini "ırksal bir çatışma"ya dönüştürmenin içerdiği tehlikeye işaret etmekti.[421] UKB liderleri pek çok halk toplantısında konuşmalar yaparak, Filistin'deki sorunun iki topluluk arasındaki sürtüşme sorunu olduğunu ve barışı koruyup katliamları önlemek için İngiliz hâkimiyetinin sürmesi gerektiğini göstermek için "emperyalizmin ulusal hareketi saptırarak Yahudilere karşı ırksal bir mücadeleye yönlendirmeye çalıştığı" uyarısında bulundular.[422] Ayrıca, politik

bir silah olarak teröre başvurulmasını şiddetle kınadılar ve "siyasal cinayet yolundan giderek özgürlüğünü kazanmış hiçbir ulusun olmadığı"nı ve terörist yöntemlerin "Arap hareketinin parçalanması"yla sonuçlanacağını açıkladılar.[423] BM'nin meşru otoritesi dışında olduğu için bölünmeye şiddetle karşı çıkılıyordu ve ülke hâlâ İngiliz işgali altındayken, halk kendi kaderini belirleme hakkını özgürce kullanma olanağından yoksunken Filistin'in gelecekteki anayasal biçimini tartışmanın bir "saptırma" olduğu vurgulanıyordu. Temel sorun bağımsızlıktı ve UKB, "demokratik birleşik ve bölünmemiş bir Filistin" sloganını desteklediğini yineliyor, bunun başarılması için Araplar ile Yahudiler arasında işbirliği ve mutabakat sağlamaya yönelik kararlı bir mücadelenin gerekli olduğunu açıklıyordu.[424]

UKB, Filistin sorunu konusunda BM'de yapılan tartışmalarla açıklık kazandığı üzere bölünmeden yana bir çoğunluğun varlığını tanıdı ve *El-İttihat*, "birleşik bir devlet kurmaya çoğunluğu ikna etme olasılığının artık bulunmadığı"na işaret etti.[425] Bunu, "Araplar ile Yahudiler arasında mutabakatın olmaması"nın doğrudan sonucu olarak açıkladı. Bunun sorumluluğu yalnızca Arap liderliğine ait değildi, uzun zamandır "ırksal nefreti körükleme politikası" izlemekte olan İngiliz emperyalizmi[426] ve iki halkı birbirinden daha da ayırmak için terör kampanyası başlatarak "süregiden ırksal çatışmaya benzin döken" Siyonist örgütler[427] de bunda pay sahibiydi. Yine de UKB, Arap liderlere seslenerek, "Yahudi kitlelere gitmelerini ve onları bağımsızlık için kurtuluş mücadelesine katılmaya çağırmalarını" istiyordu. Mutabakat sağlanmazsa ve bir "ırk savaşı" patlak verirse, bölünme kaçınılmaz hale gelirdi ve UKB, Arap Birliği'nin zaten "İngiliz emperyalizminin tasarılarına uygun olarak ... Filistin'in Araplara ait bölgesini işgal etmeye hazırlandığı, diğer bölgenin ise Yahudi devletini oluşturacağı" uyarısında bulunuyordu.[428]

Bölünmenin resmen ilan edilmesinden önce UKB'nin yayınladığı son bildiri, gelecekteki bağımsız devletin "anayasal şekli konusunda BM'nin ya da başka bir devletin görüş bildirme hak-

kı olduğu"nu reddediyor ve BM'nin görevinin "kendi kaderlerini belirleme haklarını kullanmaları için Filistin'de yaşayanlara yardım etmek" olduğunu vurguluyordu.[429] Aynı zamanda, bölme de "emperyalist bir plan" olarak lanetleniyor ve bunun, "Arap halkın ulusal kurtuluş hareketini engellemek için Anglo-Amerikan emperyalizmine bir üs sağlamaktan başka bir amaca hizmet etmeyeceği" belirtiliyordu.[430] UKB Yahudi halka da seslenerek, Arapları hedef alan Siyonist teröre bir son vermekle yükümlü olduklarını ve bunun onlara da yarar sağlayacağı uyarısında bulunuyor,[431] "bölünmeyi ve bir Yahudi devletinin kurulmasını destekleyen Siyonist politikaları izlemenin tehlikeleri konusunda Yahudi kitleleri aydınlatarak tarihî görevi"ni yerine getiriyordu.[432] Filistin'in bir bölümünde bir Yahudi devletinin kurulması Yahudilere ne barış ne de güvenlik getirirdi; ayrıca, bölgede istikrarı bozucu bir güç yaratır ve "menfur ırk çatışması"nın Avrupa'dan Filistin'e ve tüm bölgeye taşınmasına hizmet ederdi.

Filistin'in bölünmesine ilişkin kararın BM'de kabul edilmesinin ertesi günü *El-İttihat*'ta çıkan bir makale, Arap ve Yahudi toplumları birbirlerinden tamamen kopuk yaşadıkları için bölünmenin zaten bir gerçeklik olduğunu belirtiyordu.[433] Bununla birlikte, Filistin'in geleceğinin BM kararlarına değil, Filistin'de yaşayanların "ırksal çatışmadan ve dinsel katliamlardan kaçınma" ve gerginliği azaltmanın bir yolunu bularak ortak bir mutabakata ulaşma yeteneğine bağlı olduğunu belirterek devam ediyordu.

Sovyetler Birliği'nin onayını ve desteğini almış olan BM kararı UKB'yi zor durumda bıraktı. Sorun BM'de hâlâ tartışılmaktayken, Sovyetlerin bölmeyi desteklemesine karşı UKB'nin verdiği ilk tepki, Arap komünistlerin bağımsızlığını vurgulamak ve "SSCB'yle dost olmamıza rağmen, kendimizi onların politikasıyla bağlı saymayız, var olan yerel koşulları ve halkımızın amaçlarını dikkate alarak kendi politikamızı belirleriz"[434] şeklinde bir açıklama yapmak olmuştu. Ama çok geçmeden, *El-*

İttihat Sovyetler Birliği'nin bölme yanlısı duruşunu Britanya'nın Filistin'den kovulması arzusuna dayanan bir duruş olarak savunmaya başladı.[435] İki devletin kurulmasına verilen destek, "çok arzu edilmesine rağmen, diğer çözümlerin şu anda uygulanabilir olmadığı" kanısından kaynaklanan bir sonuç olarak açıklanıyordu.[436]

Bununla birlikte, BM kararı kesinleştikten sonra, UKB duruşunu netleştirmek zorundaydı. Bölme kararından hemen sonra sekreteryanın yaptığı bir toplantıda,[437] çoğunluk, zaten Arap nüfusun istekleri dikkate alınmaksızın bölünmenin Filistin'e dayatılacak olduğunu gerekçe göstererek, bölünmeden yana bir duruş aldı. Bu karar Filistin'in bağımsızlığını ve İngilizlerin çekilmesini ilan ettiği ve iki devletin ekonomik birlik oluşturmasına hükmettiği için, kararın olumlu yönlerinin olduğu da düşünülüyordu ve ülkeyi yeniden siyasal birliğe kavuşturmak için mücadele etmenin komünistlerin görevi olduğu belirtiliyordu. Dahası, bölünme yanlısı grubun başını çeken Nasır, Arap devletlerinin bölünmeye karşı mücadele etmeyeceklerini, sözlü protestolarla yetineceklerini ileri sürüyordu.[438] Bununla birlikte, sekreteryanın yeni duruşunu kamuoyuna açıklamama kararı alındı ve öncelikle "İngiliz entrikaları"nı hedef alan belli belirsiz bir açıklama yayınlandı. Bu açıklama, "Arapları İngiliz emperyalizmine, sorunumuzun ana kaynağına karşı mücadele"ye çağırıyor ve UKB'nin tutumunun, Filistin'i "demokratik bir birlik içinde bütün ve bölünmemiş"[439] halde tutmaktan yana olduğunu yeniden vurguluyordu. Kısa süre sonra yapılan bir MK toplantısı, bölünmenin sekreteryadaki tek muhalifi olan Tuma'nın tutumunu destekleyen bir çoğunluk ortaya çıkardı ve bu sonuçla parti basınının denetimi UKB'nin bölünme karşıtı hizbinin eline geçti.[440] Yine de, konuyu daha etraflıca tartışmak üzere ikinci bir genişletilmiş MK toplantısı yapılmasına karar verildi; bu Nasıra'daki İkinci Genel Toplantı'ya Tuma ve onu destekleyenlerin çoğu katılmadı ve Nasıra'daki Birinci Genel Toplantı'nın kararları tersine

çevrildi.[441] Bölünme yanlısı tutum için çoğunluk sağlandı; parti basını yeniden sekreteryanın denetimine geçti, daha sonra Tuma ve destekçileri UKB'den ihraç edildiler.[442]

UKB'nin bölünme yanlısı yeni politikası *El-İttihat*'ın sayfalarında hemen ve açıkça ifadesini bulmadı; parti organında çıkan makaleler bölünme konusundaki ifadelerin belirsizliğiyle dikkat çekiyor ve net bir tutum açıklamaktan kaçınıyordu. Sonunda, Tuma'nın editörlükten atılmasının ardından yalnızca beş sayı çıkmıştı ki *El-İttihat*'ın yayın izni hükümet tarafından iptal edildi[443] ve UKB, siyasal mesajlarını Arap kamuoyuna iletmesine olanak sağlayan yasal yayın organından yoksun kaldı.

El-İttihat'ın son beş sayısı "birleşik Filistin" sloganına öylesine değinmeyi sürdürdü, ama bunu başarmak için Yahudiler ile Araplar arasında mutabakat sağlamanın gerekli olduğu da vurgulanıyordu. Bunun yanı sıra, Araplar ile Yahudiler arasındaki gergin durum nedeniyle "birleşik bir demokratik devlet çağrısının pratik olmadığı ve bunun için artık çok geç olduğu"[444] açıklanıyordu; üstü örtülü verilen mesaj, "birleşik Filistin"in ancak böyle bir mutabakat ve işbirliğinin sağlanabileceği uzak gelecekte ulaşılabilecek bir şey olduğuydu.

El-İttihat'ın en ağırlıklı olarak değindiği konu, terörizmin tehlikeleri konusunda tekrar tekrar uyarıda bulunmak ve hem Arapların hem de Yahudilerin enerjilerini ortak amaç olan İngilizleri ülkeden kovma amacına yöneltmeleri çağrısı yapmaktı. Gerek Araplarca, gerekse Yahudilerce işlenmiş olsun, terörizm ve katliam lanetlenerek, bu fiillerin yalnızca ülkenin yıkıma uğramasını önlemek için Filistin'deki varlığının gerekli olduğunu dünyaya göstermeyi amaçlayan İngiliz politikasının gerçekleşmesine hizmet ettiği belirtiliyordu.[446] Aynı zamanda da UKB ısrarla Yahudi işçi sınıfına seslenerek, "uyanmaları"nı ve Siyonist terörizm eylemlerini kınamalarını istiyor,[446] bu eylemlerin Yahudi halkın çıkarlarına aykırı olduğu ve "Yahudi kitlelerin süregiden sessizliğinin artık bir cinayet olduğu"[447] uyarısında bulunuyordu.

El-İttihat'taki makalelerin havası, bölünmenin kendisine karşı olmaktan çok, uygulanış biçimine karşı olduğunu gösteriyordu. Nitekim Filistin'in Arap kesiminin "Ürdün'e ilhak edileceği"[448] uyarısında bulunuyor ve "Arap Filistin'i Ürdün'le, Yahudi devletini ise İngiliz Dominyonu'yla birleştirme"[449] yönündeki İngiliz planlarına karşı halkı direnmeye çağırıyordu. Gazetenin Ocak 1948'de yayınlanan son üç sayısında, "bağımsız birleşik ve bölünmemiş bir devlet" talebinden zaten vazgeçilmişti ve artık UKB'nin çağrıları, "terörizme karşı savunma yolları örgütlemek," "İngiliz ordularını Filistin'den kovmak"[450] ve "Filistin'in özgürlüğünü ve bağımsızlığını" gerçekleştirmek[451] için mücadele etme zorunluluğuna odaklanmıştı.

Ne var ki Arap komünistler yayınladıkları propaganda malzemelerinde tutarlı bir çizgi izlemediler. *El-İttihat*'ın yokluğunun yarattığı boşluğu doldurmak için Şubat 1948'de çıkarılan bir iç bülten Filistin'deki olayları tamamen görmezlikten geliyor ve Irak'ta olan bitenlere yoğunlaşıyordu.[452] Aynı bültenin bir diğer sayısı, ABD'nin BM kararını feshettirmeye ve Filistin'in bağımsızlığını elinden almaya çalıştığı uyarısında bulunuyor, ama bölünme sorunuyla doğrudan yüzleşmeye yanaşmıyor ve "İngilizler hâlâ ülkedeyken adil bir anayasal çözüme ulaşmanın mümkün olmadığını" öne sürüyordu.[453] UKB, bölünmeyi Arap liderlerin politikalarının sonucu sayan artık bildik tezini açıkça dile getiriyordu. Şovenist duruş Araplar ile Yahudiler arasında bir "ulusal çatışma"ya yol açmıştı. Benzer biçimde, Arap Birliği'ne üye devletlerin de İngiliz subaylarınca komuta edilen Arap Lejyonu'nun Filistin'e girerek "önceden düzenlenmiş sınırlara kadar ilerleyip orada durması" ve sonra, "Britanya'ya kölelik ve uşaklık anlaşmasıyla bağlı"[454] olarak tanımlanan "Mavera-i Ürdün'e Filistin'in Arap bölgesinin ilhak edilmesi" için Britanya'yla suç ortaklığı yaptıkları ileri sürülüyordu.

Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kurulması ve ardından Arap Birliği ordularının istilası üzerine, UKB tutumunu netleştirerek, BM'nin bölme kararının uygulanması ve zaten kurulmuş olan

Yahudi devletinin yanı sıra bağımsız bir Arap devletinin kurulması için açıkça çağrı yaptı. Arap Birliği ordularının Filistin'e girmesi karşısında UKB'nin aldığı tutum, şiddetli bir kınamayla dikkat çekiyordu. UKB üyeleri Arap ordularının işgali altındaki yerlerde aktif olarak bildiriler dağıttılar.[455] Bu bildirilerin dili kışkırtıcı ve ayaklanmaya teşvik ediciydi; Arap askerler "evlerine dönmeye" ve kendilerini yönetenleri devirme mücadelesi vermeye çağrılıyor, Filistin'e girmekteki amacın "[Filistin'i] kurtarmak değil, İngiliz emperyalizminin kuklası Abdullah'a ait Arap topraklarına katmak"[456] olduğu onlara açıklanıyordu.

UKB'nin bildirilerinde tüm öfke Filistin ulusal hareketinin liderleri ve Arap Birliği üstüne yoğunlaştırılıyordu. Filistin ulusal hareketinin liderlerini, ülkeyi terk ettikleri ve Arap halkını da peşlerine takılıp kaçmaya teşvik ettikleri için şiddetle kınıyordu.[457] Onlar, "son otuz yıldan beri emperyalizme hizmet etmiş ... Filistin'deki topraklarını satmış ve şimdi kaçmış olan hainler bir avuç kokuşmuş toprak ağası ve mülk sahibi"[458] olarak tanımlanıyordu. Onlar, Yahudi halka karşı "ırkçı politikalar" benimsemiş, Yahudi toplumunu boykot etmiş, "Yahudilerle bir ülkede yaşamak istemediklerini"[459] uluslararası platformlarda beyan etmiş ve izledikleri şovenist politikalarla, Araplar ile Yahudilerin birbirlerini anlamalarının önüne engeller dikmiş, böylece de bölünmenin yolunu açmış "ortaçağ zihniyetli feodaller" idi.[460] UKB, Arap Birliği'ni "emperyalizmin maşası" olarak lanetliyor, Arap devletlerinin davranışlarıyla ve İngiliz planlarında suç ortaklığı yapmalarıyla "Arap krallarının ve Arap egemen sınıflarının ihanetinin"[461] açığa çıktığını duyuruyordu. Arap Birliği orduları bölünmeye güya son vermek amacıyla Filistin'e girmiş olmasına rağmen, onların gerçek misyonu bölünmeyi aktif şekilde uygulamak ve bağımsız bir Arap devletinin kurulmasını önlemek olarak görülüyordu; bu ordular önerilen Yahudi devletinin sınırlarına hiçbir zaman yaklaşmamıştı bile.[462] UKB, Filistin'deki savaşın Yahudi devletinin kurulmasını önlemek için verildiğini düşünmüyordu ve buna kanıt

olarak, Abdullah'ın Arap Lejyonu'nun göstermelik de olsa çatışmaya bile girmeden ülkenin çeşitli yerlerini Yahudi kuvvetlerine teslim etmesini gösteriyordu.[463] Dahası Abdullah, Britanya'nın yardımıyla ve kurulmuş olan Yahudi devletindeki belirli "gerici unsurlar"ın işbirliğiyle, Filistin'in Arap kesimini Mavera-i Ürdün'e katma planı yapmakla suçlanıyordu.[464]

UKB Arap halka seslenerek, savaşa karşı mücadele edilmesini ve BM kararlarına dayanan bağımsız bir Arap devletinin kurulmasını istiyordu. "Arap ve Yahudi işgal ordularının" önerilen Arap devletini "boşaltmaları" ve Hagana'nın BM tarafından önerilen sınırı aşarak işgal ettiği yerleri geri vermesi çağrısında bulunuyor,[465] Arapların mücadelesinin artık "kendi kaderini tayin hakkı elde etme ve tüm yabancı orduların işgaline son verme mücadelesi"[466] olduğunu duyuruyordu. Araplara bir hatırlatma yaparak, BM'nin bağımsızlık ve bölme kararını kabul etmiş ve uygulanmasını kolaylaştırmış olsalardı, iki devlet arasında öngörülen ekonomik birliğin sonunda Filistin'in yeniden siyasal birleşmesi için bir çerçeve sağlanırdı, diyordu.[467] Ama Araplar ile Yahudiler arasındaki mutabakat ve birbirlerinin kaderlerini tayin hakkına saygıyı temel alan bir Arap devletinin kurulması için mücadele etmek hâlâ mümkün ve gerekliydi,[468] çünkü bu, nihai yeniden birleşmeye giden yolda bir basamak oluştururdu.

Daha Ağustos 1948'de UKB, "birleşik ve bölünmemiş bir demokratik devlet" yerine "iki devletli" çözümü desteklemeye başlayarak yaptığı değişikliği açıklama çabasına girişiyordu. Önceki sloganının doğruluğunda diretmesine rağmen, UKB bunun gerçekleştirilememesine neden olarak, iki toplum arasında mutabakatın gelişmesini engellemiş olan "Yahudiler arasındaki gericilerin" ve Arap liderlerin gerici politikalarını gösteriyordu.[469] UKB halen yeni çizgisine ideolojik gerekçe bulmaya çalışıyor ve Yahudi komünistlerin analizini yansıtır biçimde, Yahudi göçünün ve yerleşiminin bir sonucu olarak "Filistin'de ulusal niteliklere sahip yeni toplumun ortaya çıkmış olduğu" ve bu "yeni ulusun kendi geleceğini belirleme ve kendi devletini kurma

hakkının bulunduğu'"[470] tezini utangaç bir edayla ortaya atıyordu. "Arap Filistin Devleti İçin Neden Mücadele Etmeliyiz?" başlığını taşımasına rağmen, UKB'nin önceki politikalarının ve ideolojik tutumlarının özeleştirisine girişen sonraki bir yayında bu tez daha da güçlü şekilde ifade ediliyordu.[471] İlk özeleştiri, UKB'nin "ulusal birlik" politikası çevresinde dönüyor, artık bunun yanlış olduğunu ve "ulusal liderliğin ihanetlerine bir örtü" sağladığını açıklıyordu.[472] Buna göre, doğru politika Arap ulusal hareketinin gerici liderlerini teşhir etmek ve Arap kitlelerden soyutlamak olurdu. Böyle bir politika olmadığı için, UKB, Araplar ile Yahudiler arasında mutabakatın oluşturulamamasına katkıda bulunan ulusal hareketin yanlışlarından dolayı kendisini de kısmen suçlu görüyordu. İkinci ve daha anlamlı özeleştiri, UKB'nin "demokratik devlet"e ve ülkedeki Yahudi azınlığa ilişkin tutumunu merkezine koyuyordu. Filistin'de yaşayan tüm insanların kendi kaderlerini tayin hakkının bir ifadesi olarak "birleşik demokratik devlet" sloganının belirli bir dönemde doğru olduğunu onaylamakla birlikte,[473] mutabakat sağlanamamasının böyle bir devlet için mücadele etmeyi "gerçekçilikten uzak ve nafile" kılan koşulları yaratmış olduğunu açıklayarak devam ediyordu.[474]

UKB, ülkede "ayrı bir Yahudi ulusallığı"nın varlığına ilişkin yeni buluşunu da inceden inceye işliyordu. Bu yeni toplum manda yıllarında Arap toplumundan tamamen soyutlanmış halde evrim geçirmişti ve ayırt edici özellikler olarak, ayrı bir dile, kültüre ve ekonomiye sahipti.[475] İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında açıklık kazanmış olan Filistin'deki "yeni ulusal tohumlar"ın varlığı, "Yahudi ulusu"nu birleşik bir devlette azınlık konumunu kabul etmeye zorlamanın yanlış olduğu anlamına geliyordu. Doğru politika, "her iki ulusun ayrılma ve bağımsız devletler kurma noktasına kadar kendi kaderlerini belirleme hakkını tanımayı" gerektirirdi.[476] Böylece UKB, hem uygulanabilirlik hem de ideolojik ilke gerekçesiyle, bölünmenin ve iki ayrı devlet kurulmasının doğru olduğu görüşüne ulaştı.[477]

UKB'nin Filistin'deki Yahudi ulusal sorununa yönelik bu yeni tutumu ve Yahudi halkın kendi devletini kurma hakkına verdiği açık destek Arap ve Yahudi komünistlerin süregiden ayrılığını anlamsız kıldı. Bu nedenle, iki grup birleşmeye karar verdi. Artık İsrail Komünist Partisi çatısı altında örgütlenmiş olan Yahudi komünistler, UKB'nin "Filistin'deki ulusal soruna yönelik tutum değişikliğinin birlik yolundaki son engeli de kaldırdığını" duyurdular ve Arap komünistlerle birleşmeye hazır olduklarını teyit ettiler.[478] Ekim 1948 sonunda Hayfa'da Arap ve Yahudi delegelerin katılımıyla bir Birlik Kongresi toplanarak, 1943'ten beri parçalanmış halde olan Filistin komünist hareketinin enternasyonalizmi yeniden onaylandı.[479]

Arap komünistler, Yahudi yoldaşları tarafından kabul görebilmek için, önce "Yahudi ulusu"nu tanımakta geç kalmalarının ve bölünmeyle ilgili ilk başlardaki bocalamalarının bedelini ödemeliydiler. Geçmişteki yanlışlarından dolayı açık özeleştiri yaparak bu bedeli ödediler. Partinin tarihinin bu yeni öyküsüne göre, Arap komünistlerin ayrılarak bağımsız bir örgüt kurmaları, "Filistin'deki yeni koşulları," yani "bağımsız bir Yahudi ulusu"nun oluştuğunu "kavrayamama"larının nedeni olarak gösteriliyordu.[480] Bu, yeni mücadele yöntemleri gerektirmişti ve Arap komünistler, "Arap ve Yahudi uluslarının Marksist-Leninist kendi kaderini tayin ilkesi temelinde bağımsızlık ve ulusal egemenlik hakları" tezini savunmadıkları için suçlu olduklarını ilan ettiler. Bunu kavrayamamışlar, sonuç olarak da Arap ve Yahudi işçilerin mücadelesini zayıflatmışlardı. Ayrı bir Arap komünist örgütün varlığının ikinci sonucu, Arap halkın tek başına Filistin'i özgürleştirebileceğini ve İngiliz emperyalizmini yenebileceğini düşünerek, "Yahudi halk arasındaki devrimci kuvvetlerin" potansiyelini göz ardı eden bir "ulusal sağ sapma"nın UKB saflarında yükselişiydi.[481] Sonuç olarak, Arap komünistlerin politikası, "burjuva ve yarı feodal unsurları" içinde barındıran geniş bir "ulusal cephe"yi temel almıştı. UKB'nin kavrayamadığı şey, bu birliğin başarısızlığa mahkûm olduğuy-

du, çünkü "emperyalizmin ajanları" ülkeden emperyalizmi kovmayı amaçlayan bir cephede birleşemezlerdi. Arap komünistlerin faaliyetlerinin pratikteki sonucu, "ulusal hareketin burjuva ve yarı feodal liderlerini teşhir etme"nin ve Arap ulusal kurtuluş hareketini onların denetiminden çıkarmanın önemini küçümsemek olmuştu.

UKB, anlaşıldığı üzere, bölünme öncesi FKP'den temelli farklıydı ve bu farklılık yalnızca iki uluslu bir ülkede tek bir ulusal grupla sınırlı olmasından da gelmiyordu. Bir Arap partisi olarak bile, FKP'nin devamı değildi. Kendisini Arap ulusal hareketinin aslî bir öğesi sayıyordu, görevini de komünizm ya da toplumsal devrim için değil, ulusal bağımsızlık için mücadelede görüyordu. Bu görüş, Marksist bir partinin görevini belirli bir toplumun o andaki gelişim aşamasının koşullandırdığı yolundaki yorumu temel alıyordu. Bir bütün olarak Arap toplumu ile süregiden İngiliz işgali arasındaki çelişkinin birincil çelişki olarak görüldüğü Filistin'de, partinin görevi Arapların ulusal bağımsızlık mücadelesine destek vermek olmalıydı. UKB, böyle bir mücadeleye destek vermesinin ya da Arap ulusal hareketinin amaçlarıyla benzer amaçlar gütmesinin onu milliyetçi bir partiye dönüştürdüğünü reddediyordu. Yine de uygulamada, ulusal hareketin kararlarına uymaya her zaman hazır olduğunu ispat etmişti ve ulusal hareket içindeki demokrasi, Yahudi halkla ilgili tutum ve uluslararası "antiemperyalist kamp"la işbirliği konusunda hareketin liderliğiyle birçok kez kavgaya girip kaybetmiş olduğu gerçeğine rağmen, bu liderliğe sadık kalmış ve onunla bağlarını koparmayı reddetmişti.

UKB'nin siyasal zemini sınıfsal nitelikten yoksundu ve hiçbir sosyalist talep içermiyordu, gelecekteki devletin biçiminden bile söz etmiyordu. Perspektiflerinde sınıf çatışması yoktu ve öncelikle mümkün olan en geniş ulusal birliğe vurgu yapılıyordu. UKB'nin "ilericilik" iddiası sosyal taleplerinde ve SSCB'ye verdiği destekte yatıyordu, ama o talepler bile mütevazı bir nitelikteydi, "ulusal birlik" sloganından ve sınıfların işbirliğini gerçek-

leştirme gerekliliğinden sonra geliyordu. UKB, Marksizmi yerel koşullara uygulamak için hiçbir yaratıcı girişimde bulunmadığı gibi, Arap toplumunun temel sorunlarından herhangi birini de sorgulamadı. Olsa olsa, nüfusun mümkün olan en geniş kesimlerine hitap edebilmek için geleneksel ve İslami temaları kullanma girişimi de, hiç kuşkusuz başarısına katkı yapmasına rağmen, geleneksel değerleri pekiştirdi ve onun Marksizmini neredeyse emperyalizme karşı mücadeleye ve "refah devleti tipinde" bir devletin kurulması talebine indirgedi.

Filistin'deki iç mücadele söz konusu olunca UKB, Arapları, Yişuv'u ve İngilizleri içeren üç yanlı bir kavganın varlığını tanımayı reddetti ve durumu doğrudan doğruya Araplar ile İngilizler arasındaki mücadeleye indirgedi. Gerek Yişuv'un İngilizlerle uzlaşmaz çelişkisini, gerekse bizatihi Arap-Yahudi mücadelesini görmezlikten geldi. UKB, Yahudi halkın Yahudi devletine ilişkin Siyonist programa verdiği ezici destekten bir sonuç çıkarmayı reddetti. Yüceltilği Yahudi-Arap işbirliği ve mutabakatı uğruna, idealle çelişen gerçekliklerin varlığını reddetmeyi uygun gördü. Manda yönetiminin sonuna doğru, yani mücadeleyi Filistin'de yaşayanların kendi kaderlerini tayin mücadelesi olarak betimleyen bir propaganda çizgisi izlemeye başladıklarında, Arap komünistler bu sloganın içeriğini açıklamıyorlardı. Orada yaşayanlar ne de olsa bir bütün değildiler, zıt ulusal özlemlere sahip iki gruptan oluşuyorlardı. Araplara göre kendi kaderini tayin hakkı Filistin'in tamamında bir Arap devleti kurmak anlamına gelirken, Yahudilere göre bu aynı kendi kaderini tayin hakkı Filistin'in olabildiğince geniş bir kısmında bir Yahudi devleti kurmak anlamına geliyordu. Gerçekte UKB, Yahudi halk sorunu için kendine özgü bir çözüme sahip olmasına karşın, elbette kendisini Arap ulusal hareketinin amaçlarıyla özdeşleştiriyor ve bölünmeye hem hazır hem de çok istekli olan Yişuv'un özlemlerine tümüyle karşı çıkıyordu.

Manda yönetimi sona yaklaşırken, UKB "barışçıl çözüm" çağrısını daha yüksek sesle dillendirir oldu. Bu çağrı iki za-

yıf nokta içeriyordu: Nüfusun yalnızca bir kesimine yönelikti ve gerçekteki durumu görmezden geliyordu. Silahlı ve örgütlü Yişuv "devlet içinde devlet" oluşturuyordu; öte yandan da Araplar, aynı ölçüde örgütlü ve silahlı olmamalarına rağmen, komşu Arap devletlerinin askerî müdahalesinden emindiler. Her iki taraf da yaklaşan mücadele için hazırlanıyordu ve dile getirdikleri siyasal amaçlara ulaşmak için dövüşme kararlılığını açıkça ortaya koymuşlardı.

1946'dan mandanın sonuna kadar UKB, BM'yi Filistin sorununun çözümü için en iyi araç olarak görmeyi seçti. Uluslararası topluma başvurmanın Filistin'e bağımsızlığını kazandıracağından emindi. Arap komünistler, ilan ettikleri bağımsızlık ve bölünmeyi reddetme amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak iç örgütlenme seçeneğini tamamen ihmal ettiler ve dayatılan bir çözüme istekliydiler. Bu, ancak, Arap ulusal hareketinin bağımsız ve birleşik bir devlet talebini Sovyetler Birliği'nin destekleyeceğine olan inançla açıklanabilirdi. Savaşın bitiminde Sovyetler Birliği'nin kazandığı saygınlığı ve güvenlik konseyinde veto hakkına sahip olmasını dikkate alan UKB, savaş sonrası dönemde yeni bir uluslararası güç dengesinin kurulduğuna, bunun da sömürge halklarının kendi kaderlerini tayin ve ulusal bağımsızlık mücadelesinin başarısını garantilediğine inanıyordu. Sovyetlerin tutumundaki beklenmedik değişiklik bu hesapları boşa çıkardı ve UKB anlamlı bir politikası olmadan öylece kalakaldı. Hep savunuculuğunu yaptığı dayatılan çözüm, en sonunda, öteden beri hep uyardığı ve kaçınmaya çabaladığı tehdit olarak karşısına çıktı.

UKB, zaaflarına rağmen, yine de Arap toplumunun benzersiz bir öğesiydi. Geleneksel aile bağlılığı temelinde örgütlenmiş olmayan, açık seçik bir sosyal ve siyasal programa sahip ilk modern partiydi. Aydınların hareketi olarak başlayıp, işçi sınıfının ve daha küçük bir ölçüde de aydınların saflarına girmeyi başarmıştı. Kendisine Arap toplumunda güç tabanı sağlayan güçlü bir işçi hareketi kurmuştu ve Arap işçileriyle aydınların ittifakını

yaratmıştı. Kurucuların başta gelen uğraşısı, kendilerine işçi sınıfında bir taban yarattıktan sonra, Arap toplumunun daha açık sözlü kesiminden, yani ağırlıklı olarak "orta sınıf" aydınlardan aldıkları desteği artırmak için söylemlerini genişletmekti.

Arap ulusal hareketinin geleneksel liderliği UKB'yi tanımayı reddetmekte hep kararlılığını korudu ve sonuç olarak UKB'nin Filistin'deki siyasal olayları etkileme gücü sınırlı kaldı. Yine de bölünmenin içerdiği tehlikeleri önceden gören ve ülkenin birliğini sürdürmenin anahtarı olarak Arap-Yahudi mutabakatının önemini kavrayan ilk parti UKB oldu. Bununla birlikte, onun uyarıları, "ya hep ya hiç ilkesi"yle hareket eden Arap liderler tarafından sürekli göz ardı edildi. UKB'nin gecikmeli olarak bölünmeyi tanımasının nedeni yalnızca Sovyetleri izleme gereksinimi duyması değil, aynı zamanda da Arapların artık tersine çeviremeyeceklerini kavradığı var olan gerçekliği ve oldubittiyi kabul etmesiydi. Bu çark edişe ideolojik gerekçe gösterilmesi, "ulusalcı sağcı sapma"ya yönelik "özeleştiri" ve reddetme, siyasal zorunlulukların sonucuydu ve zaten olup bitmiş şeylere mazeret bulma gereksinimiydi. Ne var ki, Filistin'deki tüm Arap kurumlarının toptan çöküşü sürecinde dağılmayan yalnızca UKB oldu. UKB üyeleri, 1948 savaşı sırasında ve sonrasında faaliyetlerini, kırklı yılların komünist liderlerince yönetilmekte olan İsrail Komünist Partisi ve Ürdün Komünist Partisi saflarında sürdürdüler. 1948'de UKB siyasal alandan çok, sendikal alanda daha başarılı olmuş sayılabilirdi, ama sendikal alandaki başarının kısa süreli ve geçici nitelikte olduğu anlaşıldı. Arap toplumunun çöküşü ve 1948'deki kitlesel göç akını, işçi hareketinin yıkıma uğramasına ve Arap işçi sınıfının dağılmasına yol açtı. Yine de siyasal alanda, UKB'nin kırklı yıllarda ekmeyi başardığı tohumlar daha dirençli olduğunu kanıtladı ve Arap komünistlerin daha sonra hem İsrail'de hem de Ürdün'de yürüttükleri faaliyetlerin çerçevesini sağladı.

Sonuç

Filistin'de komünist hareket küçük boyutlu olmasına rağmen, yürüttüğü faaliyetlere ilişkin inceleme, keskin ulusal kutuplaşmayla belirlenen bir ortamda enternasyonalist bir tutum benimseyen bir partinin içine düştüğü ikileme ışık tutar. Ulusal bölünmeleri aşma ve kalıcı bir Arap-Yahudi komünist örgütü kurma girişimleriyle komünist hareketin karnesi, başarının ve başarısızlığın bir karışımıdır. FKP, yalnızca kalıcı bir Arap-Yahudi sınıf ittifakı yaratma girişimlerinde değil, birliğini korumada da başarısız oldu. Arap ve Yahudi toplumlarının Arap ve Yahudi parti üyelerine uyguladıkları milliyetçi baskıya karşı koyamadı ve en sonunda, tamamen farklı iki ulusal bölüme ayrıldı. Bu başarısızlık büyük ölçüde öznel koşullardan kaynaklanmadı, komünistlerin kendilerini içinde buldukları tarihsel durumun sonucuydu. Bununla birlikte, manda döneminde partinin yürüttüğü faaliyetler devam edecek bir sürecin başlangıcı olarak görülebilir ve bu anlamda, bir ölçüde başarılı sayılabilir.

Filistin'de komünist hareket üç evreden geçti. 1919-29 dönemi, işçi Siyonizminin safları içinden hareketin doğuşuna tanıklık etti; hareket uluslararası sahnede proleter devriminin ve ulusal sahnede Yahudi işçi sınıfının görevleri üstünde yoğunlaştı. 1930-42 dönemine, sömürgecilik karşıtı devrime verilen ağırlık ve belirgin bir Arap eğiliminin yükselmesi, bu nedenle de Arap ve Yahudi üyeler arasındaki ayrışmanın artması damgasını vurdu. 1943-47 arası üçüncü dönem, Arap ve Yahudi komünistlerin milliyetçi politikalar izleyerek kendi ulusal toplulukları içinde

sağlam bir yer edinmelerine ve enternasyonalizm davasını ve Araplarla Yahudilerin çıkar birliğini savunuyor görünmelerine rağmen, aralarındaki uçurumu kapatmayı başaramamalarına tanıklık etti.

Birinci evrede komünist hareket, hem sınıf mücadelesinin birincil önceliğini benimsemesi hem de Yahudi toplumunun sınırları dışına çıkmaması bakımından kökenlerine bütünüyle sadık kaldı. Yine de o zaman bile tutumuna belirsizlik damgasını vuruyordu. Siyonizmi tümden lanetlemesi kendi varoluşuyla ilgili bir soru işareti yaratıyordu, ama kendi faaliyetinin varlık nedenini reddetmeden de Yişuv'un varlığının sürmesine karşı çıkamazdı. Bununla birlikte, Komintern'in sömürgelerdeki ulusal bağımsızlık mücadelelerini destekleme politikasını benimsemesi, bu hareketin Siyonizmin aşırı sol kanadında gelişimine son verdi.

İkinci evre en güç olanıydı. Ulusal bağımsızlık mücadelesini destekleme kararı bir kez kabul edilince, Arapların parti faaliyetlerinin meşru odağı haline gelmeleri çok doğaldı. Yerli halktan tamamen soyutlanmış halde yeni kurulan bir yabancı göçmen azınlığın mensupları olarak Yahudi komünistlerin dezavantajlı bir konumda bulundukları, Arap nüfusun genelde geri olduğu ve bu yepyeni ideolojiye sıcak bakmadığı bu yolun güçlüklerine rağmen, Yahudi komünistler bir Arap komünist hareketinin temelini kurmayı başardılar. İşte onların bu başarısı, Yahudi halkın konumu sorununu ve gerçekte, bizzat Yahudi komünistlerin gelecekteki rolü sorununu ortaya çıkardı. Gitgide büyüyen Yahudi varlığının yarattığı problem hiçbir zaman tatmin edici bir çözüme kavuşturulamadı. Bu, Siyonist hareket ile Yahudi toplumunun tümü arasında bir ayrışmanın olduğunu komünistlerin ısrarla savunmalarının doğrudan sonucuydu. Bunun temelinde, komünistlerin Siyonist ideolojiyi ve milliyetçi söylemini kavrayamamaları ya da nispeten çok sayıda Yahudiyi Filistin'e çekmekteki başarısını anlayamamaları yatıyordu.

Partinin Yişuv'a ilişkin tutumunu sarmalayan belirsizlik, parti safları içindeki Arap ve Yahudi komünistler arasında gerginliklere yol açıyordu. 1936-39 Arap ayaklanması sırasında bu gerginlik doruğa ulaştı. Ayaklanmanın desteklenmesi, partinin Arap ulusal bağımsızlık hareketi içinde mevzi kazanma politikasına uygundu. Ne var ki, bizatihi doğası gereği bu destek, partinin Siyonistler ile Yahudi toplumunun geri kalanı arasında yaptığı ayrımı bulanıklaştırıyordu. Yahudi Seksiyonu'nun ayrılması, kısmen, partinin Siyonizm ile genel Yahudi halk arasındaki bu derine kök salmış ayrımı korumakta ısrar etmesinin mantıksal bir sonucuydu.

FKP'nin iki ulusal bölüme ayrılması, iki zıt eğilimin çekiştirmesine parti çatısının dayanamadığının kanıtıydı: Bir yanda Arap ulusal bağımsızlık hareketinin amaçlarına destek, öte yanda Filistin'deki Yahudi toplumunun ulusal kimlik kazanmaya doğru bir dönüşüm süreci geçirmekte olduğu inancının billurlaşması. İki düşman toplumun kendi mensuplarına yönelik söylemi, Araplar ile Yahudiler arasındaki çıkar birliğinin en sonunda gerçekleşeceği vaadinden daha güçlü çıktı.

Arap ve Yahudi komünistlerin 1943'te birbirlerinden yeni kazandıkları bağımsızlık her ikisine eşit yarar sağlamadı. Siyonizme muhalefet etmeyi sürdüren Yahudi komünistler Yişuv'un kıyısında köşesinde kaldılar. Hem Siyonizme hem de Arap ulusal hareketinin geleneksel liderliğine karşı çıkarak, FKP'nin ilk evresindekine benzer bir tutuma geri döndüler ve faaliyetlerini Yahudi işçi sınıfıyla sınırlı tuttular. Arap komünistler ise daha başarılı olduklarını gösterdiler.

UKB, Arap nüfusun ulusal özlemlerini destekleyen bir Arap partisi olarak Filistin sahnesine çıktı. FKP'nin başarısız olduğu noktada başarıya ulaştı ve Arap işçi sınıfı ile aydınlar arasında kendine bir taban yarattı, ama bu başarısı kullandığı ulusal söylemin ürünüydü ve kendisini uluslararası komünist hareketle özdeşleştirmesiyle pek ilgili değildi. Ne var ki, Arap liderliğinin

daha aşırı politikalarından kendini ayrı tutmaktaki ısrarı, milliyetçi gözlerde onu şüpheli yaptı ve UKB, Arap ulusal hareketini Arap nüfus içindeki gerçek gücüyle orantılı etkileyemedi. UKB'nin Yahudi azınlığa ilişkin duruşuna, FKP'nin politikasında da dikkati çeken aynı belirsizlik damgasını vurmayı sürdürdü. Adını öyle koymasa da UKB Filistin'deki Yahudi gruplaşmasını bir ulusal azınlık olarak tanıdı, ama Arap komünistlerin bağıra çağıra istedikleri ulusların kendi kaderini tayin hakkının Yişuv'a verilmesini reddetti. UKB en sonunda bölünmeyi destekleme noktasına geldiğinde, bunu Sovyet dış politikasının gereklerine uyarak yaptı, oysa bu yeni çizginin benimsenmesine gerekçe gösterilen aynı nedenler birkaç yıl önce inandırıcı biçimde ileri sürülebilirdi ve UKB'nin duruma ilişkin tanımlamasından tutarlı şekilde doğmuş olurdu. Öte yandan, Yahudi komünistler, bölünmeye verdikleri desteği haklı çıkarmakta hiç güçlük çekmediler ve kendilerini Yahudi devletinin kurulması mücadelesine tüm kalpleriyle adadılar. Yahudi komünistlerin Filistin'deki Yahudi azınlığı bir ulusal varlık olarak tanımaları bu tutumun benimsenmesini kolaylaştırdı. Bölünmeye verdiği destekle, Filistin'deki komünist hareket 1919'da işçi Siyonizminin uzantısı olarak doğuşundan başlayarak tam bir daire çizmişti. Siyonizme şiddetli düşmanlık beslediği yirmi yılı aşkın süre sonra, Yahudi ulusal yurdunun kurulmasını kabul etme kararına varmıştı.

Komünistlerin bölünmeye destek vermesi, ülkedeki yeni bir gerçekliğin varlığını, yani Yahudi toplumunun bir ulusal varlığa dönüşümünü sezmekte başarısız olduklarının geç kalmış bir kabulüydü. Komünistler, güttükleri birleşik Filistin devleti idealine, Yahudi kitleleri kazanmayı veya ülkede büyük bir Yahudi azınlığın varlığını Arap ulusal hareketine kabul ettirmeyi de başaramadılar. Bölünmenin desteklenmesi, uluslararası komünist hareketin Arap ulusal bağımsızlık hareketini desteklemeye yönelik uzun erimli stratejisinde bir değişikliğe

yol açmadı. 1948'den sonra bu strateji çerçevesinde etkin çalışan Filistinli komünistler Ürdün'de ve İsrail'de yeniden örgütlenmeyi başardılar ve en azından İsrail dikkate alınırsa, önemli başarılara imza attılar. İlk önce Araplaştırmayla, sonra da bir Arap ulusal komünist hareketinin doğmasıyla FKP yeni bir yön almış olmasaydı bu mümkün olur muydu, olmaz mıydı, orası şüphelidir.

KAYNAKÇA

Arşivler

İsrail

Devlet Arşivleri, Kudüs (İDA)
Filistin Hükümeti Birinci Sekreterinin Dosyaları (BS Dosyaları)
Arap Yürütme Komitesi'nin Dosyaları (AYK Dosyaları)
Merkezi Siyonist Arşivleri, Kudüs (MSA)
Filistin Yahudi Ajansı, Siyasi Şubesi (S 25)

Büyük Britanya

Public Record Office, Londra (PRO)
Colonial Office, Filistin, Özgün Yazışma (CO 733)
Foreign Office, Genel Yazışma, Filistin Politik (FO 371)
War Office, Çeşitli Dosyalar (WO 169)

El Yazması Kaynakları

İsrail Devlet Arşivleri, Merkezi Siyonist Arşivleri, Histadrut Arşivleri, Public Record Office ve Yeni İsrail Komünist Parti Arşivleri'ndeki FKP ve UKB bildirileri, broşürleri ve belgelerinden yapılan derlemeler
Filistin Hükümeti Ceza Soruşturmaları Bölümü'nün Raporları
Yahudi Ajansı'nın Yahudi İstihbarat Raporları
Inprecor'da ve diğer komünist kaynaklarda yayınlanmış FKP belgeleri

Parti Belgelerinden Yapılan Derlemeler:

Filistin'deki Komünist Parti'nin Yirmi Bir Belgesi (FKP'nin Yahudi Seksiyonu hakkında Hagana'nın derlediği belgeler. Tel Aviv, Ekim 1941)
FKP Sekreteryası belgesi (Ekim 1932)
Filistin'de Komünist Hareket ve Yişuv, 1920-1948 (Rusça, Yidiş, İbranice ve İngilizce FKP belgelerinden Y. Frankel'in yaptığı derleme, Kudüs, 1968)

UKB Belgeleri

Ulusal Ana Tüzük (basım yeri ve tarihi belirsiz)

Filistin Düğümü ve Çözüm Yolu (Ekim 1945)

Filistin'in Özgürlük Yolu (Ağustos 1947)

Arap Filistin Devleti İçin Neden Mücadele Etmeliyiz? (Eylül 1948)

Ya Şimdi... Ne Yapılmalı? (1948)

FKP, UKB ve Arap İşçi Hareketi bildirilerinin ve broşürlerinin Özel Derlemesi

UKB'nin *El-İttihat*'ta yayınlanmış bildirileri, 1944-1948

Yeraltı Parti Basını

Görüşmeler

Abramsky, Chimen. Londra. 5 Temmuz 1973.

Aris, Mustafa. Beyrut. 15 Mart 1974.

Bandak, Abdullah. Kudüs, 23 Temmuz 1973; Beytüllahim, 24 Temmuz 1973; Amman, 6 Mart 1974.

Berger-Barzalai, Joseph. Tel Aviv. 2 Ocak 1974.

Budeyri, Halil. Kudüs. 10 Ağustos 1974.

Farah, Bulus. Hayfa. 4 Nisan 1974.

Feinhaus, Pnina. Hayfa. 3 Nisan 1974.

Habibi, Emil. Hayfa. 3 Nisan 1974.

Hilu, Rıdvan el-. Eriha, 10 Eylül 1973; 12 ve 16 Ocak 1974; 1, 9, 16 ve 23 Şubat 1974.

Hilu, Yusuf Attar el-. Beyrut. 15 Mart 1974.

Hüseyni, Hamdi. Gazze. 7 Eylül 1975.

Iraki, Abdürrahim. Taybe. 25 ve 28 Mayıs 1975.

Kabalan, Said. Eriha. 2 Mart 1974.

Karam, Nicola. Beyrut. 10 Ekim 1973.

Kuvayder, Musa. Amman. 7 Mart 1974.

Meraka, Fahri. Amman. 6 Mart 1974.

Naşaşibi, Müfit. Beyrut. 13 Ekim 1973 ve 11 Mart 1974.

Nicola, Jabra. Londra. 11 Ocak 1973.

Ude, Muhammed Nimir. Beyrut. 10 Mart 1974.

Selfiti, Fehmi. Amman. 26 Mart 1974.

Sıtkı, Necati. Beyrut. 15 Ekim 1973 ve 12 Mart 1974.

Spiridon, Necip. Beyrut. 10 Ekim 1973.

Tevbi, Tevfik. Hayfa. 5 Nisan 1974.

Tuma, Emil. Hayfa. 4 Nisan 1974

Yazbak, Yusuf. Beyrut. 26 Ekim 1973.

Zagmuri, Halit. Amman. 8 Mart 1974.

Gazeteler

El-Ahrar (Beyrut). 1929.
El- Difa (Yafa). 1935, 1936, 1943-45.
El-İnsaniyye (Beyrut). 1925.
El-İttihat el-Arabi (Kudüs). 1925, 1927.
El-Camia el-Arabiya (Kudüs). 1927-30.
El-Karmil (Hayfa). 1921.
Nafir (Hayfa). 1922-26, 1929, 1930.
Filistin (Yafa). 1924-48.
Savt el-Hak (Yafa). 1928, 1929.
Savt el-Şa'b (Beytüllahim). 1927-29.
Savt el-Şa'b (Beyrut). 1937-39, 1942-47.

Süreli Yayınlar

El-Asifa (Beyrut). 1933.
El-Gad (Kudüs). 1938-41.
El-Gad (Kudüs). 1945-47.
El-Maarad (Beyrut). 1921, 1923-25.
El-Mihmaz (Hayfa). 1946.
El-Mussavar (Kahire). 1924-25.
El-Sahafi el-Taeh (Beyrut). 1924, 1925.
El-Talya (Şam). 1936-39.
El-Tarık (Beyrut). 1942-48.
Arab News Bulletin (Londra). 1947-49.
Communist International, The. 1919-40.
For A Lasting Peace for A Peoples' Democracy. 1947-49.
Hayfa (Hayfa). 1924, 1925.
International Press Correspondence (İngilizce basım). 1921-38.
Jewish Clarion, The (Londra). 1946-49.
Labor Monthly (Londra). 1936, 1937, 1940-43, 1945-50.
World News and Views. 1939-49.

Parti Basını

El-İttihat (Hayfa). 1944-49.
İle el Emmam (yeraltı). Çeşitli sayılar.
Kol Haam (yeraltı). Çeşitli sayılar.
Nidal el-Şa'b (yeraltı). Çeşitli sayılar.

Kitaplar

İngilizce

Abu Ghazaleh, A. *Arab Cultural Nationalism in Palestine during the British Mandate* (Beyrut 1973).

Adams, T W. *The Communist Party of Cyprus* (Stanford 1971).

Agwani, M S. *Communism in the Arab East* (Londra 1969).

Antonius, G. *The Arab Awakening* (Londra 1938).

Aruri, S. *Jordan: A Study in Political Development, 1921-1965* (Lahey, 1972).

Avineri, S (drl.). *Karl Marx on Colonialism and Modernization* (New York 1968).

Ben Gurion, D. *Talks with Arab Leaders* (Kudüs 1972).

Berger, J. *Shipwreck of a Generation* (Londra 1971).

Birchall, I. *The Communist Parties Since 1943: Workers Against the Monolith* (Londra 1974).

Bloom, S F. *The World of Nations: A Study of the National Implications of the Works of Marx* (New York 1941).

Bober, A. *The Other Israel* (New York 1972).

Boersner, D. *The Bolsheviks and the National and Colonial Question* (Paris 1954).

Borochov, B. *Nationalism and the Class Struggle: A Marxian Approach to the Jewish Problem* (Greenwood Press 1972).

Claudin, F. *The Communist Movement from Comintern to Cominform* (Londra 1975).

Cohen, A. *Israel and the Arab World* (Londra 1970).

Cohen, I. *A Short History of Zionism* (Londra 1951).

Czudnowski, M ve Landau, J. *The Israeli Communist Party and the Elections for the Fifth Knesset* (Stanford 1965).

David, H B. *Nationalism and Socialism: Marxist and Labor Theories of Nationalism to 1917* (Londra 1956).

——. *The National Question: Selected Writing by R Luxemburg* (New York 1976).

Degras, J (drl.). *The Communist International, 1919-1943* (Londra 1965).

Ebbon, M. *World Communism Today* (New York 1948).

Epstein, M. *The Jews and Communism, 1919-1941* (New York 1959).

Esco Foundation. *Palestine: A Study of Jewish, Arab and British Policies* (New York 1947).

Eudin, X ve Slusser, R (drl.). *Soviet Foreign Policy Documents, 1928-1934* (Pennsylvania State University 1966).

Gitelman, Z Y. *Jewish National and Soviet Politics: The Jewish Section of the CPSU, 1917-1930* (Princeton 1972).

Granot, A. *The Land System in Palestine: History and Structure* (Londra 1952).

——. *Great Britain and Palestine, 1915-1945* (Information Paper S 20 RIIA, 1946).

Greenberg, L. *The Jews in Russia: The Struggle for Emancipation* (New York 1973).

Greenberg, M. *What is up in Palestine* (Londra 1936).

Haithcox, J P. *Communism and Nationalism in India: M S Roy and Comintern Policy, 1920-1939* (Princeton 1971).

Harris, G S. *The Origins of Communism in Turkey* (Stanford 1967).
Hattis, S L. *The Bi-National Idea in Palestine during Mandatory Times* (Hayfa 1970).
Herod, C. *The Nation in the History of Marxian Thought* (Lahey 1976).
Hertzberg, D (drl.). *The Zionist Idea* (New York 1971).
Herzl, T. *The Jewish State* (Londra 1936).
Hobsbawm, E (drl.). *Pre-Capitalist Economic Formations* (London 1965).
Hurewitz, J. *The Struggle for Palestine* (New York 1950).
Jeffries, M. *Palestine, The Reality* (Londra 1939).
John, R ve Hadawi, S. *The Palestine Diary, 1914-1945* (Beyrut 1970).
Kochan, L (drl.). *The Jews in Soviet Russia since 1917* (Londra 1970).
Kedourie, E. *Nationalism* (Londra 1960).
—— (drl.). *Nationalism in Asia and Africa* (Londra 1971).
Kodsy, A. *Nationalism and Class Struggle in the Arab World* (New York 1970).
Kohn, H. *Nationalism and Imperialism in the Hither East* (Londra 1932).
Krammer, A. *The Forgotten Friendship: Israel and the USSR, 1947-1953* (University of Illinois Press 1974).
Laqueur, W. *A History of Zionism* (Londra 1972).
——. *Communism and Nationalism in the Middle East* (Londra 1961).
——. *The Soviet Union and the Middle East* (Londra 1959).
—— (drl.). *The Middle East in Transition* (Londra 1958).
Lazitch, B. *Biographical Dictionary of the Comintern* (Stanford 1973).
Lazitch, B ve Drachkovitch, M. *Lenin and the Comintern* (Stanford 1972).
Lenin, V. *Questions of National Policy and Proletarian Internationalism* (Moskova 1970).
Leon, A. *The Jewish Question: A Marxist Interpretation* (Meksika 1950).
Levy, H. *Jews and the National Question* (Londra 1958).
Magnes, J. *Palestine: Divided or United?* (Kudüs 1947).
Mansour, G. *The Arab Workers under the Palestine Mandate* (Kudüs 1936).
Marlowe, J. *Rebellion in Palestine* (Londra 1946).
——. *The Seat of Pilate* (Londra 1959).
Marx, K ve Engels, F. *Selected Works: Volume One* (Moskova 1950).
——. *On Colonialism* (Moskova 1968).
Mendelsohn, E. *Class Struggle in the Pale: The Formative Years of the Jewish Workers Movement in Tsarist Russia* (Cambridge University Press 1970).
Nahas, D. *The Israeli Communist Party* (Londra 1976).
Nikitina, G *The State of Israel: A Historical, Economic and Political Study* (Moskova 1973).
——. *Outline History of the Communist International* (Moskova 1971).
Owen, R ve Sutcliffe, B (drl.). *Studies in the Theory of Imperialism* (Londra 1972).
Pinsker, L. *Roads to Freedom: Writings and Addresses* (Greenwood Press 1975).
Pipes, R. *The Formation of the Soviet Union: Communism and Nationalism, 1917-1923* (Cambridge 1957).

Porath, Y. *The Emergence of the Palestinian Arab National Movement, 1918-1929* (Londra 1974).
Rannap, I. *Anti-Semitism and the Jewish Question* (Londra 1942).
——. *Report of the World Trade Union Congress* (Londra 1945).
Rodinson, M. *Israel and the Arabs* (New York 1968).
——. *Israel, A Settler Colonial State?* (New York 1973).
——. *Islam and Capitalism* (Londra 1974).
Roi, Y. *From Encroachment to Involvement: A Documentary of Soviet Policy in the Middle East, 1945-1973* (Kudüs 1974).
Sachar, H. *A History of Israel* (New York 1976).
Selzer, M (drl.). *Zionism Reconsidered: The Rejection of Jewish Normalcy* (Londra 1970).
Schram, S ve Dencausse, H. *Marxism and Asia* (Londra 1969).
Shaheen, S. *The Communist (Bolshevik) Theory of National Self-Determination: Its Historical Evolution up to the October Revolution* (Lahey 1956).
Shapiro, Y. *The Formative Years of the Israeli Labor Party: The Organization of Power, 1919-1930* (Londra 1976).
Smith, A. *Theories of Nationalism* (Londra 1971).
Spector, I. *The Soviet Union and the Muslim World, 1919-1958* (Washington 1967).
Stalin, J. *Marxism and the National and Colonial Question* (Moskova 1941).
——. *A Survey of Palestine* (Anglo-Amerikan Araştırma Komitesi'ni bilgilendirmek için Aralık 1945 ve Ocak 1946'da hazırlandı, Kudüs, Nisan 1946).
——. *Supplement to Survey of Palestine* (UNSCOP'yi bilgilendirmek için derlenen notlar, Kudüs, Haziran 1947).
——. *Supplementary Memo by the Government of Palestine. Including Notes on Evidence Given to the UNSCOP up to the 12 July 1947* (Kudüs, Temmuz 1947).
Teller, J L. *The Kremlin and the Jews in the Middle East* (New York 1957).
——. *The First Congress of the Peoples of the East-Bakau, 8 September 1920* (Londra 1970).
Vital, D. *The Origins of Zionism* (Oxford 1975).
——. *We Speak of Freedom* (Britanya İmparatorluğu Komünist Partileri Londra Konferansı'nda yapılan konuşmaların derlemesi, Londra 1947).
Weizmann, Ch. *Trial and Error* (Londra 1950).
Zohar, D. *Political Parties in Israel* (New York 1974).

Arapça

Abbas, R. *Mısır'da İşçi Hareketi, 1899-1952* (Kahire 1967).
Abdülsettar, I. *Ulusal Evriminde Arap Filistin'in Şairleri* (Hayfa, [tarihsiz]).
Akkad, A el-. *Filistin'de Arap Basını, 1867-1948* (Amman 1966).
Alvash, N. *Filistin'de Arap Direnişi, 1917-1948* (Beyrut 1967).
Amery, A. *Filistin'de Tarımsal ve Endüstriyel Büyüme, 1900-1970: İstatistiksel Bir İnceleme* (Beyrut 1974).

Attalah, M. *Arapların Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi* (Moskova 1971).
Azim, S el-. *Filistin Sorununa İlişkin Sol İncelemeler* (Beyrut 1970).
Badran, N A. *Filistin'de Eğitim-Öğretim ve Modernleşme, 1918-1948* (Beyrut 1969).
Cevher, M. *Ürdün'de İşçi Hareketi* (Kahire 1967).
Colan, J. *Lübnan'da Sendikal Hareket, 1919-1946* (Beyrut 1974).
Dakrub, M. *Lübnan Komünist Partisi'nin Kuruluş Öyküsü, 1924-1931* (Beyrut 1974).
Darvaza, A. *Yerel Komünizm ve Arap Ulusal Mücadelesi* (Beyrut 1961).
Eyüb, S. *Suriye ve Lübnan'da Komünist Parti, 1922-1958* (Beyrut 1959).
Farah, B. *Arapların Sosyal Tarihine Giriş* (Tel Aviv 1962).
———.*Filistin-İsrail'de Komünist Partisi'nin Elli Yılı* (İsrail Komünist Partisi MK'si, Hayfa 1970).
Foblikov, D R. *Arap Ülkelerinin Modern Tarihi, 1917-1970* (Moskova 1975).
Guri, E. *Altmış Yıllık Süreçte Filistin* (Beyrut 1972).
Hanna, A. *Suriye ve Lübnan'da İşçi Hareketi, 1900-1945* (Şam 1973).
———. *Suriye ve Lübnan'da Entelektüel Eğilimler, 1920-1945* (Şam 1973).
———. *Suriye ve Lübnan'da Anti-Faşist Hareket, 1933-1945* (Beyrut 1975).
Hasan, K. *Araplar ve Yahudi Problemi* (Bağdat 1946).
Hayatta, S. *Ezilen Etiyopya* (Beyrut 1935).
———. *Batı Dünyasında Çalkantı* (Beyrut 1933).
Hüseyni, M Y. *Arap Filistin'de Sosyal ve Ekonomik Gelişim* (Yafa 1946).
Kayalı, A. *Filistin'in Modern Tarihi* (Beyrut 1974).
—— (drl.). *Filistin'de Arap Direnişinin Belgeleri, 1918-1939* (Beyrut 1968).
Hrcis, A. *Ürdün'de Sendikal Hareket* (Amman 1957).
Huffaş, H S. *Anılar: Arap Filistin İşçi Hareketi* (Beyrut 1973).
Meifreij, F K. *Bludan'da Arap Ulusal Kongresi* (Şam 1937).
Murkous, I. *Arap Dünyasında Komünist Partilerin Tarihi* (Beyrut 1964).
———. *Marksizm ve Asya, 1850-1918* (Beyrut 1968).
—— (drl.). *Komünist Enternasyonalizm ve Arap Devrimi: Suriye ve Filistin Komünist Partilerinin 1931 Belgeleri* (Beyrut 1970).
Nasır, F. *Bireysel Terörizm ve Siyasal Cinayet* (Kudüs 1947).
Nicola, J. *Yahudi Dünyasında* (Kudüs 1935).
———. *Sendikal Örgütlenme Üstüne* (Yafa 1935).
———.*Filistin'de Arap İşçiler Arasında Grev Hareketi* (Yafa 1935).
Oraby, M H. *Toplu Makaleler* (Kahire, [tarihsiz]).
———. *Parti Tarihinden Sayfalar: Suriye Komünist Partisi'nin Ellinci Yıldönümünde Yayınlanan Program Belgeleri, 1924-1974* ([basım yeri yok], [tarihsiz]).
Qalaji, K. *Komünist Partide Bir Arap'ın Deneyimleri* (Beyrut 1970).
Rodinson, M. *Marksizm ve İslam Dünyası* (Beyrut 1974).
Rodinson, M, Tuma, E, and Murkous, I. *Ulus, Ulusal Sorun, Arap Birliği ve Marksizm* (Beyrut 1971).
Saad, I. *Emperyalizmin Pençesindeki Filistin* (Kahire 1946).

Saffet, N F. *Birobidjan: Yahudi Ulusal Yurdu Kurmak İçin Sovyet Deneyi* (Bağdat 1972).

Said, R. *Nicola Haddad* (Kahire 1971).

——. *Mısır'da Sosyalist Hareketin Tarihi, 1900-1925* (Beyrut 1972).

——. *Mısır Solu, 1924-1940* (Beyrut 1972).

——. *Kahire'de Üç Lübnanlı Düşünür* (Beyrut 1973).

——. *Mısır Solu ve Filistin Sorunu* (Beyrut 1974).

——. *Mısır'da Sol Basın, 1925-1948* (Beyrut 1974).

Saigh, A. *Haşimiler ve Büyük Arap İsyanı* (Beyrut 1966).

Sıtkı, N. *İslam Geleneği ve Nazi İlkeleri* (Beyrut 1940).

Sifri, I. *Mandaterlik ve Siyonizm Arasında Arap Filistin* (Yafa 1937).

Şurrab, F. *Ben ve Komünizm: İncelemeler ve Deneyimler* (Beyrut 1956).

Tarabişi, G. *Marksizm ve Ulusal Sorun* (Beyrut 1969).

——. *Filistin'de Arap Kitabı* (Kudüs 1946).

——. *Suriye Komünist Partisi'nde Anlaşmazlık Noktaları* (Beyrut 1972).

Tuma, E. *Araplar ve Orta Doğu'nun Tarihsel Gelişimi* (Hayfa 1962).

——. *Filistin Sorununun Kökleri* (Nasıra 1972).

——. *Bir Halkın Güncesi:* El-İttihat'ın *Otuzuncu Yıldönümü* (Hayfa 1974).

——. *Filistin Sorununun Kökleri* (Kudüs 1975).

Vilner, M, Erlich, W ve Goshanski, T. *Siyonizm Üstüne İncelemeler* (Kudüs 1976).

Yazbak, Y. *Dünyada ve Lübnan'da Bir Mayıs'ın Öyküsü: Anılar, Tarih ve Belgeler* (Beyrut 1974).

Diğerleri

Berger-Barzalai, J. *The Tragedy of the Sovyet Revolution* (Tel Aviv 1968) (İbranice).

Colotti Pischell, E ve Rogertazzi, C. *L'Enternasyonale Communiste et les Problemes Coloniaux, 1919-1935* (Paris 1968).

Couland, J. *Le Mouvement Syndical au Liban, 1919-1946* (Paris 1970).

Frankel, Y (drl.). *The Communist Movement and the Yishuv in Palestine, 1920-1948* (Kudüs 1968) (İbranice).

Israeli, G S. *MPS PKP MAKI: The Story of the Communist Party in Israel* (Tel Aviv 1953) (İbranice).

Rodinson, M. *Marxisme et Monde Mussulemane* (Paris 1972).

Weinstock, S. *Le Sionisme Contre Israel* (Paris 1969).

Makaleler

İngilizce

Alami, M. "The Lesson of Palestine." *Middle East Journal* S 4, Ekim 1949.

Asfour, J. "Arab Labor in Palestine." *Journal of the Royal Central Asian Society* S 32, Mayıs 1945.

Bowden, T. "The Politics of the Arab Rebellion in Palestine, 1936-1939." *Middle Eastern Studies* S 2, Mayıs 1975.

Cohen, A. "The Jordanian Communist Party in the West Bank, 1950-1960." Confino, M ve Shamir, S (drl.), *The USSR and the Middle East*'te (Kudüs 1973).

Dothan, S. "The Jewish Section of the PCP, 1937-1939." Carpi, D ve Yegov, G (drl.), *Zionism: Studies in the History of the Zionist Movement and the Jewish Community in Palestine*'da (Tel Aviv 1975).

Ebbon, M. "Communist Tactics in Palestine." *Middle East Journal*, Vol. 2, Temmuz 1948.

Hen-Tov, J. *The Communist International, the PCP and the Political Unrest in Palestine in 1929* (Worcester, Nisan 1970) (kitapçık).

——. "Jewish Veterans of the Spanish Civil War." *Jewish Currents*, Vol. 27, S 6, Haziran 1973.

Kapeliuk, A. "When the Communists Supported the Jewish State." *New Outlook*, Vol. 5 S 9, Kasım-Aralık 1962.

Kohn, H. "Zion and the Jewish National Ideal." *Menorah Journal*, Autumn-Winter 1958.

Krammer, A. "Arms for Independence: When the Soviet Bloc Supported Israel." *The Wiener Library Bulletin* S 3, Yaz 1968.

——. "Soviet Motives in the Partition of Palestine 1947-1948." *Journal of Palestine Studies*, Vol. 11, S 2, Kış 1973.

Links, L. *Political Prisoners in Palestine: Their Life and Struggles* (Palestine Labor Defence, 1936) (kitapçık).

Nairn, T. "The Modern Janus." *New Left Review* S 9, Kasım-Aralık 1975.

Novick, P. *Solution for Palestine: The Chamberlain White Paper* (National Council of Jewish Communists, New 1939).

——. *Palestine* (League Against Imperialism and for National Independence, Londra 1936) (kitapçık).

——. "Palestine and the UN," *New Times* S 24, Haziran 1948.

Porath, Y. "The National Liberation League, 1943-1948." *Asian and African Studies*, Vol. 4, 1968.

——. *Report of the Wages Committee* (Kudüs 1943).

Roi, Y. "Soviet Israeli Relations, 1947-1954." Confino, M ve Shami, S (drl..), *The USSR and the Middle East*'te (Kudüs 1973).

Sedin, L. "The Arab East and the Palestine Problem." *New Times* S 47, Kasım 1947.

——. "The Arab League." *New Times* S 11, Mart 1948.

Serezhin, K. "The Problems of the Arab East." *New Times* S 3, Şubat 1946.

——. "A Seat of Unrest in the Middle East." *New Times* S 11, Haziran 1946.

Shapira, S. "The Left in the Ghud Avoda and the PCP until 1928." Carpi, D ve Yegov, G (drl..), *Zionism: Studies in the History of Jewish Community in Palestine* (Tel Aviv 1975).

Sherman, B, *The Communists in Palestine* (New York 1939) (kitapçık)

Sivan, E, "Slave Owner Mentality and Bolshevism: Algerian Communism, 1920-1927." *Asian and African Studies*, Vol. 9, S 2, 1.

Suleiman, M W. "The Lebanese Communist Party." *Middle East Studies* S 2, 1967.

Tarabulsi, F. "The Palestine Problem: Zionism and Imperialism in the Middle East." *New Left Review* S 57, Eylül-Ekim 1969.

The Times Cuttings Books: Palestine, 1925-1943

Trotsky, L. *On the Jewish Question* (New York 1970) (kitapçık).

Vaughan-Thomas, T. "Bohumil Smeral and the Czech Question, 1904-1914." *Journal of Contemporary History*, Vol. 11, S 2/3, Temmuz 1976.

White, S. "Colonial Revolution and the Communist International." *Science and Society* S 2, Yaz 1976.

Arapça

Aziz, H K. "Filistin'de 1936 Ayaklanmasının Bazı Yönleri." *El-Tarik* S 8, 1973.

Bektaş, K. *Arap Komünistler ve Arap Ulusal Hareketi* (Şam 1937) (kitapçık).

Budeyri, M H. "Filistin Komünist Partisi, 1919-1948." *Şuun Filistiniye* S 39, Kasım 1974.

——. "Yirmili ve Otuzlu Yıllarda Suriye ve Lübnan'da Yasal Komünist Basın." *El-Cedid* S 4, 1975.

——. "Filistin'de İngiliz Mandaterliği Döneminde Arap İşçi Hareketinin Gelişimine Tarihsel Bir Giriş," *El-Cedid* S 10, Ekim 1975 ve S 1, Ocak 1977.

Colan, J. "Lübnan'da Sendikal Hareketin Gelişimi." *El-Tarık* S 28, 1969.

——. "Lübnan'da Sendikal Hareketin Tarihi." *El-Tarık* S 5, 1973.

Ghneim, A. H. "Şeyh Kassam İsyanı." *Şuun Filistiniye* S 6, 1972.

Hadi, S. "Lübnan'da İşçi Hareketin Kökleri." *El-Ekber*, Nisan 1973.

Hilu, Y K. "Komintern Yedinci Kongresi'nde." *El-Ekber* S 27, 1973.

——. "Komintern Yedinci Kongresi'nden Sonra Suriye ve Lübnan'da Komünist Parti" *El-Ekber* S 28, 1973.

——. "1943 Zahle Ulusal Kongresi." *El-Ekber*, Haziran 1973.

Hurani, H. "Filistin'de İngiliz Mandaterliği Döneminde Arap İşçi Sınıfının Durumuna İlişkin Gözlemler," *Şuun Filistiniye* S 5, Kasım 1971.

——. "Hayfa Dergisi, 1924-1926: FKP'nin Politikasına İlişkin Bir Yorum." *Şuun Filistiniye* S 58, Haziran 1976.

Hüseyni, H. *Yedinci Genel Arap Kongresi Konusunda Filistin Arap Halkına Birkaç Söz* (Yafa 1928) (broşür).

Kermi, A. *Filistin Gençliğine ve Öğrencilerine Çağrı* (Yafa 1927) (broşür).

Lutski, F. "İngiliz Emperyalizmi ve Filistin'de 1933 İsyanı." Alvash, S (drl..). *Filistin Direnişi: Öngörü ve Gerçeklik*'te (Beyrut 1971).

Maher, S. "FKP ve Ağlama Duvarı Ayaklanması: Tarihsel Bir İnceleme." *Şuun Filistiniye* S 61, Aralık 1976.

Nimr, S. "Lübnan Komünist Partisi'nin Gizli Tarihi." *El-Düstur* S 53-70, 1971-1972.

——. "Filistin'de Troçkist Hareketin Tarihi Üstüne." *El-Munadel* S 15, 1972.

Said, A. A. "Arap İşçilerin Emperyalizme ve Siyonizme Karşı Mücadelesi." *El-Kâtip* S 114, Eylül 1970.

Shemali, F. "Suriye ve Lübnan'da Gizli Komünist Hareket Nasıl Örgütlendi." *El-Assifa*, S 49-56, Temmuz-Eylül 1933.

Shlichter, I "Filistin'de 1929 Devrimi ve Tarımın Yahudilerce Kolonizasyonu." *Dirasat Arabiya* S 10, Ağustos 1970.

Tarabulsi, F. "Komintern ve Filistin Sorunu." Alvash, S (drl..), *Filistin Direnişi: Öngörü ve Gerçeklik*'te (Beyrut 1971).

——. "Fuat Nasır'in Hayatı." *El-Camahir* (Ürdün Komünist Partisi MK'sinin organı) S 9, Eylül 1976.

——. "1936 Ayaklanması ve Fuat Nasır'ın Rolü." *El-Hakika* (Ürdün Komünist Partisi'nin kuramsal organı), Eylül 1976.

Vilner, M. "Filistin'de Mandaterlik Döneminde Siyonist Politika ve Tarımsal Sorun." *El-Darb* S 4, Ağustos 1971.

Yakub, M. "Ulusal Kurtuluş Birliği ve Kırkların Ortası." *Dirasat Arabiya* S 1, Kasım 1972.

Yasin, A K. "Filistin Komünist Partisi ve Ulusal Sorun." *El-Kâtip* S 121-123, Mart-Mayıs 1971.

——. "Mısır Solunun Dergileri ve Filistin Sorunu." *Şuun Filistiniye* S 13, Eylül 1972.

——. "Arap Komünist Partileri ve Filistin Sorunu." Alvash, S (drl..), *Filistin Direnişi: Öngörü ve Gerçeklik*'te (Beyrut 1971).

——. "Filistin'de İşçi Sınıfı ve Siyasal Hareketler." *Şuun Filistiniye* S 56, Nisan 1976.

Yazbak, Y. "Beyrut'ta Bir Mayıs 1925." *El-Balag* S 17, 1972.

Diğerleri

Berger, J. "Le Rupture avec les Communistes." *Les Nouveaux Cahiers*, S 13/14, 1968.

——. "Jerusalem, August 1929." *Keshet* S 29, 1965 (İbranice).

Cliff, T. "Le Proche Orient au Carrefour." *Quatrieme Internationale*, Ağustos, Ekim ve Kasım 1946.

Dotham, S. "The Beginnings of Jewish National Communism in Palestine." Carpi, D (drl.), *Zionism: Studies in the History of the Zionist Movement and the Jews in Palestine*'da (Tel Aviv 1971) (İbranice).

——. "La Situation en Palestine: Theses du Groupe Trotskyste Palestinien, Janvier 1948." *Quatrieme Internationale* S 6/7, 1948.

List, S. "The Justice of the Comintern." *Keshet*, 7 bölüm, 1963-68.

Porath, Y. "Revolution and Terrorism in the Palestine Communist Party, 1929-1939." *Hamizrah Hahadash* S 3/4, 1968 (İbranice).

Yayınlanmamış Tezler

Abdul Rahaman, A. *British Policy Towards the Arab Revolt in Palestine, 1936-1939* (Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, 1971).

Bashear, S. *The Arab East in Communist Theory and Political Practice, 1918-1928* (Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, 1976).

Cohen, M J. *An Analysis of British, Zionist, and Arab Aspirations in Palestine and the Middle East* (Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, 1971).

Hen-Tov, Y. *The Comintern and Zionism in Palestine: An Inquiry into the Circumstances Surrounding the Comintern's Involvement in the 1929 Riots in Palestine* (Doktora Tezi, Brandeis Üniversitesi, 1969).

Kayali, AWS. *The Palestine Arab Reaction to Zionism and the British Mandate, 1917-1939* (Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, 1970).

Nahas, D. *The Israeli Communist Party, 1948-1968* (Lisansüstü Tezi, Beyrut Amerikan Üniversitesi, 1972).

Offenberg, M. *Vom Zionismus zum Internationalismus: Der entstehung sprozess der Communistischen Partel Palestinas (PKP), 1919-1924* (Doktora Tezi, Batı Berlin Özgür Üniversitesi, 1974).

Offer, P. *The Role of the High Commissioner in British Policy in Palestine: Sir John Chancellor, 1928-1931* (Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, 1972).

Taggar, Y. *The Mufti of Jerusalem and Palestine Arab Politics, 1930-1937* (Doktora Tezi, Londra Ünlversitesi, 1973).

Notlar

(Dipnotlardaki kısaltmalarla ilgili açıklama: *a.g.y.* = adı geçen yapıt; *a.y.* = aynı yerde; *b.y.* belirtilen yerde. –*çev.*)

Giriş

1. G. S. Israeli (Walter Lacquer), *The Story of the Communist Party in Israel* (Tel Aviv 1953) (İbranice); Walter Lacquer, *The Soviet Union and The Middle East* (Londra 1959); *Communism and Nationalism in the Middle East* (Londra 1961); J Hen Tov, *The Communist International, the PCP and the Political Unrest in Palestine in 1929* (Worcester 1970); I Spector, *The Soviet Union and the Muslim World, 1919-1958* (Washington 1967); A Darwaza, *Local Communism and the Arab National Struggle* (Beyrut 1961) (Arapça).
2. L. Zahavi, *Lachoud Ou Biyachad, Yahudeem Ve Araveem Ba Palestina Al Pei Mismachei Ha Komintern, 1919-1943* (*Ayrı veya Birlikte, Komintern Belgelerine Göre Filistin'de Araplar ve Yahudiler*) (Keter, Kudüs 2005) (İbranice). Biraz eksik olsa da, kitabın Arapça çevirisi 2009'da Kudüs'te yayınlandı; M el-Şerif (ed), *Filastin Fi Al Arshiif Al Sirri Lil Komintern* (*Komintern'in Gizli Arşivinde Filistin'de*) (Al Mada Publishing House, Şam 2004) (Arapça).
3. B. Farah, *Min Al Othmaniya Ella Al Dawla Al Ibriya* (*Osmanlı'dan Yahudi Devletine: Anılar*) (El-Savt, Nasıra 1985) (Arapça); H Ebu Hanna (ed), *Muthakarat Necati Sidki* (*Necati Sıtkı'nın Anıları*) (Institute of Palestine Studies, Beyrut 2001) (Arapça); *Odeh Al Ashab Tathakurat (Anılar)* (Birzeit University Center for the Documentation of Palestinian Society, Birzeit University, Mart 1999) (Arapça); F Warrad, *Muthakart: Khamsoun Aman Min Al Nidal* (*Anılar: Elli Yıllık Mücadele*) (Peoples Party Publications, Ramallah 2005) (Arapça).
4. Aslında Gazzeli olan H. Hüseyni, Yafa'da İstiklal Partisi'nde faaliyet gösteren bir gazeteciydi ve parti içindeki gayrıresmi bir radikal gençlik grubunun başını çektiği kanısı yaygındı. (Emperyalizme Karşı Birlik'in ikinci kongresine gönderdiği bir telgraftaki imzasında kendisini Yedinci Filistin Arap Kongresi'nin Sol Kanat Temsilcisi olarak tanıtmıştı.) Yakın zamanda yayınlanan Komintern belgeleri, parti liderleri ile Hamdi Hüseyni arasında çok daha yakın bir görüşme ve işbirliği derecesinin olduğunu gösteriyor ve bunun, partinin sıradan üyelerinin bilgisi dışında kişisel bir düzeyde sürdürüldüğü anlaşılıyor. Bu, Komintern'in yönlendirmesiyle oluyordu. Hüseyni yalnızca Emperyalizme Karşı Birlik'e takdim edilmekle ve kuruluşun Avrupa kongrelerine katılmakla kalmadı, Moskova'ya da götürüldü, hatta bildirildiğine göre orada Stalin'le bizzat görüştü. Belgeler, Arapça bir günlük gazete çıkarması ve Filistin dışına yapacağı yolculukların masrafını karşılaması için Hüseyni'ye kaynak sağla-

mak amacıyla Moskova'dan parasal yardım istendiğini de gösteriyor. İlişkilerin yakın olması, Hüseyni'nin 1938'deki silahlı ayaklanma döneminde İngilizlere karşı Komintern tarafından desteklenecek ve finanse edilecek silahlı eylemlere girişme planlarını sunmasına olanak sağladı. Sonuçta, Komintern bu planları geri çevirdi ve bunları düşünmenin bile kabul edilemez olduğunu belirterek partiyi payladı. Kudüs'ü işgal planı konusunda Hamdi Hüseyni'den FKP/MK'ye mektup 17.7.1936. Zahavi'de, b.y., Arapça basım, s. 453.

5. FKP liderliği ile Komintern'in Doğu Seksiyonu arasındaki yazışmalar hem parasal hem de insan gücü desteği için defalarca dile getirilen isteklerle doludur. Aynı zamanda da FKP sekreteryası, kendi siyasal tutumları Komintern'inkilerle çelişirse, o tutumlarını eleştirmeye her zaman hazır olduğunu ve nasıl yol alacağı konusunda sürekli Komintern'in tavsiyesine başvurduğunu, böylece Komintern'in talimatlarını imanla yerine getirdiğini doğruluyordu.
6. 1 Şubat 1974'te Eriha'da Rıdvan el-Hilu'yla yapılan bir görüşmede el-Hilu, parti sekreteryasındaki kararların hiçbir zaman çoğunluk oyuyla alınmadığını ve 1943'te Komintern feshedilinceye kadar, FKP genel sekreteri olarak onun rızası olmadan hiçbir kararın çıkarılamadığını açıkladı.
7. R Greenstein, "Siyonizm, Milliyetçilik ve Devrimci Sosyalizm: İsrail/Filistin'de Radikal Sol ve Sömürge Modeli." *Peoples Apart: Israel, South Africa and the Apartheid Question*'da yakında yayınlanacak, Ilan Pappé (ed), (IB Tauris 2009), s. 14. "Sınıf, Millet ve Politik Örgütlenme: İsrail/Filistin'de Anti-Siyonist Sol" başlığını taşıyan benzer bir makale *International Labour & Working Class History* S 75, Bahar 2009, s. 85-108'te bulunabilir.
8. Parti liderliğinin Muhammed Nimir Ude'ye ve rolüne yönelik tutumu için, bkz. B Farah, *Min*, a.y. s. 99-102 ve Rıdvan el-Hilu'yla Yapılan Görüşme, Eriha, 16 Şubat 1974.
9. M Machover, "İsrailliler ve Filistinliler: Çatışma ve Çözüm." Barry Amiel and Norman Melburn Trust'ta 30 Kasım 2006'da verilen yıllık konferansının genişletilmiş bir sürümü. *International Sosyalist Review*. Yerleşimci devlet oluşumunun tarihsel meşruiyeti konusunda, s. 3.
10. Rıdvan el-Hilu'nun antisemitizmi aşağılayıcı sıfatlar kullanılması ve Arapların silahlandırılması konusundaki mektubu. Zahavi'de, b.y., s. 464.

Bölüm I: Filistin'de Komünizmin Kökenleri

1. D Boersner, *The Bolsheviks and the National and Colonial Problem* (Paris 1954), s. 272.
2. S Schram, *Marxism and Asia* (Londra 1969), s. 26.
3. Lenin, "Report of the Commission on the National and Colonial Question." In *On Unity of the International Communist Movement*'te (Moskova 1966).
4. Boersner, *a.g.y.*, s. 106.
5. *Protocols of the Third Comintern Congress* (Londra 1921), s. 8-9.
6. Boersner, b.y.
7. *Inprecor*, 6 Ağustos 1922, s. 411.
8. Schram, *a.g.y.*, s. 411.

9. Boersner, *a.g.y.*, s. 126.
10. Schram, *a.g.y.*, s. 44.
11. A.y.
12. Schram, *a.g.y.*, s. 45.
14. *Outline History, a.g.y.*, s. 232.
15. Rif isyanının lideri Abdül Kerim, "dünyadaki tüm ezilen halkların en büyük lideri" olarak anıldı. Bkz. *Inprecor* S 40, 1925, s. 504.
16. J Haithcox, *Communism and Nationalism in India: MNRoy and Comintern Policy, 1920-1939*
(Princeton 1971), s. 111.
17. Boersner, *a.g.y.*, s. 196.
18. *Outline History, a.g.y.*, s. 269.
19. Haithcox, *a.g.y.*, s. 87.
20. Schram, *a.g.y.*, s. 59.
21. A.y., s. 58.
22. Haithcox, *a.g.y.*, s. 108.
23. *Program of the Comintern Adopted at the Sixth Congress* (New York 1929), s. 59.
24. Boersner, *a.g.y.*, s. 263.
25. Haithcox, *a.g.y.*, s. 129.
26. Bkz. Dimitrov, "Faşizme Karşı İşçi Sınıfı" ve Wang Ming, "Sömürge Ülkelerde Devrimci Hareket." *Report of the Seventh World Congress of the Comintern*'de (Londra 1936).
27. H Sachar, *A History of Israel* (New York 1976), s. 68.
28. Z Gitelman, *Jewish Nationality and Soviet Politics: The Jewish Sections of the CPSU, 1917-1930* (Princeton 1972), s. 71.
29. Litvanya, Polonya ve Rusya'daki Yahudi Çalışanların Genel Birliği, 1897'de kuruldu.
30. Gitelman, *a.g.y.*, s. 33.
31. E Mendelsohn, *Class Struggle in the Pale: The Formative Years of the Jewish Working Class*
in Tsarist Russia (Cambridge 1970), s. IX.
32. Gitelman, *a.g.y.*, s. 40.
33. A.y., s. 38. Bolşevikler, Bund'cuları "deniztutmasındankorkan Siyonistler" olarak suçladılar." A.y., s. 35.
34. Sachar, *a.g.y.*, s. 69. Ayrıca bkz. W Laquer, *A History of Zionism* (Londra 1972), s. 27. Syrkin'in görüşlerinin kısa bir özeti için bkz. A Hertzberg (drl.), *The Zionist Idea* (New York 1975), s. 333-50.
35. Gitelman, *a.g.y.*, s. 48.
36. Ber Boroçov, *Nationalism and the Class Struggle: A Marxian Approach to the Jewish Population* (Greenwood Press 1972), s. 71-72.
37. Boroçov, *a.g.y.*, s. 181.
38. Sachar, *a.g.y.*, s. 26-27. Gitelman, *a.g.y.*, s. 47.
39. I Cohen, *A Short History of Zionism* (Londra 1951), s. 65.

40. Sachar, *a.g.y.*, s. 73.
41. D Zohar, *Political Parties in Israel* (New York 1974), s. 40.
42. Laqueur, *a.g.y.*, s. 291.
43. Zohar, *a.g.y.*, s. 43.
44. Y Shapiro, *The Formative Years of the Israeli Labor Party: The Organization of Power, 1919-1930* (Londra 1976), s. 25.
45. Zohar, *a.g.y.*, s. 54.
46. İsrail'de Komünüst Parti'nin kuruluş tarihi Mart 1919 olarak kabul edilir. Bkz. M Vilner, "Yeni İsrail Komünist Partisi'nin 50. Yıldönümündeki Konuşma, Mart 1970." *Fifty Years of the Communist Party in Palestine*'da (Hayfa 1970), s. 25. Ayrıca bkz. "Filistin'de İşçi Hareketi," *Inprecor* S 15, 1923, s. 386.
47. Filistin'de Ekim 1919'da düzenlenen Sosyalist İşçi Partisi Genel Konferansı tutanaklarından seçmeler, İDA BS 148. Ayrıca bkz. M Offenberg, *Vom Zionismus zum Internationalismus: Der entstehungsprozess der Communistischen Partei Palestinas (PKP) 1919-1924*, yayınlanmamış doktora tezi, Batı Berlin Hür Üniversitesi, 1973, s. 156.
48. Genel Konferans tutanaklarından seçmeler, b.y.
49. İDA BS 148, General Staff Intelligence, Kahire, 30 Mayıs 1922.
50. Y Meyerson'dan SİP'ye mektup, 25 Ağustos 1920. Vilner'de, *a.g.y.*, s. 31.
51. Vilner, a.y., s. 32.
52. İDA BS 148, CID Report, 7 Mayıs 1921, SİP'nin üye sayısını 300 olarak vermiştir. Grubun ilkdönem etkinlikleri için ayrıca bkz. CID Report, 12 Kasım 1920.
53. SİP bildirisi (İbranice ve Yidiş), 7 Kasım 1920.
54. İDA BS 148, CID Report, 17 Haziran 1921.
55. Yafa Müslüman-Hıristiyan Birliği başkanı Ömer Bitar'ın Yüksek Komiser'e mektubu, 20 Kasım 1920. İDA BS 148.
56. Britanya Hükümeti Açıklaması, *Mir'at el-Şark*'ta, 3 Mayıs 1921.
57. CO 733/5/272, Administrative Report for Temmuz 1921, s. 11.
58. *From the Fifth to the Sixth World Congress of the Comintern*, KEYK tarafından bildirilmiştir (Londra 1928), s. 147.
59. CO 733/141/44551, Report on Communist Activity, Ekim 1927, s. 8.
60. Y Hen-Tov, *The Comintern and Zionism in Palestine: An Inquiry into the Circumstances Surrounding the Comintern's Involvement in the 1929 Riots in Palestine* (yayınlanmamış doktora tezi, Brandeis Üniversitesi, 1969), s. 199-200.
61. G Israeli, *MPS PKP MAKI: The Story of the Communist Party in Israel* (Tel Aviv 1954), s. 22.
62. "Filistin'de Birleşik Komünist Parti'nin Kuruluşu." KFP ve FKP MK'lerinin Bildirisi. *Inprecor* (Almanca basım) S 136, 22 Ağustos 1923, s. 1187. Ayrıca bkz., CO 733/48/42903, Political Report for Temmuz 1923.
63. KFP MK'nin eski üyelerince taslağı hazırlanan KEYK'ye not, Yafa-Filistin, 1 Ocak 1924, İDA BS 149.
64. İDA BS 148, CID Report, 23 Mayıs 1921.
65. *The Communist International*, S 16/17, 1921, s. 123.
66. Police Report on Communist Activity, 1927, b.y.

67. Wolf Auerbach (Danieli, Haydar, İhtiyar, Ebu Siyam adlarıyla da bilinir). 1883'te doğdu, 1922'de Filistin'e geldi, SBKP'nin Yahudi Seksiyonu üyesiydi. FKP'ye katıldı ve 1924-1929 arası partinin sekreterliğini yaptı. Araplaştırmaya karşı çıktığından şüphelenilmesi nedeniyle Moskova'ya çağrıldı. 1936'da tutuklandı, 1941'de öldüğü bildirildi ve 1957'de itibarı iade edildi.
68. *From the Fourth to the Fifth World Congress, a.g.y.*, s. 66-67.
69. Auerbach'tan FKP'ye mektup, Mart 1924, Police Report on Communist Activity'de, 1927, *a.g.y.*, s. 22.
70. *From the Fourth to the Fifth World Congress*, b.y.
71. CO 733/96/38648, Police Report on Communist Activity, Temmuz 1925, s. 2.
72. Balfour Bildirisi'nin reddedilmesi çağrısı yapan tek parti bildirgesi 1 Mayıs 1923 tarihini taşır. KFP ile FKP arasındaki birleşme müzakereleri sırasında muhtemelen KFP'nin bastırmasıyla yayınlanmıştır.
73. Bu grup KFP ve İşçi Çevreleri üyelerinden oluşuyordu. CO 733/96/38648, Police Report on Communist Activity, Temmuz 25, s. 2.
74. *From the Fourth to the Fifth World Congress a.g.y.*, s. 66-67.
75. Fraktzia/MK bildirisi, 3 Ocak 1923. Auerbach, Şubat 1923'te Histadrut Kongresi'nde yaptığı konuşmada, Histadrut "Siyonist ya da milliyetçi işlere bulaşmamalı... meslek birlikleri kurmalı," dedi. Bkz. Police Report on Communist Activity, 1927, *a.g.y.*, Ek A, s. 1-7.
76. MK/Farktzia bildirisi, 18 Eylül 1923.
77. İDA BS 148, CID Report, 23 Haziran 1924.
78. MSA S25/7808, Report of Communist Activity, 31 Ekim 1929.
79. 1904'te doğan Joseph Berger-Barzalai 1919'da Filistin'e geldi. 1922'de KFP sekreteriydi ve FKP'yle 1923'te gerçekleştirilen birleşmenin mimarlarından biriydi. 1929'a kadar parti sekreteryası üyeliğini sürdürdü ve Komintern'le temaslardan sorumluydu. 1929'da parti sekreteri oldu ve 1932'de Filistin'den ayrılıncaya kadar bu görevde kaldı. 1935'te tutuklanıncaya kadar Komintern'de sorumlu mevkilerde görev yaptı. Stalin'in toplama kamplarından 1956'da salıverilince Polonya'ya, sonra da İsrail'e gitti ve hâlâ orada yaşamaktadır.
80. "Filistin'de Otokrasi." *Inprecor* S 4, 1924, s. 32.
81. "Arap Ulusal Harketi İçinde Sınıf Savaşı." *Inprecor* S 32, 1924, s. 33.
82. Hem polis raporları hem de parti kaynakları, ilk kez bir Arap'ın parti konresine katıldığını ileri sürmektedir. Bkz. Report on Communist Activity, 1925; *a.g.y.*, s. 22; Vilner, *a.g.y.*, s. 39.
83. "FKP'nin Üçüncü Konferansı." *Inprecor* S 48, 1924, s. 497.
84. Vilner, b.y.
85. Police Report on Communist Activity, 1927, *a.g.y.*, s. 11-13.
86. Police Report on Communist Activity, 1927, *a.g.y.*, s. 24.
87. Berger'in raporunu duyduktan sonra KEYK'in FKP'ye gönderdiği mektup, 9 Mayıs 1925.
88. "Emperyalistler ve Suriye ile Filistin'de Devrimci Hareket." *Inprecor* S 40, 1925, s. 531.
89. "Siyonizmin Karşıdevrimici Rolü." *Inprecor* S 69, 1925, s. 100.

90. KEYK'in FKP'ye gönderdiği mektup, 10 Eylül 1925, CO 733/862/214'te.
91. Police Report on Communist Activity, 1925, *a.g.y.*, s. 16.
92. J Berger-Barzalai'nin *Yediot Aharanot*'a verdiği röportaj, 15 Mart 1965. Ayrıca bkz. Police Report on Communist Activity, 1927, *a.g.y.*, s. 49 ve F Shemali, "Lübnan'da Komünist Hareketin Tarihi," *El-Asifa*, S 51, s. 17 ve S 53, s. 16-17, 1933.
93. Gdud Avoda ile FKP'nin ilişkileri konusunda bkz. A Shapira, "1928'e Kadar Gdud Avoda'da Sol ve FKP." D Carpi (drl.), *Zionism: Studies in the History of the Zionist Movement and the Jews in Palestine*, Cilt 2 (Tel Aviv Üniversitesi 1971), s. 148-168'de.
94. "Lord Plumer Yönetiminde Filistin," *Inprecor* S 19, 1926, s. 290.
95. Komintern'in Doğu Seksiyonu başkanı Petrof'tan FKP'ye mektup, 7 Mayıs 1925, Police Report of Communist Activity'de, 1925, *a.g.y.*, s. 22.
96. "Filistin'de Histadrut Kongresi." *Inprecor* S 46, 1927, s. 1304, Ayrıca bkz. Police Report on Communist Activity, 1927, *a.g.y.*, s. 38.
97. MSA S25/536 Yahudi İstihbarat Raporu, 26 Ağustos 1926; ayrıca bkz. *From the Fifth to the Sixth World Congress of the Comintern*, *a.g.y.*, s. 418.
98. "FKP'nin Altıncı Parti Kongresi." *Inprecor* S 68, 1926, s. 1184.
99. Hen Tov, *a.g.y.*, s. 117; Berger, *Yediot Aharanot*'la röportaj, b.y.; Jewish Intelligence Report, 26 Ağustos 1926, b.y.
100. "Arabistan'da Siyasal ve Sosyal Hareket." *Inprecor* S 71, 1926, s. 1237.
101. Auerbach'ın Moskova'da KEYK'le yaptığı bir toplantıda, Komintern'in FKP'yi tanımasının üçüncü yıldönümünü kutlamak amacıyla 8 Mart 1927'de Tel Aviv'de düzenlenen bir etkinlikle ilgili konuşması. Police Report on Communist Activity'de, 1927, *a.g.y.*, Ek A.
102. Offenberg, *a.g.y.*, s. 282-93. Bkz. Y Hen Tov, *The Communist International, the PCPand the Political Unrest in Palestine, 1929* (Worcester 1970), kitapçık, s. 4.
103. Hen Tov (kitapçık), *a.g.y.*, s. 9.
104. Buharin'in Komintern Altıncı Kongresi'ne sunduğu rapor konusunda Haydar'ın (Filistin) yaptığı konuşma. *Inprecor* S 48, 1928, s. 851,
105. FKP'nin Üçüncü Konferansı, Aralık 1928. *Inprecor* S 1 1929, s. 15.
106. Hen Tov (tez), *a.g.y.*, s. 64.
107. Bu, KEYK'in Aralık 1928 FKP Kongresi'ne gönderdiği mektuba gönderme yapıyordu, *Inprecor* S 29'da yayınlandı, 1929, s. 647.
108. Hen Tov (kitapçık), *a.g.y.*, s. 10; "Filistin'de Siyasal Durum." *Inprecor* S 50, 1929, s. 1056.
109. Forols, 19 Mayıs 1929; *a.g.y.*, s. 61; "Filistin'de 1 Ağustos." *Inprecor* S 42, 1929, s. 899.
110. *FKP/MK Enternasyonal Bülteni* S 11 (Arapça), Şubelere, Fraktzia'ya ve Gençlik Kolu'na hitaben.
111. Tutuklananların %60'ının bildiri dağıtırken yakalandıkları açıklandı.
112. "Sağ Sapmaya Karşı Savaş." *Inprecor* S 29, 1929, s. 647.
113. "Filistin'de Toprak Savaşı." *Inprecor* S 38, 1939, s. 809.
114. "Filistin'de Toprak Savaşı." *Inprecor* S 42, 1929, s. 899.

115. "Filistin'de Toprak Savaşı," *a.g.y.*, s. 810.
116. "Filistin'de Siyasal Durum," b.y.
117. "Filistin'de 1 Ağustos," b.y.

Bölüm II: Filistin Komünist Partisi'nin Araplaştırılması

1. Police Report on Communist Activity 1927, *a.g.y.*, s. 22.
2. Police Report on Communist Activity 1925, *a.g.y.*, s. 8.
3. Radek'in Auerbach'la söyleşisi, bkz. Offenberg, *a.g.y.*, s. 347.
4. FKP'nin Üçüncü Konferansı, *Inprecor* S 48, 1924, s. 1497.
5. KEYK kararı: Filistin'deki Faaliyetler Sorunu Üstüne, Mayıs 1925.
6. Tel Aviv'deki FKP toplantısında Auerbach'ın konuşması, Mart 8 1927, b.y.
7. J Berger-Barzalai'yla görüşme, Tel Aviv, 2 Ocak 2 1974. Ayrıca bkz. Offenberg, *a.g.y.*, s. 355.
8. "FKP'de Sağ Sapmaya Karşı Savaş." *Inprecor* S 29, 1929, s. 647.
9. A Kermi'nin *Filistin*'de yayınlanan mektubu, 26 Mar 1929. Ayrıca bkz. FO 371/14500/3997. Police Report on Communist Activity, Haziran 1930, s. 14, bu grubun 1928'de partiden ihraç edildiğini bildiriyordu.
10. Yahudi İşçiler Komitesi'nin Yedinci Filistin Kongresi'ne gönderdiği bildiri (elli üç üyenin imzasıyla), *El-Camia el-Arabiya*, 25Haziran 1928.
11. FKP'nin Yedinci Filistin Kongresi'ne ilişkin açıklaması, 6 Temmuz 1928, *El-Camia El-Arabiya*, 9 Temmuz 1928.
12. FKP'nin Üçüncü Konferansı, 1-2 Aralık 1928, *Inprecor* S 1, 1929, s. 15.
13. El-İlizb El-İbahi, Arapça bildiri, "Dünyanın Bütün İşçileri, Birleşin" genel başlığı altında "Filistin'deki Tüm İşçiler Gruplarına" hitap ediyordu. Bildiri 14 Mayıs 1921'de *Nafir*'de eksiksiz olarak aynen yayınlandı.
14. Police Report on Communist Activity, 1927, *a.g.y.*, s. 19.
15. Afula olayı konusunda FKP'den çağrı. FKP/MK'nin İbranice bildirisi, 29 Kasım 1924.
16. Offenberg, *a.g.y.*, s. 338.
17. Partinin olayla ilgili bildirisi *Nafir*'de 9 Aralık 1924'de eksiksiz olarak makale şeklinde yayınlandı.
18. Örneğin, *Filistin*, 28 Mart 1924'te, Auerbach'ın Komintern Kongresi'ndeki konuşmasını yayınladı ve FKP'nin faaliyetlerini anlattı.
19. J Berger-Barzalai'yla röportaj, Tel Aviv, 2 Ocak 1974. Ayrıca bkz. Police Report on Communist Activity, 1925, *a.g.y.*, s. 14-17.
20. Police Report on Communist Activity, 1925, a.y., s. 43.
21. *Hayfa*, alt başlığı *Mecalat el-Ummel* (*İşçilerin Dergisi*). 15 Ocak 1925 tarihli Yedinci sayısından itibaren alt başlığı "İşçilerin ve Köylülerin Dergisi" olarak değiştirildi.
22. *Hayfa* S 18, 21 Mayıs 1925, s. 144-45.
23. Örneğin, Yafa yerel komitesinin 15 Nisan 1924'te yayınladığı *Şabiba* (*Gençlik*) ve

yine Yafa yerel komitesinin 1926'da yayınladığı *El-Münabeh* (*Açıklık*).

24. *İle el Emmam* (*İleri*), Komintern seksiyonu FKP/MK'nin yayın organı. İlk sayısı Mart 1929'da çıktı. On yedi sayfadan oluşuyordu; kapağında, partinin adının üstünde orak-çekiç simgesi dikkati çekiyordu.
25. *Hayfa* S 15, 30 Nisan 1925.
26. *Filistin*, 7 Mayıs 1926.
27. *Filistin*, 4 Haziran 1926. Ayrıca bkz. Police Report on Communist Activity, 1927, *a.g.y.*, s. 44.
28. *Filistin*, 15 Kasım 1926; 13 Nisan 1928; 16 Mayıs 1929. Ayrıca bkz. Kasım 15, 1926; Nisan 13, 1928; Mayıs 16, 1929. Ayrıca bkz. Police Report on Communist Activity, 1925, *a.g.y.*, s. 16.
29. Police Report on Communist Activity, 1927, *a.g.y.*, s. 32-33. Ayrıca bkz. *Inprecor* S 3, 1927.
30. Refik Cebbur (1882-1927), Lübnan kökenli bir gazeteci, Mısır Komünist Partisi MK'nin üyesi ve yayın organı *El-Hissab*'ın editörüydü. Haziran 1925'te tutuklanarak altı ay hapis ve sınırdışı edilme cezasına çarptırıldı. Kısa süre Lübnan'da kaldıktan sonra 1926'da Yafa'ya geldi ve *Filistin*'de gazeteci olarak işe başladı. Ölümünden önce, komünist faaliyetlerinden dolayı hakkında sınırdışı edilme cezası verilmişti.
31. Abdulgani el Kermi (1906-1974), tanınmış bir ailenin oğlu olarkak Tulkarem'de doğdu, partinin ilk üyelerinden biriydi ve kısa süre eğitim almak üzere 1927'de Moskova'ya gönderildi. Aynı yıl Filistin'e döndüğünde partiyle bağlarını kopardı ve gazetecilik yaptığı dönemde partiye saldıran çeşitli makaleler yazdı. Daha sonra Ürdün Kralı Abdullah'ın yakın dostu oldu ve Ürdün'ün İspanya büyükelçiliğine atandı.
32. "Filistin'deki Tüm İşçilere Bildiri," Birlik Kulübü'nün Yafa'da yayınladığı Arapça broşür [tarihsiz].
33. Parti küçük bir parasal bağış da gönderdi. *Filistin*, 8 Mayıs 1925.
34. J Berger-Barzalai'yla 2 Ocak 1974'te Tel Aviv'de ve Hamdi Hüseyni'yle 7 Eylül 1975'te Gazze'de yapılan söyleşiler. Gazzeli Hamdi Hüseyni, Yafa'da çalışan bir öğretmen ve gazeteciydi. İstiklâl hareketi içindeki küçük bir "sol milliyetçiler" grubunun başını çekiyordu ve Yedinci Arap Kongresi'nde ılımlı Arap liderliğe karşı muhalefette belirgin bir rol oynadı. Ağustos 1929 olayları sırasında, Yahudilere yönelik Arap saldırılarına karşı çıktı ve tahrikçilik suçlamasıyla İngilizlerce hapse atıldı.
35. Offenberg, *a.g.y.*, s. 358.
36. *El-Camia El-Arabiya*, 7 Nisan 1927.
37. "Yedinci Arap Kongresi Vesilesiyle," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Haziran 1928. Ayrıca bkz. FKP'nin *Davar*'a mektubu, 4 Kasım 1929, CZA S25/3268.
38. H Hüseyni'nin Emperyalizme Karşı Birlik'in Frankfurt Kongresi'ne çektiği telgraf. *Filistin*, 25 Temmuz 1929.
39. *El-Ahrar*, 16 ve 24 Ağustos 1929.
40. *Inprecor* S 26, Kasım 1929, s. 1330.

38. H Hüseyni'nin Emperyalizme Karşı Birlik'in Frankfurt Kongresi'ne çektiği telgraf. *Filistin*, 25 Temmuz 1929.
41. Hamdi Hüseyni'yle söyleşi, Gazze, 7 Eylül 1975.
42. Yusuf Yazbak'la söyleşi, Beyrut, 26 Ekim 1974. Ayrıca bkz. Police Report on Communist Activity, 1925, *a.g.y.*, s. 9.
43. *A.g.y.*, s. 11.
44. Necati Sıtkı Kudüs'teki postanede memurdu. 1925/6'da Moskova'ya gitti ve 1929'da geri döndü. KEYK'in doğrudan müdahalesiyle 1930'da MK'ye atandı, ama atandıktan iki ay sonra tutuklandı. İki yıl hapiste kaldıktan sonra, Suriye'ye gitti ve ardından İspanya İç Savaşı'na katıldı. İkinci Dünya Savaşı patlak verinceye kadar Suriye Komünist Partisi'nde aktif görev aldı, ondan sonra komünizmle bağlarını kopardı ve Filistin'e dönmesine izin verildi, orada radyo muhabirliği yaptı.
45. J Berger-Barzalai'yla 2 Ocak 1974'te Tel Aviv'de ve Necati Sıtkı'yla 15 Ekim 1973'te Beyrut'ta yapılan söyleşiler. Ayrıca bkz. Necati'nin kardeşi Ahmet Sıtkı'nın 23 Mayıs 1931'de *Filistin*'de yayınlanan mektubu.
46. Ahmet Sıtkı ve Abdulgani el-Kermi.
47. Necati Sıtkı, Mahmut Moğrabi, Rıdvan el-Hilu, Tahir Moğrabi.
48. Kudüs yakınındaki el-Cib'den Ali Abdühalik el-Tuveyni.
49. Siyonist Örgütün Siyasi Yetkilisinin Filistin'de Komünizm konulu raporu, 31 Ekim 1929. CZA S 25/7807.
50. Police Report on Communist Activity, 1930, *a.g.y.*, s. 30-31.
51. Necati Sıtkı'yla 12 Mart 1974'te Beyrut'ta ve Rıdvan el-Hilu'yla 12 Ocak 1974'te Eriha'da yapılan söyleşiler.
52. *The Comintern Between the Fifth and the Sixth World Congresses, 1924-1928* (Londra 1928), s. 417-418.
53. "Sağ Sapmaya Karşı Savaş." *Inprecor* S 29, 1929, s. 647. Ayrıca bkz. *Forois*, 19 Mayıs 1929, s. 13, alıntılayan Hen-Tov (Worchester), *a.g.y.*, s. 10-11.
54. "Sağ Sapmaya Karşı Savaş." b.y.
55. "Filistin'de Siyasal Durum." *Inprecor*, S 50, 1929, s. 1057.
56. Police Report on Communist Activity, 1930, *a.g.y.*, s. 16.
57. A Kermi'nin *Filistin*'de 26 Mart 1929'da yayınlanan mektubu.
58. J Berger-Barzalai, Kudüs, Ağustos 1929. *Keshet* S 29, 1965, s. 125.
59. "Filistin'de Emperyalist Provokasyon." *Inprecor* S 73, 1928, s. 1330.
60. "Ağlama Duvarı'nı aranızda bir nefret duvarına çevirmeyin." İbranice bildirisi of FKP/MK'nin İbranice bildirisi, 19 Ağustos 1929.
61. Berger-Barzalai, *a.g.y.*, s. 129.
62. Kutsal Topraklarda Kan Gölü (Berger-Barzalai). *Inprecor* S 50, 1929, s. 1058.
63. Kutsal Topraklarda Kan Gölü, b.y.
64. Berger-Barzalai, *a.g.y.*, s. 125. Bu temsilci, eskiden seçkin bir sosyal demokrat lider ve Avusturya-Macaristan parlamentosu üyesi olan KEYK'in Çek üyesi Bohumil Smeral'dı. Çek komünist partisine katılmadan önceki faaliyetleri için bkz.

T Vaughan Thomas, "B Smeral ve Çek sorunu, 1904-1914." *Journal of Contemporary History,* S 2, 3 Temmuz 1976.

65. Berger-Barzalai, *a.g.y.*, s. 131.
66. A.y.
67. Berger-Barzalai, *a.g.y.*, s. 135.
68. "Filistin'de İsyan: FKP/MK Tebliği," *Inprecor* S 54 ve 56, 1929.
69. A.y., s. 1162.
70. A.y., s. 1163 (Hükümet bizimle).
71. "Filistin'de İsyan: FKP/MK Tebliği." *Inprecor* S 54 ve 56, 1929.
72. A.y., s. 1220.
73. A.y., s. 1221.
74. FKP/MK'nin yayınladığı kitapçık. "Filistin'de Kanlı Savaş ve İşçi sınıfı," Police Report on Communist Activity'nin eki, 1930.
75. A.y., s. 2.
76. FKP/MK'nin yayınladığı kitapçık. "Filistin'de Kanlı Savaş ve İşçi sınıfı," Police Report on Communist Activity'nin eki, 1930, s. 3.
77. A.y., s. 4.
78. A.y., s. 6.
79. A.y., s. 7.
80. A.y., s. 11.
81. A.y., s. 13.
82. FKP/MK'nin yayınladığı kitapçık. "Filistin'de Kanlı Savaş ve İşçi sınıfı," Police Report on Communist Activity'nin eki, 1930, s. 20.
83. A.y., s. 21-22.
84. A.y., s. 29.
85. Berger-Barzalai, *a.g.y.*, s. 135.
86. "FKP ve Arap İsyanı." *Inprecor* S 61, 1929, s. 1321.
87. A.y.
88. Berger-Barzalai, *a.g.y.*, s. 135.
89. "Filistin'de Kanlı Olaylar." *Inprecor* S 47, 1929, s. 991.
90. "Filistin'de İngiliz Emperyalizmine Karşı: Emperyalizme Karşı Birlik'in Manifestosu." *Inprecor* S 47, 1929, s. 991-92.
91. Berger-Barzalai, b.y.
92. Karar, *Inprecor* S 6, Şubat 1930, s. 104-06'da yayınlandı. Kısaltılmış halde Arapça olarak da Mayıs 1930'da *İle el Emmam* S 7'de yayınlandı.
93. A.y., s. 104.
94. I Schlichter, "Filistin'de Yahudilerin Tarımsal Yerleşimi ve 1929 Başkaldırısı." *Agrar-Probleme,* Cilt 2, S 3/4, Moskova 1929. Çevirisi *Dirast Arabiya* S 10, 1970, s. 2'de çıktı.
95. KEYK kararı, *a.g.y.*, s. 106.
96. KEYK kararı, *a.g.y.*, s. 105.

97. KEYK kararı, *a.g.y.*, s. 106.
98. Kasım-Aralık 1929'da Moskova'da yapılan Genç Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin genel toplantısına Manuislky'nin sunduğu rapor, *Inprecor* S 15, 1930, s. 268.
99. "FKP ve Arap İsyanı." *Inprecor* S 61, 1929, s. 1321.
100. Berger-Barzalai, *a.g.y.*, s. 136.
101. J Degras, *The Communist International*, Cilt 3 (Londra 1956), s. 177.
102. W Laqueur, *The Soviet Union and the Middle East* (Londra 1959), s. 102.
103. Berger-Barzalai, b.y.
104. J Berger, *The Tragedy of the Russian Revolution* (Tel Aviv 1968), s. 81, alıntılayan Hen-Tov (tez), *a.g.y.*, s. 191.
105. Arap Devrimci Hareketi ve Proletaryanın Görevleri. İbranice broşür, alıntılayan Hen-Tov (tez) *a.g.y.* s. 255-9
106. A.y., s. 257
107. Arap Devrimci Hareketi ve Proletaryanın Görevleri. İbranice broşür, alıntılayan Hen-Tov (tez), *a.g.y.*, s. 259.
108. *Forols*, 29 Kasım 1929. Alıntılayan Israeli, *a.g.y.*, s. 67-68.
109. FKP Genel Toplantısı, *Forols*, Aralık 1929. Police Report on Communist Activity in 1930'da aynen yer aldı, *a.g.y.*, s. 20-23.
110. FKP Genel Toplantısı, *Forols*, Aralık 1929, *a.g.y.*, s. 20.
111. FKP Genel Toplantısı, *Forols*, Aralık 1929, *a.g.y.*, s. 22.
112. Police Report on Communist Activity, *a.g.y.*, s. 15.
113. Y Porath, "FKP'de Devrim ve Terörizm, 1929-1939." *Hamizrah Hahadash* S 34, 1968, s. 259.
114. "FKP ve Arap Kitleler." *Inprecor* S 16, 1939, s. 325.
115. Porath, *a.g.y.*, s. 259.
116. "Araplaştırma + Bolşevikleştirme: FKP'nin Genişletilmiş Genel Toplantısı." 22 Haziran 1930'da *Pravda*'da yayınlanan makale.
117. Police Report on Communist Activity, 1939, *a.g.y.*, s. 29.
118. Police Report on Communist Activity, 1930, *a.g.y.*, s. 30.
119. "Siyonistlerin İşleri Yağmalamaları Başladı. Vadi el-Hevver Köylülerine Yardım Etmek İçin Hepimiz Bir Araya Gelmeliyiz," FKP/MK'nin Arapça Bildirisi, Eylül 1930.
120. Police Report on Communist Activity, 1930, *a.g.y.*, s. 23-27.
121. A.y., s. 28.
122. "Siyonizm İflas Etmiştir." *Inprecor* S 41, 1939, s. 865. Ayrıca bkz., "Yol Ayrımında," Komünist Gençlik Birliği'nin İbranice broşürü, 1930, s. 8.
123. Police Report on Communist Activity, 1930, *a.g.y.*, s. 27.
124. "İngiliz Sosyal Emperyalizminin Filistin Programı." *Inprecor* S 50, 1939, s. 1041.
125. J Berger-Barzalai'yla 2 Ocak 1974'te Tel Aviv'de ve Rıdvan el-Hilu'yla 12 Ocak 1974'te Eriha'da yapılan söyleşiler.
126. "FKP Yedinci Kongresi'nin Kararları: Ek." s. 213-22, G Israeli, *a.g.y.*, s. 216'da.

127. *Forols*, Ocak 1931; çevirisi 31 Ocak 1931'de *Filistin*'de çıktı.
128. J Berger-Barzalai'yla 2 Ocak 1974'te Tel Aviv'de yapılan söyleşi; Porath, *a.g.y.*, s. 259; "Yedinci Kongre Kararları," *a.g.y.*, s. 216.
129. Mahmut Muğrabi, Necati Sıtkı, bir Arap matbaa işçisi, J Berger ve M Kuperman.
130. Mahmut Muğrabi ve Necati Sıtkı 2 Şubat 1931'de tutuklandılar. Bkz. *Filistin*, 3 Şubat 1931.
131. *The Times*'ın 10 Ocak 1931'de bildirdiğine göre, eşit sayıda Arap ve Yahudi delegeden oluşuyordu.
132. *Filistin*'in 15 Mayıs 1931'de yazdığına göre Necati Sıtkı.
133. "Yedinci Parti Kongresi'nde Ulusal Sorun." *Inprecor* S 3, 1931, s. 64.
134. "Yedinci Parti Kongresi'nde Ulusal Sorun." *Inprecor* S 3, 1931, s. 64.
135. "Yedinci Kongre Kararları," *a.g.y.*, s. 213.
136. A.y., s. 214.
137. A.y., s. 215.
138. "Yedinci Kongre Kararları," *a.g.y.*, s. 216.
139. A.y., s. 217.
140. "Arap Komünistlerin Kavgası." *Inprecor* S 11, 1931, s. 215. Ayrıca bkz. Israeli, *a.g.y.*, s. 81.
141. "Yedinci Kongre'de Ulusal Sorun," *a.g.y.*, s. 64.
142. "Yedinci Kongre Kararları," *a.g.y.*, s. 218.
143. "Köylüler Arasındaki Faaliyetler ve Siyonizme Karşı Mücadele," in *Documents of the Programmes of the Communist Parties of the East*'te, Madyar, Mif, Orakhelashvili ve Safarov, drl. (Yayınlayan: Marx-Engels-Lenin Institute CK/RCP, Moskova 1934). Çeviri: I Spector, *The Soviet Union and the Moslem World 1917-58*'de (University of Washington Press 1967), s. 111-78, s. 172.
144. "Yedinci Kongre Kararları," *a.g.y.*, s. 222.
145. "Köylüler Arasındaki Faaliyetler ve Siyonizme Karşı Mücadele," *a.g.y.*, s. 177.
146. "Yedinci Kongre'de Ulusal Sorun," *a.g.y.*, s. 64.
147. "Köylüler Arasındaki Faaliyetler ve Siyonizme Karşı Mücadele," *a.g.y.*, s. 175.
148. "Yedinci Kongre Kararları," *a.g.y.*, s. 219.
149. *A.g.y.*, s. 233.
150. "Yedinci Kongre Kararları," *a.g.y.*, s. 222.
151. "Rıdvan el-Hilu (1910-1975) partiye 1927'de girdi. 1930'da Profintern Kongresi delegesi olarak Moskova'ya gitti ve 1933'e kadar orada kalarak Komintern Okulu'na devam etti. Filistin'e dönünce, komünist gençlik hareketi sekreterliğine atandı ve 1934 başında, Yahudi parti sekreteri Zeev Berman'ın tutuklanmasından sonra parti sekreteri olarak görevlendirildi; Arap ve Yahudi komünistlerin 1943'te ayrılmalarına kadar bu görevini sürdürdü.
152. "Pan-Arap Ulusal Hareketinde Komünistlerin Görevleri: FKP ve Suriye Komünist Partisi Temsilcilerinin 1931'deki Toplantısında Benimsenen Analiz." *Documents of the Programmes of the Communist Parties of the East*'te aynen yayınlandı, *a.g.y.*, 139.

153. Sekreteryanın bir raporu, partiyi "bir tartışma kulübü" olarak tanımlıyor ve partinin kongrede belirlenen çizgiyi izlemediğini belirtiyordu. Bkz. M Kuperman'ın raporu, 1932, b.y. 154. *Der Kommunistiche Internationale Vor der 7th Welt Kongress Materialle* (Moskova 1935), s. 599.
155. Musa konuşmasını Yusuf adıyla yaptı. *Inprecor* S 54, 1935, s. 1344.
156. *A.g.y.*
157. FO 372/2937/256 Police Summary, 7 Ekim 1931.
158. "Arap Komünistler Mahkeme Önünde," *Inprecor*, S 28, 1931, s. 515.
159. FKP Sekreteryası Belgesi, 16 Mart 1932, CZA S 25/7530.
160. FKP Sekreteryası Belgesi, 23 Nisan 1932, CZA S 25/7530.
161. Bolşevikleştirme ve Araplaştırma. FKP Sekreteryası Belgesi, Haziran 1932, CZA S 25/7530.
162. FKP Sekreteryası Belgesi, Mayıs 10, 1932, CZA S 25/7529.
163. M Kuperman'ın raporu, 1932, b.y.
164. FKP Sekreteryası Belgesi, 23 Nisan 1932, b.y.
165. FKP Sekreteryası Belgesi, 16 Mart 1932, b.y.
166. FKP Sekreteryası Belgesi, 1932.
167. Kayıt ve Kabul Formları. FKP Sekreteryası Belgesi, 1932.
168. Kadro Kaydedilmesi Konusunda Kayıt Komitesine Yönergeler. FKP Sekreteryası Belgesi, 1932.
169. *A.g.y.*, paragraf 6.
170. Şubeleri Genişletme Planı. FKP Sekreteryası Belgesi, 1932.
171. Altı Aylık Faaliyetler Planı. FKP Sekreteryası Belgesi, 1932.
172. M Kuperman'ın raporu. FKP Sekreteryası Belgesi, 1932.
173. Yafa/Tel Aviv Şubesi'ni Kınayan Açık Mektup. FKP Sekreteryası Belgesi, 1932.
174. Parti Sekreteryası'ndan Komintern'in Doğu Seksiyonu'na Mektup, 1932, CZA S 25/7529.
175. A.y.
176. "Filistin'de Partizan Kavga," *Inprecor* S 70, 1929, s. 1479.
177. Parti Üyelerine Talimatlar. FKP Sekreteryası Belgesi, 10 Mayıs 1932. Genelgeler S 3, CZA S 25/7529.
178. Parti Üyelerine Talimatlar. FKP Sekreteryası Belgesi, 5 Mayıs 1932. CZA S 25/7530
179. FO 370/1787/405 Police Summary, 26 Mayıs 1933.
180. Bir gazete haberi, Arap köylülere bildiri dağıtmakla suçlanan bir Yahudi komünistin Tulkaren'de yargılandığını bildiriyordu; orada onu yakalayan Arap köylü, o komünistin yaptığı politik savunmayı işitince, "yoksullar için çalıştığını ve bize yardım etmek için uğraştığını" bilmeden onu polise teslim ettiğinden pişman olduğunu söylemişti. Bkz. *Filistin*, 25 Eylül 1932.
181. "Ezilen Köylü Kitlelerine: Yaşam ya da Ölüm," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Ocak 1930.
182. "Unutma Köylü," Orak-çekiç simgesi taşıyan imzasız Arapça bildiri, 1932.
183. "İşçi-Köylü Kitlelerine ve Devrimci Gençliğe," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Nisan 1932.

184. "İşçi ve Köylü Kitlelerine." FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Nisan 1932.
185. "Tüm Köylülere ve Devrimci Milliyetçilere Çağrı." FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Şubat 1935.
186. Örneğin, *Filistin*'in 30 Kasım 1929 tarihli nüshası, Kudüs'teki Kral George Caddesine böyle iki pankartın asıldığını bildiriyor: "Arap İşçiler Birleşin – Kahrolsun Siyonist Emperyalizm" ve "Kahrolsun Hain Arap Liderler"
187. *Filistin*, 12 Şubat 1930.
188. İlk grev Mayıs 1930'da yapıldı, bkz. *Filistin*, 6 ve 11 Mayıs 1930. Temmuz 1935'de yapılan ikinci grev çok daha büyüktü – başlarında emektar komünist lider Mahmut Mağrabi'nin bulunduğu 55 siyasal tutuklu katıldı. Bkz. L Links, *Political Prisoners in Palestine: Their Lives and Struggles* (Palestine Labor Defence 1936), s. 12.
189. *Filistin*, 6 Mart 1930. Arif el-Ezzuni *Filistin* gazetesinin kadrosunda yer alan bir Arap gazeteciydi. Partinin ilk üyelerinden biriydi ve 1927'de katılmıştı, partinin yayıncılık faaliyetlerinde özellikle aktif görev üstlendi.
190. *Filistin*'in 29 Mayıs 1930 tarihli nüshasında grevdeki komünist tutukluları destekleyen bir yazı yayınlandı. Ayrıca bkz. *Political Prisoners in Palestine*, *a.g.y.*, s. 14, tüm önemli Arap gazetelerinin grevcilerle dayanışma gösterdiğini bildiriyordu.
191. A.y., s. 11.
192. "Filistin'deki Tüm Emekçi Halka ve Devrimci Gençliğe: 17 Haziran Şehitler Günü Kutlu Olsun," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Haziran 1932.
193. FKP/MK'nin Arapça bildirisi, alıntılandığı yer *Filistin*, 10 Temmuz 1930.
194. Örneğin, *Filistin*'in 15 Mart 1930 tarihli nüshası, Kudüs'te on üç Arap komünistin tutuklandığını; 28 Ocak 1931 tarihli nüshası, on sekiz Arap komünistin tutuklandığını; 3 Mayıs 1930 tarihli nüshası, Arap İşçi Kongresi MK sekreteri komünist Kamel Ude'nin tutuklandığını; 17 Ocak 1931 tarihli nüshası, Arap İşçi Derneği-Yafa sekreteri komünist Derviş el-Faşar'ın tutuklandığını bildirdi.
195. FO 371/16926/1976 ve 4051 Polis Summaries, 9 Şubat 1933 ve 26 Mayıs 1934.
196. "Filistin'deki Tüm İşçilere, Köylülere ve Emekçilere: 1 Mayıs Kutlu Olsun," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, 1 Mayıs 1931.
197. "Filistin'deki Tüm Emekçi Gençliğe," Komünist Genlik Örgütü MK'nin Arapça bildirisi, 1931.
198. FKP/MK'nin işçi hareketiyle ilgili yayınladığı Arapça broşürün taslağı, 1932.
199. *Birinci Arap İşçi Kongresi*, Hayfa 11 Ocak 1930. FAİD'in yayınladığı broşür [basım yeri, tarih yok]. Kongrenin on bir kişilik seçilmiş MK'sinde üç komünist bulunuyordu, kongre başkanı ve MK sekreteri de komünistti. Partinin gelecekteki liderlerinden Rıdvan el-Hilu, Bulus Farah ve Sadık el-Cerrah da bu kongreye katılanlar arasındaydı.
200. "Filistin'de Arap İşçi sınıfının Yükselişi." *Inprecor* S 5, 1930, s. 78.
201. Kudüs'teki parti kadrosundan sekreteryaya mektup, 23 Nisan 1932. FKP Sekreteryası Belgesi, 16 Mart 1932, CZA S 25/7530.
202. Police Summary, 9 Şubat 1933, b.y.

203. Partiye 1932'de girmiş ve Yafa Arap İşçiler Birliği'nin faaliyetlerine katılmış aktif bir komünist olan Sait Kabalan derneğin başında bulunuyordu. Kabalan, kırklı yıllarda Arap işçi hareketinde seçkin bir rol üstlenmeyi sürdürdü. Nakliye İşçileri Derneği'nin faaliyetleri için bkz. Police Summary, 26 Mayıs 1934, b.y.

204. *El-Nur*, İbranice *Haor*'u da yayınlayan avukat M Stein tarafından yayınlanıyordu. Ona iki Arap yardım ediyordu: Jabra Nicola ve Abdulrahim el-Iraki.

205. FKP Sekreteryası Belgesi, Mart 1933, CZA S 25/ 7530.

206. Gazeteci Jabra Nicola (1912-1975), partiye 1931'de girdi ve 1935'te MK üyesi oldu. 1943'teki bölünmenin ardından partiyi terk etti ve daha sonra Troçkist oldu. Kuramsal sorunlarla ilgilenen az sayıdaki Arap üyeden birisiydi. Çalışmaları arasında şunlar vardır: *The Strike Movement Among the Workers in Palestine* [yayıncı belirsiz], 1935), *Trade Union Organization: A Study in the Organization of Workers and the Way to Establish Trade Unions* (Yafa 1935), *In the Jewish World: A Concise Survey of the History of the Jews and a Detailed Analysis of Zionism and Its Parties with a Description of Other Jewish Trends* (Kudüs 1935) ve and a translation of Palm Dut'un *Lenin* kitabının çevirisi ([yayıncı belirsiz], 1935)

207. FKP Sekreteryasının İç Belgesi: İş Yeri İşgaline Karşı Faaliyetler, 23 Nisan 23 1932.

208. FKP Sekreteryasının Üyelere Talimatı. Genelge S 3, Mayıs 1932.

209. FKP Sekreteryası Belgesi, 3 Haziran 1932, b.y.

210. FO 371/17878/6778 Police Summary, 15 Ekim 1934.

211. Yafa/Tel Aviv şubesini kınayan açık mektup. FKP Sekreteryası Belgesi, 1932. Khomer Shel Mazkirot'ta, *a.g.y.*

212. *Haor*, 15 Nisan 1932, alıntılayan Vilner, *a.g.y.*

213. "Filistin'deki Tüm Emekçi Kitlelere," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Aralık 1932.

214. "Filistin'deki Tüm İşçilere," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Ekim 1932.

215. "Tüm Arap Emekçilere ve Devrimci Yahudi İşçilere: Kahrolsun Faşist İş Yeri İşgali," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Mayıs 1934.

216. Bir komünist cephe örgütlenmesi olan "Proleter Liste" yalnızca 700 oy aldı, bu sayı 1925 seçimlerinde alınan oyların yarısından azdı. Bkz. Israeli, *a.g.y.*, s. 83.

217. "Arap İşçiler Arasındaki Grev Hareketi." Fraktzia/MK, 20 Haziran 1932, Genelge S 8.

218. FKP/MK'nin Arapça bildirisi, alıntılandığı yer *Filistin*, 10 Eylül 1931.

219. "Siyonist Provokasyona Son Verilmeli: Yaşasın Arap Ulusal Kurtuluş Hareketi," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, 1931.

220. "İşçi ve Köylü Kitlelerine," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Nisan 1932.

221. "Filistin İşçilerine, Emekçi Halka ve Devrimci Gençliğe," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Nisan 1932.

Bölüm III: Üçüncü Dönemde Parti Politikası ve Ulusal Cephe'nin Kurulması

1. Haithcox, *a.g.y.*, s. 87.
2. *Outline History of the Communist International*, *a.g.y.*, s. 270.
3. *Program of the Comintern Adopted at the Sixth Congress* (New York 1929), s. 59.
4. KEYK'in onuncu genel toplantısı, Temmuz 1929, Haithcox'ta, *a.g.y.*, s. 129.
5. "FKP Yedinci Kongresi'nin Kararları," 1930, *a.g.y.*, s. 220.
6. "Pan-Arap Ulusal Harekette Komünistlerin Görevleri," 1931, *a.g.y.*, s. 18.
7. A.y., s. 19.
8. "Londra, Devrim Hainlerinin Kâbesi." *İle el Emmam* No7, Mayıs 1930.
9. "Yoldaşlar, İşçiler, Köylüler," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Şubat 1930.
10. FKP'nin Ülkedeki Görevleri. Yedinci Kongre Kararları, *a.g.y.*, s. 174.
11. A.y., s. 170.
12. A.y., s. 159.
13. "Yedinci Kongre Kararları," *a.g.y.*, s. 220.
14. "Yedinci Parti Kongresi'nde Ulusal Sorun." *Inprecor*; *a.g.y.*, s. 64.
15. "Komünistlerin Görevleri," *a.g.y.*, s. 17.
16. A.y.
17. Yedinci Kongre Kararları (programlar), *a.g.y.*, s. 170.
18. A.y.
19. Yedinci Kongre Kararları (programlar), *a.g.y.*, s. 159.
20. *A.g.y.*; örneğin, "Recül el-din" ve Vakıf'a yöneltilen eleştiriler.
21. "Komünistlerin Görevleri," *a.g.y.*, s. 16.
22. *A.g.y.*, s. 19.
23. "Komünistlerin Görevleri," *a.g.y.*, s. 17.
24. *A.g.y.*, s. 19.
25. *A.g.y.*, s. 18.
26. "Soruşturma Komisyonu'nun Açıklamasına Dair," *İle el Emmam* S 7, Mayıs 1930, s. 6.
27. "Barış Kalıcı mı?" a.y., s. 9.
28. "Arap Gençlik Kongresine, Ulusal Aydınlara ve Aşırı Devrimci Gençliğe Çağrı," FKP/MK bildirisi, Kasım, Kasım 1931. Israeli, *a.g.y.*, s. 86.
29. FKP Sekreteryası Belgeleri. Parti Üyelerine Mektup, 5 Mayıs 1932, CZA S 25/7530.
30. "Filistin İşçilerine, Emekçi Halka ve Devrimci Gençliğe," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Nisan 1932.
31. "Ezilen Kitlelere, Tüm İşçilere, Köylülere, bedevilere ve Ulusal Devrimcilere Selam Olsun," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Nisan 1933.
32. "Vadi el-Hevver'den Arapların Kovulması." *İle el Emmam* S 4, Temmuz 1933.
33. "Filistin'deki Tüm Emekçi Halka ve Devrimci Gençliğe: 17 Haziran Şehitler Günü Kutlu Olsun," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Haziran 1932.
34. "Filistin'de Kanlı Olaylar." *Inprecor* S 48, 1933, s. 1058.

35. FO 371/16926/1585 Palestine Police Summaries, 15 Kasım 1933. Gösterilerin İngilizleri hedef aldığını bu rapor doğruluyor.
36. FKP/MK'nin Arapça bildirisi, alıntılandığı yer *Filistin*, 8 Kasım 1933.
37. FKP/MK'nin Yidiş bildirisi, Ekim 1933, alıntılayan Israeli, *a.g.y.*, s. 98.
38. *A.g.y.*. Adları anılanlar H Hüseyni, İzzet Darvaza ve Acac Nuvayhad idi
39. FO 371/16926/7585 Palestine Police summaries, b.y.
40. "Filistinde Devrimci Bunalımın Başlangıcı." *Inprecor* S 50, 1933, s. 1110.
41. "Tüm Emekçi Halka." FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Ekim 1933.
42. *Haor*'da çıkan makale, S 18, 1933. Alıntılayan Israeli, *a.g.y.*, s. 103.
43. Naşaşibi muhalefetinin faaliyetleri için bkz. Y Porath, *The Emergence of the Palestinian Arab National Movement 1918-1929* (Londra 1976), Chapter 5.
44. El-Kassam'ın faaliyetleri için bkz. Y Taggar, *The Mufti on Jerusalem and Palestine Arab Politics 1930-1937* (yayınlanmamış doktora tezi, Londra Üniversitesi 1973), s. 355-56.
45. "Ülkedeki Halk Kitlelerine: Etiyopya'nın Özgürlük ve Bağımsızlık Mücadelesine Katılın," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Ekim 1935.
46. Yetkililerden oldukça uzun süre kaçan ve bir tür halk kahramanı haline gelen katil. Daha sonra asıldı. Yakın tarihli bir Sovyet yayınında Ebu Cilde, "cesareti ve korkusuzluğuyla emperyalistlerin yüreklerine dehşet saçmış halk kahramanı" olarak tanımlanıyor. Bkz. D Foblikov (drl.), *The Modern History of the Arab Countries, 1917-1970* (Moscow 1975), Cilt 1, s. 223.
47. "Filistinde Bunalımın Başlangıcı." *Inprecor*; b.y.
48. Filistin Kızıl Yardım örgütünün bildirisi, *Haor*, 18 Ağustos 1934. Alıntılayan Israeli, b.y.
49. FKP/MK'nin Arapça bildirisi, alıntılandığı yer *Filistin*, 29 Haziran 1934. söyleşi with A Iraki'yle söyleşi, El Tira, 28 Mayıs 1975. Parti, hapishaneden nakledildiği sırada Ebu Cilde'yi kurtarma operasyonu düzenleme fikriyle bir süre oyalandı.
50. Porath, *a.g.y.*, s. 284. Eriha'da 16 Ocak 1974'te yapılan söyleşide Rıdvan el-Hilu'nun belirttiğine göre, FKP'nin Komintern Kongresi delegesi M Aşkar'ın kardeşi Kassam grubunun üyesiydi ve aracı olarak görev yapıyordu.
51. FKP/MK'nin Arapça bildirisi, alıntılandığı yer *Filistin*, 29 Ocak 1936.
52. "Komünistler ve Va'ad Leumi." *İle el Emmam* S 11, Ocak 1933, s. 12.
53. "Düşman Kampına İlişkin İnceleme." *Haor*, 17 Ağustos 1933, alıntılayan Israeli, *a.g.y.*, s. 108.
54. FKP/MK'nin Arapça bildirisi. *Filistin*, 14 Ekim 1933.
55. Israeli, *a.g.y.*, s. 107.
56. "Yahudi İşçilere," FKP'nin Tel Aviv yerel komitesinin Almanca bildirisi, Temmuz 1936, alıntılayan Israeli, *a.g.y.*, s. 109.
57. *Outline History of the Communist International*, *a.g.y.*, s. 332.
58. *Outline History of the Community International*, *a.g.y.*, s. 334.
59. *A.g.y.*, s. 336.
60. *The 13th Plenum of the ECCI. Theses and Resolutions* (Londra 1935), s. 20.
61. *The Communist International* S 10, 1935, s. 571, alıntılandığı yer *Outline History of the Communist International*; *a.g.y.*, s. 368-69.

62. Rıdvan el-Hilu (adı Yusuf olarak geçiyordu) kongreye katılmak için Filistin'den özel olarak gitti. FO 371/18957/6729 Palestine Police Summaries, 30 Ekim 1935. Mahmut el-Aşkar (adı Hadschar olarak geçiyordu) Komintern Okulu'nda okuyan Filistinli öğrenci grubunda yer alıyordu. CZA S 25/753.
63. *Outline History of the Communist International*, *a.g.y.*, s. 388.
64. "Sömürge Ülkelerde Antiemperyalist Halk Cephesi: Komintern Yedinci Kongresi'nde Benimsenen Karar." *Inprecor* S 46, 1935, s. 1181.
65. *Outline History of the Communist International*, *a.g.y.*, s. 389.
66. *A.g.y.*, s. 429
67. Suriye Komünist Partisi lideri; Remzi adıyla konuşma yaptı. *Inprecor* S 62, 1935, s. 1541.
68. Rıdvan el-Hilu'nun (Yusuf) Yürütme Komitesi Faaliyet Raporu görüşmeleri sırasında yaptığı konuşma, 31 Temmuz. *Inprecor* S 34, 1935, s. 884.
69. Rıdvan el-Hilu'nun konuşması. 31 Temmuz. *Inprecor* S 34, 1935, s. 884.
70. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, Şubat 23, 1974.
71. M Aşkar'ın (Hadschar) Dimitrov Raporu görüşmeleri sırasında yaptığı konuşma, 10 Ağustos. *Inprecor* S 35, 1935, s. 948.
72. Yoldaş Haccar'ın –1935'teki Komintern Yedinci Kongresi'nde FKP temsilcisi– konuşması. İbranice çevirisi CZA S 25/7531'de.
73. Komünist hareketle ilgili çeşitli haberler, 22 Ekim 1935. CZA S 25/7531.
74. FO 371/18957/6729 Palestine Polis Summaries, 30 Ekim 1935.

Bölüm IV: FKP ve Arap Ayaklanması, 1936-1939

1. Çeşitli Haberler, 22 Ekim 1935. Yahudi İstihbarat Raporu, CZA S 25/7531.
2. "FKP Bildirisi: Tüm Arapların ve Dostlarının Tüm Emperyalistlere Karşı İttifakı İçin," FKP'nin Arapça broşürü, Ekim 1935.
3. *A.g.y.*, s. 9-10. Parti, "Etiyopya'nın Dostları Derneği'ni kurdu, derneğin başkanlığını 1930'larda Filistin'de birkaç yıl öğretmenlik yapmış olan Lübnan Komünist Partisi üyesi Raca Hurani yapıyordu.
4. *A.g.y.*, s. 10-11.
5. *A.g.y.*, s. 13.
6. "FKP Bildirisi: Tüm Arapların ve Dostlarının Tüm Emperyalistlere Karşı İttifakı İçin," FKP'nin Arapça broşürü, *a.g.y.*, s. 15.
7. *A.g.y.*
8. *A.g.y.*, s. 17.
9. *A.g.y.*, s. 18-19.
10. "FKP Bildirisi: Tüm Arapların ve Dostlarının Tüm Emperyalistlere Karşı İttifakı İçin," FKP'nin Arapça broşürü, *a.g.y.*, s. 17-18.
11. "Yahudi Emekçi Kitlelere," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Kasım 1935.
12. "Yahudi Aydınlara ve İşçilere," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Şubat 1936. Hem Araplar hem de Yahudiler partiyi sık sık Arap ve Yahudi topluluklarına farklı dillerde seslenmekle suçluyorlardı. Bu iddianın 1937'de Yahudi Seksiyonu'nun

kurulduğu ve partiden giderek uzaklaştığı süreçte dile getirildiği düşünülenilir, ama o tarihten önce bununla ilgili bir kanıt yoktur.

13. R John ve S Hadawi. *The Palestine Diary* (Beyrut 1970), Cilt 2, s. 251.
14. Delegasayon Sait Kabalan ve Necip Franciyeh'ten oluşuyordu. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 16 Ocak 1974.
15. Çeşitli Haberler, 11 Ekim 1935. Yahudi İstihbarat RaporuCZA S 25/7531. Raporda, Yafa parti komitesi sekreteri Halil Şannir'in Tulkarem bölgesi yakınlarındaki terörist gruplarla temaslarda bulunduğu bildiriliyor. Rıdvan el-Hilu da bunu doğruluyor, söyleşi, Eriha, 16 Ocak 1974.
16. Yahudi İstihbarat Raporu, 11 Ekim 1935, b.y., terörist eylemlere katılmak için parti içinde ajitasyon yapıldığını ve Hayfa'daki Yahudi parti üyelerinin de buna dahil olduğunu belirtiyor. Ama Rıdvan el-Hilu buna her zaman karşı çıktı ve Hayfa'ya giderek, böyle faaliyetlerin içerdiği tehlikelere işaret etti.
17. *Filistin*, 10 Aralık 1935. Apollo sinemasında düzenlenen toplantıya, gazetenin tahminine göre 2.000'den fazla kişi katıldı. El-Kassam'ın büyük bir resmi sahneyi süslüyordu; H Hüseyni, İ Darvaza, A Nuvayhed (İstiklal'in sol kanat liderleri) ve Yafa Arap işçiler Dereği lideri M Mitri toplantıda hazır bulundu. Rıdvan el-Hilu, 22 Ocak 1974'te Eriha'da yapılan bir söyleşide, Hüseyni'nin bu toplantıyı gizlice parti adına düzenlediğini belirtti.
18. Muhammed Nimir Ude, Kassam'ın öldürülmesini ve ajitasyon faaliyetleri nedeniyle iki öğrencinin kırbaçla cezalandırılmasını protesto etmek için hükümetteki işinden istifa eden genç bir öğretmendi. Bu eylemi ona ülkede büyük bir ün kazandırdı. Partiye katıldığında hemen MK'ye atandı, çok geçmeden de sekreteryada görevlendirildi. Daha sonra, özellikle terör faaliyetleriyle ilgili olarak, partiyi Müftü'nün politikalarıyla özdeşleştirmekten sorumlu tutuldu ve Yahudi Seksiyonu tarafından Müftü'nün adamı olmakla suçlandı. 1939'da Filistin'i terk etti ve Bağdat'ta sürgünde bulunan Müftü'ye katıldı. 1939'da ayaklanma sona erince ve karşı çıktığı 1939 Beyaz Belgesi konusunda partiyle uzlaşmazlığa düşmesi üzerine partiyle ilişkisi kesildi.
19. FKP/MK bildirisi. Alıntılandığı yer *Filistin*, 29 Ocak 1936.
20. "Filistin'deki Olaylar: Yafa'dan Mektup." *Inprecor* S 28, 1936, s. 80.
21. 1936-39 döneminde parti sekreteryasında Rıdvan el-Hilu, Simha Tzabari ve Muhammed Nimir Ude yer alıyordu.
22. FO 371/21881/5922 CID Report on Communist Activity, 20 Eylül 1938.
23. FO 371/21881/5922 CID Report on Communist Activity, 20 Eylül 1938.
24. Bkz. s. 109-15.
25. Yahudi Seksiyonu'nun Komintern'e gönderdiği Eylül 1939 tarihli yazı, s. 6. *Kaf Alef Shel Teudot shel Ila Miflaga HaKomonistit be Eretz Yisrael* (FKP'nin yirmi bir belgesi – bundan böyle Kaf Alef Belgeleri olarak anılmaktadır). Hagana'nın derlediği daktiloyla yazılmış belgeler, Tel Aviv, Ekim 1941.
26. FKP/MK'nin Histadrut Yürütme Komitesi'ne mektubu, Tel Aviv, 29 Temmuz 29 1944. *Digest Press and Events*'in XV no.lu Ek'inde aynen basılmıştır. Jewish Agency for Palestine. Information Section, Kudüs (20 Eylül 1944).
27. Muhammed Nimir Ude'yle 10 Mart 1974'te Beyrut'ta yapılan söyleşi. Grev patlak verince, Ude'nin yer altına inmemesine ve tutuklanmasına olanak tanımasına karar verildi, çünkü bunun kısa süreli olacağı tahmin ediliyordu.

28. "Filistin'de Ayaklanma: FKP/MK'nin başvurusu." *Inprecor* S 30, 1936, s. 805.
29. "Filistin'deki ve Mavera-i Ürdün'deki İngiliz Askerlerine, Donanma ve Hava Kuvvetleri Mensuplarına," Filistin'in Sosyal ve Siyasal Kurtuluşu İçin Devrimci Örgüt'ün İngilizce bildirisi, Hayfa, Ağustos 1936.
30. "Tüm Yahudi İşçilere," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Haziran 1936.
31. "Filistin'de Ayaklanma," b.y.
32. FKP/MK bildirisi. Alıntılandığı yer *Filistin*, 1 Mayıs 1936.
33. "Tüm Yahudi İşçilere," FKP'nin Tel Aviv Yerel Komitesi'nin İbranice bildirisi, Ağustos 1936.
34. "Tüm Tel Aviv Mültecilerine," FKP'nin Tel Aviv Yerel Komitesi'nin İbranice bildirisi, Temmuz 1936.
35. "Tüm Yahudi İşçilere," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Ağustos 1936.
36. "Tüm Yahudi İşçilere," Haziran 1936, b.y.
37. *A.g.y.*
38. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 8.
39. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 16 Şubat 1974. Ayrıca bkz. Porath, *a.g.y.*, s. 265.
40. "Filistin'de Kargaşa." *Inprecor* S 33, 1936, s. 884-86.
41. Porath, b.y.
42. "Filistin'deki Olaylar: Yafa'dan mektup," b.y.
43. CID Report on Communist Activity, 1938, b.y. Partinin yeni Arapça organının adı *El-Cebhe el-Şa'biye* (*Halk Cephesi*) idi.
44. Muhammed Nimir Ude'yle söyleşi, Beyrut, 10 Mart 1974. Ayrıca bkz. FKP/MK'nin 14 Eylül 1936 tarihli *Filistin*'de yayınlanan bildirisi.
45. Muhammed Nimir Ude, bunu partinin "altın çağı" olarak tanımladı.
46. Grevin ilk aylarında, genç avukat Aziz Şihade'nin başını çektiği bir Arap gençlik grubu partiye başvurarak, Kudüs'te faaliyetlerde bulunmak için silah istedi. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 1 Şubat 1974.
47. Arap Kesiminde Partinin Rolü ve Komünist Gençlik: FKP/MK belgesi, Nisan 1942. In Y Frankel (drl.), *Ha Tnua Ha-Komonistit Ve Ha Yişuv Ba Eretz Yisrail 1920-48* (*The Communist Movement and the Yishuv in Palestine: A collection of Documents*) (Kudüs 1968), s. 165'te. Bu çalışma bundan böyle Frankel Derlemesi olarak anılmaktadır.
48. FKP'nin Arap Ulusal Hareketine Yönelik Politikası: FKP/MK belgesi, Ağustos 1941. Kaf Alef Belgeleri, *a.g.y.*, s. 83'te. Bu iki üye Abdullah Bandak ve Muhammed Nimir Ude'ydi. A Bandak'la 6 Mart 1974'te Amman'da yapılan söyleşi. Ayrıca bkz. F Meifreij, *The The Arab National Congress in Bludan 1937* (Şam 1937), s. 33-34.
49. Suriye'de Eylül 1937'te düzenlenen bu kongreye çeşitli Arap devletlerinden üç yüzü aşkın delege katıldı. Bkz. Hurewitz, *a.g.y.*, s. 88-89.
50. "Bludan Kongresi'nin Canlı Bir Tablosu," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, 1937.
51. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi: Parti Şubelerine Gönderilen Karar. FKP/MK belgesi, Aralık 1939. Kaf Alef Belgeleri, *a.g.y.* s. 31
52. *A.g.y.* Bunlara yalnızca "bilinen eylemler" olarak değiniliyordu.
53. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 6.

54. Görüştüğüm parti üyelerinin çoğu bu eylemin gerçekleştirildiğini doğruladı. Hayfa'da 4 Nisan 1974'te görüştüğüm Bayan Pnina Feinhaus, bombanın yerleştirilmesi kararından bilgisi olduğunu, ama bunu değiştiremediğini belirtti. Öte yandan, Rıdvan el-Hilu ise böyle bir olayın meydana geldiğini kabul etmedi (söyleşi, Eriha, 9 Şubat 1974) ve partinin o zaman bunun sorumluluğunu reddeden bir açıklama yayınladığını öne sürdü. O zamanlar sekreterya üyesi olan Muhammed Nimir Ude de partinin bu olaydan sorumlu olduğunu reddediyor (söyleşi, Beyrut, 10 Mart 1974). Bununla birlikte, kendisinin Tel Aviv kumsalına bomba koyduğunu kabul ediyor, ama bunu partinin bilgisi dışında yaptığını öne sürüyor.

55. "FKP'nin Son Olaylardaki Rolü: Editöre mektup." *Haor*, 7 Aralık 1936. Bu mektup partinin silahlı faaliyetlerini kınıyor ve Hayfa'daki Histadrut kulübünün bombalanmasına değiniyordu.

56. Editöre mektup (Arapçadan çeviri): "Önceki sayıda yayınlanan 'İşçi' mektubu hakkında." *Haor*, 7 Ocak 1937.

57. Örneğin, Tel Aviv'deki Yahudi sergisine bomba konulması; Yafa'daki kereste deposuna bomba konulması. Ayrıca bkz. *Filistin*, 15 Temmuz 1936 ved FO 371/20018/5551. Palestine Police Summaries, 18 Ağustos 1936. Eriha'da 9 Şubat 1974'te yapılan söyleşide Rıdvan el-Hilu, Yahudi kesimindeki tüm eylemleri Yahudi parti üyelerinin gerçekleştirdiklerini belirtti. Yahudi komünistlerin silahlı mücadelede yer almak için çok istekli olduklarını ve MK'nin onlara böyle eylemler için emir vermesinden ziyade, o üyelerin bizzat silahlı mücadeleye katılmak için MK'den izin istediklerini ileri sürdü.

58. Örneğin, Kızıl Onbaşı olarak bilinen ve Mecdel bölgesinde aktif olan Fahri Meraka. Polislik yaparken partiye katılmıştı; daha sonra polisliği bırakarak dağa çıktı ve orada, seçkin partizan liderlerden birisi olan Şeyh Hasan Salameh'in sağ kolu oldu. 1936'da yaralanarak hapse atıldı ve ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı, ama 1946'da Yahudi teröristlerce havaya uçurulan Akra hapishanesinden kaçmayı başardı. Fahri Meraka'yla söyleşi, Amman, 6 Mart 1974.

59. FKP'nin Arap Ulusal Hareketine Yönelik Politikası, *a.g.y.*, s. 84. Eriha'da 1 Şubat 1974'te yapılan söyleşide Rıdvan el-Hilu, partinin dağlardaki bir çete reisi olan Arif Abdulrazik'le temasta olduğunu ileri sürdü. Amman'da 6 Mart 1974'te yapılan söyleşide Abdullah Bandak, o zamanlar Hebron bölgesindeki küçük bir grubun başında bulunan ve kırklı yıllarda Arap komünistlerinin, dahasonra da Ürdün Komünist Partisi'nin liderliğine gelecek olan Fuat Nasır ile temas kurduğunu belirtti. O zamanlar MK üyesi olan Halit Zagmuri, Amman'da 8 Mart 1974'te yapılan söyleşide, sık sık Muhammed Nimir Ude'yle birlikte dağlara giderek silahlı çete liderleriyle görüşmeler yaptıklarını anlattı.

60. Beyrut'ta 10 Mart 1974'te yapılan söyleşide Muhammed Nimir Ude, Müftü'yle ilk kez 1937'de Beyrut'ta görüştüğünü, Müftü'yle olan tüm temaslarının sekreteryanın diğer iki üyesi, yani Musa ve S Tzabari tarafından bilindiğini ve onaylandığını ileri sürdü. Eriha'da 9 Şubat 1974'te yapılan söyleşide Rıdvan el-Hilu, Muhammed Nimir Ude'nin faaliyetlerine ek olarak, Müftü'yle temasların kendisinin bir elemanı olan Muhammed Nimr el-Havari tarafından da yürütüldüğünü belirtti.

61. W Laqueur, *Communism and Nationalism in the Middle East* (Londra 1961), s. 97. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 9 Şubat 1974.

62. Abdullah Bandak'la söyleşi, Beytüllahim, 23 Temmuz 1973.
63. "Ülke İçindeki ve Dışındaki Yahudi Halkına," Arif Abdulrazik –Asilerin Kumandanı– imzasını taşıyan İbranice bildiri, Eylül 1938. Bu, Mart 1939'da *Kol Haam* S 18'de yeniden yayınlandı.
64. Arap Kesiminde Partinin ve Komünist Gençliğin Rolü, *a.g.y.*, s. 166-67.
65. FO 371/20018/6608 Palestine Police Summaries, Eylül 28, 1936.
66. Olaylar: MK'nin Anlatımı. FKP/MK belgeleri, Mart 1949. Frankel Derlemesi, *a.g.y.*, s. 143'te. Ayrıca bkz. S Dothan, "Filistin'de Yahudi Ulusal Komünizminin Kökleri," Carpi (drl.), *a.g.y.*, s. 210'da.
67. FO 371/20018/7576 Palestine Police Summaries, Kasım 20, 1936. Ayrıca bkz. CO 733/397/75146 Undesirables, 1939. FKP'nin Yahudi üyelerinin İspanya'ya gittikleri konusunda tüm kaynaklar ağız birliği etmekle birlikte, gidenlerin gerçek sayısı konusunda büyük bir anlaşmazlık vardır. *Filistin*'in 7 Kasım, 9 Aralık ve 25 Aralık 1936 tarihli nüshaları bu sayıyı altmış olarak vermekte ve bazılarının, ülkeyi terk edip İspanya'ya gitmek koşuluyla hapisten salıverildiklerini bildirmektedir. C Abramsky (görüşme, Londra, 5 Temmuz 1973) yüze yakın bir sayı vermiştir ve bu, Rıdvan el-Hilu'nun Eriha'da 9 Şubat 1974'teki söyleşide bahsettiği rakamla aynıdır. İspanya'ya yalnızca iki Arap gitti. Bunlardan birisi, *Filistin*'in 28 Mayıs 1938 nüshasındaki bir habere göre orada öldürülen Ali Abdülbelik el-Tüveyni'ydi. İkinci Arap olan Necati Sıtkı, orada beş ay istihbarat subayı olarak görev yaptı; Beyrut'a döndü ve Temmuz 1937'de *Savt el-Şa'b*'da (Suriye Komünist Partisi'nin yayın organı) "İspanya'da Beş Ay" başlıklı makaleler yayınladı. Çok sayıda üyesinin İspanya'ya gitmesine partinin karşı çıktığını, çünkü bunun partiyi zayıflatacağının düşünüldüğü belirtilmeye değer.
68. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, *a.g.y.*, s. 28. Ayrıca bkz. CID Report on Communist Activity, 1938, b.y.
69. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, b.y. Rıdvan el-Hilu'yla 16 Şubat 1974'te Eriha'da ve Jabra Nicola'yla 5 Ocak 1973'te Londra yapılan söyleşi.
70. Görüştüğüm parti üyeleri, partideki Yahudiler ile Arapların temasları konusunda biraz farklı şeyler söylediler. Bazı Arap parti üyeleri Yahudi üyelerle yoğun temas içinde göründükleri halde, bazıları da temasın olmamasını ülkedeki ulusal bölünmenin gerçeklerinden kaynaklanan bir durum olarak açıkladılar. İçinde hem Arap hem de Yahudi işçileri barındıran çok az iş yeri vardı, bu nedenle parti hücrelerinin çoğu iki ulusal gruptan birine mensup kişilerden oluşuyordu. 1936-39 döneminde FKP'de aktif görev alan C Abramsky, 5 Temmuz 1973'te Londra'da yapılan bir söyleşide, bütün o dönemde yalnızca bir tane Arap parti üyesiyle buluştuğunu, onun da parti sekreteryasından Rıdvan el-Hilu olduğunu belirtti.
71. Örneğin, SSCB'de Yevsketzia 1930'a kadar varlığını sürdürdü.
72. Yahudi Seksiyonu'nun Komintern'e gönderdiği yazı, *a.g.y.*, s. 9. Seksiyon kurulduğu sırada Rıdvan el-Hilu hapisteydi. Bu karar, Simha Tzabari ve Faraccal el-Hilu (Rıdvan el-Hilu'nun tutukluluk süresi boyunca Filistin'e gönderilen Lübnan Komünist Partisi lideri) tarafından alındı ve parti sekreterince onaylandı. Rıdvan el-Hilu'yla 16 Şubat 1974'te Eriha'da ve Muhammed Nimir Ude'yle 10 Mart 1974'te Beyrut'ta yapılan söyleşiler. Ayrıca bkz. Dothan, *a.g.y.*, s. 211.

73. Hanoch Brozaza (diğer adıyla, Zaken: İhtiyar), 1910-64, solcu bir grup olan Hashomer Hatzair'in üyesi olarak 1928'de Filistin'e göçtü ve 1930'ların başında FKP'ye katıldı. Partide 1939-40'ta oluşan bölünmenin başını çekti ve Ermet grubunu kurdu. 1942'de kısa süreyle partiye katıldı, ama 1943'de yeniden ayrıldı.
74. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 16 Şubat 1974. Ayrıca bkz. Dothan, b.y.
75. Seksiyonun politikası ve parti liderliğiyle anlaşmazlıkları için bkz. s. 111-13.
76. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, b.y.
77. "Yişuv'a: Ülkedeki Emekçi Kitlelere," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Temmuz 1937.
78. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, *a.g.y.*, s. 31.
79. "Yişuv'a: Emekçi Kitlelere," b.y.
80. FKP'nin Arap Ulusal Hareketine Yönelik Politikası, *a.g.y.*, s. 83.
81. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, *a.g.y.*, s. 32.
82. "Yişuv'a: Emekçi Kitlelere," b.y.
83. Aralık 1937'de *Kol Haam* S 4'te çıkan makale, Mart 1938'de *Kol Haam* S 11'de tıpkıbasımı yayınlandı.
84. "Bölünmeyi Önlemek Yeni Huzursuzlukları Önlemektir," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, 4 Eylül 1937.
85. "Bölünmeye Karşı Mücadele Mutabakat İçin Mücadeledir," FKP/Yahudi Seksiyonu'nun İbranice bildirisi, Ağustos 1938.
86. "Bölünmeye Karşı Olanlar Teröre Boyun Eğmezler," FKP/Yahudi Seksiyonu'nun İbranice bildirisi, 1938.
87. "Siyonistler, Bölünmeye Karşı Siyonist Olmayanlarla Birleşin," Yahudi Seksiyonu'nun İbranice bildirisi, 1 Mayıs 1938. Alıntılayan Dothan, *a.g.y.*, s. 252.
88. "FKP Açıklaması," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Ocak 1938.
89. "Bölünmeye Karşı Olanlar Teröre Boyun Eğmezler," b.y.
90. Eylül 1938'de *Kol Haam* S 10'da çıkan makale. Alıntılayan Israeli, *a.g.y.*, s. 112.
91. "FKP Açıklaması," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, 12 Kasım 1938.
92. "Bölünmeyi Önlemek Yeni Huzursuzlukları Önlemektir," b.y.
93. *A.g.y.*
94. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, *a.g.y.*, s. 32
95. *A.g.y.*, s. 31.
96. FKP'nin Arap Ulusal Hareketine Yönelik Politikası, b.y. Ulusal hareket, partiden ayaklanmanın tekrarlanması çağrısı yapan bildiriler basmasını istedi, ama ret yanıtı aldı.
97. FKP'nin Arap Ulusal Hareketine Yönelik Politikası, b.y. Ayrıca bkz., "Filistin'deki En Son Gelişmeler." *Inprecor* S 35, 1938, s. 837.
98. FKP'nin Arap Ulusal Hareketine Yönelik Politikası, *a.g.y.*, s. 84. Parti, Teknik Komisyon raporunun açıklanmasından hemen sonra bu doğrultuda birçok Arapça bildiri yayınladığını öne sürdü.
99. Parti, yakın temas içinde bulunduğu silahlı çete liderlerinden birisi olan Fuat Nasır'ın savaştan çekilmesini istedi. Ama Nasır bunu reddetti ve ondan sonra ülkeyi terk ederek, Bağdat'ta sürgünde bulunan Müftü'ye katıldı. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 1 Şubat 1974.

100. FKP'nin Arap Ulusal Hareketine Yönelik Politikası, b.y.
101. Partinin Beyaz Belge'yi açıktan desteklemesi ulusal hareketle gizlenemeyen bir düşmanlığın doğmasına yol açtı. Rıdvan el-Hilu ve MK'nin bir diğer Arap üyesi Sait Kabalan, silahlı çete liderlerinden birisi olan Hasan Salameh tarafından yakalandı. Ama Salameh'in kadrosundaki kıdemli bir üye olan Fahri Meraka'nın araya girmesiyle birkaç gün sonra serbest bırakıldılar. Rıdvan el-Hilu'yla 1 Şubat 1974'te Eriha'da ve Fahri Meraka'yla 6 Mart 1974'te Amman'da yapılan söyleşiler. Yahudi Seksiyonu, partinin Müftü'nün terörüne teslim olduğu ve bu nedenle, Beyaz Belge'yi destekleyen yalnızca bir tane Arapça bildiri yayınladığı suçlamasında bulundu. Bkz. Yahudi Seksiyonu'nun Komintern'e gönderdiği yazı, *a.g.y.*, s. 8.
102. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, *a.g.y.*, s. 32.
103. Yahudi Seksiyonu'nun Komintern'e gönderdiği yazı, *a.g.y.*, s. 18.
104. Örneğin, 1936'da bir grup Arap avukat Arap basınına açıklama yaparak, FKP'nin Arap ve Yahudi üyelerini ücret almadan savunmaya hazır olduklarını bildirdiler. Bkz. FKP/MK'den Aktif Üyelere: İç Belge, 20 Mart 1940, Kaf Alef Belgeleri, *a.g.y.*, s. 47'de.
105. Bunlardan A. Bandak ve Dr. Halil Budeyri gibi birçoğu Avrupa'da eğitim almış, orada sosyalist ve komünist fikirlerle tanışmıştı. Suriye Komünist Partisi üyesi olan ve Filistin'de öğretmen olarak çalışan iki Suriyeli, Raca Hurani ve Raif Huri de daha sonra bu gruba katıldı. R. Huri tanınmış bir yazardı ve gençlik çevrelerinde büyük nüfuza sahipti.
106. Görüştüğümüz Arap parti üyelerinin neredeyse tümü partiye girme nedeni olarak antiemperyalist mücadeleyi gösterdi. Partiye 1936'da katılan ve daha sonra Ulusal Kurtuluşu Birliği liderlerinden birisi olan Halit Zagmuri, 8 Mart 1974'te Amman'da yaptığımız söyleşide, Gallacher'ın (Britanya parlamentosunun komünist üyesi) Filistin ve Arap isyanı konusunda yaptığı savunmayı işitip, onun komünist olduğunu öğrenince partiye katılmaya karar verdiğini anlattı. Ayrıca, partiye katılmasından önce bile, kendisinin ve başkalarının gösterilerde "Yaşasın Gallacher" sloganını attıklarını da anımsadı.
107. 1936-39 döneminde partiye katılmış ya da irtibata geçmiş ve daha sonra komünist harekette önemli rol oynamış olanlardan E Tuma, E Habibi ve T Tubi UKB'nin liderleri oldular (şimdi de Yeni İsrail Komünist Partisi'nin liderleridirler); Fuat Nasır kırklı yıllarda UKB liderlerinden birisi oldu ve ölümüne kadar Ürdün Komünist Partisi'nin sekreterliğini yürüttü; A Bandak, M Amir, K Zagmuri ve M Naşaşibi kırklı yıllarda UKB'nin liderleri oldular.
108. Rıdvan el-Hilu, 23 Şubat 1974'te Eriha'da yapılan bir söyleşide, Komintern'le temasların 1937'de zayıfladığını ve Moskova'daki son partili öğrencinin Filistin'e döndüğü 1938'de tamamen koptuğunu belirtti. Öte yandan Yahudi Seksiyonu, FKP liderliğinin Komintern çizgisinden sapmasının doğrudan sonucu olarak Moskova'nın partiyle bağlarını kopardığını ileri sürüyordu. Bkz. Yahudi Seksiyonu'un çağırıcısı olduğu Parti Konferansı Kararlarından, Ağustos 1949, Kaf Alef Belgeleri, *a.g.y.*, s. 58'de.
109. "Yahudi Ulusal Yurdu ve Arap İsyanı." *Inprecor* S 27, 1936, s. 728.
110. "Filistin İçin En İyi Çözüm." *Inprecor* S 43, 1937, s. 971.
111. "Filistin'de Bugünkü Durum." *WNAVS* 51, 1938, s. 1176-77.

112. "Yakın Doğu'da Faşist Ajitasyon." *CI* S 6, 1939, s. 476.
113. "Filistin'de Bugünkü Durum." *WNAV* S 18, 1939, s. 365.
114. "Filistin'deki Kavga." *CI* S 1, 1939, s. 40-42.
115. "Revizyonist Tehdit." *WNAV* S 39, 1939, s. 864.
116. Partinin geçmiş politikalarına yöneltiği eleştiriler partinin iç belgelerinde yer alıyordu ve hiçbir zaman kamuoyuna açıklanmadı. Bununla birlikte, 1944'te partinin bölünmesinden sonra, artık Yahudi FKP'si olan örgüt, Histadrut'la yazışmalarda bulunurken, ayaklanma döneminde yapılmış olan berili yanlışları kabul etti.
117. FKP'nin Arap Ulusal Hareketine Yönelik Politikası, *a.g.y.*, s. 82.
118. *A.g.y.*, s. 81.
119. FKP'nin Arap Ulusal Hareketine Yönelik Politikası, *a.g.y.*, s. 82.
120. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, *a.g.y.*, s. 31. Ayrıca bkz., FKP'nin Arap Ulusal Hareketine Yönelik Politikası, b.y.
121. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, b.y.
122. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 6
123. FKP'nin Arap Ulusal Hareketine Yönelik Politikası, *a.g.y.*, s. 83.
124. Olaylar: MK'nin Anlatımı, b.y.
125. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 7.
126. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, *a.g.y.*, s. 32.
127. Olaylar: MK'nin Anlatımı, b.y.
128. Arap Kesiminde Partinin ve Komünist Gençliğin Rolü, *a.g.y.*, s. 165.
129. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 11.
130. Olaylar: MK'nin Anlatımı, b.y.
131. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, b.y.
132. Yahudi Seksiyonu sekreteryası üyelerinin MK'den iki üyeyle yaptıkları toplantının 2 numaralı protokolü. Alıntılandığı yer Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 13.
133. Göç Sorunları ve Beyaz Belge: FKP/MK Belgesi, Frankel Derlemesi, *a.g.y.*, s. 151.
134. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, *a.g.y.*, s. 33.
135. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, *a.g.y.*, s. 28.
136. Yahudi Seksiyonu'nun İbranice bildirisi, Haziran 1938. Alıntılayan Dothan, *a.g.y.*, s. 219'da.
137. Yahudi Seksiyonu'nun Feshi, b.y.
138. FKP'deki Ayrılığın Nedenleri: Emet MK'sinden Bir Üyenin Raporu. Aralık 1940. Kaf Alef Belgeleri, *a.g.y.*, s. 77.
139. Yahudi Seksiyonu'nca Toplantıya Çağrılan Parti Konferansı'nın Kararlarından, *a.g.y.*, s. 59. Grubun yayın organının adı Emet (Hakikat) idi.
140. *A.g.y.*, s. 57.
141. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 8.
142. Yahudi Seksiyonu'nca Toplantıya Çağrılan Parti Konferansı'nın Kararlarından, b.y.
143. *A.g.y.*

144. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 7.
145. *A.g.y.*, s. 9
146. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 8.
147. Olaylar: MK'nin Anlatımı, b.y.
148. *A.g.y.*
149. FKP/MK'den AktifÜyelere, *a.g.y.*, s. 48.
150. FKP'deki Ayrılığın Nedenleri, *a.g.y.*, s. 7.
151. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 7.
152. FKP'deki Ayrılığın Nedenleri, b.y.
153. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, b.y.
154. *A.g.y.*, s. 17.
155. *A.g.y.*, s. 18.
156. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, b.y., s. 13.
157. *Ag.y.*, s. 14.
158. Yişuv'un İçin Ulusal Haklara Gereksinim Var mıdır: FKP/MK Belgesi, Frankel Derlemesi, *a.g.y.*, s. 153.
159. *A.g.y.*, s. 154.
160. *A.g.y.*
161. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 14.
162. "Anti-Faşist Örgütlenme." Partinin ve bazı küçük sol Siyonist grupların Filistin'de faşizme karşı mücadele temelinde oluşturdukları bir grup.
163. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 9.
164. *A.g.y.*, s. 10.
165. *A.g.y.*, s. 11.
166. *A.g.y.*, s. 16.
167. Yahudi Seksiyonu'nun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 10.
168. *A.g.y.*, s. 16.
169. *A.g.y.*, s. 18.
170. FKP'deki Ayrılığın Nedenleri, *a.g.y.*, s. 77.
171. Göç Sorunları ve Beyaz Belge, *a.g.y.*, s. 150.
172. Emet grubu 1942 ortasında partiye geri döndü, ama 1943'te yine ayrıldı.

Bölüm V: Savaş Sırasında Parti

1. Ağustos 1939'da *Kol Haam*'da çıkan makale. Alıntılayan Israeli, *a.g.y.*, s. 155.
2. "İşçilere ve Halk Kitlelerine," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Eylül 1939.
3. "İşçilere ve Halk Kitlelerine," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Eylül 1939. Ayrıca bkz. "Komünist Kampta: Temmuz 1941-Mart 1942." Yahudi İstihbarat Raporu, s. 1. CZA S 25/48.
4. FKP/MK'nin İbranice bildirisi. Alıntılayan Israeli, b.y.
5. FKP/MK'nin İbranice bildirisi. Alıntılayan S Weinstock, *Le Sionisme Contre Israel* (Paris 1969), s. 218.

6. "İşçilere ve Halk Kitlelerine," b.y.
7. Komünist Faaliyetler, Ocak-Haziran 1941. Yahudi İstihbarat Raporu, s. 5. CZA S 25/48.
8. "Ülkedeki Tüm İşçilere: Fransa'nın Düşüşüne Dair," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Haziran 1940.
9. "Sömürgeci Komplolara Dikkat Edelim," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, 5 Mayıs 1941.
10. "Ülkedeki Tüm İşçilere," b.y.
11. Mayıs 1941'de *Kol Haam*'da çıkan makale. Alıntılayan Israeli, *a.g.y.*, s. 168.
12. "Ülkedeki Tüm İşçilere," b.y.
13. FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Temmuz 1940. Alıntılayan Weinstock, b.y.
14. Mayıs 1941'de *Kol Haam*'da çıkan makale. Alıntılayan Israeli, *a.g.y.*, s. 169.
15. *Savt el-Şa'b*, Ekim 1940. Alıntılandığı yer Yahudi İstihbarat Raporu, CZA S 25/7532.
16. *A.g.y.*
17. *Savt el-Şa'b*, Ağustos 1940. Alıntılandığı yer Yahudi İstihbarat Raporu, CZA S 25/7532.
18. "Sömürgeci Komplolara Dikkat Edelim," b.y.
19. *A.g.y.*
20. FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Haziran 1941.
21. FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Şubat 1940. Alıntılayan Israeli, *a.g.y.*, s. 162.
22. FKP/MK'den Aktif Üyelere, *a.g.y.*, s. 50. Parti, Yahudi Ajansı'nın bir Yahudi Ordusu kurulması yönündeki çağrısını da kınadı. Bkz. *Nidal el-Şa'b*, Ekim 1940, b.y.
23. FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Temmuz 1940. Alıntılayan Israeli, *a.g.y.*, s. 164.
24. "Komünist Faaliyetlerin Ana Hatları," 8 Ekim-8 Kasım 1940. Yahudi İstihbarat Raporu, CZA S 25/7532.
25. "Sömürgeci Komplolara Dikkat Edelim," b.y.
26. "Ülkedeki Tüm İşçilere," b.y.
27. "Yafa'da Komünist Hareket." Yahudi İstihbarat Raporu, 10 Eylül 1940. CZA S 25/7532.
28. "Hayfa'ya Üçüncü İtalyan Hava Taarruzundan Sonra Yapılan Açıklama," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Ağustos 1940.
29. "Almanya'nın SSCB'ye Saldırısı Üzerine Kitlelere Çağrı," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, 26 Haziran 1941.
30. "Yaşasın SSCB'nin Savunulması İçin Geniş Halk Cephesi." FKP/MK'nin İbranice bildirisi, 29 Haziran 1941.
31. FKP/MK'nin Arapça bildirisi. Alıntılandığı yer "Komünist Faaliyetler: Ocak-Haziran 1941." Yahudi İstihbarat Raporu, s. 6. CZA S 25/48.
32. "Yaşasın Geniş Halk Cephesi," b.y.
33. "Yaşasın Geniş Halk Cephesi," b.y.
34. "Komünist Kampta: Temmuz 1941-Mart 1942." Yahudi İstihbarat Raporu, s. 1. CZA S 25/48.

35. FKP/MK'nin bildirisi. Alıntılandığı yer "Komünist Harekete İlişkin Bilgiler." Yahudi İstihbarat Raporu, Temmuz 12, 1941. CZA S 25/48.

36. Sekreterya'nın Tezleri: FKP Belgesi, Nisan 1942. Frankel Derlemesi, *a.g.y.*, s. 161.

37. FKP/MK'nin bildirisi, 8 Temmuz 1941.

38. "Yaşasın Geniş Halk Cephesi," b.y.

39. FKP/MK'nin Arapça bildirisi. Alıntılandığı yer "Komünist Faaliyetler, Ocak-Haziran 1941," b.y.

40. Musa ve iki Yahudi yardımcısı, yani S Tzabari ve S Mikunis, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmasından bir hafta sonra tutuklandılar. O yılın sonuna doğru hepsi serbest bırakıldılar. Onlar hapisteyken, partiye Pneina Feinhaus, Halil Şannir ve Hasan Yahya ebu Ayşe liderlik ettiler.

41. "Yaşasın Leningrad'dan Tobruk'a Antifaşist Cephe," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Ekim 1941.

42. WO 169/8310 Filistin'de Faaliyetler, 30 Mayıs 1943.

43. Sekreterya'nın Tezleri, b.y.

44. "Yaşasın Antifaşist Cephe," b.y.

45. "Komünist Kampta: Temmuz 1941-Mart 1942," b.y.

46. "Yüksek Komisere ve Ülkedeki Tüm Dürüst Vatandaşlara Sesleniş: Birleşik Antifaşist Mücadele Uğraşındaki Partiye Getirilen Tüm Kısıtlamaların Kaldırılması İçin Çağrı," FKP/MK'nin bildirisi, Çeşitli Haberler'de aynen yayınlandı, Yahudi İstihbarat Raporu, 24Nisan 1942. CZA S 25/48.

47. Parti, tarihindeki ilk açık toplantılarını savaş yıllarında gerçekleştirdi, örneğin 16 Mayıs 1942'de Hayfa'da düzenlenen (150 Yahudi ve 50 Arapın katıldığı) toplantı bunlardan biriydi. Bkz. Komünist Faaliyetler, Yahudi İstihbarat Raporu 29 Mayıs 1942. Parti, 22Haziran 1942'yi Kitlesel Yazılma Günü ilan etti ve üyelerinin o gün orduya katılmaları talimatını verdi. Parti elde ettiği bu göreceli özgürlük fırsatından yararlanarak "sosyalist kutlamalar vesilesiyle" toplantılar da düzenledi; örneğin Kızıl Ordu'nun Kuruluşunun Yıldönümü için 20 Şubat 1943'te Kudüs'te, 23 Şubat'ta Hayfa'da ve 26 Şubat'ta Yafa'da toplantılar yapıldı. Bkz. *Nidal el-Şa'b* S 4, Mart 1943, s. 6-7. Ekim Devrimi'nin Yıldönümü için 6 Kasım 1942'de Hayfa'da (600 kişinin katılımıyla) ve Kudüs'te (1.000 kişinin katılımıyla) toplantılar düzenledi. Bkz. *Nidal el-Şa'b* S 5, Kasım 1942.

48. CO 733/457/75162 Annual Report, 1941, s. 45.

49. WO 169/8310 PICME Paper S 7. Filistin'de Komünizm, 1 Temmuz 1943.

50. Filistin'de Komünist Faaliyetler, 30 Mayıs 1943, b.y.

51. Musa'nın 8 Ocak 1943'teki Genişletilmiş Genel Toplantı'da yaptığı konuşma: "FKP'nin Şu Andaki Siyasal ve Örgütsel Görevleri. Bkz. "Komünist Kampta, 1943." Yahudi İstihbarat Raporu. CZA S 25/7532.

52. Faşizme Karşı Savaşta SSCB'ye Yardım Konseyi 1942 yılı başında kuruldu; daha sonra adı Zafer Birliği olarak değiştirildi. Bkz. WO 167/15702 PICME S 64, Levant'ta Rus Nüfuzu, 31 Ağustos 1943.

53. Sekreterya'nın Tezleri, *a.g.y.*, s. 162.

54. Çeşitli Haberler, Yahudi İstihbarat Raporu, 24 Nisan 1942. CZA S 25/48.

55. David Fry'ın konuşması, "Faşizme Karşı Mücadelede Dünya Yahudiliği," *Speeches at Anti-Fascist Farewell Party for Mobilised Cadres Held by the Party in Tel Aviv, 30 May 1942* başlıklı İbranice broşürde.
56. "Yaşasın 7 Kasım, Sosyalizmin ve Tüm Halkların Özgürlüğünün Yurdu Sovyetler Birliği'nin 25. Yıldönümü," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Kasım 1942.
57. *A.g.y.*
58. "Yaşasın Antifaşist Cephe," b.y.
59. "Kudüslü Yurttaşlara: Avrupa'daki Kardeşlerimizin Kanı Yerde Kalmasın," FKP Kudüs Komitesi'nin İbranice bildirisi, Aralık 1942.
60. "Yaşasın 7 Kasım," b.y.
61. Musa'nın 8 Ocak 1943'teki Genişletilmiş Genel Toplantı'da yaptığı konuşma, *a.g.y.*, s. 2.
62. *Kol Haam*, Nisan 1941. Alıntılayan Israeli, *a.g.y.*, s. 160.
63. Sekreterya'nın Tezleri, b.y.
64. *Nidal el-Şa'b* S 4, Mart 1943. Musa'nın 26 Şubat 1943'te Yafa'da Kızıl Ordu'nun yıldönümü vesilesiyle yaptığı konuşma.
65. "Struma Olayı Hakkında," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Mart 1941. Alıntılandığı yer Çeşitli Haberler. Yahudi İstihbarat Raporu, 18 Mart 1942. CZA S 25/7532. Geminin güvertesindeki Yahudi göçmenler "Gestapo ajanlarının ve Siyonist kaçakçıların kurbanları" olarak tanımlanıyordu.
66. Filistin'de Komünizm, 1943, PICME S 7, b.y.
67. *Kol Haam*, Şubat 1942. Alıntılandığı yer Çeşitli Haberler. Yahudi İstihbarat Raporu, 27 Mart 1942. CZA S 25/7532.
68. "Komünist Kampta: Temmuz 1941-Mart 1942," *a.g.y.*, s. 2.
69. "Partinin ve Komünist Gençliğin Rolü," *a.g.y.*, s. 166.
70. Sekreterya'nın Tezleri, b.y.
71. Örneğin, Kudüs'te 20 Şubat 1943'te yapılan toplantı. Salonu Kızık bayraklar ve Lenin ile Stalin'in resimleri süslüyordu. Böyle toplantılarda, partinin Musa, Abdullah Bandak ve Emil Habibi gibi Arap liderleri konuşma yapıyordu. Daha seyrek olarak Yahudi komünistler de kürsüye çıkıyorlardı.
72. "Hükümet Halkın Ekmeğini Garantiye Alsın," FKP/MK'nin Arapça bildirisi, Kasım 1942. Parti, "aç bir halkın savaş çabasına bütün ağırlığını koyamayacağı [ve] hükümeti desteklemesine güvenilemeyeceği" uyarısında bulunuyordu.
73. Rıdvan el-Hilu'yla Eriha'da 23 Şubat 1974'te yapılan söyleşi. Rıdvan el-Hilu, faşizm yanlısı unsurların, beklenen faşist zaferden sonra yok edilecek insanların listesini açıktan açığa hazırladıklarını ve kendisinin de 1942'de hapisten salıverildikten kısa süre sonra bıçaklandığını belirtti.
74. Partinin ve Komünist Gençliğin Rolü, b.y.
75. "Üsbet Mükafahat el-Naziye ve el-Faşiye fi Filistin." İlk bildirisini 12 Kasım 1942'de yayınladı ve ilk toplantısını 15 Kasım 1942'de Kudüs'te yaptı. Komünist sempatizanı avukat Cafer Haşim'in başında bulunduğu Birlik'in toplantılarına eğitimli Arap gençler katılıyorlardı; bunlar, parti üyesi olmamalarına rağmen, Sovyetler Birliği'nin yiğitliğine hayranlık duyuyorlardı ve Arap liderliğinden hoşnut değillerdi.
76. "Soylu Arap Halkına Sesleniş, 12 Kasım 1942." *El-Tarik* S 19, 1942.

77. Musa'nın Yafa toplantısında yaptığı konuşma, 26 Şubat 1942, b.y.
78. Musa'nın 6 Kasım 1942'de 1000 kişinin katılımıyla Kudüs'te yapılan toplantıda yaptığı konuşma, *Nidal el-Şa'b* S 5/1, Kasım 1942.
79. Musa'nın Yafa toplantısında yaptığı konuşma, 26 Şubat 1942, a.y.
80. Sekreterya'nın Tezleri, b.y.
81. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 1 Şubat 1974.
82. "Komünist Kampta 1943," *a.g.y.*, s. 2, Rıdvan el-Hilu'yla 1 Şubat ve 26 Şubat 1974'te yapılan söyleşiler.
83. Sekreterya'nın Tezleri, *a.g.y.*, s. 161-62
84. *A.g.y.*, s. 162.
85. CO 733/441/75430/2 Filistin'de Çalışma Araştırması: RM Graves'in Raporu, Haziran 1941, s. 3.
86. Ama Palestine Electric Corporation ve Palestine Potaslı Company gibi birkaç istisna vardı.
87. Arap ve Yahudi işçilerin ücretleri arasındaki oran 5:3'tü. Kalifiye olmayan bir Arap işçi günde 80 ila 160 mil (doların binde biri) alırken, kalifiye bir Arap işçi günde en çok 350 mil kazanıyordu. Bkz. Filistin'de Çalışma Araştırması, 1941, *a.g.y.*, s. 7.
88. *A.g.y.*, s. 9. FAİD Haziran 1940'ta üye sayısının yedi yüz işçi olduğunu iddia etti, ama bunların hepsi tam aidat ödeyen üyeler değildi.
89. FO 371/39988/2768 Hankey, 29Kasım 1944 tarihli bir notunda, ProfesörGibb'in Arap milliyetçiliği konusunda yazdığı bir makale taslağını yorumlarken, Orta Doğu'da işçilerin içinde bulundukları koşullarla ilgili şunları söylüyordu: "Tüm Orta Doğu'da kapitalistlerin işçilere uyguladıkları pervasız ve insafsız sömürü-ye tanık olan her Avrupalı, tüm işçi sınıfının niçin komünist olmadığına ya da en azından aktif devrimci olmadığına hayret eder ..."
90. CO 733/423/75430 R Graves, Mısır'daki Çalışma Dairesi'nin eski müdürü.
91. Graves, Ekim 1942'de normal çalışmalarına başlayan dairenin müdürü oldu. Bkz. Çalışma Dairesi Yıllık Raporu, 1942, s. 5.
92. *A.g.y.* Raporun tahminine göre 1942'de Arap işçilerin sayısı 85.000 ila 100.000 arasındaydı.
93. WO 169/8311 Filistin'de Komünizm: Ocak-Haziran 1943. PICME 24 Ağustos 1943. Sait Kabalan'la 2 Mart 1974'da Eriha'da ve Femi Selfiti'yle 26 Mart 1974'te Amman'da yapılan söyleşiler.
94. "Arap Komünistlere İlişkin Araştırma." Yahudi İstihbarat Raporu, 15 Mayıs 1946. CZA S 25/48. Yafa'daki Arap İşçiler Derneği 2 Ekim 1942'de; Kudüs'teki Ekim 1942'de ve Nasıra'daki Kasım 1942'de kuruldu.
95. *A Survey of Palestine* (Kudüs 1946), Cilt 2, s. 764.
96. Çalışma Dairesi Yıllık Raporu, 1942, *a.g.y.*, s. 27-28.
97. Eskiden demiryolu işçisi olan Bulus Farah, 1930'daki Birinci Arap İşçi Kongresi'ne katılmıştı. 1934'te Moskova'ya giderek Komintern okuluna devam etti ve 1938'e kadar orada kaldı. Döndüğünde, partinin MK'sine atandı, ama Musa'yla anlaşmazlığa düştü. 1940'ta, polisi partinin gizli matbaasına götürme girişiminde bulunmakla suçlandı, bunun üzerine de ihraç edildi ve parti üyelerinin onunla temas kurmaları yasaklandı. Ne var ki Farah, Hayfa'da kendisini

partiyle özdeşleştirmeye devam eden bir grup eğitimli genci çevresinde topladı. Partinin 1943'te bölünmesinde önemli rol oynadı ve UKB'nin kurulmasında görev aldı. Kırklı yıllarda Arap işçi hareketinde dikkate değer bir rol üstlendi. 1948'de bölünmeye karşı çıktı ve UKB'den ihraç edildi.

98. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, *a.g.y.*, s. 2. Nadi Şu'a el-Amel kendisini "antifaşist" olarak tanımlıyor, ülkeye daha fazla demokrasi getirilmesi ve Arap işçilerin örgütlenmesi için çağrı yapıyordu. Üyeleri arasında, UKB'nin gelecekteki iki lideri, Emil Tuma ve Tevfik Tubi de vardı. AİSDF'nin kurulmasından kısa süre sonra varlığı sona erdi.

99. Arap Sendikalar Federasyonu Üstüne Notlar, hazırlayan Y Chudleigh (Çalışma Müfettişi), 15 Temmuz 1943, ISA 31/42-258.

100. İllihad Nekabet ve Cemiyet el-Umal el-Arabiya (AİSDF)

101. *Memo Submitted by the Federation to the Wages Committee in Jerusalem* (Hayfa 1942), s. 2-3 (Arapça broşür).

102. E Tuma (AİSDF'nin o zamanki lideri) ile 3 Nisan 1974'te Hayfa'da yapılan söyleşiler. Ayrıca bkz. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, b.y.

103. Histadrut da, bir Arap işçi örgütlenmesi kurdu, adı Filistin İşçi Birliği'ydi. Çalışma Dairesi'nin bir raporunda bu örgütün üye sayısı beş yüz olarak belirtiliyordu. Bkz. Çalışma Dairesi Yıllık Raporu 1942, *a.g.y.*, s. 27.

104. Yafa'da 22 Ocak'ta yapılan Birinci FAİD Konferansı konusunda A Yassin'in (Çalışma Dairesi) 25 Ocak 1943 tarihli notu, ISA 1440. Chudleigh'in "Filistin Arap Sendikal Hareketinin 1943'te Kaydettiği İlerleme" başlığını taşıyan 13 Eylül 1943 tarihli raporu şu üye sayılarını vermektedir: Hayfa, 4.000; Yafa, 1.700; Kudüs, 1.234.

105. Nadi el-Şa'b, B Farah'ın Hayfa grubuna karşı mücadelede Musa'yı destekleyen Sait Kabalan ve Emil Habibi tarafından Ekim 1942'de kuruldu. Partinin bölünme sürecinden geçmekte olduğu Mayıs 1943'te B Farah grubunca ele geçirildi.

106. Kasım 1942'de Ücretler Komitesi'ne sunduğu bir muhtırada AİSDF, kalifiye olmayan Arap işçilerin günlük asgari ücretinin 250 mil olarak sabitlenmesini istemişti. Bkz. Federasyon'un Muhtırası, *a.g.y.*, s. 10-11.

107. *Filistin*, 26 Temmuz 1943.

108. En aktif üyeler Abdullah Bandak, Halil Şannir ve Halit Zagmuri'ydi. 1933'ten beri parti üyesi olan Bandak, savaş yılları boyunca öğrenci hareketi içinde ve yayıncılıkta aktif çalışmalar yaptı. Daha sonra da UKB'de ve AAB'de önemli görevler üstlendi. İşçi kökenli olan diğer ikisi de otuzların ortasından başlayarak partide aktif görev aldılar.

109. *El-Difa*, 26 Temmuz 1943.

110. *Conference of Arab Workers in the Military Camps*, Yafa, 4 Nisan 1943 (Arapça broşür), s. 5

111. *Nidal el-Şa'b* S 5/26, Nisan 1943. Askeri Kamplardaki Sivil Arap İşçiler Birinci Konferansı konulu özel sayı. D Turujman'ın konuşması, s. 3.

112. *A.g.y.*, s. 4. Emil Habibi'nin konuşması.

113. *El-Gad* (*Yarın*) ilk olarak 1938'de Arap Öğrenciler Birliği'nin yayın organı olarak Abdullah Bandak tarafından yayınlandı ve 1941'de yayın hayatına son verdi. Her eğilimden görüşe açıklı ve UKB'nin gelecekteki liderlerinden birçoğu

çıraklık dönemini onun sayfalarında geçirdi. Arap Aydınlar Birliği'nin yayın organı olarak 1945'te yeniden yayınlandı.

114. "4 Nisan 1943'te Yafa'da yapılan Askeri Kamplardaki Sivil Arap İşçiler Kongresi Karalarının Tutanakları." FAİD'in Çalışma Dairesi'ne sunduğu İngilizce rapor, 20 Nisan 1943.
115. Kamplardaki Arap İşçiler MK'sinin ve Yafa AİD'nin bildirisi, alıntılandığı yer A Yassin'in notu, 9 Mayıs 1943. "Histadrut'un Greve Katılmama Kararı ve AİD," ISA 1440.
116. FO 371/35030/1922 War Office Report, Mayıs 1943.
117. Bir hükümet kaynağı, aidat ödeyen üye sayısını 1942'de 1.600 olarak veriyordu. Bkz. Çalışma Dairesi Yıllık Raporu, 1942, *a.g.y.*, s. 28. 1943'te, AİSDF üye sayısının 2.300 olduğunu iddia etti. Bkz. Filistin Arap Sendikal Hareketinin 1943'te Kaydettiği İlerleme, *a.g.y.* s. 2. Hükümette görevli bir çalışma müfettişi, tahminen 4.000-5.000 işçiye hitap ettiğini söylüyordu. Bkz. Arap Sendikalar Federasyonu Üstüne Notlar, hazırlayan Y Chudleigh, 15 Temmuz 1943. ISA I/31/42-258, s. 2.
118. Federasyon Üstüne Notlar, b.y.
119. *A.g.y.*
120. Filistin Arap Sendikal Hareketinin Kaydettiği İlerleme, *a.g.y.*, s. 3.
121. *A.g.y.* FAİD 1943 yılı başında Nasıra AİD'yi kazanmayı başardı.
122. Federasyon Üstüne Notlar, b.y.
123. *A.g.y.* ve Federasyonun Muhtırası, *a.g.y.*, s. 20.
124. Arap Sendikalar Federasyonu'nun Birinci Sekretere Muhtırası, Eylül 1943. ISA 65/1574.
125. FAİD siyasal faaliyetlerde bulunmamasına rağmen, işçi hareketi içinde aktif olan parti üyeleri savaş çabasının desteklenmesi çağrısı yapmak için her uygun fırsattan yararlandı, örneğin Ude el-Aşab (bir parti üyesi) 1943'te Yafa'da 1 Mayıs mitinginde konuşurken, "Arap işçilerin birinci görevinin Nazizme karşı mücadele etmek olduğu"nu işçilere anlattı. Konuşması Sovyet yanlısı propagandayla yüklüydü, ama Filistin'in bağımsızlığına hiç değinmezken, var olan her sorunu belirsiz bir gelecekte çözüme kavuşturacak biricik çare olarak sosyalizme işaret ediyordu. Bkz. Ude el-Aşab'ın Konuşmaları, ISA 65/3048.
126. Federasyon Üstüne Notlar; b.y.
127. Arap Sendikalar Federasyonu'nun Mr. Boyd'a (Filistin'i ziyaret etmekte olan CO Orta Doğu Bölümü'nden bir yetkili) Muhtırası, Temmuz 9, 1943, s. 1. ISA 65/348.
128. *A.g.y.*
129. *A.g.y.*, s. 2.

Bölüm VI: Komünist Hareket İçinde Ulusal Ayrılık

1. "Komünist Kampta, 1943." Yahudi İstihbarat Raporu, s. 1. CZA S 25/7533. Parti sekreteri Musa, partinin yeniden birleştirilmesi konusunda pek istekli değildi, çünkü olayların daha sonra göstereceği gibi, Emet üyelerinin siyasal çizgisinin

partinin diğer Yahudi üyelerine "bulaşacağı"ndan haklı olarak korkuyordu. Ama yeniden birleşme talebine karşı duramadı. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 1 Şubat 1974. Ayrıca bkz. Y Porath, "Ulusal Kurtuluş Birliği 1943-48," *Asian and African Studies*, cilt 4, 1968, s. 3.

2. Bu talepler ancak bölünmeden sonra Yahudi FKP'sinin yazılı belgelerine yansıtıldı. Fehmi Selfiti'ye (görüşme, Amman, 26 Mart 1974) göre, bunlar MK'nin Arap ve Yahudi üyeleri arasında daha önce tartışılmıştı.
3. Bu, partinin yazılı kaynaklarına yansıtılmadı, iç tartışmalarla sınırlı tutuldu. Emil Tuma'ya (söyleşi, Hayfa, 3 Nisan 1974) göre, Mikunis, Musa'nın liderliğine karşı muhalefette başı çekiyordu ve "demokratik Filistin" sloganından yanaydı, Yahudilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde özyönetim uygulayabilmeleri gerektiğini savunuyordu. Ayrıca bkz. Çeşitli Haberler. Yahudi İstihbarat Raporu, 24 Şubat 1942. CZA S 25/48.
4. Ayrılıktan önceki dönemde sekreterya dört Yahudi üyeden (S Mikunis, S Tzabari, M Slonim, P Feinhaus) ve bir Arap üyeden (parti sekreteri Rıdvan el-Hilu) oluşuyordu. MK'de Arapların oranı daha fazlaydı. Ama karar mekanizması Musa'nın elindeydi. Bu nedenle, liderliğe karşı muhalefet bir bütün olarak parti liderliğine değil, Musa'ya ve onun destekçilerine (hem Yahudi hem de Arap) karşı muhalefet anlamına geliyordu.
5. Sekreterya'nın Tezleri; b.y.
6. *A.g.y.*
7. *A.g.y.*, s. 162.
8. Sekreterya'nın Tezleri; b.y., s. 161.
9. Rıdvan el-Hilu, 16 Şubat 1974'te Eriha'da yapılan bir söyleşide, Arap kesiminde askere yazılmayı destekleme kararının kendisi hapisteyken ve ona danışılmadan alınmış olduğunu belirtti. O zamanlar parti liderliği P Feinhaus ve K Şannir'in denetimindeydi.
10. Partinin ve Komünist Gençliğin Rolü, *a.g.y.*, s. 51.
11. Musa'nın "Partinin Şu Andaki Siyasal ve Örgütsel Görevleri" başlıklı konuşması. "Komünist Kamp 1943"ta aynen yayınlandı, *a.g.y.*, s. 2-3.
12. Arap üyelerin muhalefeti, Musa'nın siyasal çizgisiyle ilkeli bir anlaşmazlık niteliğinde olmaktan çok, Arap muhalefeti tartışırken açıkça ortaya çıkacağı gibi, Musa'ya kişisel muhalefet niteliğindeydi ve onun konumunu zayıflatmayı amaçlıyordu.
13. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 16 Şubat 1974.
14. Müfit Naşaşhibi'yle 11 Mart 1974'te Beyrut'ta; Sait Kabalan'la 2 Mart 1974'te Eriha'da; Rıdvan el-Hilu'yla 16 Şubat 1974'te Eriha'da yapılan söyleşiler; hepsi de Ocak Genel Toplantısı'na katılmıştı.
15. "Komünist Kampta, 1943," *a.g.y.*, s. 8.
16. Rıdvan el-Hilu'nun 16 Şubat 1974'te Eriha'da yapılan bir söyleşide belirttiğine göre, konunun MK'ye havale edilmesi tam da onun umut ettiği şeydi, çünkü o zaman karar sekreteryaya kalmış olacaktı. El-Hilu, partinin iç işleyişinin nasıl yürütüldüğünü gösteren ilginç bir örnek olarak, kararların hiçbir zaman çoğunluk oyuyla alınmadığını açıkladı. Gerek MK'nin gerekse sekreteryanın istekleri ne olursa olsun, son sözü söyleyen parti sekreteriydi. Daha önce belirtildiği gibi, sekreterya Musa'nın dışında dört Yahudi üyeden oluşuyordu.

S Mikunis ve P Feinhaud Musa'ya muhalefetin başını çekerlerken, genel olarak Musa'nın safında olduğu düşünülen M Slonim ve S Tzabari tarafsız kaldılar.

17. "Komünist Kampta, 1943," *a.g.y.*, s. 5.
18. "Komünist Kampta, 1943," b.y.
19. *A.g.y.*, s. 3.
20. 1942-43 döneminde partinin Arapça organı *Nidal el-Şa'b*'da çıkan makalelere ve açık toplantı haberlerine bakın. Savaştan sonra "Filistinli Arapların kendi kaderlerini tayin hakkı" için çağrı yapıldığı halde, Yişuv'dan hiç bahsedilmemesi anlamlıdır. (*Nidal el-Şa'b*, Mart 1943, s. 6.) Yafa'da düzenlenen halka açık bir toplantıda Musa konuşma yaparak, Siyonistleri alt etmek için Arapların savaşa destekvermeleri çağrısında bulundu, ama İngilizlerin varlığı konusunda sessiz kaldı (*Nidal el-Şa'b, a.g.y.*, s. 4-5).
21. Bulus Farah'la söyleşi, Hayfa, 4 Nisan 1974.
22. Bunu, kendisinin de karşı çıktığı ve Müftü'nün ajanı saydığı Muhammed Nimir Ude'nin parti liderliğinde bulunmasına bağlıyordu. Bu inancını, partinin Yahudi kadroları arasında yer alan diğer üyelerle paylaşıyordu.
23. *El-Gad (Yarın)*, Mayıs 1938'den Ekim 1941'e kadar Arap Öğrenciler Birliği adına A Bandak tarafından yayınlandı.
24. "Köylere Refah Hizmeti" olarak da anılan bu hareket Nisan 1940'ta başlatıldı ve "köylülerin [fellah] aydınlatılması"nı amaçlıyordu.
25. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, *a.g.y.*, s. 1. Hem Mikunis hem de Feinhaus onun partiden ihraç edilmesine karşı çıkmışlardı ve MK'nin yasağına rağmen onunla temaslarını sürdürdüler.
26. Histadrut grevi için yukarıya bkz. s. 162.
27. P Feinhaus'la söyleşi, Hayfa, 3 Nisan 1974.
28. Ücretlerin artırılmasını isteyen bu grev için Arap işçi örgütlerine danışmaksızın tek başına Histadrut 10 Mayıs'ta çağrı yaptı. Kamplardaki işçilerin çoğunluğunu Araplar oluşturuyordu.
29. Sekreteryanın dört Yahudi üyesi bu kararı Musa yokken almışlardı. Musa bunu derhal iptal etti ve hazırlanmış olan bir bildirinin dağıtılmasını yasakladı; bu bildiri Arap işçileri grevi desteklemeye çağırıyordu. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 1 Şubat 1974.
30. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, b.y.
31. Komünist Kampta, 1943, *a.g.y.*, s. 3.
32. Histadrut'a üyelik Yahudi işçilerle sınırlıydı, ama burada, Arap işçileri örgütlemeye çalışan Filistin İşçi Birliği adında bir cephe örgütlenmesi vardı.
33. Bildirildiğine göre Musa, grevin ilanından önce, Histadrut'un düzenlediği 1 Mayıs etkinliklerine katılınmasına karşı çıkmıştı. Bu nedenle, partinin talimatlarını hiçe sayan Hayfa ve Tel Aviv yerel komitelerinin üyeleri partiden ihraç edildiler. Bkz. Porath, *a.g.y.*, s. 3.
34. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, b.y.
35. *A.g.y.* Bu, Arap ve Yahudi işçilerin birliği için duyulan kaygıdan ziyade, Musa'ya muhalif olmanın yarattığı apaçık oportünist bir taktikti. Bu grup, Avrupa'da ikinci bir cephe açılması için baskı yapmak üzere ortak Arap-Yahudi gösterilerinin düzenlenmesine Arap kesiminde partinin imajına zarar vereceği gerekçe-

siyle karşı çıkmakla kalmadı, UKB'nin kurulmasından sonra da ortak faaliyetlere böyle bir destek verildiğine ilişkin hiçbir kayıt yoktur (dikkate değer bir tek istisnayla).

36. Arap işçi örgütleri greve karşı çıktılar ve hükümet raporlarının gösterdiğine göre, bu örgütlerin komünist üyeleri greve katılınama yönündeki ajitasyonda başı çekiyorlardı. Sonuçta Arap işçiler grevi desteklemediler. Bkz. A Yassin'in muhtırası, "Histadrut'un İlan Ettiği Greve Katılınmaması ve Arap İşçiler." Çalışma Dairesi Raporu, 9 Mayıs 1943, ISA Dosya 1440. Ayrıca bkz. FO 371/35030/1922. War Office Situation Report, 26 Mayıs 1943.

37. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 1 Şubat 1974.

38. "Komünist Kampta, 1943," *a.g.y.*, s. 3. Rıdvan el-Hilu, 9 ve 16 Şubat 1974'te Eriha'da yapılan söyleşilerde, 1936-37'dan beri Komintern'le temasın olmadığını belirtti. MK, biricik görevi Moskova radyosunu dinleyerek Sovyet haberleri ve görüşleri konusunda MK'ye rapor vermek olan bir komite kurmuştu.

39. Musa'nın otoritesindeki zayıflamanın başlangıç tarihi olarak Rıdvan el-Hilu'nun da onun Haziran 1941'de tutuklandığı zamana işaret etmesi ilginçtir. Rıdvan el-Hilu'nun iddiasına göre, bu tutuklanma, eğer Musa partinin kontrolünü elinde tutsaydı izin vermeyeceği pek çok iç tartışmayı su yüzüne çıkardı. Serbest bırakılmasından sonra, Musa bu tartışmaya bir nokta koyamadı ve Komintern'in ortadan kalkması konumunu daha da zayıflattı. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 16 Şubat 1974.

40. "Komünist Kampta, 1943," b.y.

41. *A.g.y.*, s. 4; Mikunis ve Feinhaus bildirinin İbranice çevirisini dağıttılar.

42. 29 Mayıs tarihli bu bildiriye MK adına A Bandak, Y Garabadian ve F Habibi (kendisi MK üyesi değildi) imza atmışlardı. Farah'ın grubundan olan parti üyesi T Tubi de bildirinin hazırlanmasına katkıda bulunmuştu. E Habibi ve T Tubi'yle 3 ve 5 Nisan 1974'te Hayfa'da, A Bandak'la 6 Mart 1974'te Amman'da yapılan söyleşiler. Ayrıca bkz. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, *a.g.y.*, s. 2.

43. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, b.y.; Porath, *a.g.y.*, s. 4. Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 9 Şubat 1974.

44. Bildirinin bir çevirisi "Komünist Kampta, 1943"te aynen yayınlandı, *a.g.y.*, s. 4. Ayrıca bkz. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, b.y. Frankel Derlemesi, *a.g.y.*, s. 171'de, 10 Haziran 1943 tarihli *Kol Haam*'dan alınmış olan MK tebliği No. 1 ve No. 2 başlıklı iki belge yer alıyor. Bunların birincisi 29 Mayıs bildirisidir, "Geçici MK" imzasını taşıyan ikincisi ise önceki açıklamanın "FKP ilkelerinin toptan saptırılması" olduğunu ilan ediyor ve partinin enternasyonalizmini teyit ediyor.

45. "Komünist Kampta, 1943," *a.g.y.*, s. 3.

46. *A.g.y.*, s. 5-6. Musa "Arap milliyetçisi" olmakla ve varlığı Yahudi komünistler tarafından artık yadsınmakta olan bir Arap komünist kadronun varlığı konusunda yalan söylemekle suçlandı. Partinin eski Arap üyelerinden birçoğu, bizzat Mikunis'in tüm Arapları MK'den ihraç ettiğini belirtti. F Selfiti'yle 26 Mart 1974'te Amman'da, M Naşaşibi'yle 11 Mart 1974'te Beyrut'ta ve A Bandak'la 23 Temmuz 1973'te Beytüllahim'de yapılan söyleşiler. War Office'in bir belgesin-

de, MK'nin Yahudi üyelerinin 1943 Mayıs ayının sonuna doğru toplandıklarını ve "tüm Araplardan temizlenmiş bir Yahudi komünist partisi kurma kararını açıkladıkları" bildiriliyor. WO 169/8310. PICME Report S 5. Political and General Intelligence Summary, 13 Temmuz 1943. Mühendis olan Şmuel Mikunis, partiye ayaklanma yıllarında katılmıştı. Parti liderliğinin Yahudi seksiyonunu disiplin altına alma çabalarına destek vererek kendini gösterdi. 1943'teki ayrılıktan sonra Yahudi FKP'sinde ve tamamen Yahudilerden oluşan bir grubun başını çekerek partiyi terk ettiği 1965'teki bölünmeye kadar İsrail Komünist Partisi'nde seçkin bir rol üstlendi.

47. "Komünist Kampta: 1944'ün Değerlendirmesi," Yahudi İstihbarat Raporu, s. 1. CZA S 25/7533.

48. Ayrılığın "hukuki boşanma"nın bir sonucu olarak meydana gelmeyip, aşamalı bir dağılma şeklinde gerçekleşmesi nedeniyle, partinin varlığının fiilen sona erdiği zamanla ilgili, kesin bir tarih vermek zordur. Bununla birlikte, Mayıs 1943'un en uygun tarih olduğu konusunda genellikle görüş birliği vardır. Yahudi FKP'si "FKP Bildirgesi, Mart 1944"te bu tarihi vermektedir. Alıntılandığı yer "Komünist Kampta: 1944'ün Değerlendirmesi," b.y.

49. Musa'nın yanında yer alanların bazıları, oluşturulduğu sırada UKB'ye katılmaya yanaşmadılar, ama daha sonra katıldılar, bazıları ise faaliyetlerini işçi hareketiyle sınırlı tuttular.

50. M Slonim ve S Tzabari. Bununla birlikte, ayrılıktan sonra ikisi de çok açık olarak Siyonist yanlısı duruş alacaktı. Bkz. "Komünist Hareket: 1946'nın Değerlendirmesi," Yahudi İstihbarat Raporu, 29 Aralık 1946, CZA S 25/7533. Ayrıca, WO 169/15703. PICME Report S 7, 8 Eylül 1944.

51. Suriye Komünist Partisi'ne 1931'den itibaren üye olan Halit Bektaş Moskova'da eğitim aldı ve Arap ülkelerinin temsilcisi olarak Komintern Yedinci Kongresi'ne katıldı. Fransa'daki halk cephesi hükümeti sırasında Suriye Komünist Partisi'ne yasallık tanınması sayesinde kendini göstermeyi başardı. Kırklı yıllarda Arap komünist partilerinin "resmi sözcüsü" haline geldi.

52. A Bandak, E Habibi, Y Arınani ve K Şannir Şam'a giderek Bektaş'la görüştüler (A Bandak'la 6 Mart 1974'te Amman'da; E Habibi ve T Tubi'yle 3 ve 5 Nisan 1974'te Hayfa'da yapılan söyleşiler). İki Yahudi komünist, O Preminger ve H Gesis de ayrı olarak Şam'a gittiler (Rıdvan el-Hilu'yla söyleşi, Eriha, 22 Şubat 1974). E Habibi başka bir Yahudi komünistin, sonradan Slonim-Tzabari grubuna giren *Eleazer Langer'in* de Bektaş'la görüşmek için Şam'a gittiğinden söz ediyor.

53. A Bandak, 23 Temmuz 1973'te Kudüs'te yapılan bir söyleşide, Bektaş'ın bu görüşte olmasına rağmen, partideki ikinci adam Faracallah el-Hilu'nun ayrılmaya karşı olduğunu iddia etti.

54. *Meer* Mas'ad, A Bandak'ın kayın biraderi. F *Selfiti'yle* 26 Mart 1974'te Amman'da, A Bandak'la 23 Temmuz 1973'te Kudüs'te ve E Habibi'yle 3 Nisan 1974'te Hayfa'da yapılan söyleşiler.

55. Yukarıdakilerin ışığı altında, Suriyeli komünistlerin yayın organı *Savt el-Şa'b*'da UKB'nin kuruluşundan söz edilmemesi ve 8 Ağustos 1946'ya kadar, yani gazetenin baş sayfasındaki dikkat çekici bir yazıyla UKB'nin tanıtıldığı ve bildirilerinden birisinin aynen yayınlandığı tarihe kadar faaliyetlerine hiç

değinilmemesi ilgi çekicidir. O tarihe kadar, gazetede UKB'ye yalnızca üç kez değinilmiştir ve ilk değinmenin tarihi 2 Nisan 1945, yani UKB'nin kuruluşundan tam bir yıl sonrasıdır.

56. *El-Cemahir* (*Kitleler*), Ürdün Komünist Partisi'nin yayın organı. Yıl 28, S 9, Eylül 1976. E Tuma, E Habibi ve T Tubi ile 3, 4 ve 5 Nisan 1974'te Hayfa'da yapılan söyleşiler.

57. Kendisiyle yapılan bir söyleşide E Tuma, daha Ocak 1944'te Musa'yı ve destekçilerini UKB'ye katılmaya ikna etme çabalarının hâlâ sürdüğünü ve Hayfa'da bu amaçla yirmi beş kişinin katıldığı bir toplantı yapıldığını belirtti.

58. "FKP'nin Arap Hazırlık MK'sinin İç Belgesi" başlığını taşıyan, Kasım 1943 tarihli daktiloyla yazılmış bir belge (UKB kurucularından olan T Tubi'nin arşivinde), bağımsız Arap ve Yahudi komünist partilerinin kurulması önerisinin getirildiğine ilişkin bulabildiğim en eski belgedir. Bizzat Tubi de bu belgenin UKB'nin kurulması yönünde atılmış ilk adım olduğu görüşündedir. Ayrılıktan önce Musa'nın Yahudi muhalifleriyle temaslarını sürdürmüş olan B Farah'ın, ortak bir Arap-Yahudi örgütlenmesi kurma yönünde Yahudi komünistlerce getirilen önerileri artık geri çevirdiğini belirtmek önemlidir. Bkz. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946; b.y.

59. 17 Ocak 1944 gibi geç bir tarihte FKP/MK adı altında "Soylu Arap Milletine Sesleniş" başlıklı Arapça bir bildiri yayınlandı. Bu bildirinin "milliyetçi" çizgisi, UKB grubunun işi olduğunu açıkça göstermektedir.

60. UKB'nin programını ve Araplara, saflarına katılmaları için yaptığı çağrıyı içeren ilk iç bülteninin yayınlanması çoğu kaynakta örgütün kuruluş tarihi olarak geçer. Bu çağrı, örgütün sekreteri ve en tanınmış üyesi olan E Tuma ile B Farah, Sami Habibi ve Musa Decani'nin imzalarını taşıyordu. Çağrıda, UKB kendisini "Filistin'in ulusalbağımsızlığını" ana amaç edinen "sosyalist demokrasi partisi" olarak tanımlıyordu. Bkz. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, *a.g.y.*, s. 3 ve ayrıca, "Ulusal Kurtuluş Birliği, 1944." Yahudi İstihbarat Raporu, 1 Mart 1944, b.y.

61. UKB'nin ikinci iç bülteni, 14 Şubat 1944. Alıntılandığı yer "Ulusal Kurtuluş Birliği, 1944," b.y.

62. Musa Decani başkanlığa seçildi. Öğretmen olan Decani, Farah'ın Umut Işıkları derneğinin üyesiydi, ama partiye hiçbir zaman üye olmamıştı. Bu makamda uzun süre kalmadı, daha sonra 1944'te yerini yine bir Müslüman olan Halit Zagmuri'ye bıraktı; demiryolu işçisi olan Zagmuri 1936'dan beri FKP üyesiydi.

63. "Komünist Kampta, 1943," *a.g.y.*, s. 4.

64. Komünist Faaliyet Raporu. Yahudi İstihbarat Raporu, 3 Aralık 1943, CZA S 25/48.

65. Bu grup Ulusal Politikaya muhalif Sosyalistler olarak biliniyordu ve başlarında H Brozaza bulunuyordu. Bkz. "Komünist Kampta: 1944'ün Değerlendirmesi," *a.g.y.*, s. 8.

66. "Komünist Kampta, 1943," *a.g.y.*, s. 11.

67. "Komünist Kampta: 1944'ün Değerlendirmesi," b.y. Rapor, bu grubun üyelerinin Mayıs 1944'teki kongrede örgütsel konulardaki anlaşmazlıkların sonucu olarak çalışmalardan çekildiklerini belirtiyor.

68. Her ikisi de otuzlu yılların başlarında Moskova'da eğitim görmüş olan, eski sekreterya üyeleri S Tzabari ve M Slonim bu oluşuma liderliğik yaptılar.
69. "Komünist Kampta: 1944'ün Değerlendirmesi," *a.g.y.*, s. 2. Bu grubun liderleri İsrail devletinin kurulmasından sonra da uzunca bir süre partiyi yönetmeye devam edeceklerdi. Goshanski 1948'deki bir uçak kazasında öldü; Vilner halen Arapların ağırlıkta olduğu İsrail Komünist Partisi'nin (Rakah) genel sekreteridir; Feinhaus hâlâ Rakah saflarında aktiftir; Mikunis 1948'de İsrail Komünist Partisi sekreteri olmuştur ve yeni bir Yahudi komünist partisinin kurulmasına yol açan 1965'teki bölünmenin başını çekmiştir; Vilenska 1965'e kadar İsrail Komünist Partisi MK üyeliği yapmış ve sonra Mikunis hizbine katılmıştır; W Erlich halen Rakah'ın *Merkezi Denetleme* Komisyonu üyesidir.
70. Yeni parti FKP olarak eski adını korudu ve kongrelerini, dergilerini hiç ayrılık olmamış gibi tarihlendirmeyi sürdürdü.
71. "Komünist Kampta." Yahudi İstihbarat Raporu, 29 Aralık 1946. CZA S 25/7533.
72. "Komünist Partiye İlişkin Bilgiler." Yahudi İstihbarat Raporu, 4 Mayıs 1945. CZA S 25/7532.
73. *A.g.y.*, s. 2.
74. "Komünist Kampta, Aralık 1946," b.y.
75. Evimiz İsrail Komünist Birliği Kudüs Komitesi'nin İbranice bildirisi, 21 Nisan 1947. Bu grup bu adı 1946'da benimsemişti.
76. *Jewish Clarion* (Büyük Britanya Komünist Partisi Yahudi Komitesi'nin yayını) S 6, Mart 1974. Bu grup, 1947'de Londra'da düzenlenen Britanya İmparatorluğu Komünist Partileri Kongresi'ne katılmayı reddetti; gerekçesi, "bunun komünist hareket olmadığının programından ve kurallarından anlaşıldığı"ydı.
77. "İbrani Komünist Partisi'nin Kuruluş Konferansı Üstüne, Tel Aviv, 3-6 Ekim 1947," Evimiz İsrail Komünist Birliği Merkezi'nin İbranice bildirisi.
78. "Pravda, Yişuv'un *Ulusal* Bağımsızlığını Destekliyor." Grubun yayın *organı* Başyazı in *Achdut*'ta (*Birlik*) Ekim 1946'da çıkan başyazı.
79. "İbrani Komünist Partisi'nin Kuruluş Konferansı Üstüne," b.y.
80. Komünist Birliği'nin UNSCOP'a Çağrısı, Mayıs 1947. Frankel Derlemesi, *a.g.y.*, s. 224.
81. Laqueur, *a.g.y.*, s. 302. Ayrıca bkz., Porath, *a.g.y.*, s. 6.
82. "Komünist Kampın Tam Birliği Sağlandı," İsrail Komünist Partisi MK'sinin ve İbrani Komünistlerin İbranice bildirisi, *Achdut*, 9 Aralık 1948.
83. "FKP Sekizinci Kongresi'nin Kararları, Tel Aviv, 26-28 Mayıs 1944," Yahudi İstihbarat Raporu, CZA S 25/7533.
84. "Komünist Kampta: 1944'ün Değerlendirmesi," *a.g.y.*, s. 2.
85. "Sekizinci Kongre'nin Kararları," *a.g.y.*, s. 15.
86. *A.g.y.*, s. 16.
87. "Komünist Kampta: 1944'ün Değerlendirmesi," *a.g.y.*, s. 4.
88. *A.g.y.*
89. Histadrut'un Altıncı Meclisi Seçimlerine Bir Komünist Liste Sunulması Konusunda Histadrut Yürütme Komitesi ile FKP Arasında Yapılan Karşılıklı Yazışmalar. Ek No. XV, *Digest of Press and Events*, 20 Eylül 1944. Yayınlayan Filistin Yahudi Ajansı, Enformasyon Servisi, Kudüs.

90. *A.g.y.* FKP/MK'nin Yürütme Komitesi'ne mektubu, 29 Temmuz 1944.
91. *A.g.y.* *Letter from D Remez*'in Histadrut Yürütme Komitesi adına FKP/MK'ye gönderdiği mektup, 4 Ağustos 1944.
92. "Komünist Partiye İlişkin Bilgiler," Yahudi İstihbarat Raporu, 1 Haziran 1945, s. 2. CZA S 25/7532.
93. *Supplement to Survey of Palestine.* İngiliz hükümetinin Anglo-Amerikan Araştırma Komitesi için hazırladığı rapor (Kudüs, Haziran 1947), s. 150.
94. CO 733/459/75510 Assiphat Hanivharim Seçimleri, 1 Ağustos 1944. Bu üç komünist üye Mikunis, E Novak ve Goshanski'ydi. Genel Konsey'de tek bir sandalye kazandılar ve bu sandalye Mikunis'e verildi.
95. WO 169/15702 PICME Report S 7 (revised), 8 Eylül 1944.
96. "Komünist Kampta: 1944'ün Değerlendirmesi," *a.g.y.*, s. 2.
97. *A.g.y.*, s. 3. Seçilmiş Meclis'in İkinci Toplantısına FKP'nin Sunduğu Siyasal Program, Aralık 1944.
98. FKP'nin faaliyetlerini ve siyasal demeçlerini öne çıkaran *Jewish Clarion*, doğru olarak, ona her zaman "Filistin'deki Yahudi Komünist Partisi" adıyla hitap etti.
99. "Evimiz İsrail Komünist Partisi," Yahudi İstihbarat Raporu, 1 Şubat 1948, CZA S 25/7533. Sovyetlerin Filistin Danışmanı Sultanov'un Mayıs 1944'teki Mısır'dan gelerek yaptığı ziyareti sırasında olduğu gibi, Sovyetler Birliği'yle bazı temaslarda bulunulmuş olabilir. Hem Arap hem de Yahudi komünistler onunla toplantılar yaptı. Bkz. FO 371/41049/4496. Sultanov'un Filistin Ziyareti. Bununla birlikte, hem Arap hem de Yahudi komünistler söz konusu olunca, İngiliz Komünist Partisi temasların ana kanalı gibi görünmektedir.
100. "Sekizinci Kongre Kararları." b.y.
101. "Komünist Partiye İlişkin Bilgiler, Haziran 1945," *a.g.y.*, s. 1. Raporda bildirildiğine göre, İngiliz komünistler kongreden sonra FKP'yle temas kurarak, izlediği anti-Siyonist çizgiyi "ilerici güçlerin" bu karara verdikleri desteğe uygun şekilde değiştirmesini istediler ve partinin "ulusal yurdu desteklemesi"ni tavsiye ettiler.
102. *A.g.y.*
103. "Komünist Partiye İlişkin Bilgiler, Mayıs 1945," *a.g.y.*, s. 1.
104. Hurewitz, *a.g.y.*, s. 254.
105. "FKP/MK'nin Histadrut Yürütme Komitesi'ne Sunduğu Bildiri." *KH* 2 Temmuz 1946. *Jewish Clarion*'da aynen yayınlandı, Temmuz 1946.
106. "FKP/MK'nin Histadrut Yürütme Komitesi'ne Sunduğu Bildiri." *KH* 2 Temmuz 1946. *Jewish Clarion*'da aynen yayınlandı, Temmuz 1946.
107. "M Vilner'in FKP Onuncu Kongresi'ndeki Konuşması: Filistin'de Siyasal Durum. Kasım 1946." *KH* 5 Aralık 1946.
108. Mikunis'in Şubat-Mart 1947'de Londra'da düzenlenen Britanya İmparatorluğu Komünist Partileri Kongresi'nde yaptığı konuşması. *We Speak of Freedom* (Londra 1947), s. 66.
109. S Mikunis, "Filistin'i Özgür Bırakın." *Jewish Clarion*, Aralık 1946.
110. E Vilenska (*Kol Haam* editörü) "Dostlarımız Kimlerdir?" *Jewish Clarion*, Şubat 1946.
111. "İsrail Komünist Partisi MK'sinin Bildirisi, 6 Ekim 1948." *El-İttihat* N 1, 18 Ekim 1948. Bu bildiri, Yahudi FKP'sinin Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu

Kongrelerinde dile getirilen, birliğin önemini ve arzu edilirliğini vurgulayıcı açıklamaları aynen yinelemektedir.

112. "Komünist Partiye İlişkin Bilgiler, Haziran 1945," b.y. 1946'da İngiliz komünistler açıkça Filistin'de komünist hareketin birliğini talep ettiler. Bkz. Palme Dutt, "Demokratik Bir Filistin İçin," *World News and Views*, 5 Ocak 1946, S 1, s. 6.
113. S Mikunis'in UNSCOP'a Yaptığı Açıklama, Mayıs 1947. Frankel Derlemesi, *a.g.y.*, s. 216.
114. *A.g.y.*, s. 216.
115. M Vilner, "Kurtuluş Yolu," Ekim 1946. Bkz. Porath, *a.g.y.*,s. 18-19.
116. "Komünist Kampta: 1946 Değerlendirmesi," *a.g.y.*, s. 10.
117. "Partinin Onuncu Kongresi'nde Vilner'in Konuşması, Kasım 1946," b.y.
118. Mikunis, "Filistin'i Özgür Bırakın," b.y.
119. "M Vilner'in Anglo-Amerikan Araştırma Komitesi'ne Yaptığı Açıklama." *KH* 26 Mart 1946.
120. M Vilner'in UNSCOP'a Yaptığı Açıklama. Frankel Derlemesi, *a.g.y.*, s. 213.
121. C Abramsky, 5 Temmuz 1973'te Londra'da yapılan bir söyleşide, Mikunis'in 1947'deki Komünist Partiler Londra Kongresi'nde iki uluslu devlet ya da bölünme fikrini ortaya attığını belirtti. Ama kongre kararlarında, Arapların ve Yahudilerin eşit haklarını güvence altına alan birleşik bağımsız bir demokratik devleti destekleyen tutum benimsendi ve bölünme özellikle reddedildi. Bkz. "Filistin Bildirgesi," *World News and Views*, 15 Mart 1947, S 9, s. 101-02.
122. Gromiko'nun konuşması, 14 Mayıs 1947. Alıntılayan Hurewitz, *a.g.y.*, s. 288.
123. "FKP'nin UNSCOP'un Önerileri Konusundaki Açıklaması." *KH*, 1, 3 ve 8 Eylül 1947. Frankel Derlemesi, *a.g.y.*, s. 228.
124. "FKP'nin Tsarapkin'in Konuşmasına İlişkin Açıklaması, 13 Ekim 1947." *KH*, 14 Ekim 1947.
125. "FKP'nin Konusundaki Açıklaması." *KH*, 17 Ekim 1947.
126. Kasım ortalarında yaptığı bir konuşmada Tsarapkin, Sovyetler Birliği'nin bölme lehine oy kullanma niyetini dile getirmişti. Fiili oylama 25 Kasım'da yapıldı. Yugoslavya hariç, Sovyet bloğunun tümü lehte oy kullandı.
127. "İşçiler, Gençlik, Yişuv'un Oğulları," FKP/MK'nin İbranice bildirisi, Kasım 1947.
128. S Mikunis, "Filistin Halkları Ulusal Bağımsızlık İçin Mücadele Ediyor," *For a Lasting Peace, For a People's Democracy* (Komintern'in yayın organı), S 8, 5 Nisan 1948.
129. İsrail Komünist Partisi MK'sinin İsrail Devletinin İlanına İlişkin Bildirisi, Mayıs 1948. Alıntılayan M Ebbon, "Filistin'de Komünist Taktikler," *Middle East Journal* S 3, Temmuz 1948, s. 259.
130. Hem E Goshanski (parti sekreteri) hem de Mikunis yardım konusunda görüşmeler yapmak üzere Doğu Avrupa'ya gitti. Goshanski, 21 Ocak 1948'de Polonya'dan dönerken uçak kazasında öldü.
131. S Mikunis, "Güzel Topraklarımızı Çiğneyen Tek Yabancı Asker Kalmayıncaya Kadar Kavgayı Sürdüreceğiz." *Jewish Clarion* S 33, Ağustos 1948.

Bölüm VII: Arap Ulusal Komünist Hareketi

1. Bkz. Bölüm V, s. 92-97
2. *Survey of Palestine*, Cilt 2, *a.g.y.*, s. 765.
3. Alt başlığı *Filistinli Arap İşçilerin Sesi* olan *El-İttihat* (*Birlik*), AİSDF adına Emil Tuma tarafından yayınlanıyordu. İlk sayısı 14 Mayıs 1944'te çıktı. (Bundan böyle *İT* olarak anılacaktır).
4. "Gazetemiz," *İT*, 14 Mayıs 1944.
5. "İşçilerin Birliği İçin," *İT*, 14 Mayıs 1944
6. *A.g.y.*; Arap İşçi Derneklerinin Toplantısı, 7 Mayıs 1944.
7. B Farah, FKP içinde Musa'ya muhalefeti örgütlemişti. UKB'nin kurucu üyesi olmasının yanı sıra, AİSDF/MK üyesi ve sekreteriydi. FAİD'in bölünmesinden sonra, AİK'in yürütme komitesi üyesi oldu.
8. B Farah, "Arap İşçiler ve Onları Koruma Zorunluluğu," *İT*, 21 Mayıs 1944.
9. T Tubi, "Sendikaların Resmen Tanınmasını Talep Ediyoruz," *İT*, 30 Temmuz 1944.
10. B Farah, "Çalışma Yasalarının Uygulamaya Konulması İçin," *İT*, 7 Kasım 1945.
11. B Farah, "Arap İşçilerin Çalışma Dairesi'nden İstedikleri," *İT*, 25 Haziran 1944.
12. B Farah, "Şirket Sendikaları," *İT*, 4 Haziran 1944.
13. "İş Bulma Büroları," *İT*, 28 Mayıs 1944.
14. "Arap İşçilerin Çalışma Dairesi'nden İstedikleri," b.y.
15. Chudleigh ile AİSDF arasındaki ilişkiler için bkz. "Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946," *a.g.y.*, s. 2.
16. "Çalışma Dairesi," *İT*, 15 Nisan 1945.
17. "Çalışma Dairesi'nin Yolu," *İT*, 17 Kasım 1946.
18. B Farah, "Yüksek Arap İşçi Konseyi," *İT*, 23 Temmuz 1944.
19. AİSDF'nin Birinci Sekretere Muhtırası, 21 Mayıs 1944.
20. B Farah, "Örgütlenme Arap İşçi Hareketinin Başarısının Temelidir," *İT*, 13 Ağustos 1944.
21. B Farah, "Yüksek Arap İşçi Konseyi," b.y.
22. B Farah, "Yüksek Arap İşçi Konseyi," *İT*, 1 Haziran 1944.
23. F Nasır, Irak'taki sürgünlüğünden Ocak 1943'te Filistin'e döndü. Nasıra'daki işçi derneğinin sekreteri oldu ve FAİD'in Ağustos 1945'te bölünmesinde aktif rol oynadı. Ondan sonra, yeni oluşturulan AİK'in lideri oldu, ama daha sonra oradan ayrılarak UKB liderliğine katıldı.
24. F Nasır, "İşçi Hareketimiz ve YAK," *İT*, 25 Kasım 1945.
25. F Nasır, "Planımız Sağlam ve Doğruydu, Hâlâ da Öyledir," *İT*, 2 Aralık 1945.
26. B Farah, "Ulusal Ekonomi ve Arap İşçiler," *İT*, 10 Eylül 1944.
27. K Şannır, "İşçi Hareketinin İşverenlere Yönelik Duruşu," *İT*, 30 Aralık 1945
28. Eylül 1944'te, Nablus yakınlarındaki Araplara ait bir fabrikada grev patlak verdi. *El-İttihat* işçilerin yanında yer aldı ve işverenleri onların taleplerini kabul etmeye çağırdı. Aynı zamanda da, bunun Arap ulusal ekonomisine düşmanlık ima etmediğini, ama bu ekonomiye verilen desteğin de Arap işçilerin acımasızca sömürülmesini ve adil şekilde ücretlendirilmemesini kabul etmek anlamına

gelemeyeceğini açıklıyordu. Bkz. *İT*, 24 Eylül 1944.

29. "Ulusal Ekonomi ve Arap İşçiler," b.y.
30. B Farah, "Ulusal Mücadelede Arap İşçi Hareketi ve Ulusal Ekonomi." *İT*, 22 Ekim 1944.
31. B Farah, "Arap İşçiler ve Ulusal Kurtuluş Mücadelesi." *İT*, 18 Haziran 1944.
32. *A.g.y.*
33. B Farah, "Arap İşçiler ve Politika," *İT*, 9Temmuz 1944.
34. "Arap İşçi Hareketi, Aralık 1945," *Survey of Palestine*, b.y.
35. Örneğin, Arap İşçiDerneği'nin 1 Mayıs 1944'ü kutlamak için Kudüs'te düzenlediği bir toplantıda, İngiliz İşçi Partisi yürütme komitesinin Filistin'de bir Yahudi devleti yaratılması lehine aldığı kararı kınayan bir önerge kabul edildi. *İT*, 14 Mayıs 1944. 1945'teki 1 Mayıs kutlamaları vesilesiyle, Birinci Sekreter'e Arap siyasi tutukluların serbest bırakılması çağrısı yapan telgraflar gönderildi. R Habbab'ın Yafa'daki AİD adına 2 Mayıs 1945'te Birinci Sekreter'e gönderdiği telgraf ve F Nasır'ın Nasıra'daki AİD adına 22 Mayıs 1945'te Birinci Sekreter'e gönderdiği telgraf. ISA Dosya 260 1/Lab/1/45.
36. Örneğin, Gazze'deki AİD'nin sekreter vekili Es'ad Mekki, kasabadaki UKB yerel komitesinin de üyesiydi.
37. "Kudüs'te 1 Mayıs Kutlamaları Raporu, Yafa AİD." *İT*, 6 Aralık 1945.
38. Hayfa FAİD'de Mayıs Kutlamalarına İlişkin Bölge Çalışma Müfettişi Raporu. 19 Mayıs 1945. ISA Dosya 258 1/Lab/3/42.
39. Kudüs AİD liderlerinden birisi olan Ude el-Aşhab'ın Kudüs'teki 1 Mayıs kutlamalarında yaptığı konuşması, 1944. ISA 65/3048.
40. Örneğin, "Filistin Posta ve Telgraf İşçileri Konferansı," *İT*, 7Haziran 1945.
41. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, *a.g.y.*, s. 5-6. E Tuma'yla 4 Nisan 1974'te Hayfa'da; F Selfiti'yle 26 Mart 1974'te Amman'da; M Kuveyder'le 7 Mart 1974'te Amman'da yapılan söyleşiler.
42. *İT*, 14 Ocak 1945.
43. *A.g.y.*
44. *İT*, 21 Ocak 1945.
45. *İT*, 4 Şubat 1945.
46. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, *a.g.y.*, s. 4.
47. *Report of the World Trade Union Conference* (Londra 1945), s. 181.
48. *İT*, 6 ve 13 Mayıs 1945.
49. *İT*, 16 Kasım 1945.
50. Konferans 5 Ağustos 1945'te Nablus'ta yapıldı. 15.000 Arap işçiyi temsil ettiğini iddia eden on yedi işçi örgütü katıldı. Bkz. *Survey of Palestine*, *a.g.y.*, s. 764.
51. "AİD'in Kudüs, Yafa ve Gazze'de Yaptığı Açıklama, 10 Ağustos 1945." *İT*, 12 Ağustos 1945.
52. *A.g.y.*
53. *A.g.y.*
54. *İT*, 21 Ağustos 1945.
55. *A.g.y.*
56. Bölge Çalışma Müfettişi Raporu – Kuzey Bölgesi, 30 Eylül 1945. ISA Dosya 1440.

57. "Birinci Arap İşçi Kongresi – Yafa, 19 Ağustos 1945." *İT,* 21 Ağustos 1945.
58. Yafa AİD sekreterinden El-Lud (Lod) Bölge Komiseri'ne mektup, 10 Eylül 1945. ISA Dosya 1440 Jb/1.
59. *A.g.y.*
60. Nasıra AİD, FAİD'le temaslarını daha Ağustos 1944'te kesmiş, ama AİSDF'nin de dışında kalmıştı. *İT,* 13 Ağustos 1944.
61. "Birinci Arap İşçi Kongresi – Yafa, 19 Ağustos 1945," b.y.
62. *A.g.y.*; Kongre'nin ekonomiyle ilgili kararları.
63. "Birinci Arap İşçi Kongresi – Yafa, 19 Ağustos 1945," b.y. Kongre'nin politik kararları.
64. F Nasır, "Arap İşçi Hareketi." *İT,* 2 Eylül 1945.
65. Bölge Çalışma Müfettişi Raporu, 30 Eylül 1945, b.y.
66. AİSDF Yönetim Kurulu'nun, kendini feshetmesi için AİK Yürütme Kurulu'nca yapılan çağrıya yanıt olarak yaptığı açıklama, 10 Ekim 1945, *İT,* 14 Ekim 1945.
67. AİK'e katkı yapanlar listesinde, Müftü'ye karşı muhalefetin lideri R Naşaşibi, Karaman Dick ve Salti (sigara üreticileri), Ulusal Otobüs Şirketi ile bir grup doktor ve avukat yer alıyordu. Paris'ten dönen AİK delegasyonunu karşılamak için Kudüs'te birçok tanınmış kişinin katılımıyla düzenlenen toplantıda, toplanan bağış miktarı 215 Filistin sterlinini buldu. Bkz. *İT,* 9 Aralık 1945.
68. AİK'i *El-İttihat*'ın sorumluluğunu üstlenmeye davet etme kararı 7 Eylül 1945'te alındı. *İT,* 16 Eylül 1945. AİK yürütme komitesinin sekreteri F Nasır, gazetenin editörlüğüne atandı ve AİK'in adını taşıyan ilk sayı 30 Eylül 1945'te çıktı.
69. *Survey of Palestine, a.g.y.*, s. 765.
70. "M Amir'in Paris Konferansı Konuşması." *İT,* 28 Ekim 1945.
71. *A.g.y.*
72. "Paris Delegasyonunun Dönüşü İçin Kudüs'te Yapılan Kutlamalar." *İT,* 9 Aralık 1945.
73. Ana tüzüğü O el-Aşhab, K Şannir ve H Ebu Ayşe hazırladılar. *El-Gad* S 20, s. 22. Tümü de 1943'ten önce FKP üyesiydi. Ebu Ayşe otuzların başında Moskova'daki Komintern okulunda eğitim görmüştü.
74. "AİK Ana Tüzüğü," *İT,* 21 Nisan 1946.
75. *A.g.y.*; Madde 2, Bölüm 1 (b) ve 1 (j).
76. "AİK İkinci Kongresi, 14 Nisan 1946." *İT,* 21 Nisan 1946.
77. *A.g.y.*; Kongre'nin kararları.
78. Yafa ve Lod AİD'nin Çalışma Dairesi'ne Muhtırası, 29 Ocak 1946. ISA Dosya 1440.
79. "Hayfa'daki Petrol Rafinerisinde Grev," *İT,* 2 Şubat 1947.
80. Örneğin, AİK'in önde gelen üyelerinden Sadık Cerrah'ın inisiyatifiyle, yerel bir ortak örgütlenme kurmak için Hayfa'daki petrol rafinerilerinde başarılı bir girişimde bulunuldu. *İT,* 29 Haziran 1947.
81. CO 733/457/75156. Posta ve Telgraf İdaresi çalışanlarının grevi, 9 Nisan 1946.
82. "AİK Yürütme Komitesi'nin Açıklaması," *İT,* 21 ve 25 Nisan 1946.
83. FKP/MK'nin ve UKB/MK'nin memurların greviyle ilgili Arapça bildirisi, Nisan 1946.

84. *İT*, 28 Nisan 1946.
85. "Gazze'deki Kamp İşçilerinin Kongresi, 16 Şubat." *İT*, 23 Şubat 1947.
86. AİK'e bağlı Arap kamp işçileri MK'sinin kamp işçilerine bir günlük grev çağrısı. *Filistin*, 17 Mayıs 1947.
87. *İT*, 25 Mayıs 1947.
88. *İT*, 24 Ağustos 1947.
89. Yafa'da 11 Ocak 1947'de yirmi delegenin katılımıyla yapılan bir toplantıda. *İT*, Ocak 12, 1947.
90. "AİK Üçüncü Kongresi Kararları." *İT*, 21 Eylül 1947.
91. Çalışma Müfettişi T Tubi'nin İşsizlik Ulusal Konferansı'na sunduğu rapor, 15 Ekim 1945. ISA Dosya 260 I/Lab/45. Konferansa altmış beş delege katıldı, bunların onu endüstriyi, sekizi ise siyasal partileri temsil ediyordu.
92. Örneğin, Kudüs AİD'de yapılan 1 Mayıs kutlaması. *İT*, 11 Mayıs 1947. Gazete toplantıya 1.000 kişinin katıldığını bildirdi. Yafa'da, Nasıra'da ve Gazze'de yerel işçi liderleri ile AİK ve UKB liderlerinin konuşmalar yaptıkları benzer toplantılar düzenlendi.
93. Balfour Bildirisi'nin yıldönümü vesilesiyle AİK/MK'nin yaptığı açıklama. *Filistin* 30 Ekim 1946. Gazetenin bildirdiğine göre, FAİD çağrıya uymadı ve destekçilerinden yalnızca yarım saat iş bırakmaları istedi.
94. Kudüs AİD'nin Balfour Bildirisi'nin yıldönümünde yaptığı toplantı. *İT*, 4 Kasım 1945.
95. AİK lideri F Nasır bir siyasal komite kurmak istedi ve AİK'in siyasal rol üstlenmesinden yanaydı. Bu, AİK'in tamamen ekonomik bir rol oynamasını isteyen UKB liderlerini kızdırdı: En sonunda Nasır, biraz karşı dursa da, UKB'nin lider kadrosuna seçildi, bunun üzerine AİK daha geleneksel tarzdaki sendikal rolüne geri döndü. F Selfiti'yle 26 Mart 1974'te Amman'da; M Kuvayder'le 7 Mart 1974'te Amman'da; E Habibi'yle 3 Nisan 1974'te Hayfa'da yapılan söyleşiler.
96. *İT*, 25 Kasım 1945.
97. AİK Yürütme Komitesi: İşçi sınıfına ve Arap halkına sesleniş, 24 Şubat 1946. *El-Gad* S 16, s. 2.
98. AİK Yürütme Komitesi'nin Açıklaması. *İT*, 30 Mart 1946
99. AİK Yürütme Komitesi'nin Açıklaması, 7 Mayıs 1946. *İT*, 17 Mayıs 1946.
100. AİK Yürütme Komitesi'nin Açıklaması. *İT*, 16 Haziran 1946.
101. F Nasır, "C Hüseyni AİK'in Amaçlarını Çarpıtıyor." *İT*, 9 Haziran 1946.
102. M el-Aris'le 15 Mart 1974'te Beyrut'ta yapılan söyleşi. Ayrıca bkz. *İT*, 29 Aralık 1946.
103. UKB Bildirisi: "Filistin'deki Tüm Arap İşçilere Genel Çağrı, 14 Ağustos 1947." *İT*, 17 Ağustos 1947.
104. Taha'yı terk edip rakip AİK'e katılan birçok IPC işçisi FAİD üyelerinin fiili saldırısına uğradı. *İT*, 18 Mayıs 1947.
105. *İT*, 23 Şubat 1947.
106. *İT*, 9 Şubat 1947.
107. *İT*, 5 Mayıs 1946. Bir Yahudi İstihbarat Raporu'nun bildirdiğine göre, Arap liderler grevi sabote etmesi için Taha'ya baskı yapıyorlardı. Bkz. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946. *a.g.y.*, s. 5.

108. *İT*, 30 Mart 1947.
109. *İT*, 13 ve 23 Mart 1947.
110. *İT*, 16 Mart 1947.
111. *İT*, 10 Ağustos 1947.
112. *İT*, 8 Eylül 1946.
113. AİK Yürütme Komitesi'nin S Taha'nın Londra'da söyledikleriyle ilgili açıklaması. *İT*, 2 Şubat 1947.
114. *İT*, 8 Eylül 1946.
115. *İT*, 2 Mart 1947 ve 9 Mart 1947.
116. *İT*, 9 Mart 1947.
117. "Bu Adam Filistin'in Bölünmesine Yardım Ediyor." *İT*, 6 Eylül 1947.
118. *İT*, 21 Eylül 1947. Taha, AİK'in Üçüncü Kongresi esnasında öldürüldü. Onun ölümünden komünistleri sorumlu tutmak için birçok girişimde bulunulmuştur, ama en olası suçlu adayı, Taha'nın yeni bir siyasi parti kurma çabalarına kızan Müftü'dür.
119. "AİK Üçüncü Kongresi 12-14 Eylül 1947." *İT*, 21 Eylül 1947.
120. AİK Yürütme Komitesi, üyelerinden birisini Prag'daki IFTU toplantısına delege olarak gönderdi. *İT*, 13 Nisan 1947. Ayrıca, Prag'daki Uluslararası Gençlik Kongresi'ne ve Yugoslavya'daki yol yapım projesine katılmak üzere delegasyonlar gönderildi. *İT*, 21 Eylül 1947.
121. "AİK Üçüncü Kongresi'nin Açılış Konuşmaları, 12 Eylül." *İT*, 13 Eylül 1947.
122. "AİK Üçüncü Kongresi Kararları, 14 Eylül." *İT*, 21 Eylül 1947.
123. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma 1946, *a.g.y.*, s. 5.
124. Bir hükümet raporu, AİK'in Filistin'in güney bölgesindeki gücünü 6.820 olarak veriyordu ve bunların yalnızca 3.410'u aidat ödeyen üyelerdi. Tek başına Yafa'da 5.000 üyenin olduğu bildiriliyordu. Bkz. Yardımcı Çalışma Müfettişi S Antoun'un Raporları, 1947. ISA Dosya 1440.
125. *El-Gad* (bundan böyle *EG* olarak anılacaktır) S 4, Temmuz 1939, s. 201.
126. "Temel Amaçlarımız: Arap Öğrenciler Derneği'nin Bildirisi." *AG* N 1, 1 Mayıs 1938, s. 1-2.
127. A.y., Madde 2.
128. *Savt el-Şa'b* (*Halkın Sesi*), kentin belediye başkanı ve A Bandak'ın kuzeni olan İsa Bandak tarafından Beytüllahim'de haftalık olarak yayınlanan bir gazeteydi.
129. *EG* S 3, Temmuz 1938, s. 1.
130. Derginin editörlerince yapılan bir açıklamada ileri sürüldüğüne göre, Eğitim Dairesi'nin direktörü öğrencilere ve öğretmenlere örgüte katılmamalarını ve örgütün dergisinden uzak durmalarını tavsiye etmişti. Bkz. "Eğitim Dairesi'nin Direktörüne Sakin Bir İş." *EG* S 10, Şubat 1939. Daha sonra, derginin kapatılmasından Eğitim Dairesi'nin sorumlu olduğu öne sürüldü.
131. *EG* S 4, Ekim 1941, s. 8.
132. Arap Öğrenciler Birliği MK'sinin Ağustos 1941'de açıklanan yedi üyesinden beşi daha sonra UKB'nin üyeleri olarak yeniden ortaya çıktı. Bunlardan E Tuma, UKB'nin herkesçe tanınan lideri oldu; T Tubi, MK üyesiydi; İ Şakir, AAB'nin ulusal sekreteri ve Kudüs UKB yerel komitesi üyesiydi; 1941'de Öğren-

ciler Birliği'nin "danışmanı" olarak atanan A Bandak, tekrar yayına başladığından yeni *El-Gad*'ın baş editörü oldu.

133. Arafat el-Tahir'in (AAB'nin Hayfa şubesi sekreteri) AAB toplantısındaki konuşması. *İT*, 24 Aralık 1944.
134. Örneğin, AAB'nin Iraklı eski bir bakan için Kudüs'te düzenlediği resepsiyona yörenin saygın simaları ve Irak konsolosluk görevlileri katıldı (*İT*, 25 Şubat, 1945). Eğitim Dairesi'nin sorunlarıyla ilgili olarak AAB'nin Hayfa'da yaptığı bir toplantıda konuşma yapanlar arasında bir Hıristiyan din adamı ve bir Müslüman şeyh de vardı (*İT*, 10 Haziran 1945). Hebron'da, AAB şubesinin açılışı, ulusça tanınmış geleneksel bir siyasal şahsiyet olan Ahmet Hilmi Paşa'nın himayesinde yapıldı (*EG* S 13, Ocak 1946, s. 2).
135. *İT*, 14 Mayıs 1944.
136. *İT*, 4 Mart 1945.
137. A el-Tahir, "Geçler: Bağlarınızı Koparın," *İT*, 14 Ocak 1945.
138. Hayfa AAB'nin adı belli olmayan bir üyesinin makalesi. *IT*, 25 Ocak 1945.
139. *EG*'nin Nisan 1946 tarihli 19. sayısında, AAB/MK'nin Nablus'ta yaptığı toplantıyla ilgili bir haber vardı, şu kentlerden temsilciler katılmıştı: Kudüs, Yafa, Hayfa, Nablus, Hebron, Nasıra, Cenin, Beytüllahim ve Beyt Cala. Daha sonra Gazze, Akra ve Ramallah'ta şubeler açıldı. AAB'nin 1945 yılındaki faaliyetlerine ilişkin bir rapor 423 üyesinin olduğunu bildiriyordu. Bkz. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, *a.g.y.*, s. 6.
140. AAB'nin Kasım 1945'te Kudüs'te yaptığı kongrede seçilen sekreteryası M Amir, İ Şakir ve A Haşim'den oluşuyordu. *M Amir 1930*'ların ortasından beri *FKP* üyesi olmasının yanı sıra, UKB ve AİK MK'lerinin de üyesiydi. İ Şakir 1941'de Arap Öğrenciler Birliği MK'sinin üyesiydi; daha sonra FKP'ye katıldı ve Kudüs'teki UKB yerel komitesinde görev aldı. A Haşim 1930'ların sonunda FKP'ye katıldı ve UKB üyesiydi.
141. *EG* S 6, Eylül 1945, s. 12.
142. "Yafa'da Yapılan AAB Konferansı, 21 Ekim 1945." *İT* 28 Ekim 1945.
143. "Kudüs'te Yapılan AAB Genel Kongresi, 21 Kasım 1945." *EG N* 8, Kasım 1945, s. 24.
144. Örneğin, AAB Nablus şubesinin belediye seçimleriyle ilgili bildirisi. Bu bildiri, yollara kaldırım döşenmesi, yaşlılar için huzur evlerinin kurulması ve şehrin güzelleştirilmesi gibi görevleri kapsayan on altı maddelik bir program sunuyordu. Bkz., *İT*, 28 Nisan 1946.
145. *A.g.y.*
146. *EG* S 16, Mart 1946, s. 17.
147. AAB'nin Akra Cezaevi'ndeki Arap tutukluların açlık greviyle ilgili bildirisi. *EG* S 26, Ağustos 1946, s. 24.
148. Başyazı, *EG* S 4, Ağustos 1945.
149. Başyazı, *EG* S 12, Ocak 1946, s. 2.
150. Başyazı, *EG* S 13, Ocak 1946.
151. AAB bildirisi. "Araştırma Komisyonu'nun Kararları Emperyalist Politikanın Bir Devamıdır." *İT*, 12 Mayıs 1946.
152. Başyazı, *EG* S 20, Mayıs 1946, s. 21.

153. Başyazı, *EG* S 30, Ağustos 1946, s. 4. Arap Birliği'ni eleştiren makaleler daha Şubat 1946'da dergide çıkmaya başlamıştı.
154. *El-Gad* yayın kurulunun Mısır, Suriye, Lübnan ve Irak'taki Arap komünist partilerine açık mektubu. *EG* S 23, Haziran 1946, s. 11.
155. Başyazı, *EG* S 35, Ocak 1947, s. 4.
156. Başyazı, *EG* S 18, Nisan 1946, s. 4.
157. Başyazı, *EG* S 43, Mayıs 1947, s. 24.
158. AAB'nin Nasıra'da yaptığı açıklama. *İT*, 30 Aralık 1946.
159. *El-İttihat* ilk olarak Mayıs 1944'te çıktı ve en başta işçi hareketine yönelikti. Daha sonra ilgi alanlarını genişletti ve ve işçi hareketi sayfalarında gitgide daha az yer alır oldu.
160. "Aydın milliyetçiliğin ve ilerici kültürün mesajı" alt başlığını taşıyan dergi Temmuz 1945 ile Mayıs 1947 arasında yayınlandı; kırk üç sayı çıktı. İlk editörü olan A Bandak emektar bir komünist ve UKB üyesiydi. Ağustos 1945'te dördüncü sayının yayınlanmasıyla Bandak'ın yerini M Amir aldı, o da emektar bir komünistti, ayrıca UKB ve AİK liderlerinden biriydi. Yayın kurulunda adları geçen diğer iki kişi, A G Hatib ve I Şakir, eskiden FKP üyesiyken şimdi de UKB üyesiydi.
161. Derginin çeşitli sorunlara ilişkin irdelemeleri, Marksist kuramla ilgili yazıların çoğunu M Amir'in yazdığını gösteriyor. Sıklıkla başyazıları kaleme almasına ek olarak, M Amir'in *El-Gad*'ın neredeyse her sayısında en az bir yazısı daha çıkmıştır. Kuramsal sorunlarda yazan başka bir önemli kişi de genç mühendis M Fiad'dı. Hepsi UKB liderleri olan Nasır, E Tuma, E Habibi, R Şahin de sık sık dergide yazıyorlardı.
162. Örneğin, Suriye KP lideri H Bektaş; seçkin Lübnanlı komünistler Raif Huri ve Faracallah el-Hilu; Iraklı komünistler ve sempatizanlar Kasım Hasan, Nazım Zehavi, Hüseyin Cemil tarafından yazılan yazılar; Mısır'da yayınlanan komünist dergiler *El-Fecr el-Cedid* ve *Um Durman*'dan aynen aktarılan pek çok yazı.
163. Örneğin, H Politt, E Burns, J Strachey ve I Rennap gibi yazarlar.
164. Dikkate değer bir istisna, daha otuzlu yılların ortalarında FKP'yle yakından özdeşleştirilmiş olan ve 1946'da kısa bir dönem YAK üyeliği yapan Dr. H Budeyri'ydi. Onun kaleme aldığı pek çok yazı, yalnızca siyasal konuları ele alıyordu ve UKB'nin siyasal bakış açısıyla örtüşüyordu.
165. Örneğin, Nablus'un önde gelen ailelerinden birine mensup olan, tanınmış eğitimci ve bilim yazarı Kadri Tukan ile Filistin'in en önemli Arap şairi Ebu Selma (Abdülkerim el-Kermi).
166. Arapça yayınlanmış komünist metinlerin bir listesini de verdi. Bkz. "Marksist Kitaplık," *EG* S 26. Listedeki kırk üç kitabın yirmi altısı çeviriydi, geriye kalanlar ise Filistinli olmayan Arap yazarlara aitti.
167. Amir bu konuda pek çok yazı yazdı, örneğin, "Modern Bilim ve Modern Mantık: Diyalektik." *EG* S 9; "İdealist ve Materyalist Felsefe." *EG* S 6.
168. Tarihsel Olaylar, *EG* S 7, 8, 9, 10, 11.
169. Modern Savaş ve Barış, *EG* S 5, 6, 7, 8.
170. Niçin Sosyalist Olmalısınız?, *EG* S 7, 8, 10, 11.
171. Sosyalizm: Ütopyacı ve Bilimsel, *EG* S 16, 17, 21, 43.

172. "Modern Savaş ve Barış." *EG* S 5, s. 15.
173. "Dünya Barışı" *EG* S 8, s. 10.
174. "Marksist Kitaplık" *EG* S 26, s. 17.
175. "Aydın Milliyetçilik ve Liberal Kültür" *EG* S 1, s. 2.
176. "Hareketlerinizin Hesabını Bize Vereceksiniz" *EG* S 15.
177. "Siyasal Problemlerimiz ve Planlarımız" *EG* S 5, s. 23.
178. "Emperyalist Amaçlara Uygun Karmaşık Çözümler" *EG* S 25.
179. "Yol Haritasını Çizmek İçin Büyük Ulusal Kongre" *EG* S 31, s. 4.
180. Burada Nuri el-Said ve Abdullah'a gönderme yapılıyor. *EG* S 14 ve 16.
181. "Ulusal Mücadelemiz ve Dünya" *EG* S 33.
182. "Yaklaşan Önemli Evrede Konumumuz" *EG* S 43, s. 4.
183. "Filistin'de Barışı sürdürmek İçin" *EG* S 7.
184. "Yaklaşan Önemli Evrede Konumumuz" b.y.
185. Örneğin, Ebu Şabka (*EG* S 7); El-Safi el-Necefi (*EG* S 31). Filistin'in en önemli Arap şairi Ebu Selma *El-Gad*'da sıklıkla yayınlanıyordu.
186. Tolstoy (*EG* S 10), Goldsmith (*EG* S 9), Maupassant (*EG* S 20).
187. Örneğin, Batka (*EG* S 30), İhtiyar Adam (*EG* S 33).
188. Örneğin, Ebu Mahmut (*EG* S 18).
189. "Şairin Eğitici Misyonu" *EG* S 1, s. 9.
190. "Yaşam Edebiyatı" *EG* S 11.
191. "Kitaplar İki Çeşittir" *EG* S 4, s. 11.
192. Tukan (*EG* S 5), Şevki (*EG* S 8), El-Cevahiri (*EG* S 23), Ek-Rasafi (*EG* S 19).
193. Örneğin, Edebiyat ve Sınıf (*EG* S 12 ve 13), "Öznellik ile Nesnellik Arasında Edebiyat" (*EG* S 16), İçerik İle Biçim Arasında Edebiyat (*EG* S 30 ve 33), Edebiyatın Kökenleri (*EG* S 4).
194. "Filistin'de Yahudiler: Tapınağın Yıkılmasından Yahudi Devletine" (1), *EG* S 15.
195. "Filistin'de Yahudiler" (2), *EG* S 18.
196. "Musevilik ve Siyonizm: Arap Milliyetçiliğinin Bakış Açısı Nedir?" *EG* S 6.
197. Başyazı, *EG* S 2.
198. "Şimdi Yüz Yüze Olduğumuz Önemli Durumda Duruşumuz." *EG* S 43, s. 24.
199. Örneğin, "SSCB'de Çalışan Sınıflar Yok, Sömürü Yok, İşsizlik Yok," *EG* S 15; "Tito'nun Yaşamı," *EG* S 26; "SSCB'de Evlilik ve Annelik," *EG* S 21; "SSCB'de Yolculuk Anıları," *EG* S 23.
200. Bunlar çoğunlukla Tass Ajansı'ndan aynen aktarılan haberlerdi.
201. "Peygamber'in Arkadaşı Ebu Zer ve Sosyalizm Ruhu." *EG* S 6.
202. "Cemaleddin Afgani." *EG* S 43.
203. "Peygamber'in Kutlu Doğum Yıldönümü." *EG* S 36
204. "Anglo-Amerikan Araştırma Komitesi'nin Kararlarına Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar." *EG* S 20.
205. "Atomun Parçalanması" gibi konular dâhil (*EG* S 4).
206. "*Filistin Halkı Kızlarına Eğitim Vermekte Israrlı*." *EG* S 23.
207. "Köylerde Sağlık Durumu." *EG* S 17.

208. "Ulusal Ekonomimiz ve Halkın Çıkarları." *EG* S 1.
209. "Benim Cinsiyetimden Kadınlara." *EG* S 19.
210. "Yargıda Öznellik ve Nesnellik." *EG* S 6.
211. "Arap Köylerinde Sosyal ve Ekonomik Yaşam." *EG* S 20, 30, 31.
212. "Hükümet Köylüyü Bitiriyor." *EG* S 15.
213. En azından ilk başlarda, *El-Gad*'ın çekiciliği edebi içeriğinden kaynaklanıyordu. Yayına başlamasının yedinci ayında düzenlenen bir yarışmaya üç konudan biriyle ilgili yazıların gönderilmesi istendi: Kısa öyküler, sosyal sorunlarla ilgili incelemeler ve komünist liderlerden birine ait bir sözle, Arap Birliği'yle ve Batı askeri bloğuyla ilgili siyasal denemeler (*EG* S 12). Derginin bildirdiğine göre, yarışmaya gönderilen altmış yazıdan çoğu kısa öyküydü ve "yalnızca birkaçı diğer iki konuyu ele alıyordu" (*EG* S 16).
214. Ulusal Ana Tüzük ([basım yeri, tarih belirsiz]), Siyasal Amaçlar: Madde 1, s. 3.
215. *A.g.y.*, Madde 2.
216. *A.g.y.*, Madde 3.
217. *A.g.y.*, Madde 5.
218. *A.g.y.*, Ekonomik Amaçlar: Madde 8, s. 4-5.
219. *A.g.y.*, Madde 9.
220. *A.g.y.*, Madde 6 ve 7.
221. Ulusal Ana Tüzük ([basım yeri, tarih belirsiz]) Sosyal Amaçlar: Madde 14 ve 15, s. 5-6.
222. *A.g.y.*, Siyasal Amaçlar: Madde 2, s. 3.
223. *A.g.y.*, Madde 4.
224. *A.g.y.*, İç Örgütlenme: Madde 4, s. 6.
225. *A.g.y.*, Madde 2.
226. UKB/Politbüro Bildirisi: Cemal Hüseyni'ye Cevap, 8 Haziran 1946. *İT*, 16 Haziran 1946.
227. E Tuma'nın yabancı gazetecilere verdiği demeç, Kudüs, 5 Haziran 1947. *İT*, 13 Temmuz 1947.
228. *İT*, 10 Şubat 1946.
229. E Tuma'nın gazetecilere demeci, b.y.
230. E Tuma'nın gazetecilere demeci, b.y.
231. *İT*, 8 Ekim 1944.
232. *İT*, 5 Kasım 1944.
233. *İT*, 9 Şubat 1947.
234. *Filistin'de UKB* (İç Bülten) S 3, 22 Şubat 1944. Bu bülten ilk kez 1 Şubat 1944'te yayınlandı ve *El-İttihat*'ın yayınlanmasıyla sona erdi.
235. *İT*, 2 Aralık 1945.
236. *İT*, 22 Ekim 1944.
237. *İT*, 8 Ekim 1944.
238. *İT*, 2 Aralık 1945.
239. *İT*, 19 Mayıs 1946.
240. *İT*, 10 Şubat 1946.

241. *A.g.y.*
242. *İT*, 23 Temmuz 1944.
243. *İT*, 13 Ağustos 1944.
244. *İT*, 28 Mayıs 1944.
245. *İT*, 28 Mayıs 1944.
246. *İT*, 4 Şubat 1946.
247. *Filistin'de UKB* S 9, 5 Nisan 1944.
248. *Filistin'de UKB* S 10, 21 Nisan 1944.
249. *İT*, 24 Eylül 1944.
250. *Filistin Düğümü ve Çözüm Yolu* (UKB'nin Başbakan Atlee'ye sunduğu muhtırası, 10 Ekim 1945; Arapça broşür olarak da yayınlandı), s. 11.
251. *A.g.y.*, s. 5.
252. "Emperyalist Balfour Bildirisi'nin Yıldönümü Vesilesiyle," UKB/MK Bildirisi, 2 Kasım 1945.
253. UKB liderleri, Sovyetler'in Güvenlik Konseyi'nde Suriye'nin ve Lübnan'ın bağımsızlık davasına verdiği destekten etkilendiler ve bunun tekrarlanacağını umuyorlardı. E Tuma'yla söyleşi, Hayfa, 4 Nisan 1974.
254. *Filistin'in Özgürlük Yolu* (UKB'nin BM'ye sunduğu muhtırası, Ağustos 1947; Arapça broşür olarak da yayınlandı), s. 6.
255. *A.g.y.*, s. 55-56.
256. E Tuma'nın Britanya İmparatorluğu Komünist Partileri Londra Kongresi'nde yaptığı konuşma, "Özgürlükten Söz Ediyoruz," *a.g.y.*, s. 71'de.
257. *İT*, 19 Mayıs 1946.
258. *İT*, 14 Temmuz 1946. Ayrıca bkz. E Tuma'nın Londra Kongresi'ndeki konuşması, *a.g.y.*, s. 69.
259. *İT*, 14 Temmuz 1946. Ayrıca bkz. E Tuma'nın Londra Kongresi'ndeki konuşması, *a.g.y.*, s. 70.
260. E Tuma'nın gazetecilere demeci, b.y.
261. UKB Kongresi'nin Ulusal Bildirisi, 13 Haziran 1947, *İT*, 22 Haziran 1947.
262. UKB/MK Bildirisi: "Mücadele Eden Arap Halkına," 8 Kasım 1944. *İT*, 15 Kasım 1944. Ayrıca bkz., *İT*, 28 Mayıs 1944.
263. Filistin Düğümü, *a.g.y.*, s. 15-16.
264. Filistin'in Özgürlük Yolu, *a.g.y.*, s. 69.
265. *İT*, 14 Temmuz 1946.
266. Filistin'in Özgürlük Yolu, *a.g.y.*, s. 73.
267. *İT*, 27 Mayıs ve 18 Mart 1945.
268. Filistin Düğümü, *a.g.y.*, s. 21.
269. *İT*, 20 Mayıs ve 3 Haziran 1945.
270. *İT*, 1 Ekim 1944.
271. *İT*, 29 Temmuz 1945.
272. *İT*, 7 Nisan 1946.
273. UKB/MK'nin ulusal birlik konusunda Arap partilere çağrısı. *İT*, 11 Mart 1945.
274. *İT*, 21 Mayıs 1944.

275. *İT*, 7 Nisan 1946.
276. *İT*, 18 Mart 1945.
277. *İT*, 15 Temmuz 1945.
278. *İT*, 18 Mayıs 1947.
279. E Tuma'nın gazetecilere demeci, b.y.
280. Filistin'in Özgürlük Yolu, *a.g.y.*, s. 65.
281. UKB'nin kurulmasıyla ilgili olarak bkz Bölüm VI, s. 105-08.
282. *İT*, 28 Mayıs 1944.
283. UKB Sekreteryası'nın Filistin Arap halkına çağrısı, 11 Ekim 1945, *İT*, 14 Ekim 1945.
284. *Filistin'de UKB* S 3, 22 Şubat 1944.
285. *Filistin'de UKB* S 2, 14 Şubat 1944.
286. *İT*, 8 Ekim 1944.
287. Ulusal liderlerin birçoğu *El-İttihat*'ta yazarak UKB'nin fikirlerine destek verdiklerini ifade ettiler: Ö Biter, Yafa Belediye Başkanı (*İT*, 6 Ağustos 1944); A Salih, Ulusal Blok başkanı (*İT*, 16 Temmuz 1944); H Hüseyni (*İT*, 30 Temmuz 1944); Y Hüseyin, Gençlik Kongresi Partisi başkanı (*İT*, 15 Nisan 1945).
288. *İT*, 24 Eylül 1944.
289. *İT*, 1 Ekim 1944.
290. *İT*, 5 Kasım 1944.
291. H Zagmuri (UKB Sekreteri), "Çabalarımızı Birleştirmek İçin Pratik Bir Teklif." *İT*, 4 Mart 1945.
292. H Zagmuri, "Çabalarımızı Birleştirmek İçin Pratik Bir Teklif," b.y.
293. Ulusal birlik için Arap partilerine çağrı. UKB/MK adına E Tuma ve H Zagmuri imzasıyla. *İT*, 11 Mart 1945.
294. UKB/MK'nin Arap halka çağrısı: "Halk Cephesi, Belediyeler ve İşsizlik Sorunu, 24 Mart 1945." *İT*, 8 Nisan 1945.
295. *İT*, 18 Mart 1945.
296. *İT*, 8 Nisan ve 20 Mayıs 1945
297. İlk toplantı 20 Nisan 1945'te Yafa'da yapıldı. *İT*, 22 Nisan 1945.
298. UKB/MK Açıklaması: MK Kararı, 16 Haziran 1945. *İT*, 24 Haziran 1945.
299. *İT*, 20 Mayıs 1945.
300. *İT*, 25 Kasım 1945.
301. *A.g.y.*
302. *İT*, 2 Aralık 1945.
303. Genişletilmiş UKB/MK toplantılarında alınan kararlar, 2 Aralık 1945. *İT*, 9 Aralık 1945.
304. *İT*, 27 Ocak 1946.
305. *İT*, 20 Şubat 1946.
306. Arap siyasi haberleri, Yahudi İstihbarat Raporu, 27 Mart 1946. CZA S 25/4139.
307. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, *a.g.y.*, s. 6.
308. UKB/MK'nin ulusal hareketteki duruma ilişkin bildirisi, 29 Mart 1946. *İT*, 31 Mart 1946.

309. *İT*, 26 Mayıs 1946.
310. UKB Sekreteryası'nın C Hüseyni'ye ilişkin bildirisi, 8 Haziran 1946. *İT*, 16 Haziran 1946.
311. *İT*, 9 Haziran 1946.
312 C Hüseyni'nin demecine ilişkin. *İT*, 9 Haziran 1946.
313. *İT*, 9 Haziran 1946.
314. *Survey of Palestine*'a Ek, *a.g.y.*, s. 139.
315. *İT*, 23 Haziran 1946.
316. Hurewitz, *a.g.y.*, s. 251.
317. *A.g.y.*, s. 270.
318. Geleneksel liderler UKB'yi ulusal hareketin liderliği dışında tutmakla birlikte, onun Arap toplumunun belirli kesimleri üstündeki nüfuzu elbette gözlerinden kaçmıyordu. UKB'yi yatıştırmak için bazı girişimlerde bulunuldu, sözgelimi BM Genel Kurulu'nun Mayıs 1947'deki oturumlarına katılmak üzere önerilen Arap delegasyonuna Dr H Budeyri de eklendi. Ama ABD hükümetinin ona vize vermemesi bu çabayı boşa çıkardı. Bkz. *El-Cemahir*, 19 Mayıs 1947. Alıntılayan R el-Said, *The Egyptian Left and the Palestine Problem* (Beyrut 1974), s. 212. Dr. H Budeyri'yle söyleşi, Kudüs, 10 Ağustos 1974.
319. *İT*, 1 Ekim 1944.
320. UKB/MK Bildirisi: MK Toplantısı Kararları, 16 Haziran 1945. *İT*, 24 Haziran 1945.
321. *İT*, 28 Ekim 1945.
322. *İT*, 14 Ekim 1945.
323. Balfour Bildirisi Vesilesiyle UKB/MK'nin Yaptığı Açıklama, 4 Kasım 1945.
324. Filistin Düğümü, *a.g.y.* Giriş, s. 3-4.
325. *A.g.y.*, s. 10.
326. Henüz bir ay geçmişti ki, *El-İttihat* yine bu konuyla ilgili bir yazı yayınladı. Örneğin, "Ulusal Hareket ve Yahudi Azınlık," *İT*, 1 Ekim 1945; "Ulusal Sorunumuzun Çözümlenmesi Filistin'deki Yahudi Halk Karşısındaki Duruşumuza Bağlı," *İT*, 8 Temmuz 1945.
327. UKB Sekreteryası'nın İngiliz Hükümetince Yapılan Açıklamaya İlişkin Bildirisi: "Bağımsızlıktan Başka Çözüm Yok," 16 Kasım 1945. *İT*, 9 Aralık 1945.
328. *İT*, 25 Kasım 1945.
329. UKB'nin YAK'a Açık Mektubu, 27 Ocak 1946.
330. UKB/MK Bildirisi: MK Kararları, 14-15 Şubat 1946." *İT*, 17 Şubat 1946. Ayrıca bkz. UKB/MK'nin Anglo-Amerikan Komitesi'yle İlgili YAK'a mektubu, 3 Mart 1946.
331. *İT*, 4 Şubat 1946.
332. *İT*, 12 Mayıs 1946.
333. *İT*, 3 Mart 1946.
334. *İT*, 10 Mart 1946.
335. Hurewitz, *a.g.y.*, s. 246.

336. UKB Sekreteryası'nın Bildirisi: "Sorunumuzun BM'de Ele Alınmasını İstiyoruz ve Demokratik Bir Birleşik Halk Cephesi Kurulmasında Israr Ediyoruz," 5 Mayıs 1946.
337. *İT*, 5 Mayıs 1946.
338. "Filistin ve Dünya." *İT*, 19 Mayıs 1946.
339. *İT*, 23 Haziran 1946.
340. *İT*, 2 Haziran 1946.
341. Hurewitz, *a.g.y.*, s. 258-59.
342. UKB Sekreteryası'nın 4 Ağustos 1946 Bildirisi. *İT*, 4 Ağustos, 1946.
343. *İT*, 28 Ağustos 1946.
344. UKB Sekreteryası'nın Bildirisi: "Arap Halkına Çağrı," 4 Ekim 1946.
345. *İT*, 13 Ekim 1946.
346. UKB Bildirisi: "Emperyalist Balfour Bildirisi'nin Yıldönümü Vesilesiyle," 2 Kasım 1946.
347. UKB Bildirisi: "Filistin Nereye? Siyonist Terörün ve Emperyalizmle Müzakerelerin Gölgesinde," 31 Ocak 1947.
348. UKB Bildirisi: "Sorunu Yeniden Halka Götürün," 17 Şubat 1947.
349. Hurewitz bunu doğruluyor, *a.g.y.*, s. 284-85.
350. *İT*, 11 Mayıs ve 27 Nisan 1947.
351. *İT*, 16 Şubat ve 30 Mart 1947.
352. UKB Bildirisi: "Bölünmeye Karşı Direnmek, Yabancıların Çekilmesini Sağlamak ve Bağımsız Birleşik, Bölünmemiş Bir Filistin İçin Kurmak İçin Güçlerimizi Birleştirip Demokratik Bir Strateji Belirleyelim," Mayıs 1947, s. 2.
353. *A.g.y.*, s. 3.
354. *İT*, 25 Mayıs 1947.
355. UKB/MK Bildirisi: "Halkın Ulusal Birlik ve Filistin Sorununu Emperyalizmin Kontrolü Dışında Tutma Arzularını Gerçekleştirmek İçin YAK'a Çağrı," b.y.
356. Bunu, Tuma ve diğerlerinin C Hüseyni'yle buluşmaları izledi. Bkz., *İT*, 22 Haziran 1947.
357. *İT*, 13 Temmuz 1947.
358. UKB'nin BM'ye Muhtırası, Ağustos 1947. *Filistin'in Özgürlük Yolu* başlığıyla Arapça broşür olarak yayınlandı.
359. Müfit Naşaşibi'yle 13 Ekim 1973'te Beyrut'ta ve Dr H Budeyri'yle 10 Ağustos 1974'te Kudüs'te yapılan söyleşiler.
360. *İT*, 20 Temmuz 1947.
361. *Filistin'de UKB* S 8, 29 Mart 1944.
362. *İT*, 27 Ocak 1946.
363. *İT*, 22 Ekim 1944.
364. *İT*, 27 Ocak 1946.
365. *İT*, 23 Haziran 1946.
366. UKB Sekreteryası'nın Bildirisi: "Balfour Bildirisi'nin Yıldönümü Vesilesiyle," 2 Kasım 1946, s. 1.
367. UKB/MK: Balfour Bildirisi'nin Yıldönümüne İlişkin Açıklama, 4 Kasım 1945.

368. *İT*, 28 Temmuz ve 12 Ağustos 1946.
369. *İT*, 7 Temmuz 1946.
370. *İT*, 10 Kasım 1946 ve bir UKB delegasyonu polisin harekete geçmediğinden şikâyetetmek için Ocak 1947'de Yafa'da yetkililerle görüştü ve BM'ye bu konuyla ilgili bir telgraf gönderdi. *İT*, 17 Ağustos 1947.
371. UKB Bildirisi: "Filistin Nereye? Siyonist Terörün Gölgesinde," b.y.
372. *İT*, 25 Mayıs 1947.
373. *İT*, 23 Kasım 1947.
374. *İT*, 10 Ağustos 1947.
375. *İT*, 11 Ocak 1948.
376. *İT*, 4 Kasım 1945. Kasım'da, Balfour'un yıldönümü vesilesiyle Arap devletlerindeki birçok kentte dayanışma gösterileri düzenlendi. Kahire ve Trablus'ta bu gösteriler oralardaki Yahudilere yönelik şiddet eylemlerine dönüştü.
377. *İT*, 10 Kasım 1946.
378. *İT*, 24 Ağustos 1947.
379. *İT*, 2 Şubat 1947.
380. *İT*, 5 Ekim 1947.
381. UKB Bildirisi: "Arap Ulusal Liderliğine," Mayıs 1947.
382. UKB/MK'nin YAK'a mektubu: UKB tüm ulusal güçleri emperyalizmin ülkemiz için hazırladığı şeylere karşı dikkatli olmaya çağırıyor; Bölünmeyi gerçekleştirmenin ön adımı olarak ırk çatışması, 5 Ağustos 1947. *İT*, 10 Ağustos 1947.
383. *İT*, 17 Ağustos 1947.
384. F Nasır, *Individual Terror and Political Murder* (Ekim 1947).
385. UKB Sekreteryası'nın Bildirisi: "UKB Üyelerine ve Dostlara," 17 Ağustos, 1947.
386. *İT*, 22 Ekim 1944.
387. *İT*, 27 Mayıs 1945.
388. Filistin'de Komünist Hareket. Yahudi İstihbarat Raporu, 11 Şubat 1947. CZA S 25/7533.
389. *İT*, 9 Şubat 1947.
390. *İT*, 6 Nisan 1947.
391. *İT*, 20 Nisan 1947.
392. Arap Komünistlere İlişkin Araştırma, 1946, *a.g.y.*, s. 7.
393. Örneğin, hükümet çalışanlarının grevi vesilesiyle FKP-UKB'nin ortak yayınladıkları bildiriler, Nisan 1946.
394. Örneğin, Yahudi komünistlerin Anglo-Amerikan Araştırma Komitesi önünde yaptıkları tanıklık. *İT*, 31 Mart 1946.
395. *İT*, 5 Ağustos 1945.
396. Örneğin, "Ekim Devrimi'nin Yıldönümü." *İT*, 5 Kasım 1944.
397. Sovyet yönetimi altındaki Müslümanların yaşam koşullarına ilişkin pek çok makaleye ek olarak, "Lenin ve Stalin'in (*böyle yazılmış*) Doğu Müslümanlarına Çağrısı" bire bir yayınlandı. *İT*, 4 Şubat 1945.
398. *İT*, 3 Eylül 1944; 27 Mayıs 1945.
399. *İT*, 13 Ağustos 1944; 14 Nisan 1946.

400. UKB/MK Bildirisi: "Mücadele Eden Arap Halkına." *İT,* 15 Kasım 1944.
401. *İT,* 10 Haziran 1945.
402. UKB/MK: MK Kararları-16 Haziran. *İT,* 24 Haziran, 1945.
403. *İT,* 7 Ocak 1945.
404. *İT,* 11 Mart 1945.
405. *İT,* 12 Kasım 1944.
406. *İT,* 30 Eylül 1945.
407. Örneğin, Kudüs'ün yoksul mahallelerinde elektriğin olmaması. Bkz., *İT,* 11 Mart 1945.
408. *Filistin'de UKB* S 7, 22 Mart 1944.
409. UKB Kongresi Kararları, 15 Haziran 1947.
410. *A.g.y.*
411. Hurewitz, *a.g.y.*, s. 295-96.
412. UKB Sekreteryası'nın UNSCOP Önerilerine İlişkin Bildirisi, 5 Eylül, 1947. Bkz. *Filistin'in Özgürlük Yolu, a.g.y.*, s. 83.
413. *A.g.y.*, s. 84-85.
414. *A.g.y.*, s. 86.
415. *İT,* 6 Eylül 1947.
416. *İT,* 13 Eylül 1947.
417. *İT,* 28 Eylül 1947.
418. UKB/MK Bildirisi, 17 Ekim 1947. Bkz. *Filistin,* 19 Ekim 1947.
419. *İT,* 9 Kasım 1947.
420. *A.g.y.*
421. UKB Bildirisi: "Emperyalistler, Filistin'i Terk Edin: Yaşasın Arap Halkının Özgürlüğü ve Filistin'in Özgürlüğü İçin Mücadelesi," Ekim 3, 1947.
422. Örneğin, 5 Ekim 1947'de Kudüs'te düzenlenen ve Nasır, Habibi ile Şahin'in konuşma yaptıkları mitingin sloganı şuydu: "Kahrolsun bölünme ve Yahudi devleti. Filistin'de yaşayanlar kendi yazgısını belirlesin." Bkz. *İT,* 12 Ekim 1947.
423. *A.g.y.*, Nasır'ın konuşması.
424. *A.g.y.*, E Habibi'nin konuşması.
425. *İT,* 20 Ekim 1947.
426. UKB/MK Bildirisi, 17 Ekim 1947, b.y.
427. *İT,* 23 Kasım 1947.
428. *İT,* 12 Ekim 1947.
429. UKB Sekreteryası'nın Bildirisi: "Bölünmeye Karşı ve Manda İdaresine Son Verilmesi İçin Mücadelede Saflarımızı Birleştirme Çağrısı, 16 Ekim." *İT,* 19 Ekim 1947.
430. BM üyelerinin çoğunluğunun bölme önerisine verdiği desteği tartışmak için UKB/MK'nin Yafa'da yaptığı toplantıdan sonra yayınlanan bildiri, 17 Ekim 1947. Bkz. *Filistin,* 19 Ekim 1947 ve *İT,* 25 Ekim 1947.
431. *İT,* Kasım 23, 1947.
432. UKB/MK Bildirisi, 17 Ekim 1947, b.y.
433. *İT,* 30 Kasım 1947.

434. "SSCB'nin Bölünme Konusundaki Tutumuna Dair." *İT*, 19 Ekim 1947.

435. *İT*, 2 Kasım 1947.

436. *İT*, 30 Kasım 1947.

437. E Tuma'yla söyleşi, Hayfa, 4 Nisan 1974. Sekreterya toplantısı BM kararının açıklandığı gün Kudüs'te yapıldı. Sekreterya üyeleri Tuma, Nasır, T Tubi, E Habibi ve R Şahin'di.

438. Tuma tek başına bölünmeye karşı çıkarken, Nasır bölünme yanlısı hizbin başını çekiyordu. E Tuma'yla 4 Nisan 1974'te Hayfa'da; E Habibi'yle 3 Nisan 1974'te Hayfa'da; F Selfiti'yle 26 Mart 1974'te Amman'da yapılan söyleşiler.

439. UKB Sekreteryası Bildirisi: "Filistin'in Birliği İçin Mücadele Edenlere; Filistin'in Birliği Tam Bağımsızlığında Yatıyor," 3 Aralık 1947. *İT*, 14 Aralık 1947.

440. Bu, Nasıra'daki Birinci Genel Toplantı olarak bilinmektedir ve 1947 yılı Aralık ayının ilk yarısındaki günlerden birinde yapılmıştır. *İT*'nin Yayın Kurulunda Tuma, Habibi ve Şahin bulunuyordu. Birinci Genel Toplantı'dan sonra, Tuma grubu gazetenin denetimini ele geçirdi; UKB'nin diğer Arap komünist partilerine başvurarak, Sovyetler'in bölünmeye verdiği desteği geri çekmesi için Stalin'e ortak bir muhtıra göndermelerini istemesi yönünde teklifler de ortaya atıldı, ama gerisi getirilmedi. Tuma'nın çıkardığı tek sayı, sekreteryanın bölünmeye karşı yayınladığı bildiriye ek olarak, Suriyeli komünist lider H Bektaş'ın verdiği bölünme karşıtı bir demeci içeriyordu. *İT*, 14 Aralık 1947. Tuma, Habibi ve Selfiti'yle yapılan söyleşiler, b.y.

441. Nasıra'daki İkinci Genel Toplantı 14 ve 21 Aralık arasındaki günlerden birinde yapıldı; 21 Aralık sonra *İT*'de editör olarak Tuma'nın adı geçmedi ve Habibi ile Şahin'in yerini Nasır grubundan kişiler aldı. *İT*, 21 Aralık, 1947.

442. Tuma toplantıya bilerek katılmadığını, çünkü UKB'yi bölmek istemediğini ve siyasal konumuna ilişkin belirsizlik bulunduğunu söyledi (Tuma ve Selfiti'yle yapılan söyleşiler, b.y.). Bölünmenin desteklenmesi resmi UKB politikası haline geldikten sonra, bu gruptakilerin birçoğu siyasal faaliyetlerini durdurdu ve ardından da ihraç edildi. Ama çoğu daha sonra Ürdün'de ve İsrail'de komünist hareketin saflarına geri döndü.

443. UKB Bildirisi: "*El-İttihat*'ın Yayın İzninin Kaldırılmasına İlişkin Açıklama" 31 Ocak 1948. Hükümetin bu kararla ilgili gerekçesi, *İT*'de yayınlanan ve İngiliz askerlerini hem Arap hem de Yahudi tarafında terörist eylemleri aktif olarak teşvik etmekle suçlayan bir haberdi. *El-İttihat*'ın son sayısı 25 Ocak 1948'de çıktı.

444. *İT*, 28 Aralık 1947.

445. *İT*, 4 Ocak ve 25 Ocak 1948.

446. *İT*, 4 Ocak 1948.

447. *İT*, 11 Ocak 1948.

448. *İT*, 21 Aralık 1947.

449. *İT*, 28 Aralık 1947.

450. *İT*, 11 Ocak 1948.

451. UKB Bildirisi: "Yayın İzninin Kaldırılmasına İlişkin Açıklama," b.y.

452. *El-Usba* (*Birlik*). UKB'nin İç Bülteni S 1, 1 Şubat 1948.

453. *El-Usba* S 4, 2 Nisan 1948.

454. UKB'nin Hayfa Yerel Komitesi Bildirisi: "Arap Halkına," 2 Mayıs 1948. Temmuz 1948 gibi geç bir tarihte yayınlanan bir UKB bildirisi BM azınlık raporunun önerilerini destekliyor, "Arapların ve Yahudilerin kendi kaderini tayin hakkı temelinde demokratik federal bir devlet"in kurulması çağrısı yapıyordu. Bkz. UKB bildirisi: "Halk Cephesinin Kurulması İçin; Arap Halk Kitlelerine," Temmuz 1948.
455. UKB liderlerinden hem F Nasır hem de O Aşhab 1948 yılı ortasında böyle bildiriler dağıtırken tutuklandı. *İT,* 1 Şubat 1949. Ayrıca bkz. A Kapeliuk, "Komünistler Yahudi Devletini Destekledikleri Zaman," *New Outlook* S 9, 1962 s. 90
456. UKB Bildirisi: "Askerlere Çağrı: Mısır ve Kardeş Arap Devletlerinin Askerleri, Kendi Ülkelerinize Dönün ve Silahlarınızı Emperyalistlere ve Onların Ajanlarına Doğrultun," Temmuz 1948.
457. *Ya Şimdi Ne Yapılmalı?* UKB broşürü, Eylül 1948, s. 4.
458. UKB Bildirisi: "Halk Cephesinin Kurulması İçin," b.y.
459. *Ya Şimdi ... Ne Yapılmalı? a.g.y.*, s. 3.
460. *El-Usba* (UKB'nin İç Bülteni) S 1, Ağustos 1948.
461. UKB Bildirisi: "Halk Cephesinin Kurulması İçin," b.y.
462. *Ya Şimdi ... Ne Yapılmalı? a.g.y.*, s. 7.
463. UKB bildirisi: "Arap Halkına," Ağustos 1948.
464. *Ya Şimdi ... Ne Yapılmalı?* b.y.
465. *A.g.y.*
466. UKB bildirisi: "Filistin'in Arap Halkına," Ağustos 1948, b.y.
467. UKB bildirisi: "Halk Cephesinin Kurulması İçin," b.y.
468. *El-Usba* S 1, Ağustos 1948, b.y.
469. *El-Usba* S 1, Ağustos 1948, b.y.
470. *A.g.y.*
471. *Arap Filistin Devleti İçin Neden Mücadele Etmeliyiz?* UKB broşürü, Eylül 1948.
472. *A.g.y.*, s. 4.
473. *A.g.y.*, s. 6.
474. *Arap Filistin Devleti İçin Neden Mücadele Etmeliyiz?* UKB broşürü. Eylül 1948, *a.g.y.*, s. 7.
475. *A.g.y.*, s. 8.
476. *A.g.y.*
477. Ekim 1948'de, dört Arap komünist partisi, yani UKB ile Irak, Suriye ve Lübnan komünist partileri bölünmeyi desteklediklerini duyurdular. Bkz. "Filistin Sorununa ve Arap Doğusu'nda Anglo-Amerikan Emperyalist Savaş Amaçlarına İlişkin Olarak Arap Halklarına Sesleniş," bildiri, Ekim 1948.
478. İsrail Komünist Partisi MK bildirisi, 6 Ekim 1948. *İT,* 18 Ekim 1948.
479. M Vilner, "Arap ve Yahudi Komünistlerin Yirmi Beş Yıllık Birliği." *İT,* 23 Ekim.
480. UKB/MK Bildirisi, Eylül 1948 Sonu. *KH*, 15 Ekim 1948.
481. *A.g.y.*

Filistin Komünist Partisi tarihi, Filistinli Araplar ile Yahudi göçmenlerin sınıf dayanışması temelinde ortaya koydukları politik çabanın tarihidir. Siyonizme alternatif olarak 1919 yılında başlatılan bu ortak parti mücadelesi, çeşitli nesnel ve öznel nedenlerle 1948'de başarısızlığa uğramıştır. Filistin'deki yerleşik Araplardan tamamen ayrı olarak siyonist hareketin içinden doğan komünist hareket; Komintern gözetiminde, bütün siyasi eksikliklerine rağmen sömürgeciliğe ve siyonizme karşı mücadele eder hale gelmiştir. Partinin siyasal hattında yaşanan yalpalamalar, polis baskısı, bölgedeki isyanlar ve ayaklanmalar; Arap ve Yahudi komünistlerin, tarihî Filistin'de, adil bir toplum kurmak için mücadele etmesini engelleyememiştir. Bu kitap, bir parti tarihi olmanın ötesinde; Arap ve Yahudi komünistlerin İngiliz Mandası olan Filistin topraklarında yürüttüğü enternasyonalizm mücadelesini, tarihe not düşmektedir. Filistin tarihinin ihmal edilen ya da unutulan bir dönemi aydınlatılırken, aslında İsrail Devleti'nin nasıl yaratıldığı da anlatılmaktadır. Kitap hazırlanırken, İngiliz ve İsrail arşivlerindeki konuya ilişkin belgeler titizlikle incelenmiş, gazete ve dergiler taranmış ve hepsinden önemlisi, anlatılan olayların tanığı olmuş parti üyeleriyle yüz yüze yapılan görüşmelerden yararlanılmıştır.
Filistin Solunun tarihi ile ilgilenenler için eşsiz bir kaynak olan bu kitap, yazarın yeni bir giriş yazısı ile okurlara sunuluyor.

20 TL. KDV DAHİL

Yordam Kitap